

**Николай Сухомозский
Надежда Аврамчук**

**ПУБЛИЧНЫЕ
ЛЮДИ (том 1)**

МИКОЛА СУХОМОЗСЬКИЙ
НАДІЯ АВРАМЧУК

Публічні люди
Короткий біо-бібліографічний довідник (XVII – перша половина XX ст.)
Том 1 (А – Г)

КИЇВ

АБАЗА Костянтин Костянтинович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, популяризатор історії, педагог.

З дворянської родини.

Народився 18 (30) травня 1841 р. у с. Докторівка Верхньодніпровського повіту Катеринославської губернії Російської імперії (нині – Дніпропетровська область України).

Помер 5 (18) серпня 1905 р. у м. Ізмаїл Бессарабської губернії Російської імперії (нині – Одеська область України).

Закінчив Полтавський кадетський корпус (1859) зі спеціальності «офіцер артилерії».

Викладав військові дисципліни у Чугуївській центральній школі для нижніх чинів, Петербурзькому юнкерському піхотному училищі.

З 1892 р. – полковник у відставці. Жив у м. Ізмаїл. В 1902 р. обраний мировим суддею.

З 1880 р. активно співпрацював газетами «Громадянин», «Голос», «Російський інвалід», «Санкт-Петербурзькі відомості», журналами «Родина», «Читальня народної школи», «Дозвілля і діло», рядом інших популярних видань того часу.

А. – автор «Книги для початкового читання у військах» (1871), «Керівництва з навчання в початкових військових школах» (1873), «Книги для читання у військових школах та казармах, в школах недільних й вечірніх класах для дорослих (1880), «Абетки для вживання в початкових військових школах і для навчання грамоті дорослих взагалі» (1883), «Арифметики для солдат» (1884), «Настанови, як навчати грамоті солдат», «Загальнодоступної військово-історичної хрестоматії» (обидві – 1887), «Нарисів з прадавнього козацького побуду в загальнодоступному викладі (1890), «Завоювання Туркестану» (1901).

Публікував наш земляк також твори для молоді та юнацтва. Це, в першу чергу, «Героїчні оповідання. Народи Сходу і Заходу», «Вітчизняні героїчні оповідання», «Бесіди про японця».

У статті «Чому тільки спартанці?» її автор О. Сидоров пише: «Битва біля Фермопіл стала одним з найвідоміших і «улюблених» практично в будь-якому дослідженні з військової історії. Цю битву обов'язково згадували як в підручниках і хрестоматіях, так і в багатьох інших виданнях, присвячених військовій історії Стародавнього світу. Розповідь про неї можна знайти в книзі «Герої і битви: загальнодоступна військово-історична хрестоматія». Цій книзі понад сто років, вона була видана в 1887 році в Санкт-Петербурзі. Написав її відомий у минулому літератор і військовий історик Костянтин Абаз».

Писав А. і на природознавчі теми.

Серед друзів та близьких знайомих А. – М. Сіланов, М. Стовп'янський та ін.

АВЕРЧЕНКО Аркадій Тимофійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Видавець, драматург, театральний критик.

З купецької родини.

Народився 15 (27) березня 1881 р.* в м. Севастополь Таврійської губернії Російської імперії (нині – Автономна Республіка Крим України).

Помер 12 березня 1925 р. в м. Прага (Чехія). Похований на Ольшанському цвинтарі.

Маючи поганий зір, освіту отримав вдома. Здогадувано закінчив два класи Севастопольської гімназії.

Працював молодшим писцем у севастопольській транспортній конторі (1896-1897), чиновником акціонерного товариства «Брянські кам'яновугільні копальні» (1897-1900), редактором сатиричних журналів «Багнет» (1906), «Меч» (1906-1907), кореспондентом, редактором журналу «Бабка», якого було перейменованого в «Сатирикон» і «Новий Сатирикон» (1907), завідувачем літературною частиною «Будинку актора» (1918-1919), керівником театру «Гніздо перелітних птахів» (1920).

Друкувався в газетах «Приазовський край», «Південь», «Південний край», «Харківські губернські відомості», «Вільні думки», журналах «Бабка», «Сатирикон», «Багнет», «Меч», «Новий Сатирикон».

Як літератор дебютував в газеті «Південний край» та «Журналі для всіх» оповіданнями «Як мені прийшлося застрахувати життя» й «Праведник» (1903).

Потім настала черга «Оповідань», «Зайчиків на стіні», «Веселих устриць» (1910), «Оповідань для них, хто видужує», «Кіл на воді» (обидві – 1912), «Про маленьких для великих» (1916), «Підходцева та двох інших» (1917), п'єси «Гра зі смертю» (1920), «Відпочинку на крапіві» (1924), «Оповідань циніка» (1925).

Перу нашого земляка належить гумористичний роман «Жарт мецената» (1925).

А. – автор блискучих рецензій, які вийшли окремим виданням під назвою «Нотатки театрального пацюка» (1926).

Ще за царського режиму влада принаймні двічі забороняла вихід заснованих нашим земляком сатиричних журналів (1906). Неодноразово зазнавав він і судових переслідувань (1908). То ж вітав Лютневу революцію. А от Жовтнева до вподоби не припала. Настільки, що її вождь В. Ленін за памфлет «Дюжина ножів у спину революції» публічно назвав А. «розлютованим майже до нестями білогвардійцем».

Письменнику не залишилося нічого, як швидше переїхати з «червоної» півночі (Петербург) до «білого» півдня (1918).

Однак душевного спокою не знаходить і там й емігрує до Константинополя (1920).

У 1922 р. переїздить до Праги, де незабаром лікарі змушені будуть видалити йому око. Потім дало себе взнаки серце.

Серед друзів та близьких знайомих А. – О. Блок, О. Купрін, П. Потьомкін, Е. Кроткий, І. Василевський, О. Димов, Н. Теффі, П. Манич, М. Кушнер, Є. Зозуля, В. Полонський, Л. Лісова, Й. Оршер, В. Хенкін та ін.

АВРАМЕНКО Василь Кирилович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Актор, балетмейстер.

З селянської родини.

Народився 22 березня 1895 р. в с. Стеблів Київської губернії Російської імперії (нині – Корсунь-Шевченківський район Черкаської області України).

Помер 6 травня 1981 р. в м. Нью-Йорк (США). Похований на одному з місцевих цвинтарів.

Перепохований на Заросянському цвинтарі смт. Стеблів Корсунь-Шевченківського району Черкаської області (1993). На могилі встановлено пам'ятник роботи скульптора І. Сонсядло.

Закінчив Владивостоцькі учительські курси (1913), Київську музично-драматичну школу (1918).

Був хореографом, актором театру М. Садовського (1918-1921), балетмейстером у Канаді, США (1930-1936), засновником товариства з обмеженою відповідальністю «Авраменко-фільм» (1934).

Учасник першої світової війни.

Не сприйнявши ідеалів більшовицького режиму, емігрував до Польщі (1921-1924), потім Чехословаччини (1924-1925), Німеччини (1925), Канади (1925-1928), США (1928-1991),

А. створив два художніх фільми: «Наталка-Полтавка» (1937), «Запорожець за Дунаєм» (1939).

Наш земляк також автор документальних стрічок «Трагедія Карпато-України», «Тріумф українського танку», «Забутий рідний край».

Зі своїми танцюристами виступав на багатьох сценах Америки, включаючи Нью-Йоркську «Метрополітен-опера» (1931). Найпопулярніші танці: «Козачок», «Гопак колом», «Метелиця».

Наш земляк залишив по собі книгу спогадів «На хвилях революційних років».

У фондах Корсунь-Шевченківського державного історико-культурного заповідника зберігаються передані Мар'яном Коцем особисті речі, документи та інші предмети, що належали А. або розповідають про його творчість, а у столичному Фонді культури – стрічка кінофільму-спектаклю «Запорожець за Дунаєм», передана іншим українцем-канадійцем Ю. Москалем.

А ось що в рецензії на фільм нашого земляка «Наталка-Полтавка» писала Р. Бучко: «Лібрето опери не знадобилось для фільму і нормальні для опери арії в кіно були занадто статичними. Тому постановник вдався до ретроспекції-спогадів Наталки, які все ж не мали достатньої динаміки. Зате в хореографічних сценах Авраменко був у своїй стихії, і власне ці сцени замість того, щоб бути антуражними дивертисментами, найбільше захоплювали глядача і відволікали від перипетій розвитку сюжету. Майже всім виконавцям не вистачало акторської майстерності, а режисер не зумів ні згладити цього, ні їм допомогти. Запозичуючи старі сюжетні схеми, сценарист і постановник мимоволі запозичив і стару точку зору на театральне мистецтво взагалі і на мистецтво українського кіно – зокрема. Це призвело до спрощеного розуміння як завдань театру, так і завдань кіно».

Серед друзів та близьких знайомих А. – С. Петлюра, Г. Полтава, Т. Сабанєєва, М. Новак, В. Яцина, М. Швець, М. Сокіл, О. Черкаський, О. Орленко, Д. Креон, М. Карлаш, Т. Свистун та ін.

АГАФОНОВ Євген Андрійович

Національний статус, що склався у світі: російсько-американський.

Художник, критик.

З купецької родини.

Народився 29 січня (11 лютого) 1879 р. в м. Харків Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 12 червня 1955 р. в м. Ансонія (штат Коннектикут, США). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив Петербурзьку академію мистецтв (1899-1907).

Керував студією «Блакитна лілея» (1907-1912), перебував на фронтах першої світової війни (1914-1918), керував майстернею малювання та живопису Пролеткульту (1919),

Друкувався в газеті «Нове російське слово», журналах «Меч», «Злий дух», «Театральний журнал», «Багнет».

Брав участь у виставках «Гурток місцевих художників Харкова» (1906), «Ланка» (1908), «Блакитна лілея» (1909), Товариства незалежних художників (1929), галереї Френч (1931).

Персональні виставки відбулися в галереї Каз-Дельбо в Нью-Йорку (1931), Публічній бібліотеці Дербі штату Коннектикут (1943).

Член «Бубнового валета» (1913).

Член «Художнього цеху» (1918-1919).

На початку 1920-х років емігрував до США.

Пензлю нашого земляка належать портрети О. Шмідта А. Алексєєва (1906), В. Коміссаржевської, «Портрет пана Б.» і «Дівчата» (усі – 1908), «Різноколірне на зелені», а також низка пейзажів, графічних творів.

Займався А. і станковим живописом, торговою рекламою.

Майже всі доробки А., які залишилися в Харкові і зберігалися в місцевому художньому музеї, загинули під час Другої світової війни.

Ось що згадував про нашого земляка Л. Камишников: «Агафонов – художник з декоративним розмахом, сміливий, не завжди стриманий, з витонченою декоративною ж фантазією. Його портрети – лише панно. Його картини – цікаві плакати. Помилки його малюнка кличуть до віддалення, до милування біля рамп, де все здається пишнішим і чарівнішим, коли багато що прощається, тому що багато що захоплює».

Серед друзів та близьких знайомих А. – М. Арцибашев, В. Рождественський, М. Волошин, Д. Бурлюк, П. Кончаловський, І. Машков, О. Грот, П. Ковалевський, Ф. Рубо, В. Коміссаржевська, М. Федоров та ін.

АГНОН Шмуель Йосиф

Національний статус, що склався у світі: ізраїльський.

Письменник. Лауреат Нобелівської премії з літератури (1966).

З родини комерсанта. Батько – торгівець хутром.

Народився 17 липня 1888 р. в м. Бучач Австро-Угорщини (нині – районний центр Тернопільської області України).

Помер 17 лютого 1970 р. в м. Рехвот біля Єрусалиму (Ізраїль). Похований на Елеонській горі.

Отримав домашню освіту, навчався в Бучацькій гімназії.

Працював кореспондентом однієї з львівських газет (1906-1907), збирав матеріал для книги в Єрусалимі (1907-1912), Німеччині (1913-1924).

Нобелівську премію отримав за «глибоко оригінальну й майстерну прозу за мотивами життя єврейського народу», «комічну майстерність», «багатство та глибину творів».

Лауреат Біаліцької премії м. Тель-Авів (1935; 1951), Уссішкінської премії (1950), Премії Ізраїлю (1950; 1958).

Почесний громадянин Єрусалима (1962).

Друкувався в газетах Бучача, Львова, Коломиї, журналах «Hamišreh», «Jude».

Як літератор, дебютував юнацьким оповіданням (1903).

Потім настала черга книг: «Солом'яні вдови» (1909), «Оповідання», «В колі праведних» (обидві – 1921), «Біля загати», «І криве стане рівним» (обидві – 1922), «Весільний балдахін» (1929), «Повне

зібрання оповідань» (1931), «Проста історія», «На морській глибині» (обидві – 1935), «Гість на одну ніч» (1938), «Зовсім недавно» (1945).

За життя вийшло 11-томне зібрання творів А. (1931-1935).

Всього його перу належить 85 романів, повістей, оповідань, нарисів. Писав він і вірші. Значна частина творчого доробку – про долю галицьких євреїв, тих, які жили в Україні, й тих, хто поневірявся на чужині.

На історичній батьківщині він був надзвичайно популярним. Так, коли в ієрусалимському районі, де мешкав письменник, здійснювалися ремонтні роботи, мер міста наказав встановити плакат «Дотримуйте тиші! Агнон працює».

Україна широко відзначила 115-у річницю з дня народження видатного земляка: в Тернопільському педагогічному університеті відбулася конференція, обласний та Бучацький районний краєзнавчі музеї підготували відповідні експозиції, були випущені пам'ятні календар та марки, номер газети «Русалка Дністрова», активісти впорядкували єврейське кладовище у Бучачі, де похована родина письменника (2003).

Тернопільська обласна організація Народно-демократичного об'єднання «Нова Україна» випустила бібліографічний покажчик «Бучач. Обітована земля його серця. Нобелівський лауреат з літератури 1966 р. Агнон Шмуель Йосиф (1888-1970)».

Ім'ям А. названі вулиці в містах Хайфа (Ізраїль), Бучач (Україна).

Портрет нашого земляка прикрашає ізраїльську купюру в 50 шекелів.

Серед друзів та близьких знайомих А. – З. Шокен, М. Бубер, Н. Закс та ін.

АДАМОВ Григорій Борисович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Письменник. Справжнє прізвище – Гібс Григорій Борисович.

З робітничої родини. Батько, Гібс Б., – деревообробник.

Народився 6 (18) травня 1886 р. в м. Херсон Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 14 липня 1945 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ).

Навчався в Херсонській гімназії, з якої його виключили.

Працював приватним учителем, редактором газети «Південь», чиновником Наркомпроду,

Держвидаву, спеціальним кореспондентом газети «За індустріалізацію».

Друкувався в газетах «За індустріалізацію», «Південь», «Піонерська правда», журналах «Наші досягнення», «Знання – сила», «Дитяча література», «Наша країна», «Молода гвардія».

Як літератор дебютував збіркою оповідань «Поєднані колонії» (1931).

Потім настала черга оповідань і повістей «Розповідь Дієго» (1934), «Аварія» (1935), «Оазис Сонця» (1936), «В стратосфері», «Корабельна аварія на Ангари», «Атака магнітних торпед», «В льодяному полоні» (усі – 1938), «В Арктиці майбутнього» (1941), романів «Переможці надр» (1937), «Таємниця двох океанів» (1938), «Вигнання володаря» (1946).

Роман «Таємниця двох океанів» неодноразово екранізований (вперше – 1956).

А ось що про нього у статті «Г. Б. Адамов» пише М. Поступальська: «Довго і ретельно працював письменник над своїм новим романом. Тисячі виписок з техніки, фізики, хімії і біології моря в товстих зошитах з шкіряними палітурками, купи тек з вирізками з газет і журналів про роботу і новітні відкриття радянських і зарубіжних учених, сотні книг – ціла бібліотека, від солідних наукових праць до «Пам'ятки червонофлотцеві-підводникові» і «Правил водолазної служби» – скупчилися в кабінеті письменника. Г. Б. Адамова можна було зустріти в цей час в науково-дослідних інститутах, в лабораторіях учених-океанографів. Письменник захопився тим новим, що відкривалося перед ним, давало новий поштовх його фантазії, народжувало нові задуми».

Інша точка зору, яку він висловив в есе «Моління про чашку», у Б.-С. Зєєва: «Г. Адамов був першим достовірно радянським письменником-фантастом. Він першим звільнився від впливу іноземних зразків, зробивши радянську фантастику у всьому подібною до іншої радянської літератури. ...Погано написано? Так, погано. Ну то й що? Культура – явище масове».

Що стосується особистого життя, то за царату нашого земляка двічі заарештовували, довелося йому побути і в заслання в Архангельській губернії, і в Херсонській в'язниці.

Серед друзів та близьких знайомих А. – М. Горький, М. Кольцов, О. Шмідт та ін.

АДРІАНОВА-ПЕРЕТЦ Варвара Павлівна

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Літературознавець, бібліограф, фольклорист, книгознавець.

З інтелігентської родини.

Народилася 30 квітня (12 травня) 1888 р. в м. Ніжин Чернігівської губернії Російської імперії (нині – районний центр Чернігівської області України).

Померла 6 червня 1972 р. в м. Ленінград СРСР (нині – м. Санкт-Петербург РФ). Похована на Комаровському цвинтарі.

Закінчила Київські вищі жіночі курси (1910), Київський університет (1912).

Викладала на Вищих жіночих курсах (1911-1914), Вищих педагогічних курсах Товариства експериментальної педагогіки (1915-1917), була екстраординарним професором Петроградського педагогічного інституту, паралельно викладаючи в Самарському педагогічному інституті (1917-1921), працювала на курсах підготовки наукових працівників в ленінградському Державному інституті історії мистецтв (1921-1930), старшим науковим співробітником (1934-1947) завідуючою сектором давньоруської літератури (1947-1954) Інституту російської літератури АН СРСР, редактором часопису «Праці відділу давньоруської літератури» (1947-1954).

Член-кореспондент АН УРСР (1926) і АН СРСР (1943).

Друкувалася в журналах «Російська народна поетична творчість», «Праці відділу давньоруської літератури».

Як вчений і літератор дебютувала статтею (1907).

Потім настала черга різнопланових праць: «Матеріали до історії цін на книги в древній Русі» (1912), «Життя Олексія, людини Божої в стародавній руській літературі та народній словесності» (1917), «Сцена та костюм в українському театрі XVII—XVIII ст.» (1925), «Полтавські прислів'я в записках 1850-х років» (1927), «Стара українська етимологія слова «горілка»», «До історії пародії на Україні в XVIII віці» (обидві – 1928), «Казки про лисицю-сповідницю» (1932), «Нариси з історії руської сатиричної літератури XVII ст.» (1937), «Нариси поетичного стилю Древньої Русі» (1947), «З історії сатирично-гумористичної рукописної української літератури XVII -XVIII ст.» (1957), «Фразеологія і лексика «Слова о полку Ігоревім» (1966), «Слово о полку Ігоревім і пам'ятники руської літератури XI-XIII ст.» (1968).

Під керівництвом А.-П. підготовлено три академічних курси історії російської літератури, за її редакцією видано ряд пам'яток, збірник билин.

Ще один напрямок наукової діяльності нашої землячки – дослідження українських літератури XVI-XVIII ст., включаючи т. зв. паломницьку, театру XVI-XVIII ст., шкільних драм XVII-XVIII ст.

Вивчала вона також українсько-російські літературні, мовні, культурні взаємовідносини.

Серед друзів та близьких знайомих А.-П. – Д. Лихачов, Г. Бялий, П. Житецький, В. Шишмарьов, П. Берков, С. Балухатий, С. Бугославський, М. Приселков, Б. Романов, Д. Айналов, Б. Боровський, Б. Ларін, С. Маслов, В. Комарович, С. Щеглова та ін.

АЙВАЗОВСЬКИЙ Іван Костянтинович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Художник.

З родини дрібних торгівців. Брат – архімандрит Гаврило.

Народився 17 (29) липня 1817 р в м. Феодосія Таврійської губернії Російської імперії (нині – Автономна Республіка Крим України).

Помер 19 квітня (2 травня) 1900 р. в м. Феодосія Таврійської губернії Російської імперії (нині – Автономна Республіка Крим України). Похований в огорожі вірменської церкви Святого Сергія.

Похорон пройшов з військовими почесностями, місцевий гарнізон поклав на труну адміральську шпагу. На могилі висікли напис вірменською мовою: «Народжений смертним, залишив по собі безсмертну пам'ять».

Навчався в Сімферопольській гімназії, Петербурзькій академії мистецтв (1833-1837).

Академік Петербурзької академії мистецтв (1844).

Почесний член Петербурзької академії мистецтв (1887).

Член низки європейських академій.

Пензлю А. належить понад 6 тисяч картин, низка малюнків і акварелей. Найвідоміші – «Наваррінський бій» (обе – 1848), «Дев'ятий вал» (1850), «Затемнення сонця у Феодосії 1851 року» (1851), «Чесменський бій», «Чорне море» (1881), «Серед хвиль» (1889), «Злива в Судаку» (1897).

Зберігається спадщина в Феодосійській картинній галереї ім. Айвазовського, Московській державній Третьяковській галереї, Санкт-Петербурзькому Руському музеї, багатьох приватних колекціях.

Наш земляк завоював світову славу емоційною піднесеністю полотен, романтичним зображенням неосяжної величі й буйної моці морської стихії, вогненних сонячних заходів, грою на хвилях місячного світла.

А. користувався тонкими градаціями світлотіні для природної і найточнішої передачі морської широчіні, руху води і світла.

В м. Феодосія нашому земляку встановлено пам'ятник.

Видатному художнику присвоєно звання «Почесний кримчанин» (2006).

Ім'ям А. названі в м. Феодосія картинна галерея, парк, фонтан з написом: «Доброму генієві», вулиці в містах Вінниця, Миколаїв, Ковель, провулок у м. Київ.

Серед друзів та близьких знайомих А. – О. Пушкін, М. Воробйов, Ф. Таннер, О. Оленін, Н. Наришкіна, І. Рєпін та ін.

АЙЗМАН Давид Якович

Національний статус, що склався у світі: російсько-єврейський.

Письменник.

З міщанської родини. Батько, Айзман Я., – дрібний крамар; брат, Айзман М., – письменник.

Народився 14 (26) березня 1869 р. в м. Миколаєві Херсонської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 26 вересня 1922 р. в с. Дитячому Селі Петроградської губернії РРФСР (нині – м. Пушкін Ленінградської області РФ). Похований на місцевому Казанському цвинтарі.

Закінчив Миколаївське реальне училище (1886), навчався в Одеській малювальній школі (1890-1896), Паризькій вищій школі образотворчих мистецтв (1896-1898).

Друкувався в газетах «Південець», «Одеський вісник», журналах «Російське багатство», «Сучасний світ», «Журнал для усіх», «Освіта», «Червоне знамено».

Як літератор дебютував нарисом «Трішки в бік» (1901).

Потім настала черга книг «Чорні дні» (1904), «Терновий куш» (1905), «Дружини» (1906), «Кривава повинь» (1908), «Сімейні справи» (1910), «Правда небесна» (1912), «Світлий бог» (1914), «Латинський квартал», «Літній роман» (обидві – 1916), «Консул Гранат» (1923).

Перу нашого земляка також належать доробки «Льодохід», «Ранок Анчля», «Приятелі», «Земляки», «Вороги», «На чужині», «Раб», «Без неба», «Серце буття», «Про один злочин», «Спокута».

За життя наш земляк мав 7-томне зібрання своїх творів (1911-1916).

Його п'єсу «Терновий куш» заборонила цензура.

Серед друзів та близьких знайомих А. – О. Купрін, К. Чуковський, М. Арцибашев, А. Горький, О. Амфітеатров, В. Короленко, К. П'ятницький та ін.

АЙХЕНВАЛЬД Юлій Ісайович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Філософ, літературний критик, перекладач. Псевдоніми – Ю. Альд, Б. Камінецький.

З родини священика. Батько, Айхенвальд І., – рабин.

Народився 12 січня 1872 р. в м. Балта Подільської губернії Російської імперії (нині – районний центр Одеської області України).

Помер 17 грудня 1928 р. в м. Берлін (Німеччина).

Закінчив одеську Рішельєвську гімназію (1890), історико-філологічний факультет Новоросійського університету (1894).

Працював викладачем однієї з Московських гімназій, університету Ім. Шанявського, Вищих історико-філологічних жіночих курсів В. Півторацької, відповідальним секретарем редакції журналу «Питання філософії і психології», завідувачим відділом газети «Кермо», читав курс лекцій в берлінській Російській релігійно-філософській академії.

Член Пушкінської комісії Товариства любителів російської словесності, Союзу російських журналістів і літераторів в Німеччині.

Книга «Силуети російських письменників» удостоїлась почесного відгуку Російської академії наук (1909).

Друкувався в газетах «Мова», «Російські вісті», «Ранок Росії», «Кермо», «Сьогодні», журналах «Наукове слово», «Російська думка», «Вісник виховання», «Нова російська книга». Як літератор дебютував філософським трактатом «Емпіризм Локка і раціоналізм Лейбніца». Потім настала черга наступних доробків: «Силуети російських письменників» (1906), «Етюди про західних письменників» (1910), робота про В. Белінського (1913), «Відповідь критикам» (1914), «Наша революція. Її вожді і ведені» (1918), «Безсмертна вульгарність», «Самогубство», «Мистецтво і мораль», (усі – 1919-1921), «Лев Толстой» (1920), «Схвалення неробства», «Поети і поетеси» (обидва – 1922), «Дві дружини» (1926).

Революцію осені 1917 р. зустрів вороже, оскільки матеріалізм вважав «цинізмом, що добігає величі».

На збірник «Поети і поетеси» в комуністичному рупорі газеті «Правда» (2.6.1922), з'явилася розгромна стаття під промовистим заголовком «Диктатуро, де твій батіг?», в якій відверто пропонувалося «батоном диктатури змусити Айхенвальдів забратися за межу в той табір утримання, до якого вони належать по праву». Не дивно, що наш земляк тут же потрапив в розряд заборонених, а незабаром був висланий з Країни Рад на т. зв. «філософському пароплаванні» (1922). Переклав з німецької «Повне зібрання творів» А. Шопенгауера (1901-1910).

Вважав, що російська літературна критика прийняла на себе не властиві їй суспільно-політичні функції, через що перетворилася в публіцистику.

Загинув А. внаслідок нещасного випадку, потрапивши, як і К. Арабажин, під колеса трамваю. Серед друзів та близьких знайомих А. – М. Бердяєв, О. Лосєв, К. Чуковський, В. Набоков, М. Осоргін, Ю. Каган, Г. Струве, С. Франк, Д. Овсянко-Куликівський, І. Гессен та ін.

АКИМОВ Микола Павлович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Театральний художник, режисер.

З родини службовця. Батько, Акимов П., – залізничний клерк.

Народився 3 (16) квітня 1901 р. в м. Харків Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 6 вересня 1968 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на санкт-петербурзькому Волковському цвинтарі.

Навчався в петербурзьких Вечірніх класах Товариства заохочення мистецтв (1914-1915), Новій художній майстерні (1916-1918), у Вищих державних художньо-технічних майстернях (1922).

Працював в майстерні плакату петроградського «Пролеткульту» (1918-1920), вчителем харківських Вищих курсів політосвітпрацівників (1920-1922), художником Харківського дитячого театру (1922), книжковий графік (1923-1932), головним режисером Ленінградського мюзик-холу (1933-1935), керівником Ленінградського театру комедії (1935-1949; 1956-1968), головним режисером і художником ленінградського Нового театру (1951-1955), викладачем Ленінградського державного інституту театру, музики і кінематографії (1955-1968).

Заслужений діяч мистецтв РРФСР (с 1939).

Народний артист СРСР (1960).

Лауреат срібної медалі брюссельської Всесвітньої виставки (1958).

Як режисер дебютував в театрі ім. Є. Вахтангова спектаклем «Гамлет» (1932).

Як художник дебютував оформленням спектаклю «Незайманий ліс» Е. Толлера (1924).

Перша персональна виставка відбулася в м. Ленінград (1927).

Серед найвідоміших режисерських добутків: «Собака на сіні» Лопе де Вега (1936), «Дванадцята ніч» В. Шекспіра (1938), «Валенсіанська вдова» Лопе де Вега (1939), «Тінь» Є. Шварца (1940), «Тіні» М. Салтикова-Щедріна (1953), «Діло» О. Сухово-Кобиліна (1955), «Звичайне чудо» Є. Шварца (1956), «Ревізор» М. Гоголя (1958), «Тінь» Є. Шварца (1960), «Дракон» Є. Шварца (1962), «Дон Жуан» Д. Байрона (1963), «Весілля Кречинського» О. Сухово-Кобиліна (1966), «Дзвінок в пусту квартиру» Д. Угрюмова (1967).

Серед найвідоміших художніх робіт з оформлення спектаклів: «Озеро Люл» А. Файко (1924), «Розлам» Лавренєва (1927), «Бронепоезд 14-69» В. Іванова (1927), «Підступництво і кохання» Й. Шіллера (1930), «Страх» О. Афіногенова (1931), «Любов Ярова» К. Тренєва (1936), «Школа лихослів'я» Р. Шерідана (1940), «Офіцер флоту» О. Крона (1945).

Персональні виставки пройшли в містах Ленінград, Москва (обидва – РФ), Нью-Йорк (США), Париж (Франція), Брюссель (Бельгія).

Наш земляк – автор книг: «Про театр» (1962), «Не лише про театр» (1966).

Йому також належить низка станкових художніх і графічних робіт, театральні афіші, книжкові ілюстрації.

А от з владою у А. стосунки склалися не завжди. За постановку «Гамлета» його звинуватили у формалізмі, відсутності розуміння внутрішнього розвитку дії п'єси, лаяли за «товстого, пухкого Гамлета» (його грав відомий комік Горюнов, бо, як вважав режисер, «справа не в зовнішності, а в будові розуму») і «П'яну Офелію» (1932).

Незважаючи на те, що спектакль уже давно не йшов, на 1-й Всесоюзній режисерській конференції його згадували як яскравий приклад чужого театального мистецтва (1939).

Пізніше нашого земляка зі шпальт газет називали космополітом і формалістом і заборонили ставити спектаклі (1949).

Цікаво, що через півстоліття саме «Гамлет» А. нащадки назвуть захоплюючим «політичним детективом» і одним з найяскравіших явищ театальної Москви 1930-х років.

Помер наш земляк у номері московського готелю під час гастролей театру.

Ім'я А. присвоєно Санкт-Петербурзькому академічному театру комедії.

Серед друзів та близьких знайомих А. – М. Лозинський, Є. Шварц, М. Добужинський, М. Зошенко, В. Мейерхольд, Д. Гутман, О. Яковлев, В. Шухаєв, М. Євреїнов, М. Петров, Л.

Сухаревська, І. Зарубін, Б. Тенін, Л. Колесов, К. Хохлов, Є. Юнгер, С. Зейденберг, Б. Чирков, Ю. Лавров та ін.

АКСЬОНОВ Іван Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Поет, перекладач, літературний критик. Автор першої в світові книги про творчість Пікассо – «Пікассо і околиці».

З дворянської родини.

Народився 18 (30) листопада 1884 р. у м. Путивль Російської імперії (нині – районний центр Сумської області України).

Помер 3 вересня 1935 р. у м. Москва СРСР (нині – столиця РФ).

Закінчив Київський кадетський корпус, московське Миколаївське військово-інженерне училище (1905).

Служив у Києві (1906-1908), Тобольській губернії (1908-1909), знову у Києві (1909-1914). Брав участь у бойових діях на Румунському фронті під час першої світової війни (1914-1917). Після жовтневих подій 1917 р. – в Червоній армії: найвища посада – голова Комісії з боротьби з дезертирством, був ректором Державних вищих театральних майстерень при театрі ім. В. Мейерхольда (20-і рр.).

Друкувався в газеті «Київський тиждень».

Як літератор дебютував переповненим парадоксів літературознавчим доробком «Пікассо та околиці» (1917). Цього ж року профінансував випуск книги Б. Пастернака «Поверх бар'єрів».

Першу збірку віршів «Кенотаф», як колись М. Гоголь – третю частину «Мертвих душ», знищив. Із літературної спадщини найбільш розголос отримали наскрізь епатажна книга поезій «Неповажні підстави» (1916), драма «Коринці» (1918), збірник віршів «Серенада» (1920).

Перекладав з англійської – книга «Єлизаветинці» з п'єсами Форда, Вебстера, Тернера (1918).

Професійно займався шекспірознавством.

А. був другом на весіллі М. Гумільова й Г. Ахматової.

Зазнав за життя і негараздів. Після бунту саперів у Києві, який він підтримав, місяць просидів у в'язниці, був засуджений і відправлений до Сибіру (1908). Під час першої світової війни потрапив у полон до румунів (1917), сидів у буцегарні, потерпав від тортур. Врешті його обміняли на декількох румунських генералів.

Перекладав Д. Форда, Д. Вебстера, Б. Джонсона, Т. Хейвуда, Д. Флетчера, Т. Деккера, С. Тьорнера.

С. Екзенштейн присвятив А. статтю під заголовком «Есме про есеїста».

Серед друзів та близьких знайомих А. – С. Бобров, С. Єсенін, П. Пікассо, В. Брюсов, В.

Маяковський, В. Мейерхольд, С. Екзенштейн, Д. Бурлюк, М. Асєєв, О. Мандельштам, О. Екстер, Д. Кузьмін-Караваєв, В. Камінський, С. Бобров, Б. Пастернак, Божидар, В. Шершневич та ін.

АЛДАНОВ Марк Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник, філософ, хімік. Справжнє прізвище – Ландау Марк Олександрович.

З родини комерсанта. Батько, Ландау О., – цукрозаводчик.

Народився 26 жовтня (7 листопада) 1886 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України). Помер 25 лютого 1957 р. в м. Ніцца (Франція). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив Київські класичну гімназію (1905), юридичний і фізико-математичний факультети Київського університету св. Володимира (1910), Паризьку вищу школу соціальних та політичних наук (1923).

Друкувався в журналах: українському «Університетські вісті», російських «Сучасні записки» «Числа», «Ілюстрована Росія», «Російські нотатки», «Журналі фізико-хімічного товариства», німецькому «Zeitschrift für physikalische Chemie», французькому «Comptes rendus de l'Académie des Sciences», американському «Новому журналі», а також в газетах «Дні», «Сьогодні», «Відродження».

Як літератор дебютував в «Університетських вістях» статтею «Закони розподілу речовини між двома розчинниками» (1912).

А. автор франкомовних наукових книг «Променева хімія» (1937), «Про можливості нових концепцій в хімії» (1951).

Що стосується белетристики, то перу нашого земляка належить книги «Толстой і Ролан» (1915), «Армагеддон» (1918), «Ленін» (1919), «Свята Олена, маленький острів», «Дві революції: революція французька і революція російська» (обидві 1921), «Вогонь та дим» (1922), «Дев'яте Термідора» (1923), «Чортів міст» (1925), «Змова» (1927), «Ключ» (1928-1929), «Втеча» (1930-1931), «Десята симфонія» (1931), «Печера» (1932-1934), «Пуншева горілка» (1938), «Могила Воїна» (1939), «Початок кінця» (1938; 1943), «Витоки» (1950), «Живи, як бажаєш» (1952), «Ульмська ніч. Філософія випадку» (1953), «Самогубство» (посмертно в 1958).

Писав А. і ґрунтовні критичні розвідки: це, насамперед, «Сучасники» (1928), «Портрети» (1931; 1936), «Юність Павла Строганова й інші характеристики» (1935), «Земля, люди» (1932).

Книги письменника перекладені 25 мовами.

Більшовицької революції не сприйняв і емігрував: спочатку до Парижу, потім – Берліну, Парижу, Ніцци, Нью-Йорку.

Був секретарем делегації Союзу відродження, яка вела переговори в низці столиць європейських держав про фінансову й військову допомогу в боротьбі проти більшовизму (1918).

На батьківщині нашого земляка десятиліттями офіційно тримали за «письменника другого сорту – поверхового і неглибокого». Прочитуємо «Коротку літературну енциклопедію»: «За кордоном опублікував історичні романи, захоплюючи за сюжетом, але поверхові й реакційні за суттю... Романи 30-х років про російську революцію... просякнуті ворожим до неї ставленням і змальовують історичні події упереджено та спотворено».

З величезним запізненням на теренах батьківщини з'явився як перший роман А. (1988), так і перше зібрання творів (1991).

Корпорація «Новий журнал» (Нью-Йорк) заснувала літературну премію ім. М. Алданова (2006).

Серед друзів та близьких знайомих А. – В. Анрі, Л. де Бройль, П. Ланжевено, І. Бунін, В. Ходосевич, В. Фігнер, Г. Лопатін, А. Ейнштейн, П. Мілюков, Р. Оппенгеймер, Г. Львов, М. Цетлін, С. Рахманінов, Т. Манн, А. Моруа, Е. Хемінгуей та ін.

АЛЕКСЕЄВ Михайло Павлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Філолог, історик літератури, критик, літературознавець, перекладач. Криптоніми – П., П-ов.

З родини службовця. Батько, Алексєєв П., – інженер шляхів сполучення.

Народився 24 травня (5 червня) 1896 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 19 вересня 1971 р. в м. Ленінград СРСР (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Навчався в Київській приватній гімназії В. П. Науменко (1907-1914), закінчив історико-філологічний факультет Київського університету св. Володимира (1914-1918).

Був професорським стипендіатом при історико-філологічному факультеті Новоросійського університету (1920-1924), викладачем одеських Вищого художнього училища (1920-1924), архітектурно-будівельної профшколи (1920-1924), консультантом-бібліографом і завідувачим бібліографічним відділом Одеської публічної бібліотеки (1924-1927), викладачем Іркутського (1927-1933), Ленінградського (1934-1960; 1969) університетів, Ленінградського педагогічного інституту ім. О. І. Герцена (1934-1942), старшим науковим співробітником (1934-1950), заступником директора (1950-1963) Інституту російської літератури Академії наук СРСР. Дійсний член академії наук СРСР (1958).

Іноземний член Сербської академії наук і мистецтв (1971).
Один з фундаторів Київського товариства друзів музики.
Член Товариства дослідження мистецтв.
Член Південного товариства письменників.
Член Східносибірського відділення Російського географічного товариства (1928).
Секретар Історико-літературного товариства при Київському університеті св. Володимира.
Доктор Ростоцького (1959), Оксфордського (1963), Паризького (1964), Бордоського (1964), Будапештського (1967) університетів.
Кавалер орденів Леніна, Червоного Трудового Прапора, «Знак Пошани», низки медалей.
Друкувався в газеті «Моряк», «Науковому бюлетені ЛДУ».
Як літератор дебютував рецензіями на концерти Київського відділення Руського музичного товариства (1914).
Потім настала черга фундаментальних досліджень «Ф. М. Достоевський и книга Де-Квінсі «Confessions of an English Opium-Eater» (1922), «Бальзак в Росії», «Тургенєв і Марлінський» (обидва – 1923), «Белінський і Діккенс» (1924), «Німецька поема про декабристів» (1926), «Бетховен в російській літературі» (1927), «Беранже і французька пісня» (1933), «Проблема художнього перекладу» (1931), «Переклад» (1934), «Англосаксонська паралель до «Повчань» Володимира Мономаха» (1935), «Борис Годунов і Дмитро Самозванець в західноєвропейській драмі», «Теккерей-художник» (обидва – 1936), «Байрон і англійська література» (1938), «Гамлет» Бориса Пастернака» (1940), «М. Г. Чернишевський в західноєвропейських літературах», «Кентерберійські розповіді» і «Декамерон» (обидва – 1941), «Англійська мова в Росії і російська мова в Англії» (1944), «Сприйняття іноземних літератур і проблема чужомовності» (1946), «Вольтер і російська культура XVIII століття» (1947), «Перший німецький переклад «Ревізора» (1954), «Слов'янські джерела «Утопії» Томаса Мора» (1955), «Пушкін і наука його часу» (1956), «Пушкін і проблема «вічного миру» (1958), «Робінзон Крузо» в російських перекладах» (1963), «Словники іноземних мов в російському азбуковнику XVII ст.» (1968).
Перу А. також належать книги «Сибір в повідомленнях західноєвропейських мандрівників і письменників» (1932; 1936), «Я пам'ятник собі звів...» (1967), «Неопубліковані листи іноземних письменників» (1960).
Досліджував А. і творчість Ф. Прокоповича (1959), М. Гоголя (1936; 1949; 1952; 1954).
Перекладав з англійської, французької, німецької.
Сприяв відкриттю музею М. Ф. Рильського в Києві (1968).
Серед друзів та близьких знайомих А. – М. Рильський, Р. Глієр, В. Лазурський, В. Шишмарьов, Е. Багрицький, Ю. Олеша, С. Юшкевич, М. Азадовський, І. Еренбург, Л. Гроссман, В. Десницький, Г. Шенгелі та ін.

АЛЕКСЄЄНКО Михайло Мартинович

Національний статус, що склався у світі: російський.
Юрист, громадський діяч. Фундатор ділового парламентаризму на теренах Російської імперії.
З купецької родини.
Народився 5 (17) жовтня 1847 р. в м. Катеринослав Російської імперії (нині – м. Дніпропетровськ, адміністративний центр однойменної області України).
Помер 18 лютого 1917 р. в м. Петроград Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).
Похований на Дніпропетровському міському цвинтарі (тут нині знаходиться стадіон).
Закінчив Катеринославську гімназію (1864), юридичний факультет Харківського університету (1864-1868), стажувався в Австрії, Німеччині, Франції (1874-1876).
Працював викладачем (1868-1874; 1879-1886), деканом (1868-1890), ректором Харківського університету (1890-1899), піклувальником Казанського (1899-1901), Харківського (1901-1905) учбових округів.
Член III (1907-1912) і IV (1912-1917) Державної Думи від Катеринославської губернії. Належав до фракції октябристів, а з 1914 – земців-октябристів. Проте з багатьох питань мав незалежну позицію. Виступав з вимогою народного представництва, демократичних свобод, цивільної рівності.
Як голова бюджетної комісії III Державної Думи відігравав значущу роль у парламентському й державному житті Російської імперії. Зусиллями А. у м. Катеринослав було засноване землемірне училище, збудовано залізничний міст через Дніпро, гірничому училищу надано статус інституту.
Кавалер орденів Св. Анни II ступеня, Св. Станіслава I і II ступенів, Св. Володимира III ступеня.

Почесний громадянин м. Катеринослав (1914).

Друкувався в журналах «Вісник Європи», «Світ», «Російська думка», «Юридичний вісник», «Новий економіст».

Як вчений дебютував доробком «Державний кредит. Нарис зростання державного боргу в Англії і Франції» (1872).

Потім настала черга книг: «Погляд на розвиток вчення про податок в економістів А. Сміта, Ж. Б. Сея, Рікардо, Сісмонді й Д. С. Мілля» (1870), «Діюче законодавство про прямі податки» (1879).

Спеціалізувався з російських фінансового й державного прав, державного права європейських країн. Автор низки робіт з питань фінансів і кредиту.

У Харківському університеті заснована премія імені заслуженого професора М. М. Алексєєнко (1900).

Серед друзів та близьких знайомих А. – О. Гучков, П. Корф, М. Родзянко, М. Хом'яков, Д. Шипов та ін.

АЛЧЕВСЬКА Христина Данилівна

Національний статус, що склався у світі: російський.

Освітянка, публіцист, поетеса, драматург, перекладач. Перший вихідець з України – віце-президент Міжнародної ліги освіти (1910).

З учительської родини.

Народилася 4 (16) квітня 1841 р. у м. Борзна Чернігівської губернії Російської імперії (нині – районний центр Чернігівської області України).

Померла 15 серпня 1920 р. у м. Харків Української Народної Республіки (нині – адміністративний центр однойменної області України). На надгробку написано «Народній освітянці».

Займалася самоосвітою. І, незважаючи на те, що спеціальність вчителя отримала запізно (1870), усе життя присвятила тому, аби якомога краще вчити інших.

Організувала в с. Олексіївка Слов'яносербського повіту Катеринославської губернії (нині – Луганська область), куди після весілля переїхала до чоловіка, першу приватну недільну жіночу школу для дітей простолюдин (1862). Її діяльність забезпечувала шляхом добровільних пожертвувань, а пізніше – власними коштами. Загалом «університети Алчевської» пройшло понад 15000 дітчаток.

Лауреат почесного диплому Всесвітньої педагогічної виставки в Парижі (1899).

Друкувалася в журналах «Північний вісник», «Російська школа», «Дитяче читання», «Вісник Європи», «Російське багатство», «Школа і життя», «Північна бджола», «Російська думка».

Як літератор дебютувала в журналі «Північна бджола» дитячими патріотичними віршами. Перший серйозний доробок прозою – «Оповідь садівника» (1870).

Потім настала черга ґрунтовного начерку «Історія відкриття школи в селі Олексіївка Михайлівської волості» (1881), статей «Островський в застосуванні до читання в народі» (1887), «Гаршин як народний та дитячий письменник» (1889), «Лермонтов в селі» (1892), серії нарисів «Півроку з життя недільної школи» (1895-1897), творів «Оповідання Чехова «Баби» та «Чоловіки» (1900), «3 нотаток завідуючої недільної школи» (1901), «Читання шведських та норвезьких письменників в селі та місті» (1903), «3 записного зошита вчительки» (1906).

А. – автор відвертих і щирих спогадів «Передумане й пережите» (1912).

За її участі написана «Книга дорослих» (1899-1900), під безпосереднім керівництвом створено понад три десятки популярних навчальних посібників, причому деякі з них витримали до десяти перевидань.

Наша землячка – ініціатор і головна рушійна сила при підготовці тритомника «Що читати народу?» (1884-1906), в якому був розділ «Видання для народу українською мовою» і який витримав 17 (!) перевидань.

На своїй садибі у Харкові вона встановила перший у світі пам'ятник Тарасу Шевченку (1899).

Прогресивна просвітницька діяльність А. ще при житті набула широкого розголосу, в тому числі і за кордоном.

У свою чергу, знаний літературний критик того часу М. Шелгунов писав про «маленький землетрус, який вона викликала в умах інтелігентних людей».

У м. Львів одній з вулиць присвоєно ім'я нашої землячки.

Серед друзів та близьких знайомих А. – І. Франко, В. Короленко, А. Чехов, М. Лободовський, О. Герцен, Ф. Достоевський, Б. Грінченко, О. Островський, М. Міхновський, М. Павлик, В. Данилевський, Д. Багалій, І. Тургенєв, Г. Успенський та ін.

АЛЬБЕРТІНІ Микола Вікентійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Публіцист. Псевдонім – Н. Старик.

З чиновницької родини.

Народився 12 (24) серпня 1826 р. у м. Остер Чернігівської губернії Російської імперії (нині – Козелецький район Чернігівської області України).

Помер 31 липня (12 серпня) 1890 р. у м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив Остерське повітове училище (1839), третю московську гімназію (1846), юридичний факультет Московського університету (1851).

Працював викладачем у 2-му московському кадетському корпусі (1851-1859), літредактором журналу «Московский огляд» (1859), політичним оглядачем журналу «Вітчизняні нотатки» (1859-1863), завідуючим відділом газети «Голос» (1863-1864), кореспондентом газети «Санкт-Петербурзькі відомості» (1864-1866), чиновником Архангельського присутствія (1869-1871) та ревельської губернаторської канцелярії (1872-1873), асесором губернського правління (1873-1876), директором естляндського тюремного комітету (1876-1879), чиновником Міністерства внутрішніх справ Росії (1880-1883).

Зарахований до кабінету його Величності (1883-1888).

Друкувався в газетах «Північний вісник», «Голос», «Санкт-Петербурзькі відомості», журналах «Вітчизняні нотатки», «Північні вісті», «Московский огляд», «Новий час».

Як літератор дебютував рецензією в журналі «Вітчизняні нотатки» (1857).

Потім настала черга статей «Політичні ідеї Токвіля і відгуки про нього в «Сучаснику», «Відповідь «Сучасникові» (обидві – 1861), «Особливі напрямки в науці і журналістиці» (1863).

Поділяючи погляди французького соціолога А. Токвіля, настійливо пропагував те, що ми сьогодні називаємо «західними цінностями», вважаючи за зразок британську суспільну систему. На цьому підґрунті різко полемізував не тільки з владою, але й з т. зв. революційними демократами, в тому числі з М. Чернишевським та М. Добролюбовим.

Внаслідок цього з владою стосунки у нашого земляка були більш ніж складними. Публікації «Англійське державне та общинне облаштування й управління» (1860), «Про причини слабких успіхів в деяких справах», «Особливий напрямок в науці та журналістиці» (обидві – 1863) викликали незадоволення. В результаті А. зазнав не лише жорсткої критики з боку слов'янофілів, а й постійних переслідувань з боку правлячого режиму.

Перший арешт стався 1861 р. Після звільнення за нашим земляком встановили таємний нагляд. І він виїхав за кордон, де за власним зізнанням, почувався самотньо. Та «примусова еміграція» надовго не затяглася – публіциста незабаром відкликала в Росію... Слідча комісія.

Вчинивши психологічний тиск, знову заарештували і знову звільнили. Щоб 1866 р. кинути за ґрати – уже у т. зв. «справі гейдельберзької читальні» (декілька десятиліть вона була місцем концентрації молоді, що не могла зреалізувати себе в Росії). Паралельно А. судили за статтю «Судові порядки в прибалтійських губерніях», яку влада розцінила як таку, що підриває «устої».

Певний час А. таємно утримували в Петропавловській фортеці, а потім відправили у заслання в Архангельськ. З заборорою друкуватися.

Наш земляк не змирився і продовжував надсилати «незручні статті» в «Санкт-Петербурзькі відомості». За порушення наказу «мовчати» непокірного вислали ще далі – у богом забуте м. Шенкурськ (1867). Поліцейський нагляд тривав до кінця 1873 р.

Після повернення в Петербург А. знову пише, проте уже не з такою гостротою.

Серед друзів та близьких знайомих А. – М. Огарьов, М. Бакунін, В. Корш, П. Лавров, О. Герцен, С. Дудишкін та ін.

АМАЛИЦЬКИЙ Володимир Прохорович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Геолог, палеонтолог. Відкривач динозаврів Півночі.

З дворянської родини.

Народився 1 (2) липня 1860 р. в с. Старики Житомирського повіту Волинської губернії Російської імперії (нині – Коростенський район Житомирської області України).

Помер 15 грудня 1917 р. в м. Кисловодськ Росії (нині – місто Ставропольського краю РФ).

Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив 3-ю Санкт-Петербурзьку гімназію, фізико-математичний факультет Санкт-Петербурзького університету (1883).

Працював консерватором геологічного кабінету (1886-1889), викладачем Петербурзького університету (1889-1890), Варшавського університету (1890-1904), Варшавського політехнічного інституту (1904-1908), директором Варшавського політехнічного інституту (з 1908), Ростовського університету.

Друкувався в «Працях Імператорського Санкт-Петербурзького товариства дослідників природи».

Перу нашого земляка належать наступні доробки: «Горбатовський повіт у геологічному й ґрунтовому відношенні» (1885), «Про вік ярусу строкатих порід в Оксько-Волзькому басейні», «Кам'яновугільна й пермська системи Нижньогородської губернії», «Геологічний опис Нижньогородської губернії з нарисом корисних копалин і геологічною картою», «Геологічна карта Нижегородської губернії» (усі – 1886), «Відкладення Пермської системи Оксько-Волзького басейну» (1887), «Кам'яновугільна й пермська системи Нижньогородської губернії», «Матеріали до пізнання фауни Пермської системи Росії (Мергелисто-піщані породи Оксько-Волзького басейну)», «Про російські пермські антракозиди» (обидва – 1892), «Щоденник спостережень на Малій Північній Двіні», «Геологічна екскурсія на північ Росії» (1897), «Значення праць Ломоносова з мінералогії, геології» (1912), «Північнодвінські розкопки професора В. П. Амалицького» (1921-1931).

Всього А. опублікував понад 40 наукових праць.

Брав участь у вивченні Донбасу, Нижегородської губернії, рік Сухона і Північна Двіна.

Досліджуючи пермські відкладення останніх, відкрив звіроподібних ящерів, які чудово збереглися (1898). Численні залишки цієї фауни (кістяки, черепи, окремі кістки) складають північнодвінську галерею Палеонтологічного музею в Москві, яка є найбагатшим і найкращим аналогічним зібранням у світі. За це відкриття вченого удостоїли пам'ятника, на якому вибито напис «В 1899 році тут проводив розкопки видатний геолог і палеонтолог Володимир Прохорович Амалицький. 1860 -1917 рр.» (м. Котлас, РФ, 2005).

Серед друзів та близьких знайомих А. – В. Докучаєв, Е. Незнамов, П. Барков, О. Іностранцев, П. Земятченський, М. Ушинський та ін.

АМБОДИК-МАКСИМОВИЧ Нестор Максимович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Лікар, письменник, перекладач. «Батько» акушерства; один з фундаторів фітотерапії і медичної термінології; перший, хто отримав звання професора акушерства на теренах Російської імперії.

З родини священика.

Народився 7 листопада 1742 р. в с. Веприк Гадяцького полку Російської імперії (нині – Гадяцький район Полтавської області України).

Помер 24 липня 1812 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив Києво-Могилянську академію (1755-1768), навчався в Санкт-Петербурзькому головному народному училищі, Санкт-Петербурзькому військовому госпіталі, на медичному факультеті Страсбурзького університету.

Працював викладачем в госпітальних школах Кронштадта й Петербурга (1775-1781), очолював санкт-петербурзьку акушерську школу (з 1781), був головним акушером російської столиці, консультантом Калинківського медико-хірургічного інституту.

Почесний член Санкт-Петербурзької медичної колегії.

А.-М. небезпідставно називають батьком російського акушерства, першим фітотерапевтом, який науково обґрунтував застосування в медицині лікарських трав. Він – теж вперше – впровадив на теренах імперії застосування акушерських щипців, винайшов конструкцію ліжка для породіллі, розвивав масаж.

За його ініціативою в Санкт-Петербурзі засновано Повивальний інститут при Імператорській родильні (1797).

Перу А.-М. належать перші російські підручники з ботаніки та акушерства.

Він також автор книг «Керівництво до пізнання і лікування хвороб людських зовнішніх і внутрішніх» (1781), «Анатомо-фізіологічний словник» (1783), «Описання лікарських рослин» (1783-1789), «Мистецтво повивання, або Наука про бабські справи» (1784-1786), «Novum medico-pathologico-chirurgicum vocabularum» (1785), «Коротке випробування багатьох зашкарублених думок і забобонів відносно вагітних дружин, породіль й новонароджених дітей» (1786), «Фізіологія і

природна історія людини» (1787), «Емблеми і символи» (1788), «Ботаніки початкові основи» (1795), «Лікарські настанови про хвороби» (1800), «Новий ботанічний словник» (1804).
Серед друзів та близьких знайомих **А.-М.** – С. Громов, Г. Корабльов, І. Лепехін, С. Хотовицький та ін.

АНАСТАСЕВИЧ (Анастасі) Василь Григорович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет, перекладач, видавець.

З поміщицької родини. Батько, Анастасевич Г. – член Київського магістрату.

Народився 28 лютого (11 березня) 1775 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 16 (28) лютого 1845 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ). Похований на Смоленському цвинтарі.

Закінчив Києво-Могилянську академію (1786-1793).

Працював домашнім учителем в Курську (1793-1795), служив піхотинцем в

Малоросійському корпусі (1795-1800), брав активну участь у створенні Міністерства освіти

Росії, обіймав посаду помічника начальника відділу польського і малоросійського права

«Комісії з складання законів» (1809-1811), видавав журнал «Вулик» (1811-1812), був цензором (до 1830)

Друкувався в журналах «Новини літератури», «Північний вісник», «Ліцей», «Журнал російської словесності», «Вулик».

А. – автор «Нотаток з міста Полоцька», «Нотаток з Херсону в Крим і назад», «Розпису російським книгам для читання з бібліотеки В. Плавильщикова» (1820), «Коротких даних про всі з 1707 по 1823 р. Періодичні видання, що виходили в Росії, і відомості» (1822), «Розпису російським книгам для читання з бібліотеки Олександра Смирдіна» (1828).

Його перу належить переклад «Про умови поміщиків з селянами» В. Стройновського (1809), «Литовського статуту» (1811), «Огляд стернової книги барона Розенкампа» (1839), низка статей, віршів.

Наш земляк – бібліограф-теоретик, він склав бібліографічний покажчик російських періодичних видань за 1707-1823 рр.

Збирав і публікував матеріали з етнографії та історії України.

Двічі його кандидатура висувалася в члени Російської академії наук, але обраним не був. За те, що як цензор, дозволив публікацію «Конрада Валенрода» А. Міцкевича, звільнили з роботи без пенсії (1830).

Бібліотека А. (А.) після його смерті щезла.

Серед друзів та близьких знайомих А. – Є. Болховітінов, В. Караджич, А. Чарторийський, В. Сопіков, К. Калайдович, О. Смирдін, І. Снегірьов, Ф. Цветаєв, М. Румянцев, І. Варакін та ін.

АНДРЕЄВ Микола Миколайович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Фізик, перекладач. Фундатор гідроакустики на теренах СРСР; автор теорії розповсюдження звуку в рухомих середовищах.

З чиновницької родини.

Народився 16 (28) липня 1880 р. в с. Курмани Полтавської губернії Російської імперії (нині – Недригайлівський район Сумської області України).

Помер 31 грудня 1970 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ).

Навчався в 5-й Московській гімназії (1890-1893), закінчив Московський кадетський корпус (1893-1898), навчався в Московському технічному училищі (1898-1899), слухав лекції в Московському (1900-1902), Гетінгенському (1904-1906) університетах, закінчив Базельський університет (1909).

Працював креслярем в управлінні Києво-Воронезької залізниці, рахівником Московської міської управи, учителем низки навчальних закладах (1909-1912), лаборантом (1912-1914), викладачем (1914-1917) Московського університету, Омських сільськогосподарського і політехнічного інститутів (1918-1920), науковим співробітником Всесоюзного експериментального електротехнічного інституту (1920-1926), Ленінградської фізико-технічної лабораторії (1926-1940), Фізичного інституту академії наук СРСР (1940-1954), завідувачим відділом Акустичного інституту академії наук СРСР (1954-1963).

Наш земляк – фундатор і редактор першого на теренах СРСР науково-популярного фізичного журналу «Лелітка» (1922-1927).

Член Французького фізичного товариства (1908).

Член Міжнародної комісії з акустики (1953).

Академік академії наук СРСР (1953).

Академік Польської академії наук (1955).

Почесний доктор технічних наук дрезденської Вищої технічної школи (1959).

Заслужений діяч науки і техніки РРФСР (1960).

Герой Соціалістичної Праці (1970).

Спеціалізувався з проблем біологічної, фізичної, архітектурної і технічної акустики; теорії коливань; розповсюдження звукових хвиль; шуму літаків; архітектури акустики; акустичних хвиль кінцевої амплітуди; п'єзоелектрики, теорії телефону, фізичних основ акустики музичних інструментів.

Друкувався в журналах «Питання фізики», «Журнал прикладної фізики», «Лелітка», «Журнал експериментальної і теоретичної фізики», «Вісті академії наук СРСР», «Журнал Російського фізико-хімічного товариства», «Акустичний журнал», «Журнал технічної фізики».

Як вчений дебютував науковою статтею «Про застосування оптичних властивостей рідин для вивчення полімеризації і аналогічних нею явищ» (1908).

Потім настала книг наступних доробків: «Про застосування оптичних властивостей рідин до вивчення полімеризації і аналогічних з нею явищ» (1908), «До дисперсії затухаючих хвиль», «Теоретичне і експериментальне дослідження впливу температури на дисперсію світла» (обидва – 1909), «Грати, призма, резонатор» (1915), «Про вплив діелектрика на колювання конденсатора» (1916), «Електричні колювання і їх спектри» (1917), «Гострота слуху» (1924), «Вступ до механіки» (1922), «Технічний амплітудометр» (1925), «Аналогія між механікою і оптикою» (1927), «Рівновага і колювання п'єзоелектричного кристала» (1928), «Сигналізація і розвідка за допомогою інфрачервоних променів» (1931), «Акустика рухомого середовища» (1934), «Про ковзання звуку уздовж поглинаючих меж» (1936), «Шум літака і чи можна його заглушити» (1942), «Тепло і холод» (1948), «Про органи слуху у комах» (1955).

Перу нашого земляка також належать дослідження «Про наведене рівняння струни», «Основні рівняння телефону», «Про дерево для музичних інструментів», «Дослідження одного звукового приймача».

Перекладав А. Пуанкаре, А. Ейнштейна.

Особисте життя рожевим не було: А. рано втратив батьків (1885); його за участь в студентських хвилюваннях заслали до Саратовської губернії (1899), а за відсутність атестату – відрахували з Гетінгенського університету (1906).

Ім'я нашого земляка присвоєно Московському акустичному інституту.

Його пам'яті Г. Гльокін присвятив книгу «Микола Миколайович Андрєєв (1880-1970)» (1980).

Серед друзів та близьких знайомих А. – Л. Вельський, М. Бугайов, П. Лебедєв, Н. Рябініна, Б. Введенський, К. Теодорчик, О. Предводителев, Є. Бедер, С. Ржевкін, Г. Горелік, Е. Маєр, І. Угольніков, В. Рейхардт, І. Славік, Е. Гільм, А. Іоффе, Ю. Сухарєвський, І. Русаков та ін.

АНДРІЄВСЬКИЙ (ПРОКОПОВИЧ) Степан Семенович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Лікар, вчений, державний діяч. Один з ініціаторів створення медико-хірургічної академії в Києві.

З родини священика.

Народився в 1760 р. в с. Салтикова Дівиця Ніжинського повіту Російської імперії (нині – Куликівський район Чернігівської області України).

Помер 19 грудня 1818 р. в м. Астрахань Росії (нині – обласний центр РФ). Похований на місцевому цвинтарі.

Навчався в Києво-Могилянській академії, закінчив Кронштадську медичну школу при морському шпиталі (1778-1780).

Був прозектором в Санкт-Петербурзькому медико-хірургічному училищі, постійним членом Державної медичної колегії, очолював Санкт-Петербурзьку медико-хірургічну академію, служив у Міністерстві фінансів, віце-губернатором Гродненської й Київської губерній, астраханським цивільним губернатором (1811-1818).

На астраханській посаді залишив добру пам'ять про себе тим, що заборонив гуртове перекупування хліба, встановив на нього тверді ціни й заборонив вивозити зерно за кордон доти, доки місцеві потреби не будуть повністю вдоволені.

А. (П.) вдалося позитивно вирішити питання вільного вилову риби у Волзі і менших ріках, яку дозволили реалізовувати у спеціально відведених місцях за цінами, затвердженими губернатором. Контроль здійснювали спеціальні наглядачі з числа шановних міщан та купців.

За дорученням Сенату вивчав невідому хворобу в Челябінському повіті Єкатеринбурзької провінції Уфимського намісництва. Назвав ту «сибірською виразкою», довівши її зоонозну і інфекційну природу. В ході пошуків ліків сам себе заразив небезпечною болячкою (1788). Склав один з перших на берегах Дніпра медико-топографічних описань «Обсервація в Чернігівській губернії» (1783).

А. (П.) – автор книг «Про сибірську виразку», «Коротке описання сибірської виразки», «Про рак», «Про кісткові пухлини», «Про глисти», «Про нагноєння кісток черепа», «Про походження заразливих хвороб», «Інструкція фізікату».

Залишив він і наступні державницькі проекти: «Про встановлення торгової компанії з Персією та іншими областями по Каспійському морю», «Зауваження щодо справ Хіви, Бухари і Туркменії», «Про заснування в Астрахані водохідної школи»

Серед друзів та близьких знайомих А. (П.) – М. Карпінський, хан Жангір, Я. Саполович та ін.

АНДРІЄВСЬКИЙ Іван Самойлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Перекладач, медик.

З родини священика.

Народився в 1759 р. в с. Дроздівка Ніжинського повіту Київської губернії Російської імперії (нині – Куликівський район Чернігівської області України).

Помер 17 (29) жовтня 1809 р. в м. Москва Російської імперії (нині – столиця РФ).

Навчався в Київській духовній семінарії, Києво-Могилянській академії, закінчив медичний факультет Московського університету.

Працював помічником прозектора, прозектором, ад'юнктом при анатомічному театрі Московського університету, екстраординарний професор медичного факультету (з 1805).

Друкувався в журналі «Справа від неробства»,

Як літератор дебютував перекладами творів італійського містика Л. Скополі «Надійне добро» (1786) та «Лайка духовна, або Наука про довершену перемогу над самим собою» (1787).

Потім настала черга доробків «Дієтика» (1791), «Новий повний методичний підручник кінський, скотячий та інших домашніх тварин» (1793), «J. F. Waltheri Myologiae Ueber manualis, in usum anatomes studiosorum translatus in linguam latinam» (1795), «Dissertatio inauguralis medica, sistens observationes anatomicas, susceptionem intestinorum verminosam illustrant e s» (1803), «Короткий начерк анатомії домашніх тварин» (1804), «Початкові основи медицини, ветеринарії, або Про тваринолікування» (1805).

Перекладав з латинської, польської, французької, німецької мов, серед чого «Оптика натури» (1792), «Настанова по попередження армійських хвороб і збереження здоров'я військовослужбовців» Г. Прінгля (1807 г.).

Ось що пише про нашого земляка в книзі «Лайка духовна» в Росії А. Мосін: «Перший російський переклад книги вийшов 1787 року. На титульному листі позначено: «Лайка духовна, або Наука про перемогу над самим собою. Переклав І.М.У.С. (Імператорського Московського Університету Студент) Іван Андрієвський». Трагічна доля цього... перекладу... Відразу після виходу книги конфіскували. Мабуть, недремне око духовного цензора розгледіло небезпеку західного, католицького, впливу на душі православних. Не допомогло й те, що Іван Андрієвський не послався на ім'я автора. Проте в 1794 році в Москві з'явилася книга за назвою: «Подвиг християнина проти спокус. З іноземної мови на російську переклав Лікар і Імператорського Московського Університету Прозектор Іван Андрієвський». Цього разу справа обійшлася без конфіскації. Ймовірно, увагу цензора відвернула та обставина, що перший розділ книги змінився до невпізнанності, а замість скорочення І.М.У.С. з'явилося повне наукове звання перекладача». Серед друзів та близьких знайомих А. – В. Капніст, І. Кондратовський, М. Львов та ін.

АНДРІЄВСЬКИЙ Павло Аркадійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Критик, фейлетоніст. Псевдонім – Голка.

З дворянської родини. Батько, Андрієвський А., – голова Катеринославської казенної палати; мати – з старовинного роду Герсєванових.

Народився 29 червня (11 липня) 1849 р. у м. Харків Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 20 березня (1 квітня) 1890 р. у м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Закінчив Катеринославську гімназію (1866), юридичний факультет Харківського університету (1871).

Працював слідчим у м. Самара (1873-1875), присяжним повіреним округу Московської судової палати (1875-1880), присяжним повіреним Київського судового округу (з 1880), видавцем-редактором київської літературно-політичної газети «Зоря» (1880-1886), фейлетоністом редакції газети «Київське слово» (1886-1889).

Друкувався в газетах «Самарський довідковий аркуш», «Київське слово», «Зоря», «Київський аркуш», «Киянин».

Як літератор дебютував театральною рецензією в газеті «Самарський довідковий аркуш» (поч. 70-х).

Потім настала черга драми «Хвороба століття» (1878), комедії «Привиди» (1879).

Перу А. належать книги «Щоденник людини-гультіпаки» (1886), «Голка. Гумористичні оповідання» (1888).

Нашому землякові приписують також пародію на «Горе від розуму» Д. Фонвізіна.

А ось яку бувальщину про нього переповідають уже понад століття: «У дореволюційному Києві існувало Драматичне товариство, яке об'єднувало аматорів сцени. Спектаклі, поставлені ними, збирали немало публіки, відгуки про них поміщала місцева преса. У газеті «Зоря» не раз йшлося про талановиту гру актора-любителя Павла Андрієвського. Це викликало іронічні посмішки, оскільки редактором «Зорі», за двиним збігом обставин, був... П. Андрієвський. Якось останній грав роль Хлестакова. Опісля два дні на шпальтах «Зорі» друкувалася розгромна рецензія на Хлестаков. «Для чого ви це зробили, Павле Аркадійовичу?» – запитали у редактора і актора-аматора. «Щоб довести свою неупередженість до самого себе, – відповідав той. – Граю добре – і відгук маєте позитивний, а граю погано – так і пишу».

Серед друзів та близьких знайомих А. – Є. Струйська, А. Альтшуллер та ін.

АНДРІЄВСЬКИЙ Сергій Аркадійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет, перекладач, літературний критик, судовий оратор. Фундатор теорії слов'янського судового красномовства на теренах Російської імперії.

З дворянської родини. Брат, Андрієвський П., – письменник.

Народився 29 грудня 1847 р. (10 січня 1848 р.) в с. Олександрівка Слов'янського повіту Катеринославської губернії Російської імперії (нині – Луганська область України).

Помер 9 листопада 1918 р. в м. Петроград Росії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив юридичний факультет Харківського університету (1865-1869).

Працював слідчим в м. Карачів Орловського судового округу (1870), товаришем прокурора Казанського окружного суду (1870-1871) і Петербурзького окружних судів (1871-1878), юрисконсультантом Міжнародного банку (1878), адвокатом (з 1878).

Друкувався в журналах «Новий час», «Російська думка», «Вісник Європи», «Щорічник імператорських театрів».

Як літератор дебютував в журналі «Вісник Європи» перекладами низки французьких поетів та Е. По (усе – 1878).

Окремим виданням вийшли «Вірші» (1886).

А. публікує книги «Промови захисника», художні достоїнства якої високо оцінив А. Чехов, та «Літературні читання» (обидві – 1891).

Найширшого розголосу набув фундаментальний огляд російської та європейської поезії за чотири десятиліття під промовистою назвою «Виродження рими» (1901), в якій автор прийшов до сумного висновку: думка стала ворогом римованих рядків.

Перекладав Ш. Бодлера, В. Гюго, А. Мюссе, Ф. Сюллі-Прюдона.

Посмертно видрукувана двотомна автобіографічна «Книга про смерть» (1922-1924).

За свідченнями сучасників, А. небезпідставно вважався настільки непересічною особистістю, що за життя став прообразом героїв для відомих письменників М. Горького («Життя Кліма Самгіна»), П. Боборикіна («Зрадник»), Д. Мережковського («Юліан Відступник»).

Проте життя його не було вистелено трояндами.

За те, що українець відмовився виступати обвинувачувачем на сфабрикованому, як він вважав, процесі по т. зв. «справі Засулич» (підозрювалася у замаху на життя петербурзького градоначальника Ф. Трепова), міністр юстиції граф Пален відправив неслуха у відставку (1878). У свою чергу, батьки не дали йому благословення на одруження з коханою не «білої крові». Син, знехтувавши заборону, пов'язав свою долю з дочкою капітана у відставці, незважаючи на те, що йому, позбавленому будь-якої матеріальної підтримки, довелося поневірятися. Більшовицька революція залишила видатного юриста будь-який коштів на існування: наш земляк змушений був продавати усе, що нажив, не виключаючи книг. Зі скрути так і не вибрався, бо за чотири і два роки до смерті писав: «Пригнічують матеріальні труднощі», «Я зовсім зацькований всілякими сімейними негараздами», «Хворію, бідую, доживаю...». До того ж, кохану дружину А. спіткало два інсульти поспіль, і вона не тільки пересувалася з неймовірними зусиллями, а й погано говорила, мала проблеми з пам'яттю. Серед друзів та близьких знайомих А. – А. Чехов, А. Коні, П. Боборикін, М. Карабчевський, О. Урусов, Д. Мережковський, Я. Полонський та ін.

АНДРУСОВ Микола Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Геолог, стратиграф, палеонтолог. Один з фундаторів палеоекології на теренах Російської імперії. Виконав перший геологічний опис Керченського півострова. У стратиграфії існує науковий термін «карти Андрусова».

З військової родини. Батько, Андрусов І., – морський офіцер.

Народився 7 (19) грудня 1861 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 27 квітня 1924 р. в м. Прага (нині – столиця Чеської Республіки). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив Олександрівську керченську гімназію (1880), Новоросійський університет (1884).

Стажувався у Відні, Загребі, Кроації, Італії, Тиролі, Мюнхені (1885-1887), працював лаборантом геологічного кабінету Новоросійського університету (1889-), викладачем Петербурзького університету (1893-), Юр'ївського (Тартуського) університету (1896-1905), Київського університету (1905-1912), Петербурзьких вищих жіночих курсів (1912-1914), директором Геологічного музею Петроградської Академії наук (1914-1918), викладачем Таврійському університеті (1918-1919), співпрацював з Геологічними кабінетами Паризького Сорбоннського (1921-1922) та Празького Карлового (1922-1924) університетів.

Брав участь в океанографічних експедиціях на Чорному (1890) та Мармуровому морях (1894), в затоці Кара-Богаз-Гол (1897).

Академік Петербурзької (1914), Російської (1917), Української (1920) академій наук, почесний член Московського товариства дослідників природи (1915), Російського мінералогічного товариства.

Лауреат Ломоносівської премії (1898).

Друкувався в «Геологічному віснику», «Бюлетені Московського товариства дослідників природи», «Працях Петербурзького геологічного музею».

Дебютував науковою працею «Нотатки про геологічні дослідження в околицях міста Керчі» (1884).

Потім настала черга доробків: «Про третинні відкладення Дагестану» (1888), «Керченський вапняк і його фауна» (1890), «Геотектоніка Керченського півострова» (1893), «Живі і викопні дрейсенсиди Євразії» (1897), «Критичні замітки про російський неоген» (1909), «Про стратиграфічний стан так званих конкських прошарків» (1910), «Про вік і стратиграфічний стан акчагильських прошарків» (1912), «Викопні моховиті рифи Керченського і Таманського півостровів» (1909-1912).

Ці праці склали епоху в стратиграфії, палеонтології, палеографії, палеоекології, океанології і отримали визнання у всьому світі, а також сприяли відкриттю родовищ нафти на нових територіях.

А. першим довів наявність зараження вод Чорного моря нижче 100 метрів сірководнем.

Одружився наш земляк з Надією Шліман (1889). Мав з нею трьох синів і двох доньок.

Залишаючись байдужим до політики, наслідки революції 1917 р. дуже швидко відчув на собі: голод, холод, параліч роботи Геологічного музею. А. повертається до Криму – тут хоч тепліше.

Особисте життя А. не було солодким. Приміром, він дуже хотів навчатися в аспірантурі, проте туди його не прийняли: завадили «неправильні погляди», а також університетська догана за те, що

осмілювався підписати лист на захист І. Мечникова та групи інших професорів, за політичними мотивами відправленими у відставку.

Не легко йому працювалося в Київському університеті уже й викладачем. Консервативно налаштований у своїй більшості професорський склад прохолодно і з підозрою ставився до «неблагонадійного» колеги, який, до того ж, з цих причин стояв на обліку в поліції.

Два сини нашого земляка під час першої світової війни перебували на фронтах, а доньки – перехворіли тифом.

І ще одна трагедія: в експедиції на Кольський півострів трагічно гине старший син Леонід (1919). Внаслідок нервового стресу та інсульту вченого паралізувало. Не маючи ні найменшої змоги в умовах громадянської війни забезпечити хворому кваліфіковану медичну допомогу, сім'я емігрує. Живе за кордоном більш ніж скромно, рахуючи буквально кожен франк.

Іменем нашого земляка названо село Андрусово Сімферопольського району, водогін у м. Єнікале, тераси в східній частині Південного берегу Криму, грязьові сопки на Керченському півострові на дні Чорного моря.

Серед друзів та близьких знайомих А. – В. Вернадський, І. Мечников, М. Баярунас, Г. Шліман, І. Синцов, О. Ковалевський, Ф. Врангель, В. Заленський, Е. Зюсс, Е. Ог, М. Неймар, І. Вальтер, К. Ціттель, В. Мокринський, Б. Личков, С. Гатуєв та ін.

АНТОНОВИЧ Максим Олексійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Публіцист, критик. Псевдонім – Сторонній сатирик.

З родини церковного служителя. Батько, Антонович О., – паламар.

Народився 27 квітня (9 травня) 1835 р. в м. Білопілля Харківської губернії Російської імперії (нині – районний центр Сумської області України).

Помер 14 листопада 1918 р. в м. Петроград Росії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив Охтирське духовне училище, Харківську семінарію (1855), Петербурзьку духовну академію (1859).

Майже три роки займався репетиторством. Вийшовши з духовного звання, понад три десятиліття обіймав посаду чиновника Військового міністерства, працював клерком в правлінні Лібаво-Роменської залізниці, в Державному банку, був критиком журналу «Сучасник».

Друкувався в газетах «Нариси», «Тифліський вісник», журналах «Народне читання», «Космос», «Слово», «Новий огляд», «Гірничий журнал», «Минулі роки», «Російська думка», «Праці Імператорського Вільного економічного товариства», «Енциклопедичному словнику» П. Лаврова. Активно співробітничав з «Сучасником», де очолював літературно-критичний відділ, а згодом – і допомагав редагувати часопис, заснований ще О. Пушкіним.

Як літератор дебютував в журналі «Сучасник» статтею «Що іноді відкривається в ліберальних фразах» (1859).

Видрукував скандальну брошуру «Матеріали до характеристики сучасної російської літератури. Літературне з'ясування з М. Некрасовим» (у співавторстві з Ю. Жуковським).

Перу А. належать публікації: «Сучасна філософія», «Два типи сучасних філософів», «Про гегелівську філософію» (усі – 1861), «Торжество нісенітників», «Юрикам» (обидві – 1864), «Єдність сил природи» (1865), «З приводу книги Шрадера «Порівняльне мовознавство та первісна історія» (1887), «Спогади з приводу вшанування Белінського» (1898), «Арешт Чернишевського» (1906), «Матеріали до біографії Чернишевського» (1908).

Починаючи з 1869 р. п'ять років поспіль А. займається виключно перекладацькою діяльністю («Історія французької революції» Л. Блана, «Геологія» А. Гейки, «Фізика» Б. Стюарта тощо).

Повернувшись до активної публіцистики, звинуватив І. Тургенєва в «плагіаті у Щедріна», а роман «Батьки й діти» назвав карикатурою на різночинців. Каменя на камені не залишив від роману Ф. Достоевського «Брати Карамазови», не побачивши в ньому бодай крихітних художніх достоїнств. В поезії М. Некрасова вбачав «дидактику».

В статтях «Сучасний стан літератури» та «Замітки про журнали і газети» (1878) різко виступив проти «акул пера», середовище яких, на його погляд, роз'їли «отрута меркантилізму», «фразерство» та споглядальність (чи не схожа ситуація з нинішньою в Україні?).

Наш земляк залишив по собі мемуари про М. Чернишевського, М. Добролюбова, М. Некрасова.

В 70-х роках А. захопився геологією і навіть здійснив відкриття, довівши наявність на берегах Західної Двіни слідів вторинного прошарку девонської формації. Видрукував доробки: «Льодяникові сліди на острові Гохланді» (1882), «Чарльз Дарвін та його теорія» (1896).

Побачили світ його «Вибрані статті. Філософія. Критика. Полеміка» та «Вибрані філософські твори».

Особисте життя А. не обійшлося без труднощів. Він дуже рано втратив батьків, ріс круглим сиротою. Певний час змушений був з сім'єю перебиватися з хліба на воду за кордоном (1866-1868).

Серед друзів та близьких знайомих А. – П. Лавров, М. Чернишевський, М. Некрасов, Ю. Жуковський, М. Добролюбов, Г. Єлисейєв та ін.

АНТОНОВСЬКИЙ Михайло Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Перекладач, журналіст, видавець.

З дворянської родини.

Народився 30 вересня (11 жовтня) 1759 р. в с. Борзна Чернігівського полку Російської імперії (нині – районний центр Чернігівської області України).

Помер в 1816 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Навчався в Києво-Могилянській академії (1772-1779), Московському університеті (1779-1783).

Працював секретарем з міністеріальних, адміралтейських та флотських справ Адміралтейств-колегії (1783-1790), правителем канцелярії командуючого флотом адмірала В. Чичагова (1789-1790), інспектором Морського кадетського корпусу (1794-1796), бібліотекарем привезеної з Варшави колекції книг, які у подальшому склали кістяк Публічної бібліотеки (1796-1810). Брав активну участь у виданні журналу «Громадянин, що розмовляє» (1780-і рр.).

Один з засновників Товариства друзів словесних наук (1784).

Супроводжував Катерину II в поїзді по Україні й Криму (1787).

Класифікував 150000 книг, виданих різними мовами.

Як письменник дебютував ще студентом в журналі «Вечірня зоря» перекладом з латинської творів Д. Локка «Про пізнання божого буття» та «Про буття бога» (1782).

Потім були «Нурзагад, невмируща людина» Ф. Шерідана (1792), «Найновіший оповідний землеопис усіх чотирьох частин світу» Е. Тоце та Ф. Остервальда з власноручними «російськими» додатками (1795), «Надійні ліки від упередження умів» К. Еккартсгаузена, «Бібліотека духовна» з поданим анонімно забороненим трактатом Г. Сковороди «Наркіз, або Пізнай себе» (обидві – 1798), «Історія Малої Росії», «Росіани – малоросійські козаки» (обидві – 1799), «Військові дії російського флоту проти шведського (1826).

А. видав книги «Листування імператриці Катерини II з Вольтером» (1802), «Серце і закони Катерини Великої» (1804), «Вирішення публічного завдання Московського університету про те, коли слов'яни переселилися в Росію і кого літописець Нестор називає волохами» (1806), а також військові доктрини Петра та О. Суворова, викладені популярним стилем (1807-1809), безліч географічних та статистичних праць.

Планував наш земляк написати історію Русі у восьми частинах, але свого задуму, схоже, так і не здійснив.

Проте життєвий шлях нашого земляка не був встелений трояндами. Так, з моменту відставки з Адміралтейств-колегії він був змушений жити, по суті, виключно літературною працею, про що пізніше зазначав: «Перекладаючи та вигадуючи для книгопродавців й друкарів книги за найменшу платню, аби лише запобігти голодній смерті».

Спротив влади викликала «обурлива» книга «Найновіший оповідний землеопис усіх чотирьох частин світу», насамперед, додатки складені А. Сміливця заарештували й неодноразово допитували в Таємничій експедиції, а весь тираж видання – знищили. Зазнав неабияких утисків письменник і внаслідок публікації «Наркіза...» Г. Сковороди.

Не отримав А. й посади історіографа, на яку небезпідставно претендував. Навпаки, його звільнили навіть з скромної посади бібліотекаря без нагороди чином та пенсії. Останні роки він прожив у страшенних злиднях, перебиваючись тим, що дадуть друзі.

Серед друзів та близьких знайомих А. – Ю. Трубецької, В. Долгорукий, Павло I, О. Радищев, Г. Державін, І. Чернишов, А. Прокопович-Антонський, П. Сохацький, О. Черкаський. І. Сафонович, С. Завалієвський та ін.

АНТОНСЬКИЙ-ПРОКОПОВИЧ Антон Антонович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Педагог, видавець. Редактор першого природознавчого журналу на теренах Російської імперії; першим почав читати в Московському університеті натуральну історію російською, а не латинською, мовою.

З родини священика.

Народився в 1762 р. в м. Прилуки Прилуцького полку Російської імперії (нині – районний центр Чернігівської області України).

Помер 8 липня 1848 р. в м. Москва Російської імперії (нині – столиця РФ). Похований у родинному склепі Донського монастиря.

Навчався в Києво-Могилянській академії (1773-1782), слухав лекції на медичному та філософському факультетах Московського університету (1782-1784).

Був бакалавром Учительського інституту (1784-1787), секретарем у справах Московського університету (1787-1789), викладачем (1789-1791), директором (1791-1824), благородного пансіону при Московському університеті, ректором Московського університету (1819-1826), чиновником Московського імператорського товариства сільського господарства.

Видавав журнал «Відпочиваючий працелюб», редагував перший російський природознавчий журнал «Магазин натуральної історії, фізики й хімії», а також «Землеробське товариство», брав участь у випуску «Вечірньої зорі».

Шість разів поспіль обирався деканом фізико-математичного факультету.

Член Російської академії наук (1813), почесний член імператорської Академії наук (1841).

Член Товариства любителів російської словесності (1820).

Член Вільного економічного товариства (1805), віце-президент Московського сільськогосподарського товариства (1845-1848).

Голова Зборів університетських вихованців (1784).

Кавалер орденів Св. Анни II ступеня (1808), Св. Володимира III ступеня (1811), Св. Станіслава I ступеня (1846).

Багато років поспіль він – незмінний староста церкви святого Миколая Хлинівського, один з керівників московського біблійного товариства.

Друкувався в журналах «Вранішня зірка».

Перу нашого земляка належать книги «Три загадки» (1782), «Слово про початок і успіхи в науках, особливо в натуральній історії» (1791), «Слово про виховання» (1798), «Про виховання» (1818), 10-томний «Енциклопедичний довідник з натуральної історії, фізики й хімії».

А.-П. – автор доробків «Про переваги і недоліки російської мови», «Думки про відмінності наголосу», «Про користь освіти, про вплив на неї мови», «Читання для серця й розуму», «Літера А похідної мови», «Звіт про візитацію училищ Рязанської губернії в 1805 році».

Він також написав та видав два десятки учбових посібників, які довго вважалися найкращими. Імператор Микола I надіслав до університету інспекцію, яка виявила серед студентів «крамольні» настрої, за що ректора звільнили з посади (1826).

Серед друзів та близьких знайомих А.-П. – М. Гнідич, В. Капніст, Ф. Політковський, О. Пушкін, М. Лермонтов, М. Карамзін, С. Глаголевський, І. Дмитрієв, В. Жуковський, М. Павлов, М. Десницький, О. Грибоєдов, М. Новиков, Д. Писарєв, В. Одоєвський, Д. Дашков, М. Фонвізін та ін.

АНТОЩЕНКО Лаврентій Євтихійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Священик. В чернецтві – Леонід (1888). Зарахований до лику святих Російською Православною Церквою (2002).

З селянської родини.

Народився 6 (19) серпня 1872 р. в с. Маломиколаївка Бахмуцького повіту Катеринославської губернії Російської імперії (нині – Петропавлівський район Дніпропетровської області України). Розстріляний більшовиками 7 січня 1938 р. у в'язниці м. Йошкар-Ола Марійської АРСР (нині – Республіка Марій Ел РФ). Місце поховання – не відоме.

Отримав домашню освіту.

Був ченцем, ієрохенцем Свято-Троїцької Сергієвої Лаври Московської єпархії (1888-1895), скарбником Чудового монастиря (1895-1908), керівником двору Пекінської місії в Санкт-Петербурзі (1908-1927), єпископом Переславль-Залеським, вікарієм Владімірської єпархії (1927-1930), єпископом Олександрівським, вікарієм Владімірської єпархії (1932), єпископом Кунгурським (1934-1935), єпископом Марійським (1937).

За «відмінно-старанну і корисну службу Церкві Божій» нагороджений наперсним хрестом (1913).

Уперше заарештований за «церковну діяльність» (1922) і провів у в'язниці місяць.
Удруге заарештований за «антирадянську діяльність, протидію заходам влади, зберігання контрреволюційної літератури, провокації масових безладів на ґрунті поширення чуток про закриття церков» (1930) і засуджений до 5 років позбавлення волі. Покарання відбував в Пінюгінських концтаборах Кіровської області СРСР (1930-1932).
Утретє заарештований за «активну церковну діяльність» (1932) і засланий в м. Балахна Нижньогородської області (1932-1933) і м. Сєнгілей Ульяновської області СРСР (1933-1934).
Учетверте заарештований за «контрреволюційну діяльність і створення церковно-фашистської організації» (1937). Сталінською «трійкою» засуджений до розстрілу.
Посмертно реабілітований (1989).
У м. Йошкар-Ола (РФ) встановлено пам'ятник нашому землякові (2008).
День пам'яті – 25 грудня (7 січня).
Серед друзів та близьких знайомих А. – С. Страгородський, Д. Ремов, А. Жадановський, А. Олександров, В. Богоявленський, С. Савельєв, І. Фігуровський та ін.

АРАБАЖИН Костянтин Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.
Історик літератури, перекладач, критик. Псевдоніми К. – Не-я, К. Недоля.
З дворянської родини. Двоюридний брат, Білий А., – письменник; близький родич, Антонович В., – історик, археолог, етнограф.
Народився 2 (14) січня 1866 р. в м. Канів Київської губернії Російської імперії (нині – районний центр Черкаської області України).
Помер 13 липня 1929 р. у м. Рига (нині – столиця Республіки Латвія).
Закінчив першу київську гімназію (1883), історико-філологічний факультет Київського університету (1884-1890).
Був викладачем петербурзького Миколаївського кадетського корпусу, Вищих жіночих курсів, Вищих театральних курсів, редактором газети «Північний кур'єр» (1899-1900), професором Гельсінфорського університету (1913-1919), видавцем гельсінкських газет «Російський голос» (1918), «Російський аркуш» (1918-1919), «Російське життя» (1919), «Світанок» (1919-1920), професором Латвійського університету (1920), ректором Руського інституту університетських знань (1921-1929).
Друкувався в газетах «Вільна Україна», «Біржові відомості», «День», «Північний кур'єр», «Кавказькі мінеральні води», журналах «Театр і мистецтво», «Народ», «Зоря», «Діло», «Всесвітній вісник», «Щорічник імператорських театрів», готував статті для словників Ф. Брокгауза, а також С. Венгерова.
Як літератор дебютував комедією «Поперед спитайся, а тоді і лайся» (1885), написаною українською мовою.
Кандидатський доробок А. «Казимир Бродзинський та його літературна діяльність» (1891) удостоївся як премії ім. М. Пирогова, так і почесної відзнаки російської Академії наук.
З цікавістю були зустріті книги нашого земляка «Публічні лекції про російських письменників» (1909), «Л. Андрєєв. Підсумки творчості» (1910), «Етюди про російських письменників» (1912), «Поет світової скорботи» (1914).
Написав нарис «Слов'янські землі» до перекладу «Ілюстрованої загальної історії літератури» Й. Шерра (1898).
Переклав українською мовою монографію М. Костомарова «Думки про федеративні засновини на Стародавній Русі» (1886).
Виступив з циклом лекцій, зокрема «Гоголь як поет и мислитель», «Гоголь як драматург», «Смерть Гоголя», обнародував низку публікацій про Т. Шевченка (1907-1908).
А. підготував десятки, якщо не сотні, публікацій як критик та історик літератури.
Він також багато перекладав, в тому числі й Г. де Мопассана та Л. Толстого українською мовою.
Дісталось на долю А. й негараздів. Вихід петербурзької газети «Північний кур'єр» (1899-1900) та гельсінфорської «Російський голос» (1918), які редагував наш земляк, припинила влада – російська й фінська відповідно. А 1919 р. губернатор Б. Яландер заборонив йому жити в Гельсінкі, обґрунтувавши це рішення «політичною неблагонадійністю».
Смерть А. спричинив нещасний випадок – він потрапив під колеса трамваю.

Серед друзів та близьких знайомих А. – І. Франко, М. Павлик, Я. Полонський, В. Барятинський, герцог Лейхтенберзький, В. Антонович, Н. Котляревський, О. Романовський, М. Реріх, Г. Градовський, Г. Струве та ін.

АРЕНС Євгеній Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Військовий діяч. Генерал флоту. Фундатор військово-морської історії Російської імперії.

З дворянської родини. Батько, Аренс І., – таємний радник; донька, Аренс (Гаккель) В., – поет, перекладач; син, Аренс Л., – ентомолог, відбув 5 років на Біломорканалі.

Народився 4 січня 1856 р. в м. Києві Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 5 листопада 1931 р. в м. Ленінграді СРСР (нині – м. Санкт-Петербург РФ). Похований на Новодівочому цвинтарі.

Закінчив петербурзький Морський кадетський корпус (1876), Кронштадські мінні офіцерські класи (1881), петербурзьку Миколаївську морську академію (1896).

Був гардемариним, мічманом низки морських суден (1876-1879), членом комісії «з опису дій морських команд на Дунаї» (1879-1882), командиром міноноски «Дельфін» (1882-1883), мінним офіцером кліпера «Стрілець» (1883-1885), завідувачем загороджувальними судами і Петергофською військовою гаванню (1888-1892) викладачем петербурзької Миколаївської морської академії (1896-1917), начальником Петергофської пристані і Царскосільського Адміралтейства (1903-1910), членом Військово-наукової редакції Петроградського відділу військової літератури (з 1922).

Здійснив навколосвітню подорож на клипері «Стрілець» (1883-1885).

Член Головного морського суду (1913).

Учасник російсько-турецької війни (1877-1878).

Кавалер знаку відзнаки Військового ордена 4-го ступеня, ордена св. Ганни 4-го ступеня (обидва - 1877), ордена Білого Орла (1916), орденів св. Ганни 1-го ступеня, св. Станіслава 1-го ступеня, св. Володимира 3-го ступеня.

Перу А. належать наступні доробки: «Історико-тактичний нарис мінних загороджень» (1883), «Список нижніх чинів – георгіївських кавалерів Гвардійського екіпажу з часу формування його в 1810 р.» (1891), «Історія російського флоту. Катерининський період» (1897), «Історія російського флоту. Царювання імператора Павла І» (1898), «Історія російського флоту. Царювання імператора Олександра І» (1899), «Загадковий епізод останньої турецької кампанії» і післямова до нього «Загадковий епізод в невірному освітленні» (1902-1903), «Роль флоту у війні 1877-1878 рр.» (1903), «Російський флот. Історичний нарис» (1904), «Матеріали для бібліографічного покажчика з історії Росії і російського флоту» (1907-1909), «Конспект з російської військово-морської історії» (1910), «Морська сила і історія після 1910 р.» (1912), «Гвардійські моряки в бою під Кульмом» (1913).

Серед друзів та близьких знайомих А. – Юшков С., Вітте С., Л. Гумільов, М. Пунін, Г. Ахматова, В. Дешевов та ін.

АРКАС Микола Андрійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Флотоводець. Адмірал (1878).

З учительської родини. Син, Аркас М., – історик, етнограф, композитор.

Народився 8 (20) травня 1816 р. в м. Миколаїв Херсонської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 15 (27) червня 1881 р. в м. Миколаїв Херсонської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України). Похований на міському цвинтарі.

Служив волонтером (1829-1833), мічманом (1833), флігель-ад'ютантом з призначеннями в Гвардійський флотський екіпаж (1852-1853), ескадр-майором Його Імператорської Величності (1853-), командиром Гвардійського морського екіпажу (1857), головним командиром Миколаївського порту, військовим губернатором міста, головним командиром Чорноморського флоту і портів (1871).

Учасник російсько-турецьких воєн (1828-1829; 1877-1878).

Кавалер орденів Святого Володимира II ступеня, Білого Орла, Олександра Невського.

На вітрильному лінкорі «Імператриця Марія» брав активну участь в Босфорській експедиції М. Лазарева (1833), відзначився при взятті фортеці Варна, під час десантних операцій проти горців.

Член Пароплавного (1853), Особливого артилерійського комітетів (1855).

Один з засновників і перший директор Руського товариства пароплавства та торгівлі (1856).

Організатор відродження Чорноморського флоту після скасування заборонних статей Паризької угоди, засновник пароплавства на Каспійському морі. За його проектом збудовано півтора десятка панцирних плотів у Кронштадті, він одним з перших організував випробування нової зброї – морських мін.

Друкувався в журналі «Морський збірник».

Як літератор дебютував нотатками про склад й стан грецького, неаполітанського і турецького флотів (1853). Зацікавлено були зустріті, в першу чергу, спеціалістами і його «Роздуми про підготовку до далекого плавання», «Опис маневрів 2 сполучених дивізій Балтійського флоту», «Турецький, грецький і неаполітанський флоти в 1852 році», «Випробування грібних гвинтів на паровому канонерському човні «Шибеник», здійснені в 1855 році».

Почесний громадянин м. Миколаїв (1880).

Серед друзів та близьких знайомих А. – С. Макаров, В. Корнілов, Є. Путятін великий князь Костянтин Миколайович, В. Семека, М. Лазарев, М. Чихачов та ін.

АРКАС Микола Миколайович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Історик, етнограф, композитор.

З військової родини. Батько, Аркас М., – морський офіцер.

Народився 26 грудня 1852 р. в м. Миколаїв Херсонської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 13 березня 1909 р. в м. Миколаїв Херсонської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України). Похований на місцевому цвинтарі.

Навчався в одеській приватній гімназії, фізико-математичному факультеті Новоросійського університету.

Служив в канцелярії військово-морського відомства, ад'ютантом командуючого Чорноморським флотом, в губернському управлінні, почесним мировим суддею, брав участь у виставах як самодіяльний актор.

Як композитор дебютував оперою «Катерина» (1892), поставити яку в Малоросії заборонила цензура і прем'єра відбулася у Москві (1899).

А. – автор глибокого дослідження «Історія України-Русі» (1908).

Наш земляк – засновник культурно-освітньої організації «Просвіта» в Миколаєві (1907). Ось що він говорив на її відкритті у лютому 1907 р.: «Усі народи біль-менш мали спроможність здобувати собі освіту своєю рідною мовою, клопотались за розвиток своєї національної культури. Над нами ж, українцями, важким гнітом впродовж більш століття лежала заборона рідного слова. За те, що ми з'являємо з себе самостійний народ, що ми маємо свою історію, що ми переживали свої окремі важкі історичні часи, ми не мали права не те що прилюдно балакати, а навіть мислити».

Одним з найголовніших завдань «Просвіти» А. вважав впровадження в народну освіту української мови. На власні кошти він відкрив в с. Богданівка чотирикласну школу.

Що стосується особистого життя, то, незважаючи на те, що А. одружився, по суті, за вказівкою батька, у шлюбі він був щасливим. А от що стосується матеріального становища мецената, то під кінець життя родини прийшлося вельми сутужно. На його похорон пішло останнє.

Нині в м. Миколаїв одному з ліцеїв присвоєно ім'я видатного земляка.

Серед друзів та близьких знайомих А. – П. Ніщинський, І. Мечников, М. Кропивницький, І. Сеченов, В. Доманицький, В. Степаненко, О. Ковалевський, А. Желябов та ін.

АРТАМОНОВ Леонід Костянтинович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Військовий, мандрівник, письменник.

З дворянської родини. Батько, Артамонов К., – начальник Гусятинської прикордонної поштової станції.

Народився 25 лютого 1859 р. на х. Каприця Анан'ївського повіту Херсонської губернії Російської імперії (нині – в межах с. Затишся Котовського району Одеської області України).

Помер 1 січня 1932 р. в м. Ленінград СРСР (нині – м. Санкт-Петербург РФ). Похований на Волковому цвинтарі.

Навчався в Немирівській гімназії (1869-1870), закінчив київську Володимирську військову гімназію (1870-1876), навчався в 2-му військовому Костянтинівському училищі (1876-1878), закінчив Михайлівське артилерійське училище (1878-1879), Миколаївську інженерну академію (1882-1885), академію Генштабу (1885-1888).
Служив Кавказькому (1888-1890), Закаспійському (1890-1900) військових округам, Квантунській області (1900-??), комендантом Кронштадтської фортеці (1910-1911), командував корпусом в армії генерала Самсонова (1914), тимчасово командуючий однією з Сибірських стрілецьких дивізій (1917), працював чиновником Московської Ради (1918-1921), інженером Московського комітету державних споруд (1921-1927).
Входив до складу російської експедиції до Абіссинії (1897-1898).
Учасник російсько-японської війни (1904-1905).
Член Імператорського Руського географічного товариства (1882).
Член Передсоборної ради Помісного Собору.
Кавалер російських орденів Св. Станіслава 3-го ступеня з мечами і бантом (1881), Св. Ганни 4-го ступеня (1881), Св. Ганни 3-го ступеня з мечами і бантом (1882), Св. Володимира 3-го ступеня (1899), Св. Станіслава 1-го ступеня з мечами (1904), Св. Ганни 1-го ступеня з мечами (1905), Св. Володимира 2-го ступеня (1909), Білого Орла (1913), Св. Олександра Невського (1916), французьких офіцерського хреста ордена Почесного легіону (1897) і Великого офіцерського хреста ордена Нішана (1899), ордена Ефіопської зірки 2-го ступеня (1899).
Кавалер Золотої медалі ім. Ф. П. Літке.
Нагороджений Золотою зброєю (1901).
Перу А. належать наступні доробки: «Збройні сили Сербії» (1911), «Персія як наш супротивник в Закавказзі» (1889), «Афганістаном. Гератська провінція» (1895), «Поїздка до Персії» (1894-1897), «Збірник маршрутів в районі Ольти – Саганлуг – Ерзерума» (1890), «Військово-географічний нарис Північного Азербайджану» (1890), «Ефіопією до берегів Білого Нілу» (1979).
Наш земляк також автор статей «Як я потрапив в хащі Африки», «Донці на Білому Нілі». Залишив він по собі і спогади «Моя автобіографія (для моїх рідних дітей)».
Серед друзів та близьких знайомих А. – Ю. Шокальський, О. Булатович, О. Куропаткін, С. Ольденбург, П. Власов та ін.

АРХИПЕНКО Олександр Порфирівич

Національний статус, що склався у світі: американо-російський.
Скульптор, художник. Один з фундаторів кубізму в світовій скульптурі. Фундатор «звукової скульптури». В скульптурі існує науковий термін «архіпентура Архипенка».
З родини службовця. Батько, Архипенко П., – інженер.
Народився 30 травня (11 червня) 1887 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України). Помер 25 лютого 1964 р. в м. Нью-Йорк (США). Похований на цвинтарі Вудлаун Бронкс.
Навчався в Київському художньому училищі (1902-1905), московських приватних студіях (1906-1908), французькій школі мистецтв (1908).
Викладав у власних студіях у Нью-Йорку (1923), Вудстоці (1924-1928; 1940-і), Лос-Анджелесі (1935), Чикаго (кінець 1930-х), у Вашингтонському університеті (1935-1936; 1952), чиказькому Інституті малюнку (1946), університеті Канзас-Сіті (1950).
Наш земляк – засновник школи промислового мистецтва «Новий Баухаус» в Чикаго (1937).
Творив у Парижі (1908-1914), Німці (1914-1920), Берліні (1921-1923), Нью-Йорку (1923-1964).
Член Львівської асоціації незалежних українських художників (1930).
Різцю нашого земляка належать наступні скульптури: «Мати, яка сидить» (1911), «Боксери» (1913), «Жінка, що укладає волосся» (1915), «Адам і Єва», «Жінка з кішкою», «Саломея», «Сусанна», «Сидяча оголена» (усі – 1908-1911), «П'єро-карусель» (1911), серія фігур «Цирк Медрано» (1912), «Перед дзеркалом» (1915), «Еспаньола» (1916), «Натюрморт з книгою і вазою на столі» (1918), «Промінь» (1918), «Ваза-жінка» (1919), «Повернений торс», «Діана», «Крокуюча», «Бажання», «Меланхолія» (усі – 1920-1930), «Рожевий торс на мозаїчному тлі» (1928), «Океанська мадонна» (1937), «Дуалізм», (1954), «Клеопатра» (1957).
Звертався А. і до історичних портретів (князя Володимира Святого, Т. Г. Шевченко, І. Я. Франка, діячів американської культури і політики): деякі з доробків посилав на виставки на батьківщину, частину встановлені у вигляді пам'ятників-погрудь в м. Клівленд (США). Творча спадщина митця перевищує 1000 (!) одиниць.

Доробки А. нині зберігаються в Національному художньому музеї України, Львівському музеї, міських музеях міст Дуйсбург і Саарбрюккен (Німеччина), музеї Пеггі Гуггенхейм м. Венеція (Італія), музеї сучасного мистецтва Соломона Гуггенхейма м. Нью-Йорк (США), музеї сучасного мистецтва в м. Париж (Франція), музеї м. Тель-Авів (Ізраїль).

Наш земляк – класичний новатор. Надарма його назвали «Пікассо скульптури».

Працював він у жанрі абстрактної скульптури, експериментував з «звуковою скульптурою», створював напівпрозорі, освітлювані зсередини форми-об'єкти, використовував різні матеріали, включаючи прозорі. Саме наш земляк вперше «склав» єдину форму з різних нееквівалентних форм, вводячи в композиції скло, дерево, метал, целулоїд. В останні роки плідно працював в області монументальної скульптури і кольорової літографії.

Винайшов так звану архіпентуру – рухливий живопис (1924-1927), де за допомогою складного механізму приводилися в рух вузькі кольорові смуги, котрі створювали визначені композиції, які змінювали образи за бажанням митця, створив серію «світломодуляторів» – напівпрозорих, освітлюваних зсередини арт-об'єктів з плексигласу.

При цьому А. відображає не грубе буття, а емоційні стани, ідеї, абсолютні і вічні, трансформовані в матеріал реальності.

Експонати А. демонструвалися на численних виставках в Італії, Франції, Німеччині, Великобританії, Швейцарії, Чехії, Швеції, США (тільки за океаном скульптор виставлявся понад 150 разів!).

Починаючи з 1920-х років вів активну педагогічну діяльність, був лектором низки американських університетів, коледжів і інститутів мистецтв.

Перу А. належить двотомник «П'ятдесят творчих років: 1908-1958» (1960).

Зазнав наш земляк і життєвих негараздів. На батьківщині його зарахували до «формалістів» і «зрадників-емігрантів», Ватикан звинуватив в антилюдяності, гітлерівці – в «культуробільшовизмі», а більшовики – в «буржуазності». Не відстав і конгрес США, публічно зазначивши, що твори А. інспіровані революціонерами.

В Києві встановлено пам'ятник видатному скульпторові (1997), а в м. Вудсток (США) діє музей його імені.

Віце-президент Німецької асоціації українців, професор Берлінського університету Б. Осадчук передав у дарунок Українському фонду культури оригінали двох графічних робіт А., які тепер експонуються в Національному художньому музеї України.

Всього скульптури а полотна О. експонуються в 48 музеях планети (серед яких центр Жоржа Помпиду в Парижеві, музей С. Гугенхайма і «Модерн-Арт» в Нью-Йорку) і 140 приватних зібраннях.

Серед друзів та близьких знайомих А. – М. Мурашко, А. Модільяні, І. Кавалерідзе, А. Год'є-Бжеско, С. Світославський, К. Малевич, Е. Сая, Г. Аполлінер, М. Шагал, П. Пікассо, С. Ястребцов, Ф. Леже, О. Екстер, М. Дюшан, Р. і С. Делоне, П. Ковжун та ін.

АРЦЕБАРСЬКИЙ Анатолій Павлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Льотчик-космонавт (71/251). У Космосі перебував 144 доби 15 годин 21 хвилину 50 секунд. Поза межами човна – 32 години 17 хвилин.

З робітничої родини.

Народився 9 вересня 1956 р. в смт. Просяна Покровського району Дніпропетровської області СРСР (нині – Покровський район Дніпропетровської області України).

Закінчив Харківське вище військове училище льотчиків ім. С. Грицевця (1973-1977),

Ахтубінський центр випробовування авіаційної техніки і підготовки льотчиків-випробувачів (1983), факультет літакобудування Ахтубінського філіалу Московського авіаційного інституту ім. С. Орджонікідзе (1983-1987), військову академію Генерального штабу Міністерства оборони РФ (1994-1996), Московську академію ринку праці та інформаційних технологій (2002).

Служив льотчиком-інструктором в Київському і Північнокавказькому військових округах (1977-1983), льотчиком-випробувачем Науково-дослідного інституту ВПС СРСР (1983-1985), в загоні космонавтів (1985-1993), працював інструктором-космонавтом-дослідником Російської академії наук (1994), членом науково-технічного комітету з питань орбітальних і багаторазових авіаційно-космічних комплексів Головного штабу ВПС РФ (1996-1998), радником президента «Європейського трастового банку» (2001-2004), членом Ради директорів цього банку (з 2004).

Освоїв 35 типів літаків і їх модифікацій.

Академік Міжнародної академії інформації, зв'язку і управління в природі і суспільстві (2000).

Академік академії проблем безпеки оборони і правопорядку РФ (2005).

Герой Радянського Союзу (1991).

Військовий льотчик-інструктор 1-го класу (1981).

Льотчик-випробувач 2-го класу (1986).

Льотчик-космонавт СРСР (1991), космонавт 2-го класу (1992), заслужений випробувач космічної техніки (2000).

Генеральний директор Народного благодійного фонду збереження орбітального комплексу «Мир» (1999-2001).

Віце-президент Федерації космонавтики Росії (2000).

Здійснив космічний політ на човні «Союз ТМ-12» (1991). Працював на борту орбітального комплексу «Мир». Шість разів виходив у відкритий Космос. Разом з С. Крикальовим зібрав із стрижневих елементів двадцятисекційну ферму «Софора» завдовжки 14 м, яку вони успішно закріпили на модулі «Квант». Встановили антену радіотехнічної системи стикування «Курс».

Про долю нашого земляка розповідається в книзі «Радянські і російські космонавти. 1960-2000» (2001).

Серед друзів та близьких знайомих А. – П. Попович, С. Крикальов, Х. Шарман, Т. Аубакіров, Г. Манаков, В. Заболоцький, У. Султанов, М. Толбоев, С. Трисвятський, Ю. Шеффер, С. Авдєєв, Ф. Фібек, М. Манаров, В. Севаст'янов, Р. Кікуті, В. Афанасьєв, О. Волков, Ю. Усачов та ін.

АРЦЕУЛОВ Костянтин Костянтинович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Військовий пілот, конструктор планерів, художник. Фундатор вищого пілотажу та аерофотозйомки на теренах Російської імперії.

З родини службовця. Батько, Арцеулов К., – корабельний інженер; син, Арцеулов О., – кінорежисер; дід, Айвазовський І., – художник.

Народився 17 (29) травня 1891 р. в м. Ялта Таврійської губернії Російської імперії (нині – Автономна Республіка Крим України).

Помер 18 березня 1980 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на Ново-Кунцівському цвинтарі.

Навчався в Севастопольському реальному училищі, Петербурзькому морському кадетському корпусі (1906-1908), закінчив Петербурзьку льотну школу (1911).

Працював робітником Петербурзького авіаційного заводу Щетиніна (1910-1913), інструктором Севастопольського аероклубу (1912), перебував на військовій службі (1913-1916), був начальником відділення Севастопольської школи авіації (1916-1918), начальником льотної частини тренувальної авіашколи Південного фронту (1918-1920), інструктором 1-ї Московської вищої школи військових льотчиків (1920-1927), в якості цивільного пілота здійснював аерофотознімання Передуралля, Західного Сибіру, Удмуртії, майбутньої траси Турксибу, Вахшської долини, здійснював розвідку льодової обстановки в північній частині Азовського моря, брав участь в операції з порятунку рибаків з крижини, що відірвалася (1927-1933).

Заслужений льотчик СРСР (1933).

Член Спілки художників СРСР.

Кавалер орденів св. Володимира 4-го ступеня з мечами, св. Ганни 4-й ступеня.

Здійснив близько 200 розвідувальних польотів; успішно провів 18 повітряних боїв.

Вперше в історії російської авіації навмисно ввів літак в штопор і вивів його з штопора (1916).

Один з організаторів планеризму. Перший планер власної конструкції (всього створив 5 машин) підняв у повітря 1923 року. На 1-х Всесоюзних планерних випробуваннях планер А-5 був удостоєний головного призу (1923).

Друкувався в журналах «Вісник повітряного флоту», «Крила Батьківщини», «Радянський воїн», «Техніка – молоді».

Залишок життя присвятив живопису, займався ілюстрацією: понад 50 книг вийшли з його художнім оздобленням. Серед них – «Легенди Криму» Н. Маркел, «Синопський бій» С. Сергєєва-Ценського, «Багаття на сопках» О. Мусатова, «Крила Батьківщини» Л. Гумілевського, «Служу Батьківщині» І. Кожедуба, «Полярний льотчик» М. Водоп'янова, «Розповіді авіаконструктора» О. Яковлева.

Зазнав репресій і був заарештований (1933). Звільнений з-під варти з позбавленням права жити у великих містах (1937). Не могло й бути мови й про повернення у військову авіацію. Через десятиліття дозвіл на мешкання у Москві А. врешті-решт отримав (1947). Повністю реабілітований (1956).

Нашому землякові присвячений кінофільм «Дорога в хмарах».

У зв'язку з 100-річчям з дня народження К. в Феодосійській картинній галереї була розгорнена виставка акварелей і книжкової графіки ювіляра, також пройшов вечір, присвячений його пам'яті. Серед друзів та близьких знайомих А. – М. Волошин, В. Чкалов, М. Полікарпов, Є. Крутень, Л. Юнгмейстер, К. Юон, М. Громов та ін.

АРЦИБАШЕВ Михайло Петрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, драматург. Фундатор сексуальної революції на теренах Російській імперії (роман «Санін»).

З дворянської родини. Батько, Арцибашев П., – охтирський справник.

Народився 24 жовтня (5 листопада) 1878 р. на хуторі Доброславівка Охтирського повіту Харківської губернії Російської імперії (нині – Охтирський район Сумської області України).

Помер 3 березня 1927 р. в м. Варшава (Польща). Похований на міському цвинтарі.

Закінчив п'ять класів Охтирської гімназії, вчився в харківській школі малювання та живопису (1897-1898).

Працював писарем-помічником земського агента (1895-1897).

Друкувався в газетах «Південний край», «Петербурзька газета», «Біржові відомості», «Підсумки тижня», «Свобода», «Петербурзький аркуш», «За свободу», журналах «Блазень», «Журнал для всіх», «Світ божий», «Трудовий шлях», «Російське багатство», «Освіта».

Як літератор дебютував в газеті «Південний край» оповіданнями «Із оповідок офіцера» та «Невідомий ідеал» (обидва – 1895). Потім була ще низка оповідань харківського періоду: «Під місячним світлом» (1896), «Шахрай», «Бал», «Дві смерті» (усі – 1898).

Для широкого загалу наш земляк став популярним, починаючи з публікації оповідань «Зустріч» та «Паша Туманов» в петербурзькому «Журналі для всіх» (1901). Жваву цікавість у читачів викликали «Купріяни», «Підпрапорщик Гололобов» (обидва – 1902), «Божевільний», «В павутинні» (обидва – 1903), повість «Смерть Ланде» (обидва – 1904), оповідання «Жах» (1905), «Кривава пляма» (1906), «Безодня» (1907).

Відверто скандальну репутацію отримав роман «Санін» (1907).

Підсумковим же твором одностайно вважається роман «Біля останньої межі» (1910-1912).

До речі, чи не першим у світі саме А. підняв тему тероризму у повісті «Робітник Шевирьов» (1909).

Його перу також належить низка п'єс. Це, насамперед, «Ревнощі» (1913), «Війна» (1914), «Закон дикуна» (1915), «Вороги» (1916), «Диявол» (1925).

Ще за життя наш земляк мав змогу потримати в руках зібрання власних творів у 10 томах (1905-1917).

А. на все мав власний нестандартний погляд, ні під кого ніколи не прилаштовувався і не вважав за потрібне це приховувати. Так, він сприймав творчості «зрілого» Горького, вважав залишення Л. Толстим Ясної Поляни «втечею», котра стала провалом усієї просвітницької місії російської літератури. Між іншим, в негативних персонажах повісті «Мільйони» (1914) легко М. Горький і О. Купрін.

У свою чергу, Л. Толстой говорив про А. «У нього – талант. Не менший, мабуть, якщо не більший, ніж в Андрєєва».

Сам А. називав себе єдиним серед письменників-сучасників, хто «не служив іншому богу, крім правди», а також «єдиним представником екклесіастизму».

Мабуть, саме цьому А. неодноразово наражався на неприємності. Так, його вислали з Петербурга за участь в демонстрації біля Казанського собору (1901). Оповідання «Паша Туманов» майже два роки пролежало в редакційному портфелі, тому що було заборонено до друку цензурою. Ще гострішою виявилася реакція на роман «Санін»: деякі з критиків оцінили твір ледь не як порнографічний. Автора вислали спочатку з Ялти, де він, дуже хворий, лікувався, а потім – і з Севастополя, куди він переїхав (1908).

У свою чергу єпископ Гермоген погрожував А. анафемою (1910), а Синод ініціював кримінальну справу по звинуваченню нашого земляка у блюзнірстві. Шквал суспільних емоцій викликала де-

монстративна відмова адвоката О. Грузенберга, до якого звернувся за допомогою А., захищати його у суді.

Однак такі кроки мали зворотну реакцію: з'явилася не лише ціла течія літераторів-послідовників опального А., а й підпільні «Секції сатанинців», «Ліги вільного кохання».

Зважаючи на те, що свого часу в результаті хвороби на туберкульоз наш земляк оглух, а дещо пізніше здійснив спробу самогубства, подібна «популярність» настрою йому не додавала.

Більшовицької жовтневої революції А. не сприйняв й 1923 р. емігрував до Польщі, прийнявши незабаром її громадянство. До самої смерті він регулярно друкував «Нотатки письменника» в газеті «За свободу!», в яких піддавав нищівній критиці радянську владу.

Серед друзів та близьких знайомих А. – О. Купрін, Є. Агафонов, В. Муйжель, П. Пільський, С. Сергєєв-Ценський, Д. Філософов, З. Гіппіус, М. Неведомський та ін.

АРШЕНЕВСЬКИЙ Василь Кіндратович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Математик. Ініціатор викладання вищої математики в Московському університеті Російської імперії (1800).

З козацької родини.

Народився в 1758 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 27 січня 1808 р. в м. Москва Російської імперії (нині – столиця РФ). **Похований в** Донському Богородицькому монастирі.

Навчався в Києво-Могилянській академії, Московському університеті, Санкт-Петербурзькій учительській семінарії.

Мав «демидовський пансіон» (1779).

Викладав в гімназії при Московському університеті, в Московському університеті (1789-1808).

Читав курси лекцій «Пояснення математичного способу навчання й цивільна арифметика»,

«Геометрія (початкова чи прямолінійна)», «Плоска тригонометрія й алгебра».

Спеціалізувався з проблем плоскої тригонометрії, властивостей кривих ліній, насамперед конічних, диференційних виражень.

Автор «Слова про початок, зв'язок і взаємну підмогу математичних наук та про користь їхню» (1795), «Про зв'язок чистої математики з фізикою» (1802).

У дослідженні «Роль і місце аналітичної геометрії в математичній освіченості вчителів математики: ретроспективний аналіз» К. Добріна, Н. Подасєва і О. Саввіна зазначають: «Уперше в Московському університеті лекції з конічних перетинів почав читати професор Аршеневський ще в 1800-1801 рр. З відкриттям фізико-математичного відділення викладання математики значно поліпшилося. Так, в 1805-1806 рр. В. К. Аршеневський повідомляв, що «за підручниками Бюржа й інших кращих новітніх авторів прочитає курс вищої геометрії, в якому покаже користь і вживання диференціального обчислення».

Під час Вітчизняної війни згоріла вся бібліотека вченого (1812).

Серед друзів та близьких знайомих А. – Д. Анічков, М. Гаврилов, І. Шувалов та ін.

АСАКІ Георге

Національний статус, що склався у світі: молдаво-румунський.

Прозаїк, поет, драматург, перекладач, художник, історик, просвітник. Фундатор румунських академії, національного театру; першої друкарні і першої паперової фабрики; міністр народної освіти (1856).

З родини священика.

Народився 1(12) березня 1788 р. в с. Герца Молдавського князівства (нині – Глибоцький район Чернівецької області України).

Помер 12 (24) листопада 1869 р. в м. Ясси (Румунія). Похований в Церкві Сорока Святих.

Навчався у Львівському єзуїтському коледжі, на філософському факультеті Львівського університету (1803-1804).

Був дипломатичним представником в Австрії (1822-1827), радником департаменту освіти (1827-1829), секретарем молдавського комітету з підготовки Органічного регламенту (1829-1831), керівником Державного архіву.

Фундатор Товариства медиків і натуралістів.

Обстоював ідею розвитку національних культур. Своїми історичними легендами, баладами, новелами і драмами намагався збудити в сучасниках відчуття національної гордості і любові до батьківщини.

У класі інженерів-землепорядників Господарської академії читав перші лекції з математики, геодезії і архітектури молдавською мовою (1814).

Організував перші театральні вистави румунською мовою (1816), видавав першу молдавську газету «Албіна роміняске» (1829-1849), а також перший урядовий «Бюлетень», «Молдавську газету», «Сільський аркуш».

Автор книг «Вірші», «Вибрані байки» обидві – 1836), «Княжна Роксана» (1841), «Олена молдаванка» (1851), «Біла долина» (1855), «Історичні новели» (1859), «Історія Росії».

Переклав низку п'єс з французької та німецької.

В с. Герца (Україна) працює літературний музей А.

Пам'ятник А. встановлено в м. Ясси (Румунія), бюст письменника прикрашає кишиневську Алею класиків (1957).

Ім'я його носять вулиці в містах Кишинев, Бельці, Кагул, Калараш, Дондюшани, Фалешти, Флорешти, Окніци, Ришкани, Сороки, а також столичний молдавсько-французький ліцей.

У м. Кишинев ім'я нашого земляка присвоєно енциклопедичному видавництву (1991).

Серед друзів та близьких знайомих А. – І. та М. Стурдзи, І. Еліаде-Редулеску та ін.

АСКАРОНСЬКИЙ Дем'ян (Даміан)

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник, священик. В чернецтві – Дамаскін (1738).

З міщанської родини.

Народився в 1703 в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 17 липня 1769 р. в м. Кострома Російської імперії (нині – обласний центр РФ). Похований в храмі святого Лазаря Костромського Іпатіївського монастиря.

Навчався в Києво-Могилянській академії.

Був учителем Новгородської семінарії (1740-1741), архимандритом Дерев'яницького Новгородського (1741-1744), Антонієвського (1744-1746) монастирів, ректором Новгородської семінарії (1746-1748), настоятелем Хутинського монастиря (1748-1751), архимандритом Іверського Валдайського монастиря (1751-1758), єпископом Костромським і Галицьким (1758-1769).

В очолюваній ним єпархії відкрив шість духовних правлінь (1759), а при кожному з них – училища початкової освіти. За його ініціативи були збудовані приміщення церкви і семінарії.

Закликав до викладання випускників Києво-Могилянської академії.

Перу А. належить «Тлумачення 14 послань Святого апостола Павла» (залишилося в рукописі).

Наш земляк активно виступав проти втручання Катерини II в справи церкви. Притягався він і до відповідальності у т. зв. «Справі Арсенія Мацєєвича», на тлумачення псалмів якого дав рецензію. Святійший Синод за це виніс йому догану.

У монографії «Новгородська духовна семінарія в 40-60 роки XVIII століття» І. Григор'єва і М. Салоников пишуть: «Архієпископ Амвросій склав статут семінарії, визначив порядок в учбовому закладі і семінарський штат, що складався з 12 викладачів, набраних з числа випускників і викладачів Києво-Могилянської академії. Серед запрошених були ієромонах Інокентій Одровонж-Мигалевич і Даміан (у чернецтві – Дамаскін) Аскаронський. ...Викладачі Новгородської духовної семінарії, створеної за зразком Києво-Могилянської академії, були корпорацією, подібної до університетської, яка відтворювала західноєвропейську інтелектуальну еліту з властивими їй культом розуму і розумовими навиками, основу яких заклала система семи вільних мистецтв, що склалася в античності. Це середовище, схильне мислити себе загальноєвропейською елітою, «республікою учених», відкритою всьому християнському світу, володіючи «уселенським характером», нівелювало етнічні відмінності, будучи одночасно носієм нового для Росії архетипу духовної культури».

Серед друзів та близьких знайомих А. – О. Розумовський, О. Юшкевич, О. Мацєєвич, С. Кулябка та ін.

АССАД Мухаммед

Національний статус, що склався у світі: австро-пакистанський.

Журналіст, письменник, перекладач, дипломат. Справжнє прізвище – Вайс Леопольд Карлович. Повноважний представник Пакистану в ООН (1951).
З родини правознавців. Батько, Вайс К., – адвокат.
Народився в 1900 р. в м. Лемберг Австро-Угорської імперії (нині – м. Львів, адміністративний центр однойменної області України).
Помер в 1991 р. в м. Марбелла (Іспанія). Похований на місцевому цвинтарі.
Навчався на відділенні історії мистецтва Віденського університету, Каїрському університеті «Аль-Ахзар».
Працював асистентом відомого німецького кінорежисера Мурнау, кореспондентом одного з берлінських інформаційних агентств, газети «Франкфуртер цайтунг» (1921-1926), завідуючим відділом Пакистанського міністерства іноземних справ (1947-1951), повноважним представником Пакистану в ООН (1951-1955).
Переходить в іслам (1926).
Перу А. належать розвідки «Принципи мусульманської держави», «Сахіх аль-Бухарі: ранні роки ісламу».
Наш земляк також – автор книг «Дорога до Мекки» (1954), «Це наш закон».
Переклав «Коран» англійською мовою, адресувавши його «людям, які думають».
В кореспонденції «Бедуїн з Галіції» Д. Молдаванов писав: «Причиною роздратування..., спрямованого проти Ассада було неприйняття ним так званої іранської революції, здійсненої, як запевняють її прихильники, в ім'я ісламу. Ассад прямо називав цю революцію катастрофою. Він питав: що в ній власне мусульманського? Адже і раніше, впродовж століть, мусульмани у всіх аспектах свого життя керувалися нормами релігії. Особливо рішуче Ассад виступав проти жорстокостей революції, проти її фанатизму, котрий суперечить, як він наполягав, етиці ісламу». Що стосується особистого життя, то батько і мати нашого земляка загинули в нацистському концтаборі.
Нині одна з площ Відня (Австрія) носить ім'я А. (2008).
Серед друзів та близьких знайомих А. – М. Ікбала, М. Аль-Марагі, М. Джінна, Я. де Хаан, Абдул Азіз ібн Сауд, Р. Пехлеві, Х. Вейцман та ін.

АУСЛЕНДЕР Роза

Національний статус, що склався у світі: німецький.
Поет, перекладач. Справжнє прізвище – Шерцер Розалія Беатріс Рут.
З міщанської родини.
Народилася 11 травня 1901 р. в м. Чернівці Австро-Угорщини (нині – адміністративний центр однойменної області України).
Померла в 1988 р. в м. Дюссельдорф (Німеччина). Похована на місцевому цвинтарі.
Працювала журналістом.
Лауреат літературних премій: Баварської академії витончених мистецтв, міста Меєрсбурга «За найкращий вірш», ім. Аннети Дросте-Гюльсгоф, ім. Іди Демель, ім. Андреаса Гріфіуса.
Володар Срібного талера Г. Гейне.
Кавалер німецького Великого Хреста «За заслуги» (1987).
Як літератор дебютувала збіркою віршів «Веселка» (1939).
Потім настала черга наступних книг: «Сліпе літо» (1965), «Реманент» (1972), «Я ще граю» (1987).
Всього перу нашої землячки належить понад два десятки поетичних збірок.
В м. Кельн (Німеччина) існує «Товариство друзів Рози Ауслендер».
Видруковано восьми томик її творів (1984-1990).
Ось про що про нашу землячку пише у розвідці «Пейзажі з диму» Г. Ратгауз: «Після війни Розалія Шерцер виїхала до США, працювала в газетах, перекладала. Чоловіком її став публіцист Ігнац Ауслендер. Звідси – літературне ім'я поетеси. В роки фашистської окупації весь тираж її першої книги був знищений. У 1964 році вона повернулася до Європи, жила в Дюссельдорфі, місті Генріха Гейне. Вона повернулася до поезії і знайшла славу. Вірші Рози Ауслендер завжди короткі й нагадують зразки старої японської або китайської поезії (якими, як відомо, захоплювався й Брехт). Трагічна пам'ять про минуле завжди присутня в її поезії; «Пейзажі з диму» – це пам'ять про Майданек й Треблінку. Але поетеса до кінця днів зберегла й рідкий дарунок радуватися життю: «білим полотнам» снігу, жвавим птахам або візерункам на шибці».
Книга перекладів віршів Ш. Українською мовою під назвою «Час фенікса» вийшла в Чернівцях (1998).

Поезії нашої землячки також увійшли до антології німецькомовної поезії Буковини «Загублена арфа».

В Єкатеринбурзі (РФ) пройшов міжнародний симпозіум, присвячений творчості Ш. (2003).

З нагоди вшанування 105-ої річниці від дня народження поетеси в Чернівецькій обласній універсальній науковій бібліотеці ім. М. Івасюка відбувся літературний вечір «**Серце, що співає**» (2006).

Серед друзів та близьких знайомих А. – П. Целан, Е. Александер, Н. Закс, Г. Гроссе-Шваре та ін.

АФАНАСЬЄВ-ЧУЖБИНСЬКИЙ Олександр Степанович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет, прозаїк, етнограф. Псевдонім – Чужбинський.

З поміщицької родини.

Народився 28 лютого (11 березня) 1816 р. в с. Ісківці Лубенського повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – Лубенський район Полтавської області України).

Помер 6 (18) вересня 1875 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив ніжинську гімназію вищих наук князя Безбородька (1829-1835).

Служив у Білгородському уланському полку (1836-1843), працював у канцелярії воронезького губернатора (1847-1849), редагував «Новий російський базар» (1867-1868), був інспектором грамотності Балтійського флоту та доглядачем Петропавлівського музею (1868-1875).

Самотужки видавав газети «Петербургський аркуш» (1864), яка, по суті, започаткувала т. зв. «дрібну пресу», «Новини» (1875), журнал «Магазин іноземної літератури» (1872).

Друкувався в газетах «Санкт-Петербурзькі вісті», «Російський вісник», журналах «Галатея», «Маяк», «Російське слово», «Сучасник», «Морський збірник», «Москвитянин», «Літературні додатки до «Російського інваліда», «Зоря», «Ілюстрації», «Син Вітчизни», «Пантеон», «Підвалини».

Як літератор дебютував в журналі «Сучасник» віршем «Кільце» (1838).

Уже незабаром вважався напрочуд обдарованим поетом, його доробки перекладав І. Франко. Завичай скупий на хвалу, він так відгукнувся на творчість земляка: «В українських віршах ... справжній поет, хоч й не настільки значний за масштабом та силою таланту, як Шевченко».

Перша книга віршів українською мовою А. «Що було на серці» побачила світ 1855 р.

Непересічними виявилися і проза письменника. Оповідання «Упир» (1839), «Млин біля села Ворошилового» (1856), повість «Бабуся» (1861), романи «Чугуївський козак» (1838), «Сусідка» (1854), «Петербургські гравці» (1872) викликали шквал схвалення.

Вважається, що нарис А.-Ч. «З корнетського життя» (1861) послугував Л. Толстому джерелом для написання відомого оповідання «Після балу».

А.-Ч. – активний учасник етнографічних експедицій Російського етнографічного товариства в Малоросію (1856-1860). Видрукував цілу серію цікавих досліджень: «Загальний погляд на побут придніпровських селян» (1856), «Поїздка на дніпровські пороги і в Запоріжжя» (1857-1858), «Поїздка в низини Дніпра» (1859-1860).

Пізніше автор ці та інші публікації випустив двотомником «Поїздка в Південну Росію» (1863). З цієї нагоди журнал «Сучасник» написав: «Дуже бажаємо літературі побільше таких книг».

Перу А.-Ч. також належать книги «Галерея польських письменників», «Російський солдат» (обидві – 1851), «Словник малоруських говірок» (1855), «Спогади про Т. Г. Шевченка» (1861), «Начерки минулого» (1863), «Начерки минулого. Місто Смуров» (1871), «Начерки минулого. Фаня» (1872).

А.-Ч. – автор низки популярних романсів, пісень, які вважаються народними.

Найповніше видання творів нашого земляка вийшло у Петербурзі (1890-1893).

Перекладав, крім польської, з англійської та французької.

В Україні полтавський дослідник І. Ф. Павловський вмістив біографію А.-Ч. у словнику письменників і вчених губернії (1912).

У свою чергу І. Франко видав «Українські поезії Чужбинського» (1912).

Доробки письменника зусиллями А. Костенка з'явилися в збірнику «Поети пошевенківської доби» (1961).

Видавництво «Радянський письменник» випустило «Поезії» земляка (1972).

Серед друзів та близьких знайомих А. – Т. Шевченко, П. Куліш, М. Некрасов, Є. Гребінка, М. Костомаров, І. Панаєв, М. Сажин, М. Писемський та ін.

АХМАТОВА (ГОРЕНКО) Ганна Андріївна

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет, перекладач.

З військової родини. Батько, Горенко А., – морський офіцер.

Народилася 11 (23) червня 1889 р. в селищі поблизу м. Одеса Російської імперії (нині – в межах однойменного обласного центру України).

Померла 5 березня 1966 р. в м. Домодедово Московської області СРСР (нині – Московська область РФ). Похована в м. Комарово Ленінградської області РФ.

Навчалася в Маріїнській гімназії (1900-1906) в Царському Селі (нині – м. Пушкін Ленінградської області РФ), Києво-Фундуклеєвській жіночій гімназії (1906-1907), на юридичному відділенні київських Вищих жіночих курсів (1908-1910).

Друкувалася в журналах «Gaudeamus», «Російська думка», «Загальний журнал», «Північні нотатки», «Аполлон», «Гіперборей», «Щомісячний журнал», «Нива».

Як літератор дебютувала віршем «На руці його багато блискучих перснів» в паризькому щотижневику «Сиріус» (1907).

Перша збірка «Вечір» вийшла 1912 р. Потім були «Чотки» (1914), «Біла зграя» (1917), «Подорожник» (1921), «Anno Domini. MCMXXI» (1921), «З шести книг» (1940), «Моя азіатка» (1942-1944), «Біг часу» (1965).

Виступала з віршами на Вищих (Бесстужевських) жіночих курсах (1913), в Тенішевському училищі (1914), міській думі (1915), Ленінградській філармонії (1926), на Ленінградському фронті (1944).

А. Перекладала з болгарської, вірменської, грузинської, ідіш, італійської, корейської, латиської, литовської, осетинської, польської, румунської, сербської, української мов. Що стосується останньої, то найбільше наша землячка перекладала поезії І. Франка.

Була виключена як «непролетарський поет» спочатку з Ленінградського відділу Всеросійської Спілки письменників (1925), а потім – і з Спілки письменників СРСР (1946). Постановою ЦК КПРС «Про журнали «Зірка» та «Ленінград» творчість Г. Ахматової засуджена як ідеологічно чужинська (1946). У зв'язку з такою «лінією партії» не виходять уже готові до друку книги поетеси. Матеріально бідує. Її виселяють з престижного Фонтанного Будинку на вул. Червоної Кінноти (1952).

Трагічним було особисте життя А. Її першого чоловіка М. Гумільова, заарештувавши, розстріляли (1921). Сина – Л. Гумільова арештовували тричі, двічі він відсидів тривалі терміни, між якими встиг побувати добровольцем на фронтах другої світової війни. Третього чоловіка – М. Пуніна арештовували двічі, він відбував покарання невідомо за що, де й помер (1953). Двічі арештовували близького друга А. Поета О. Мандельштама, який під час відбуття другого терміну помер.

Після смерті Й. Сталіна А. Віще передбачила: «Тепер арештанти повернуться, і дві Росії, заглянуть одна одній в очі: та, що саджала, і та, яку посадили. Почалася нова епоха».

Цікаво, що на другий день після того, як А. Пішла з життя, Всесоюзне радіо цинічно повідомило про «смерть видатної поетеси Ганни Андріївни Ахматової».

У с. Слобідці Шелеховська Хмельницької області функціонує музей поета (1989).

У Санкт-Петербурзі (РФ) відкрито пам'ятник нашій землячці (2006).

Серед друзів та близьких знайомих А. – К. Бальмонт, В. Маяковський, С. Єсенін, Пастернак, О. Блок, М. Булгаков, В. Брюсов, Є. Замятін, М. Зощенко, В. Каверін, М. Цветаєва, О. Толстой, Маршак, Качалов, Станіславський, О. Мандельштам, Б. Пільняк, Л. Сейфулліна та ін.

АШЕШОВ Микола Петрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, журналіст. Псевдоніми – А. Ожигов, Пончъ.

З родини тимчасових купців.

Народився 11 (23) грудня 1866 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 9 березня 1923 р. в м. Петроград СРСР (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив третю одеську гімназію (1885), юридичний факультет Московського університету (1891).

Працював адвокатом, обирався секретарем Нижньогородського товариства розповсюдження початкових знань, де-факто редагував «Самарську газету» (1893-1895), виконував обов'язки керівника газети «Нижегородський аркуш» (1895-1898).

Друкувався в газетах «Кур'єр», «Самарська газета», «Російське життя», «Нижегородський аркуш», «Сучасне слово», «Північний кур'єр», «Товариш», журналах «Нове слово», «Освіта», «Сучасний світ».

Як літератор дебютував серією статей в петербурзькій газеті «Російське життя» (1892).

В «Самарській газеті» з'явилися фейлетони та оповідання А., а також роман «Буремне болото» (1893).

Наш земляк – автор п'єс «В золотому домі» (1910), «Біля мільйонів» (1913), збірки оповідань «Рани кохання» (1914), повісті «Вороги» (1914). Написав та опублікував він і книгу «Т. Г. Шевченко. Життя поета» (1919).

А. зазнав переслідувань з боку влади – його двічі вислали з Москви. Вперше за участь в студентських хвилюваннях (1890), вдруге – за «зв'язок з політично неблагонадійними особами» (1893). І якщо «дебютне покарання» в Нижньому Новгороді тривало недовго, то в Самарі прийшлося провести принаймні три роки.

Розпочату публікацію його роману «Буремне болото» заборонили з цензурних міркувань.

М. Горький у листі В. Короленкові від 15 березня 1895 р. зазначає: «На редакцію ходили скаржитися до губернатора міський голова і ще якась темна людина з виборних місцевої думи. Губернатор викликав Ашешова і Костеріна (С. І. Костерін – купець, видавець «Самарської газети». – **авт.**) і лаявся. ...Ой, як тут паскудно! ...Але газета! Я нею задоволений, вона не дає спокійних днів тутешній публіці. Вона – колеться, мов їжак. Добре! Хоча потрібно б, щоб вона була по порожніх головах молотом».

Серед друзів та близьких знайомих А. – В. Короленко, М. Горький, Д. Заславський, Є. Чирикова, О. Толстая, О. Амфітеатров, С. Гусєв, Р. Ціммерман, М. Григор'єва, Н. Маслова, М. Анненський та ін.

АШКІНАЗІ Володимир Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Перекладач, фейлетоніст. Псевдоніми – В. Азов, Пек.

З лікарської родини. Брат, Ашкіназі М., – прозаїк, поет, журналіст, фейлетоніст.

Народився 19 червня (1 липня) 1873 р. у м. Керч Таврійської губернії Російської імперії (нині – Автономна Республіка Крим України).

Помер 7 листопада 1948 р. в м. Париж (Франція).

Закінчив восьму Петербурзьку гімназію, слухав лекції в університетах Берна, Парижа, Цюриха.

Працював у газеті «Новини дня», редагував сатиричний журнал «Благий мат», був перекладачем видавництва «Всесвітня література» (1918-1921), скарбником петроградського Будинку письменників (1921), завідуючим літературною частиною кабаре «Балаганчик» (1921-1924).

Друкувався в газетах «Російське слово», «День», «Мова», журналах й альманахах «Театр і мистецтво», «Театр. Росія», «Бабка», «Будильник», «Олівець», «Блискавиці», «Глядач», «Сатирик-кон», «Новий сатирик-кон», «Ілюстрована Росія».

Як літератор дебютував у московському журналі «Цикліст» фейлетоном «Чому він придбав велосипед» (1895).

Видрукував книги «Істинно руські народні казки», «Кольорові скельця» (обидві – 1911), «Поїздка в Росію» (1912), «Колючки без троянд» (1916), «Не бути щастю, якби нещастя не допомогло».

А. також писав п'єси, фарси, скетчі, які неодноразово ставилися у театрах. Наприклад, «Чотири тури вальсу» малу довге сценічне життя.

Перекладав О. Генрі, Л. Керролла, П. Бенуа, Г. Уеллса, Д. Конрада.

З владою відносини у А. не склалися. Так, вихід його журналу «Благий мат» за публікацію листа Є. Сазонова «Як я вбив Плеве» царська цензура заборонила уже після першого номеру. Не сприйняв наш земляк і прихід більшовиків, роблячи протягом десятиліття усе, аби покинути межі Країни Рад. Нарешті вдалося виїхати в Париж (1926).

На чужині А. продовжував писати, був конферансьє. До останньої хвилини життя співпрацював з емігрантськими друкованими виданнями.

Серед друзів та близьких знайомих А. – О. Чорний, Н. Теффі, Є. Сазонов, Л. Василевський, В. Рудич, К. Чуковський, Т. Щепкіна-Купернік та ін.

АШКІНАЗІ Михайло Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, поет, журналіст, фейлетоніст. Псевдонім – А. Желанський.
З лікарської родини. Брат, Ашкіназі В., – перекладач, фейлетоніст.
Народився 17 (29) серпня 1863 р. в м. Керч Таврійської губернії Російської імперії (нині – Автономна Республіка Крим України).
Помер в 1936 р. Точні місце і дата – не відомі.
Закінчив Керченську гімназію (1882), фізико-математичний факультет Петербурзького університету (1887).
Видавав у Москві газети «Вечірня зірка» та «Нова зірка» (1906-1907), сатиричний часопис «Кимвал» (1908), був кореспондентом газети «Мова» (1908-1916), очолював відділ у часопису «Грамфон».
Друкувався в газетах «Вечірня зірка», «Мова», «Нова зірка», журналах «Будильник», «Кимвал».
Як літератор дебютував книгою оповідань «Лава і кафедра» (1893).
Потім настала черга збірників «Байки» (1896), психологічних етюдів «Злі спокуси» (1910), нарисів «Казки Пушкіна в народному стилі» (1936).
За царизму зазнав судових переслідувань з боку влади.
Серед друзів та близьких знайомих А. – К. Чуковський, Н. Теффі, О. Чорний та ін.

БАБЕЛЬ Ісак Емануїлович

Національний статус, що склався у світі: російський.
Письменник. Псевдонім – К. Лютов.
З міщанської родини. Батько, Бабель Е., – крамар.
Народився 1 (13) червня 1894 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).
Розстріляний 17 березня 1940 р. в московських катівнях НКВД. Похований на цвинтарі «Бутово».
Навчався в Одеських комерційному училищі, комерційному інституті.
Працював у книжковому видавництві, Надзвичайній комісії, Народному комісаріаті освіти, політвідділі Першої кінної армії.
Друкувався в газетах «Вісті Одеського губвиконкому, губкому КП (б)У і губпрофради», «Літературні додатки до газети «Вісті Одеського губвиконкому, губкому КП (б)У і губпрофради», журналах «Знамено», «Літопис», «Леф», «Червона цілина».
Як літератор дебютував оповіданням в журналі «Літопис» (1916).
Потім настала черга наступних доробків: цикли «Кінармія» (1923-1926), «Одеські оповідання» (1923-1926), п'єс «Захід» (1928), «Марія» (1935).
Схвальні відгуки щодо творчості письменника пролунали з уст багатьох відомих російських письменників. А коли книгу переклали іспанською, французькою мовами, до вітчизняних долучилися голоси їх зарубіжних колег – А. Барбюса, М. дю Гара, Р. Ролана, Т. Манна, Л. Фейхтвангера.
Проте у ситуації, що вже складалася в країні, слова підтримки всесвітньо відомих персон, мало що значили у порівнянні з думкою командуючого Першою кінною армією С. Будьонний. А він жадав нещадного покарання письменника: «Вимагаю захисту від безвідповідальних наклепів тих, кого дегенерат від літератури Бабель обплював художньою слиною класової зненависті».
В результаті в 1939 р. Б. заарештували, конфіскувавши 24 папки начерків. І тільки через 15 років, після смерті Сталіна, стало відомо: письменника розстріляли в катівнях КДБ ще 1940 року.
Серед друзів та близьких знайомих Б. – М. Горький, В. Маяковський, М. Асєєв, Ю. Олеша, Е. Багрицький, В. Катаєв, О. Кручених та ін.

БАБИЧ Лідія Йосипівна

Національний статус, що склався у світі: молдавсько-румунський.
Оперна співачка (колоратурне ліричне сопрано), педагог. Сценічний псевдонім – Лідія Хинку.
З міщанської родини. Батько, Бабич Й., – комерсант.
Народилася 24 вересня 1897 р. в м. Артемівську Катеринославської губернії Російської імперії (нині – Перевальський район Луганської області України).
Померла 7 серпня 1970 р. в м. Кишиневі Молдавської РСР СРСР (нині – м. Кишиневу Республіки Молдова).
Закінчила Кишинівське музичне училище (1915), одеський музично-драматичний інститут ім. Людвіга ван Бетховена (1918), міланську консерваторію Дж. Верді (1925).
Кавалер румунського ордена «За культурні заслуги» (1931).

Була солісткою Бухарестського королівського оперного театру (1925-1939), Молдавської державної філармонії (1940-1941), ансамблю молдавської пісні і танцю «Дойна» (1941-1944), викладачем Молдавської державної консерваторії (1944-1964).

Дебютувала в Бухарестському королівському оперному театрі партією Віолетти в опері Дж. Верді «Травіата» (1925).

Потім виконувала партії Джілії («Ріголетто» Дж. Верді), Маргарити («Фауст» Ш. Гуно), Манон Леско («Манон» Ж. Массне), Констанції («Викраденні з сераля» В. Моцарта), Лакме («Лакме» Л. Деліба).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – Л. Пелін, Л. Липковська, Я. Горський, Е. Массіні, А. Александреску, Г. Страхілевич, І. Перля, Н. Оттеску, Ж. Полупанова, Р. Бабенко, В. Савицька, В. Ванзо, Б. Мілютін, В. Мінін, Д. Гершфельд, І. Дайліс, Т. Чебан, П. Ботезат, Я. Левицька, І. Бейн та ін.

БАГРИЦЬКИЙ Едуард Георгійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет, перекладач. Псевдоніми – Якийсь Вася, Ніна Воскресенська, Робкор Горцев.

З міщанської родини.

Народився 22 жовтня (3 листопада) 1895 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 16 лютого 1934 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похоронну процесію супроводжував ескадрон кавалеристів. Похований на Новодівочому цвинтарі.

Навчався в Одеських реальному училищі, курсах землемірів.

Служив діловодом в 25-у Східно-персидському лікарняно-харчовому загоні (1917-1918), інструктором політвідділу Особливого партизанського загону ім. ВЦВК (1918-1919),

Друкувався в газетах «Одеські вісті», «Яблучко», «Перо в бік», «Облава», «Моряк».

Як літератор дебютував віршами «Срібні труби», «Авто в хмарах», «Осінь», «Слов'яни», «Сьоме простирадло» в одеських декадентських альманахах (1915).

Потім настала черга наступних доробків: «Олександрові Блоку» (1922), «Дума про Опанаса» (1926), «Птахолов», «Біль Уленшпігель», «Трактир», «Кавун», «Лютый» (1933-1934).

Перу Б. належать збірки: «Південний захід» (1928), «Переможці», «Остання ніч» (обидва – 1932).

Б. перекладав російською мовою М. Бажана, Р. Бернса, А. Рембо, Я. Купали, Н. Хікмета.

Вже після раптової смерті поета вийшло двотомне зібрання його творів (1938). Помер він від астми, якою страждав з дитинства.

Дружину Б., Лідію Густавовну, репресували.

О. Сурков пізніше згадував: «Прийшовши у поезію в складні переломні роки, залишаючись вихідцем із дрібнобуржуазного, дуже специфічного одеського середовища, Багрицький приніс у поезію відгуки свого складного духовного і поетичного становлення. «Співаком без лютні, воїном без зброї» хотів він бути в поезії, подібно герою своїх віршів, романтичному птахолову Диделю».

Про нашого земляка Одеською кіностудією знято художній фільм «Поет».

Його ім'я присвоєно одній з московських вулиць (1961).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – В. Маяковський, М. Дементьєв, К. Паустовський, М.

Петрова, В. Нарбут, І. Бабель, Ю. Олеша, В. Катаєв, А. Тарковський, І. Ільф, Є. Петров, Б. Ручйов, Я. Смеяков, М. Лісянський, Є. Долматовський та ін.

БАЖЕНОВ Микола Миколайович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Психіатр, громадський діяч, літератор. Псевдонім – Слепцов-Теряєвський.

З дворянської родини. Батько, Баженов М., – генерал жандармерії.

Народився 11 (23) серпня 1857 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 2 квітня 1923 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на цвинтарі московського Донського монастиря.

Навчався в 1-й (1869-1871) та 2-й (1871-1876) Московських гімназіях, закінчив медичний факультет Московського університету (1876-1881), стажувався за кордоном (1883-1885).

Був екстерном Преображенської психіатричної лікарні (1881-1883), лікарем низки психіатричних лікарень Рязанської і Воронежської губерній (1885-1901), головним лікарем Петербурзької психіатричної лікарні (1894-1896), викладачем Московського університету (з 1902), головним

лікарем Преображенської психіатричної лікарні (1904-1915), головним уповноваженим з психіатрії Кавказького фронту (1915-1916), лікарем Російського експедиційного корпусу у Франції (1916-1923).

Брав участь в організації Російської вищої школи суспільних наук в Парижі і завідував в ній кафедрою загальної криміналістики (1901).

Один з організаторів медичного факультету Вищих жіночих курсів, де створив і очолив кафедру психіатрії (1906).

Запровадив курс психології сцени у МХТові (1906).

Член Російського психологічного товариства (1887).

Член Російського товариства психіатрів і невропатологів (1891).

Член Російського товариства любителів російської словесності (1902).

Співзасновник і член бюро московського психіатричного гуртка «Малі п'ятниці» (1911).

Один з організаторів (1899) і голова (1906-1911) Московського літературно-художнього гуртка.

Лауреат премії ім. О. Пушкіна (1903).

Кавалер французького ордена Почесного легіону (1905).

Спеціалізувався з проблем загальної психопатології, історії психіатрії, шизофренії, кримінальної антропології.

Друкувався в журналі «Психіатричні бесіди».

Автор наступних доробків: «Основи вчення про лихоманку» (1883), «Символісти і декаденти.

Психіатричний етюд» (1899), «Хвороба і смерть Гоголя» (1902), «Ювілейний рік в психіатрії»,

«Психіатричні бесіди на літературні і суспільні теми» (обидва – 1903), «Історія Московського

доллгауза» (1909), «Проект законодавства про психічно хворих і пояснювальна записка до нього» (1911), «Про значення стихійних лих в етіології деяких нервових і психічних захворювань» (1914).

Його перу також належать розвідки «Психологія і політика», «Психології тих, кого засудили до страти», «Хворі письменники і патологічна творчість».

Усього після себе залишив понад 125 наукових праць.

У сучасників славився як визначна «пам'ятка Москви».

У м. Рязань (РФ) іменем нашого земляка названо вулицю і провулок (1966).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – С. Боткін, А. Чехов, М. Беккер, В. Сербський, Т. Мейнерт, С. Корсаков, К. Станіславський, З. Фрейд, А. Коні, О. Марі, С. Міцкевич, О. Фельцман, М.

Осипов, В. Гіляровський, Г. Нотнагель, Ж. Шарко та ін.

БАЗИЛЕВИЧ Василь Митрофанович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Історик літератури, краєзнавець.

З міщанської родини.

Народився 31 грудня 1892 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Загинув наприкінці 1942 р. в м. Таганрог Ростовської області СРСР (нині – Ростовська область РФ).

Закінчив Київську чоловічу гімназію №1 (1902-1910), Київський університет св. Володимира (1910-1915).

Працював помічником завідувача Музею війни та революції при Київському університеті (1919-1924), асистентом (1920-1921), викладачем (1921-1925) Київського університету, головою шляхового бюро краєзнавства при відділі освіти Південно-Західної залізниці (1926-1927), науковим співробітником Таганрозького краєзнавчого музею (1940-1942).

Як вчений дебютував краєзнавчою статтею в газеті «Киянин» (1911).

Потім настала черга наступних доробків: «Кілька документів до історії Венецьких засід в XVII столітті» (1915), «Обмова старця Рафаїла. З київських стосунків часів Богдана Хмельницького» (1919), «Декабристи. Нариси» (1926), «Декабристи на Київщині» (1926), «Київ» (1928).

Всього його перу належить понад 40 наукових праць.

Спеціалізувався Б. на історії України XVII ст., історії Росії XVI-XVII ст., рухові декабристів в Україні, а також з проблем архівознавства, джерелознавства, музеєзнавства, краєзнавства, спеціальних історичних дисциплін.

За брехливими звинуваченнями у контрреволюційній діяльності був тричі заарештований (1927; 1933; 1935).

Після останнього арешту засуджений на 5 років концтаборів. Після відбуття покарання Б. відправили на поселення до м. Таганрог.

Під час фашистської окупації частини СРСР спробував приховати від вивозу до Німеччини найцінніші експонати Таганрозького краєзнавчого музею, внаслідок чого розстріляний гестапівцями.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – В. Лукомський, Є. Дружиніна, Ф. Ернст та ін.

БАЙБАКОВ Андрій Дмитрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Богослов, письменник, перекладач. В чернецтві – Аполлос (1774).

З селянської родини.

Народився в 1737 р. в с. Змітнів Чернігівського полку Російської імперії (нині – Сосницький район Чернігівської області України).

Помер 14 (26) травня 1801 р. в м. Архангельськ Російської імперії (нині – обласний центр РФ).

Похований на території тамтешнього Холмогорського Преображенського собору.

Навчався в Московській слов'яно-греко-латинській академії (1759-1767), на філософському факультеті Московського університету (1767-1770).

Працював коректором друкарні Московського університету (1770-1771), учителем поетики й риторики Московської слов'яно-греко-латинської академії (1772-1774), виконував обов'язки ректора Троїцької духовної семінарії (1775-1782), намісника Троїцько-Сергієвої лаври (1782-1783), архимандрита Заіконоспаського монастиря (1783), ректора Слов'яно-греко-латинської академії (1783-1785), настоятелем Воскресенського (Новоєрусалимського) монастиря, єпископом Орловським і Севським (1786-1798), єпископом архангельським (1798-1801).

Член Російської Академії наук (1786).

Друкувався в журналах «Гаманець», «Музичні веселощі», «Російський театр».

Як літератор дебютував розвідкою «Про янголів» (1863).

Потім настала черга наступних доробків: «Ода Росії» (1770), «Кантата П. Б. Шереметьєву», «Правила поетичного російського і латинського віршописання, зібрані у різні роки» (обидва – 1774), «Стислий підручник з вивчення стану деяких відомих європейських держав» (1775), «Богословські міркування», «Загальний спосіб навчання» (обидва – 1781), «Євгеоніта, або Споглядання в натурі видимих божих справ», «Віра, надія, любов» (обидва – 1782), «Подарунок благодійникам та друзям» (1786), «Дослідження книги масона (С. Мертена) про оману й істину» (1790).

Перу нашого земляка належить серія «повчальних повістей» – «Позбавлений зору Ураній, нещасний государ» (1779), «Нерозривний союз двох братів. Повість, з філософії почерпнута» (1780), «Хто є справжній товариш?» (1783), «Християнський календар» (1784), «Натура і благодать, або Деякі суттєві відмінності між почуттями натуральними й духовними в роздумах про вічне спасіння» (1785), трагедія «Ієффай» (1778).

В збірник «Богословські міркування» ввійшли дві промови: присвячені міфології язичників «Міркування щодо стародавнього слов'янського богослужіння» та «Про різні в слов'яно-руській церкві... знамениті пригоди» (1781).

Б. – автор «Правил пієтичних на користь юнацтву» (1774), які витримали 11 (!) перевидань.

Починаючи з третього видання книга була доповнена «Словником пієтично-історичних приміток», який пояснював «легендарні божі, місць, часів, квітів, дерев та інші імена». Б. чи не вперше включив в підручник ліричні та історичні народні пісні.

На батьківщині, в Києві, вийшла остання велика праця Б. – «Граматика до пізнання словено-російської мови» (1794).

Перекладав Д. Бона, Б. Фонтенеля, Х.-Ф. Геллерта, Т. Броуна.

Наш земляк брав активну участь в обговоренні філологічних проблем того часу. Наприклад, він пропонував уніфікувати написання слів, відмовитися від букв «Щ» та «Э» й, навпаки, запровадити нову – «Ё», стверджував, що літеру «Г» треба вимовляти м'якше.

За книгу «Віра, надія, любов» 1782 р. видання на одному з московських аукціонів просили \$8000 (2006).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – О. Безбородько, М. Трубецької, І. Рейхель, П. Шереметєв, О. Самборський, К. Дашкова, М. Собакін, П. Єропкін, П. Карабанов, П. Левшин, І.-Б. Керцеллі, М. Новиков та ін.

БАЙКОВ Матвій Андрійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Математик.

З дворянської сім'ї.

Народився 7 серпня 1800 р. в м. Катеринослав Російської імперії (нині – м. Дніпропетровськ, адміністративний центр однойменної області України).

Помер 20 січня 1849 р. в м. Санкт-Петербург (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив Харківський університет (1816-1819).

Працював викладачем Харківського університету (1819-1832), директором Санкт-Петербурзького землеробського училища (1832-1849). За свідченнями сучасників, привів останнє в зразковий стан.

А ще сучасники зазначали надзвичайну гостинність нашого земляка. Ось що писав один із вражених гостей: «Обід Байкова починався з «їжі перед їжею», тобто із закусок. ...Тут були поруч з груздами, зеленим сиром, скибочками швейцарського сиру й паюсною ікри, букетики білих і рожевих редисок, скиби окосту, гусячі стегна, кружок чудового сиру брі на солом'яному щитку, маслою з палевим вершковим маслом у вигляді ягняти з золотими ріжками, ціла тарілка сосисок, інша – зі скибами різноманітних ковбас. Байков, закушуючи то тим, то іншим, говорив, що все це, навіть зелений сир, домашнього приготування. ...У будинку була своя, українська система. Біля прибору кожного, хто обідав, височіла купка чистих тарілок. Перед кожним новим блюдом прислуга забиравала використаний посуд і відразу ставила чистий. ...Борщ на свинячому салі зі скибочками свинини й з чудовою просяною кашею, поданою в маленьких горщиках для кожного куверта, забілений дивною сметаною, був верхом українського кулінарного мистецтва, смакота, і я, в житті своєму ніколи такого борщу не пробуваючи, до великої й непідробної радості господаря й, особливо, господарки, попрохав ще тарілку. На друге подали чудове холодне – ціле порося в білосніжній сметані.»

Серед друзів та близьких знайомих Б. – А. Павловський, І. Осиповський, В. Комлишинський, М. Архангельський та ін.

БАЛАБАНОВА Анжеліка Ісаківна

Національний статус, що склався у світі: російсько-італійський.

Політик. Діячка європейського соціалістичного руху. Перший радянський дисидент.

З поміщицької родини. Чоловік, М. Балабанов, – член Центральної Ради.

Народилася 1878 р. в м. Чернігів Російської імперії нині – адміністративний центр однойменної області України).

Померла 1965 р. в м. Рим (Італія).

Навчалася в Брюссельському університеті (1897).

Була редактором італійської газети «Аванті» (1912-1914), помічником наркома іноземних справ України (1918), секретарем Комінтерну (1919-1920).

Учасниця циммервальдського руху.

Виступала проти союзу італійських соціалістів з комуністами.

Перу нашої землячки належать книги «Ленін зблиська» і «Моє життя – боротьба. Мемуари російської соціалістки».

Не знайшовши спільної мови з більшовиками, емігрувала (1922).

Що стосується особистого життя, то наша землячка після недовгого шлюбу розлучилася з чоловіком (1897).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – Г. Плеханов, Х. Раковський, Б. Муссоліні, К. Цеткін, Л. Троцький, Р. Люксембург, К. Радек, А. Бабель, В. Ленін, А. Грамші та ін.

БАЛАСОГЛО Олександр Пантелеймонович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет, публіцист. Псевдонім – Веронов (спільний з П. Норевим).

З військової родини. Батько, Баласогло П., – адмірал флоту.

Народився 23 жовтня (4 листопада) 1813 р. в м. Херсон Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 18 (30 січня) 1893 р. в м. Миколаїв Херсонської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Навчався в Морській академії (1826-1828), слухав лекції в Петербурзькому університеті (1834-1835).

Служив мічманом на балтійському флоті (1829), клерком міністерства освіти (1835-1839), секретарем Комітету іноземної цензури (1839-1840), архіваріусом, старшим архіваріусом, столоначаль-

ником Головного архіву міністерства іноземних справ Росії (1841-1849), чиновником Олонецького губерньського управління (1850-1851).

Брав участь у війні Росії з Туреччиною (1828).

Друкувався в журналі «Жива старовина».

Як літератор дебютував збірником «Вірші» (1838).

Потім настала черга «Послання до Вульфа» (1840), історичного нарису «Східний Сибір» (1843), «Проекту заснування книжкового складу з бібліотекою та друкарнею» (1845), «Сповіді» (1849), «Уламків» (1875).

Б. – співвидавець двотомної енциклопедії мистецтв та ремесел «Пам'ятник мистецтв і допоміжних знань» (1840-1843).

В 1845 р. наш земляк захопився відверто утопічною ідеєю демократизації царського режиму. Підготував навіть проекти деяких документів, проте дуже швидко опинився в Петропавловській фортеці (1849). Вирок військового суду був суворий – смертна кара. Щоправда, її «милостиво» замінили засланням.

Б. відбував покарання спочатку в Петрозаводську, а потім – в Олонецьку. Продовжував активно писати («Власних думок не соромлюсь і ніколи від них не зрікався»), серед чого й твори з критикою правлячого режиму.

За демонстративну непокірність Б. перевели в Петропавловську фортецю (1851).

Після нервового зриву наш земляк потрапив у лікарню для людей з душевними розладами (чи не звідси беруть початок радянські психічки для інакомислячих?).

Згодом «незручного» письменника з малоросіян відправляють під таємний нагляд поліції (так би мовити, на злодії шапка горить: за хворими наглядають не поліціянти, а лікарі – і зовсім не таємно!) в м. Миколаїв, де він і дожив віку.

Не оминув нашого земляка підступний вчинок дружини, яка написала в жандармське управління донос про те, що її чоловік не покався і продовжує розповсюджувати «шкідливі ідеї».

Серед друзів та близьких знайомих Б. – Ф. Достоевський, П. Норєв, М. Данилевський, А. Майков, Г. Невельський, М. Петрашевський та ін.

БАЛЕЙ Степан (Стефан-Максим) Володимирович

Національний статус, що склався у світі: польсько-російський.

Психолог, філософ, педагог.

З вчительської родини.

Народився **4 лютого 1885 р.** в с. Великі Бірки Тернопільського повіту Галичини (нині – смт. Тернопільського району Тернопільської області України).

Помер 13 вересня 1952 р. в м. Варшава (Польща). Похований на цвинтарі Повонзки. На надгробку вибито напис польською мовою: «Святої пам'яті СТЕФАН БАЛЕЙ доктор філософії і медицини **ВЕЛИКИЙ ВЧЕНИЙ** Професор психології Варшавського університету, член Польської Академії Наук, нагороджений офіцерським хрестом Ордена відродження Польщі. 4.II.1885–13.IX.1952.

ЧЕСТЬ ЙОГО ПАМ'ЯТІ!».

Закінчив Тернопільську гімназію, філософський факультет Львівського університету (1903-1907), прослухав спеціальні студії з курсу філософії в Німеччині, Франції і Австрії (1908-1911), навчався у в Сорбонні (1912-1914), закінчив лікарський факультет Львівського університету (1917–1922). Працював викладачем в гімназіях Тернополя, Перемишля, Львова 1922-1927), Варшавського університету (1927-1936), директором Варшавського педагогічного інституту Спілки вчителів (1936-1952).

Організатор Інституту педагогічної психології.

Член Наукового товариства ім. Шевченка (1917).

Член Краківського наукового педагогічного товариства (1934).

Дійсний член Варшавського наукового товариства (1945).

Титулярний член Польської академії наук (1952).

Кавалер Хреста Ордена Відродження Польщі.

Друкувався в журналах «Записки Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка», «Літературно-науковий вісник», «Шляхи», «Лікарський вісник», «Український медичний вісник».

Як вчений-теоретик дебютував статтею «Про різницю між почуттями осудними і уявними» в журналі «Записки Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка» (1911).

Потім настала черга наступних доробків: «Експеримент в науці психології» (1912/1913), «З психології творчості Шевченка» (1916), «Осудні почування і «наставляння» (1918), «Нарис

психології» (1922), «Нарис логіки» (1923), «Замітка про вплив гіпнози на сон», «Проблема куетизму» (обидва – 1924), «Трійця в творчості Шевченка (1925), «Гарячка і свідомість» (1926). Окрему групу його творів становлять праці з психоаналізу, серед яких «Про різницю між почуттями осудними і уявними», «Експеримент в науці психології», «Осудні почування і «наставлення», «Zarys psychologii w związku z rozwojem psychiki dziecka», «Psychologia wychowawcza w zarysie», «Drogi samopoznanie», «Творча особистість Жеромського». Вшановуючи пам'ять про видатного земляка, на філософському факультеті Одеського університету ім. Мечникова заснували науково-дослідний центр «Української культури ім. С. Балея».

Серед друзів та близьких знайомих Б. – М. Чайковський, К. Штумпф, К. Твардовський, І. Крип'якевич, В. Щурат, Ф. Колесса, М. Возняк, І. Свінцицький та ін.

БАЛЬМЕН Яків Петрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник, художник.

З дворянської родини.

Народився 16 (28) липня 1813 р. в с. Линовиця Пирятинського повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – Прилуцький район Чернігівської області України).

Пропав без вісти 14 (26) липня 1845 р. на Кавказі поблизу столиці імамату Шаміля аулу Дарго (нині – Чеченська Республіка РФ).

Закінчив Ніжинську гімназію (1830-1832).

Служив у Білгородському уланському полку (1832-1837), Охтирському гусарському полку (1837-1838), ад'ютантом генерал-лейтенанта Шабельського (1838-1842), генерала Данненберга (1842-1844), генерала Лідерса (1844-1845).

Друкувався в журналі «Вітчизняні нотатки».

Як літератор дебютував в журналі «Вітчизняні нотатки» пародійними «Листами» (1841).

Потім настала черга повістей «Самогубця», «Вигнаний», «Пустеля», низки оповідань. Повість «Ярмарок» на прохання автора видрукувана за підписом С. Закревська (1843).

Деякі з доробків побачили світ під назвою «Повісті» (1988).

Ілюстрував рукописного «Кобзаря» Т. Шевченка (1844), який згодом присвятив йому поему «Кавказ».

Малюнки, щоденники, спогади вивезені нащадками за кордон.

А ось що пише про земляка в статті «Література, її завдання і найважливіші ціхи» І. Франко: «Отак скріплене і зміцнене само в собі «темне царство» стоїть на краю Європи, як підпора політичного гніту та темноти. Кров'ю тисяч людей, кров'ю всіх, що бажають свободи і щастя, воно підтримує гніт і неволю, їх кров'ю зливає воно широкі поля, аби загарбати під себе пограничні, вільні чи невольні, землі. В сорокових роках XIX в. гнало воно тисячі вояків на Кавказ, аби загарбати ті вільні гори, останнє пристановище черкесів, чеченців, грузин і інших гірських, напівдиких, а то й високоосвічених та свободних народів. Туди погнали й приятеля Шевченкового, офіцера Якова де-Бальмена, що погіб у битві з черкесами. Смерть того чоловіка зробила на поета велике враження і спонукала його написати поему «Кавказ». Бальмен погіб, як жертва московської захланності та неситості, випив до дна «з московської чаші московську отруту».

Серед друзів та близьких знайомих Б. – Т. Шевченко, Л. Руданський, В. Прокопович, Є. Гребінка, С. Закревська, В. Стороженко, О. Афанасьєв (Чужинський), Г. Гудима, Т. Волховська, В. Халупко, П. Катеринич, М. Башилов, Я. Лобанов-Ростовський, З. Галаган та ін.

БАНТИШ-КАМІНСЬКИЙ Микола Миколайович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Археограф, історик, бібліограф, перекладач.

З боярської сім'ї. Син, Бантиш-Камінський Д., – письменник, автор «Історії Малої Росії».

Народився 16 (27) грудня 1737 р. в м. Ніжин Ніжинського полку Російської імперії (нині – районний центр Чернігівської області України).

Помер 20 січня (1 лютого) 1814 р. в м. Москва Російської імперії (нині – столиця РФ).

Закінчив Ніжинську грецьку школу, навчався в Києво-Могилянській академії (1745-1754), Московському університеті (з 1755).

Деякі десяти років працював актуаріусом, помічником управляючого, управляючим Архівної Колегії іноземних справ (з 1762).

Почесний член Російської академії наук.

Як літератор дебютував перекладом першого тому «Історії Росії за Петра Великого» Вольтера (1761).

Потім настала черга «Історичних повідомлень про колишнє в часи царя Олексія Михайловича з 1642 по 1652 р. з імеретинським царем Олександром листування», «Про братських в Сибіру калмиків», «Історичного витягу з усіх справ, що відбувалися між Російською та Турецькою імперіями, з 1512 по 1700 рр.», «Реєстру історичних та церемоніальних справ, що зберігаються в архіві», «Витягу всебічного про вибори на польський престол кандидата у випадку смерті Августа II та про обрання потім в королі сина його Августа III».

Б.-К. – автор посібника з філософії «Elementa philosophiae recentioris» (1777), граматики грецької мови «Grammatica graecae sive institutionum linguae graecae» (1779), «Денних нотаток святого чудотворця Димитрія, митрополита Ростовського» та перекладу з латині «Історії про життя та справи молдавського господаря князя Костянтина Кантемира» (обидві – 1781), «Історичних відомостей про виникнення в Польщі унії, з свідченнями початку та найважливіших, в продовження її, через два століття, пригод» (1794), «Опису справ грецьких духовних та світських осіб, які бували в Росії, при китайському дворі, в Молдавії та Волощині» (1797), «Справ про виїзди в Росію іноземців» (1798), п'ятитомної праці «Дипломатичне зібрання справ між російським та польським дворами з самого початку до 1700 р.» (1780-1784).

Активну участь Б.-К. взяв у підготовці до друку рукопису «Слова о полку Ігоревім» (1799).

Ще один, уже бібліографічний, доробок Б.-К. – повний перелік російських книг. На жаль завершити його не встиг. Однак залишив у спадок нащадкам понад 4000 карток, які охоплюють період з кінця XVII ст. до 1805 р. включно. Частково цей архів Б.-К. опублікував у вигляді бібліографічного видання «Описання російських книг, розташованих в системному порядку» (1776).

Під час Вітчизняної війни 1812 р. наш земляк врятував архівні матеріали Колегії, вчасно евакуювавши їх підводами.

Серед друзів та близьких знайомих Б.-К. – М. Карамзін, О. Мусін-Пушкін, О. Малиновський, М. Новиков, Ф. Туманський, Г. Потьомкін, Я. Булгаков та ін.

БАРАБАШ Яків Федорович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Військовий і державний діяч. Генерал від інфантерії (1906).

З дворянської родини.

Народився 12 травня 1838 р. в м. Полтава Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 19 жовтня 1910 р. в м. Локарно (Швейцарія).

Закінчив Брестський кадетський корпус (1858), академію Генерального штабу (1863-1865).

Служив в Ростовському гренадерському (1858-1861), лейб-гвардії Литовському (1861-1863) полках, членом Слідчої комісії Варшавського військового округу, штаб-офіцером в Київському військовому окрузі (1865-1871), штаб-офіцером з особливих доручень при командуючому Іркутського військового округу (1871), командиром конвою російського консульства в Монголії (1871-1872), виконуючим обов'язки начальника воєнно-топографічного відділу Іркутського військового округу (1872-1875), начальником Іркутського юнкерського училища (1875), начальником штабу військ Приморської області (1876), комісаром російського уряду з спостереження за виконанням угоди про обмін Південного Сахаліну (1876-1878), виконуючим обов'язки командувача військами Приморської області (1878-1884), головою Комісії з уточнення російсько-китайського кордону на Далекому Сході (1884), військовим губернатором Забайкальської області і наказним отаманом Забайкальського козачого війська (1884-1888), військовим губернатором Тургайської області і командувачем розташованими на її території військами (1888-1899), Оренбурзьким губернатором і наказним отаманом Оренбурзького козачого війська (1899-1906).

Під керівництвом Б. виконані дослідження річки Сунгарі, картографічна зйомка між Буреєю та Хінганом, дослідження, пов'язані з передбачуваною прокладкою в Уссурійському краю залізниці, проведена стратегічна розвідка Північної Маньчжурії і значно уточнені карти місцевості. Він взяв участь в експедиції, яка дослідила порти і бухти Примор'я з метою відшукати серед них відповідне місце для організації військово-морської бази.

Наш земляк – розробник плану оборони Владивостока з моря і суходолу.

Член Сенату (1906).

Кавалер російських орденів св. Станіслава 2-го ступеня (1871), св. Ганни 2-го ступеня (1876), Володимира 2-го ступеня, японського «Ордена Сонця, що сходить» з золотими променями і стрічкою на ший 3-го ступеня.

Перу Б. належать «Нотатки про Маньчжурію», «Записка про умови, способи і засоби, які забезпечать успіх військового зіткнення з Китаєм в Приамурському військовому окрузі» (1887). Що стосується особистого життя Б., то його старшого сина Якова розстріляли більшовики (1920), якого помертньо реабілітували (1992).

Ім'ям нашого земляка названо селище в Приморському краї РФ.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – І. Крафт, В. Єршов, М. Хорошін, Ф. Таубе, М. Залеський та ін.

БАРАГ Лев Григорович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Фольклорист, літературознавець.

З міщанської родини.

Народився 31 грудня 1910 р. (13 січня 1911 р.) в м. Києві Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 4 вересня 1994 р. в м. Уфа РФ.

Закінчив Московський державний педагогічний інститут ім. Леніна (1931).

Працював викладачем педагогічного технікуму, Білоруського, Уральського, Московського, Башкирського педінститутів і університетів.

Заслужений діяч науки БРСР (1977).

Лауреат премії Башкирської АРСР ім. Салавата Юлаєва (1987).

Друкувався в журналах «Учитель Башкирії», «Російська мова в башкирській школі».

Автор доробків «Східнослов'янські казки, їх взаємозв'язку і національну своєрідність», «Білоруська казка: Питання вивчення національної самобутності порівняно з іншими східнослов'янськими казками», «Народні казки, легенди, перекази і були Башкирії» (усі – 1969), «Сюжети і мотиви білоруських народних казок», «Взаємозв'язки і національна своєрідність східнослов'янських народних казок» (обидва – 1971).

З нагоди 100-річчя Б. в Башкирському державному університеті пройшла всеросійська науково-практична конференція «Проблеми взаємодії мови, літератури та фольклору і сучасна культура». Також співпрацював з редколегією 60-томної «Енциклопедії казок» (1977-1999), що виходила в Берліні та Нью-Йорку, брав участь у створенні 18-томного зібрання пам'яток «Башкирська народна творчість» (1986).

Що стосується особистого життя, то батьків ученого розстріляли німці в мінському гетто (1941).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – В. Прокшин, І. Березовський, М. Гудзій, М. Сагітов К. Калашников, А. Сулейманов, П. Богатирьов, Б. Ахметшин, Н. Щедрина, Р. Назіров, В. Синенко, Н. Заріпов, А. Харісов, Ф. Надршина, І. Карпунін та ін.

БАРАНОВ-РОССІНЕ Володимир Давидович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Художник, скульптор, винахідник. Справжнє прізвище – Шулім Вольф Лейб. Псевдонім – Даніель Россіне. Світовий фундатор «кольорової музики», винахідник плямистого камуфляжу.

З міщанської родини.

Народився 20 грудня 1887 р. (1 січня 1888) в с. Велика Лепетиха Мелітопольського повіту Таврійської губернії Російської імперії (нині – районний центр Херсонської області України).

Загинув в 1944 р. в німецькому концентраційному таборі.

Навчався в Одеському художньому училищі (1903-1908), петербурзькому Вищому художньому училищі при Академії мистецтв (1908-1909).

Працював у Петроградській колегії у справах мистецтва й художньої промисловості (1918), відділі образотворчих мистецтв Комісаріату народної освіти Росії (1918), Вільних навчально-художніх майстернях (1918-1919), викладачем (1919), деканом мистецького факультету (1920-1921) московських Вищих державних художньо-технічних майстерень.

Учасник виставок: московської «Вінок», київської «Ланка» (обидві – 1907-1908), петербурзької «Вінок-Стефанос» (1909), петербурзької і вільненської «Імпресіоністи» (1909-1910), щоріхської

(1912), амстердамської (1914), паризьких «Осінній салон» (1910), «Салон нових реальностей» (1939), «Салон незалежних» (1910, 1913, 1914, 1925-1941).
Експонував твори на Міжнародній виставці в Парижі (1937).
Перша персональна виставка відбулася в Норвегії (1916).
Єдина персональна виставка в кордонах колишньої батьківщини пройшла у Петрограді (1918).
Ретроспективні виставки відбулися: у Парижі (1954, 1970, 1972-1973, 1984), Лондоні (1970), Франкфурті-на-Майні, Амстердамі, Нью-Йорку (1992-1993), Москві і Петербурзі (2004).
Серед найвідоміших доробків майстра полотна: «Безпредметне» (кінець 1910-х), портрет Рахманінова (1911), «Автопортрет» (1914), «Страждання св. Дені», «Натюрморт з грушею (обидва – 1927), «Леді Чаттерлі», «Мати з дитиною» (обидві – 1932), біоморфні абстракції «Абстрактні форми», «Абстрактні композиції», «Абстрактне».
Б.-Р. автор – серії абстрактних скульптур, серед яких вирізняються «Ритм, або Симфонія №1» (1913), «Симфонія № 2» (1914), «Політехнічна скульптура» (1933).
Як винахідник наш земляк дебютував динамічним камуфляжем (1913). Потім настала черга «оптофона» – оригінального музичного інструменту (1925), клавіатура котрого була з'єднана зі спеціальним екраном, на якому під час гри виникали рухливі кольорові форми.
Запатентував наш земляк і апарат «Multiperso», який виробляв, очищував й розподіляв хімічні розчини, а також «хромофотометр», що визначав якість і чистоту дорогоцінних каменів (обидва – 1934).
Провів перші у світові світломузичні концерти в театрі В. Мейерхольда (1923) і Великому (1924). Сам виконував на них «партію світла».
Не знайшовши врешті-решт спільної мови з більшовиками, емігрував до Франції (1925).
Нині доробки Б.-Р. зберігаються в Державній Третьяковській галереї (Москва, РФ), Державному Російському музеї (Санкт-Петербург, РФ), художньому музеї ім. О. Радищева (Саратов, РФ), музеї сучасного мистецтва (Нью-Йорк, США), Центрі Жоржа Помпіду (Париж, Франція), музеї Людвіга (Кельн, Німеччина), численних приватних колекціях.
На першому спеціалізованому аукціоні російського живопису, проведеному Sotheby's у Нью-Йорку, був установлений рекорд цін на доробок нашого земляка: його «Натюрморт зі стільцем» продали за \$1,184 млн. (2004).
Серед друзів та близьких знайомих Б.-Р. – Д. Бурлюк, Х. Арп, Б. Кустодієв, С. Рахманінов, О. Екстер, В. Татлін, В. Сук, А. Валансі, Н. Гончарова, М. Ларіонов, Р. Делоне, К. Петров-Водкін, В. Шкловський, Д. Штеренберг, Н. Добичіна, Г. Аполлінер, О. Скрябін, С. Терк-Делоне та ін.

БАРЕР Симон

Національний статус, що склався у світі: російський.

Піаніст.

З міщанської родини.

Народився 1 вересня 1896 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 2 квітня 1951 р. в м. Нью-Йорк (США).

Навчався в Одеській імператорській музичній академії, закінчив Петербурзьку консерваторію (1919).

Працював викладачем Київської консерваторії (1919-1920).

Емігрував спочатку до Німеччини (1929) а потім – США (1930).

У статті «Божественний дар Симона Барера» Я. Коваленський пише: «Американська Baldwin Piano Company запросила Барера на гастролі до США. Вся родина приїхала до Нью-Йорка, дебют відбувся в Карнегі-холі 9 листопада 1936 року. Окрім творів Баха – Бузоні, Ліста, Шопена, Скрябіна виконувалися «Ісламея» і «Етюд» Блуменфельда. Успіх був грандіозний, і Барер відразу став відомий Америці. За 1936-1951 роки він виступив в Карнегі-холі 16 разів, а були в ці роки ще тури США, Австралією, Новою Зеландією, Південною Америкою, Європою.

Останній його виступ відбувся 2 квітня 1951 року в Карнегі-Холі. Він грав концерт Гріга з Філадельфійським оркестром і під час виконання стався серцевий напад – піаніст помер прямо на сцені».

Що стосується особистого життя, то Б. рано втратив батька (1907) і матір (1912),

Нещодавно англійська фірма APR випустила п'ять компакт-дисків із записами концертів Б. в Карнегі Хол (1946-1951) і студійними – на шведській фірмі «Odeon» (1929).

У свою чергу, американська фірма VAI випустила записані на CD мемуари сина нашого земляка – Бориса «Мій батько – Симон Барер» (2005).
Серед друзів та близьких знайомих Б. – Л. Годовський, О. Глазунов, В. Горовіц, Ф. Блуменфельд, М. Грінберг, Г. Нейгауз, С. Рахманінов, Н. Мільштейн, Е. Уайльд та ін.

БАРСУК-МОЙСЄВ (МОЙЗА) Хома Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Лікар, письменник, перекладач. Перший учений фізіолог на теренах Російської імперії (1794).
З міщанської родини.

Народився в 1768 р. в Чернігівській губернії Російської імперії (нині – Чернігівська область України).

Помер в червні 1811 р. в м. Москва Російської імперії (нині – столиця РФ).

Закінчив Київську духовну академію (1788), медичний факультет Московського університету (1788-1793).

Працював викладачем Московського університету (1795-1810).

Надвірний радник.

Спеціалізувався з проблем фізіології, патології, терапії, семіотики, дієтетики, впливу факторів зовнішнього середовища на організм людини.

Як вчений дебютував релігійно-містичним трактатом «Про чудове блаженство людське; філософське міркування, Святим писанням підкріплене» (1785).

Потім настала черга доробків «Шлях до здоров'я або наука зберігати своє здоров'я» (1791), «Дитячий лікарський порадник, твір на користь дітей написаний» (1793), «Про дихання» (1794), «Про вплив повітря, пір року і метеорів на здоров'я людини» (1801).

Переклав книги І. Рубелія «Медична практика або настанова з лікування хвороб, які здебільшого трапляються в гуртожитку» (1789), М. Лохера «Практичні спостереження, які проводив він у лікарні св. Марка над венеричною хворобою», Р. Фогеля «Надійні і зручні засоби пізнавати і лікувати криваву харкотиння, криваву блювоту і гикавку» (обидві – 1790), Ф. Рібеля «Повний і загальний лікарський порадник» (1791), «Опис цілющого декокта Ріхарда Ловера» (1792), М. Скіадана «Про причини і дії пристрастей душевних, також і про спосіб стримувати і приборкувати їх для благополучного і спокійного життя» (1794), Ф. Шлетера «Аптека або наука виготовляти різні ліки» (1795), «Дари природи, котрі особливо властиві кожному місяцю року» (1797), Ф. Блуменбаха «Про єдність роду людського і його різноманітності» (1801), «Туртелева гігієна» (1809), «Фізіологія або наука про єство людське» (1795).

Серед друзів та близьких знайомих **Б.-М.** – І. Венсович, Ф. Керестурі, І. Сибірський, В. Ріхтер, Д. Оболенський, С. Зибелін, Ф. Політковський та ін.

БАХ Олексій Миколайович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Біохімік, фізіолог. Фундатор біохімії на теренах Російської імперії і СРСР. Автор теорії повільного окислювання (1893-1897).

З міщанської родини. Батько, Бах М., – технік-винокур.

Народився 5 (17) березня 1857 р. в м. Золотоноша Полтавської губернії Російської імперії (нині – районний центр Черкаської області України).

Помер 13 травня 1946 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на Новодівочому цвинтарі.

Закінчив 2-у Київську гімназію (1875), навчався на фізико-математичному факультеті Київського університету св. Володимира (1875-1878).

Працював у хімічній лабораторії Коллеж де Франс (1890-1894), директором Центральної хімічної лабораторії при Всесоюзній раді народних комісарів РРФСР, пізніше перетвореної на Фізико-хімічний інститут ім. Карпова (1918-1946).

Академік академії наук СРСР (1929).

Почесний доктор Лозанського університету (1917).

Лауреат Державної (1941) і Ленінської (1926) премій СРСР.

Герой Соціалістичної Праці (1945).

Кавалер 4 орденів Леніна, ордена Трудового Червоного Прапора, низки медалей.

Голова Товариства фізичних та природничих наук у Женеві (1916).

Голова Всесоюзної асоціації робітників науки і техніки (з 1928).

Президент Всесоюзного хімічного товариства імені Д. І. Менделєєва (з 1935).

Академік-секретар Відділу хімічних наук АН СРСР (1939-1945).

Друкувався в журналах «Науковий вісник», «Доповіді Паризької академії наук», «Архів Женевського товариства фізичних і природничих наук», «Берлінський біохімічний журнал», «Колишнє».

Як літератор дебютував книгою «Цар-голод» (1883).

Потім настала черга наступних доробків: «Нотатки народовольця» (1931), «Збірник вибраних праць» (1937).

Наш земляк – засновник біохімічного інституту Народного комісаріату здоров'я (1920), а разом з О. Опаріним – Інституту біохімії АН СРСР (1935).

Займався трьома вузловими проблемами біохімії. Це – хімізм асиміляції вуглецю зеленими рослинами; проблема окисних процесів, які відбуваються в живій клітині; ферменти.

Запропоновані ним методи дослідження ферментів лягли в основу нового напрямку – технічної біохімії.

Були в житті Б. і гіркі сторінки. Так, його виключили з університету (1878) й відправили в заслання в м. Білозерськ Вологодської губернії, а потім в – в Новомосковськ і Бахмут (1878-1881). Після повернення вдруге кинули за ґрати (1883). Отримавши свободу, Б., як член «Народної волі», перейшов на нелегальне становище.

Далі наш земляк протягом тривалого періоду змушений був переховуватися від царського режиму в еміграції у Франції, США, Швейцарії (1885-1917).

Ім'я видатного вченого присвоєно інституту біохімії Російської академії наук (1944).

Меморіальні дошки Б. прикрашають фасади інституту біохімії РАН і Фізико-хімічного інституту ім. Карпова.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – О. Опарін, Г. Лопатін, П. Дашкевич, Л. Орлова, Ч. Дю-Буше, В. Фігнер, С. Іванов, Р. Шода, З. Васильєв, І. Левінський, П. Шюценберже, Л. Карпов, Б. Збарський, С. Нікітін, П. Якубович та ін.

БАХМУТСЬКИЙ Олексій Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Винахідник. Творець першого в світі промислового зразка вугільного комбайна (1932).

З міщанської родини.

Народився 17 березня 1893 р. в с. Соколівка Бахмутського повіту Катеринославської губернії Російської імперії (нині – в межах м. Первомайськ Луганської області України).

Загинув 25 вересня 1939 р. в м. Первомайськ Ворошилоградської області СРСР (нині – Луганська область України).

Працював різноробом на шахтах Петромар'ївського рудника (1908-1910), майстром з електрики на шахті «Тетяна» бельгійського товариства (1910-1914), головним механіком Первомайського рудоуправління тресту «Кадіїввугілля» (1924-1939),

Учасник і переможець Всесоюзного конкурсу на винахід гірничого комбайну (1932).

Конструктивні рішення, запропоновані Б., надалі знайшли застосування в багатьох типах радянських комбайнів.

Зокрема, у навчальному посібнику «Історія розвитку гірничої механіки» сказано: «Комбайн конструктора О. І. Бахмутського мав, окрім ріжучого ланцюга, узятим від врубової машини, ще й відбійну штангу. Він відрізнявся тим, що окрім горизонтального бару у нього був ще й вертикальний ріжучий механізм для відрізання вугілля.

Конструктори перших комбайнів застосовували для відбою вугілля один і той же пристрій – особливий механізм у вигляді штанги. Це не давало потрібного ефекту. Для відбою вугілля доводилося зупиняти комбайн. Але конструкторська думка продовжувала працювати. Автори нових комбайнів, зберігаючи основні конструктивні принципи, йшли шляхом усунення явних недоліків перших зразків».

Ім'я нашого земляка присвоєно Первомайському професійному гірничому ліцею.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – В. Яцьких, М. Чихачов, Г. Роменський та ін.

БАШКИРЦЕВА Марія Костянтинівна

Національний статус, що склався у світі: російський.

Художниця, мемуаристка.

З поміщицької родини.

Народилася 11 (23) листопада 1860 р. в с. Гавронці Полтавської губернії Російської імперії (нині – Диканський район Полтавської області України).

Померла 31 жовтня (12 листопада) 1884 р. в Парижі (Франція). Похована на цвинтарі Пассі.

Отримала домашню освіту (досконало оволоділа французькою, латинською, давньогрецькою мовами; прекрасно грала на арфі, роялі, мандоліні, гітарі; чудово малювала і майже професійно співала). Екстерном здала випускні іспити в одному з місцевих ліцеїв (1873), за два роки закінчила семирічний курс паризької жіночої майстерні живопису Р. Жюліана (1877-1879).

П'ятнадцятирічною захворіла на туберкульоз. Почала втрачати голос (1876), а потім і слух (1880). З 1873 р. вела французькою мовою «Щоденник», який по її смерті нараховував 85 (!) зошитів, загальною кількістю понад тисячу сторінок. Ось один із записів, що пояснює незвичайну цілеспрямованість та несамовиту енергію молоді дівчини: «Я не встигну здійснити усього задуманого... Адже я не проживу довго».

Як сама Б. записала у «Щоденнику», він – «це життя жінки, записуване щоденно, без щонайменшого прикрашання, нібито ніхто у світі не повинен прочитати записаного, і в той же час з жагучим бажанням, щоб воно було прочитане». Так все і сталося. Частково виданий у Парижі (1887) «Щоденник» отримав такий резонанс, що вже незабаром був перекладений чи не на всі європейські мови. В. Брюсов, ознайомившись з ним, занотував: «Це – я сам, з усіма своїми думками та мріям». У свою чергу, М. Цветаєва зізнавалася у листі до В. Розанова: «Марію Башкирцеву я люблю шалено, шаленою любов'ю. Я цілісінькі два роки жила тугою про неї. Вона для мене жива так самісінько, як жива я сама». А британський прем'єр-міністр В. Гладстон назвав «Щоденник» найвизначнішою книгою століття.

Після себе 23-річна Б. залишила також 150 художніх полотен, понад дві сотні акварелей, ескізів, скульптури. Серед найвідоміших доробків: «В студії Жюльєна» (1881), «Жан і Жак» (1883), «Мітинг» (1884).

Уже наступного після її передчасної смерті року краще з усього демонструвалося на спеціальній виставці у Франції – другій батьківщині нашої талановитої землячки. А два роки потому – в Нідерландах.

Нині картини Б. є прикрасами всесвітньо відомих музеїв в Афінах, Парижа, Ніцци, Амстердаму, Чикаго, Відня, Москви. Що стосується України, то полотна художниці має Дніпропетровський обласний музей. На жаль, основна їх кількість загинула під час бомбардувань Києва фашистами на початку 1941 року.

Б. похована поруч Романовими, Грімальді, Дебюссі, Мане, нащадками Талейрана. Хоч таким трагічним чином втілилася в життя її мрія, записана у «Щоденнику»: «Щоб не сталося, завжди потрібно бути в гарному товаристві». На кам'яному згортку статуї, яка символізує Безсмертя, вибито й ім'я нашої землячки.

Іменем нашої землячки названо одну з вулиць Ніцци. Тут споруджено фонтан з білого каменю, а над ним на мармуровій плиті золотими літерами викарбовані слова: «В пам'ять про Марію Башкирцеву».

У Франції існує премія ім. М. Башкирцевої, якою нагороджують молодих художників з різних країн. Її лауреатом став і український митець Марко Гейко (1988), а також «Товариство друзів Марії Башкирцевої».

В м. Диканька Полтавської області відкрито музей Б. (1983).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – Г. Мопассан, С. Кочубей, Б. Лепаж, В. Котарбінський, Ю. Леман, О. Харламов та ін.

БАЯН Вадим

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, поет. Справжнє прізвище – Сидоров Володимир Іванович. Псевдоніми – Si-do, Бувалий парубок.

З міщанської родини. Батько, Сидоров І., – агроном.

Народився 5 (17) січня 1880 р. в с. Нововасилівка Бердянського повіту Таврійської губернії Російської імперії (нині – районний центр Запорізької області України).

Помер 29 березня 1966 р. у м. Москва СРСР (нині – столиця РФ).

Закінчив Мелітопольське реальне училище, слухав лекції на Вищих курсах П. Лесгафта у Петербурзі (з 1910).

Працював клерком, коректором в сімферопольській друкарні (з 1906), керівником студії Севастопольського відділу народної освіти (1918-1921), художнім керівником, художником-оформлювачем ряду московських клубів та палаців культури (з 1922).

Взяв активну участь в організації Першої олімпіади російського футуризму (1914).

Друкувався в журналах «Весь світ», «На берегах Неви».

Як літератор дебютував віршем «Двоє коней» в газеті «Тавричанин» (1908).

Потім настала черга римованого роману «Стиснута стрічка», збірки «Ліричний потік. Ліріонети та баркароли» (1914), оповідань «Кельнерка» (1914), «За що??!!», «Дилема» (обидва – 1915), космопоем «Всесвіт на пласі» (1919), «Бруківкою тисячоліть» (1922), автобіографічного роману «Дзвони собору почуттів» (1925), спогадів «Маяковський на першій олімпіаді футуристів».

Писав також одноактні п'єси, політичні скетчі, конферанс.

Залишив неопублікованим роман на тисячу сторінок «Ольга Корабльова».

С. – автор «Відкритого листа В. Маяковському» (1929), в ньому він висловив різкі претензії відомому поету з приводу персонажу п'єси «Клоп» Олега Баяна, в якому вбачав відвертий натяк на себе. Маяковський у відповідь запропонував товаришеві змінити власне прізвище, а героя його твору залишити в спокої.

Свої альманахи «З батареї серця», «Зрубаний поцілунок з вуст Всесвіту» Баян посилав Маяковському с надписами: «Маяку світу Маяковському – Баянище», «Великому – великий».

Якийсь Сухомлинов, один з поціновувачів таланту земляка, на власний кошт побудував у Сімферополі кінотеатр «Баян».

Серед друзів та близьких знайомих Б. – Д. Бурлюк, І. Сєверянін, Е. Міндлін, Б. Поплавський, І. Ігнатієв, Ф. Сологуб, Б. Сміренський, О. Кручених, І. Ясинський, К. Олімпов, Т. Щепкіна-Купернік, В. Маяковський та ін.

БЕЗБОРОДЬКО Ілля Андрійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Державний діяч, меценат.

З козацької родини. Батько, Безбородько А., – генеральний писар Малоросійського козачого війська; брат, Безбородько О., – канцлер Російської імперії.

Народився 16 лютого 1756 р. в м. Глухів Чернігівського полку Російської імперії (нині – районний центр Сумської області України).

Помер 3 червня 1815 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Похований в церкві святого Духа Олександро-Невської лаври. На зовнішній стіні вівтаря зроблено наступний напис: «Графові І. А. Безбородьку, похованому в цьому храмі, за лівим кліросом, ще до його побудови, навпроти труни брата, канцлера, світлішого князя О. А. Безбородька, прах якого спочиває там же за стіною».

Учасник двох російсько-турецьких війн (1773; 1774), штурму Ізмаїла (1790).

Служив на різних невисоких військових посадах, був бригадиром, членом Головної провіантської канцелярії (1772), приставом польського короля Станіслава-Августа (1795-1797), сенатором (1798-1800).

Член Воєнної Колегії.

Проводир дворянства Петербурзької губернії.

Кавалер орденів Святого Володимира 1-го (1805) і 3-го ступенів, Святого Георгія 3-го ступеня, Святої Анни 3-го ступеня (обидва – 1790), Святого Олександра Невського (1797).

Відзначений золотою шпагою, прикрашеною діамантами, з надписом «За хоробрість» (1793) та Анненською стрічкою.

Б. пожертвував власні будинок і сад під Ніжинську гімназію (1810), а також зобов'язався вносити по 150000 руб. щорічно. Головною метою було поширення ґрунтовних знань з вітчизняного законодавства. Послідовно навчальний заклад називався: фізико-математичний ліцей (1832), юридичний (1840), історико-філологічний інститут князя Безбородько (1875), інститут народної освіти (1920), педагогічний інститут (1934), державний педагогічний університет (нині).

Нині біля будівлі Вузу височіє пам'ятник Б.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – О. Суворов, Павло І, Г. Кушелєв, О. Куракін, О. Козодавлєв, О. Голіцин, С. Воронцов, О. Лобанов-Ростовський та ін.

БЕЗБОРОДЬКО Олександр Андрійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Історик, дипломат, державний і політичний діяч. Канцлер Російської імперії.

З козацької родини. Батько, Безбородько а., – генеральний писар Малоросійського козачого війська; брат, Безбородько І., – державний діяч, меценат.
Народився 14 (25) березня 1747 р. в м. Глухів Чернігівського полку Російської імперії (нині – районний центр Сумської області України).
Помер 6 (17) квітня 1799 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).
Похований в Благовіщенській усипальниці Олександрівської лаври.
Закінчив Києво-Могилянську академію (1765).
Був бунчуковим товаришем (1765-1772), секретарем з прийняття прохань Катерини II (1775-1792), канцлером російського уряду (1797-1799).
В якості командира українського полку брав участь у російсько-турецькій війні (1768-1773).
Член Російської академії наук (1784).
Почесний член Російської академії мистецтв (1794).
Член Ради Її Імператорської Величності (1786).
Член Колегії іноземних справ Російської імперії (1780).
Щоденний доповідач Катерини II з усіх без виключення найважливіших питань (1789).
Кавалер орденів Володимира І-го ступеня (1782), Олександра Невського (1784), Андрія Первозванного (1792).
Від Павла I наш земляк отримав великий хрест св. Іоанна Єрусалимського з діамантами.
Як дипломат виявив виняткові здібності, завдяки чому Росії вдалося домогтися приєднання Криму до Росії (1783), укласти Верельський мир (1790), Яську мирну угоду (1791), союзні угоди з Австрією і Прусією (1792), Великобританією (1794), конвенцію про третій поділ Польщі (1795).
Маючи значний вплив на Павла I, домігся відновлення Генерального суду й деяких інших установ Гетьманщини в Україні, скасованих Катериною II.
Б. допоміг В. Рубану видати «Короткий літопис Малої Росії»
Склав повний список гетьманів України, генеральних суддів і підскарбіїв, генеральних осавулів, писарів, хорунжих, а також полковників дев'яти українських полків, які становили військо гетьмана.
Наш земляк зібрала унікальну колекція живопису, бронзи й фарфору, значна частина якої нині прикрашає зали московського Ермітажу і петербурзького Російського музею.
Ім'я Б. носить Ніжинський педагогічний інститут.
Серед друзів та близьких знайомих Б. – А. Грибовський, Є. Угарова, В. Рубан, П. Завадовський, Г. Державін, Катерина II, Павло I, Є. Дашкова, П. Рум'янцев-Задунайський, М. Львов, О. Воронцов, Г. Потьомкін, О. Каратигіна, С. Воронцов, А. Остерман, О. Шувалов, М. Гарновський, П. Бакунін, О. В'яземський, М. Панін та ін.

БЕЗРЕДКА Олександр Михайлович

Національний статус, що склався у світі: російський.
Мікробіолог, імунолог. В мікробіології існує науковий термін «метод Безредка».
З інтелігентської родини. Батько, Іш-Ноомі Е., – письменник.
Народився 27 березня (8 квітня) 1870 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).
Помер 28 лютого 1940 р. в м. Париж (Франція).
Закінчив природниче відділення фізико-математичного факультету Новоросійського університету (1892), Паризький медичний коледж (1893-1897).
Працював науковим співробітником (1897-1916), заступником директора (1916-1940) паризького інституту ім. Пастера.
Створив учення про рецептивні клітини й антивіруси; розробив принципи десенсибілізації; запровадив термін – анафілактичний шок; відкрив метод місцевої імунізації; дослідив токсин черевнотифозної бактерії, а також участь в імунитеті лейкоцитів; з'ясував роль нервової системи в розвитку анафілактичного шоку, розробив метод його запобігання (метод Безредка).
Лікування шкіряних захворювань стафілококової або стрептококової етіології шляхом зрошувань і компресів з фільтратом тривало вирощуваної бульйонної культури збудника (Безредка антивірусотерапія) нині не застосовується.
Друкувався в журналах «Лікарська справа», «Ха-рефуа», «Журнал експериментальної біології і медицини».
Перу Б. належать книги «Місцева імунізація» (1926), «Про значення подразників в інфекції й імунитеті» (1927), «Анафілаксія і антианафілаксія» (1930).

У розвідці «Не все витримало випробування часом» О. Корсун зазначає: «О. М. Безредка визначив місцевий імунітет як формування неприйнятності до інфекцій окремого органу, скажімо, шкіри чи кишечника, без утворення захисних білків-антитіл. Учений вважав, що місцеву стійкість забезпечують чутливі клітини, котрі звикають до ослаблених або вбитих мікроорганізмів. Вони роблять орган нечутливим і до «диких», циркулюючих в природі збудників інфекції». Серед друзів та близьких знайомих Б. – І. Мечников, І. Савченко, М. Гамалія, Л. Тарасевич, Д. Заболотний та ін.

БЕЗРІДНА Юлія Іванівна

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, драматург. Справжнє прізвище – Яковлева Юлія Іванівна. Одна з світових зачинательок жіночого роману.

З чиновницької родини.

Народилася в грудні 1858 р. (січні 1859) в м. Васильків Київської губернії Російської імперії (нині – районний центр Київської області України).

Померла 16 червня 1910 р. у м. Двінськ Російської імперії (нині – м. Даугавпілс, Латвія). Похована на місцевому цвинтарі.

Закінчила жіночий пансіон графині Левашової у Києві (1875), вчилася на історико-філологічному факультеті петербурзьких Вищих жіночих бестужевських курсів (1879-1882).

Член Вільного економічного товариства.

Друкувалася в газетах «Санкт-Петербурзькі відомості», «Саратовський щоденник», «Південь», «Русь», журналах «Вісник Європи», «Російська думка», «Російське багатство», «Світ божий», «Нове слово», «Північний вісник» та ін.

Як літератор дебютувала в журналі «Світ» оповіданням «На чисте повітря» (1878).

Потім настала черга роману «Минуле» (1887), оповідання «Великодушний Голяф» (1895), повістей Б. «Золоте дно» (1907), «П'ятий акт» (1909), «Життя пройшло» (1912).

Наша землячка – автор п'єс «Перлинне намисто» (1902), «Тінь» (1910).

Її перу також належить збірник «Офорти» (1892).

П'єса «Перлинне намисто» йшла на сцені петербурзького Театру літературно-художнього товариства, однак вона була вилучена з репертуару на вимогу військового міністра О. Куропаткіна «за виставлення офіцерів в ганебному вигляді».

У розвідці «Міфологія «підпільної людини» М. Могильнер пише: «Розчарування «революціонерів мимоволі» в партійному існуванні перетворилося на одну з головних тем лихоліття. Герой оповідання Юлії Безрідної вирішує одружуватися на коханій, але в день весілля до них приходять мати першої дружини героя, щоб зірвати урочистості. Перша дружина була революціонеркою, вона вела за собою чоловіка в світ політичної боротьби. Її стратили, і тепер, за логікою Підпільної Росії, чоловік і товариш має зайняти її місце. А він не захотів стати Героєм, він закохався в звичайну дівчину і бажає простого особистого щастя».

Що стосується особистого життя, то поет М. Мінський, заради одруження на нашій землячці, поміняв віру і прийняв православ'я (1882).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – В. Короленко, М. Вагнер, П. Биков, В. Дмітрієва, М. Ганфман-Іполитов, В. Сірошевський, К. Лєткова, П. Мокієвський, В. Лєсевич та ін.

БЕЙЗИМ Ян

Національний статус, що склався у світі: польсько-мадагаскарський.

Священик, місіонер. Рукопокладений в священики в Кракові (1881). Зарахований до лику блаженних Папою Іоанном Павлом II (2002).

З міщанської родини.

Народився 15 травня 1850 р. в с. Бейзими Заславського повіту Волинської губернії Російської імперії (нині – Ізяславський район Хмельницької області України).

Помер 2 жовтня 1912 р. в м. Фінаранцоа (Мадагаскар). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив одну з київських гімназій (1864-1871), теологічний факультет Краківського університету (1874-1881).

Був викладачем Тернопільського єзуїтського колегіуму (1881-1887), Хирівської школі єзуїтів (1887-1897), місіонером на Мадагаскарі (1898-1912).

Ось що про нашого земляка пише в статті «Отці єзуїти у Тернополі» В. Окаринський: «Довгі роки вихователем і опікуном молоді в єзуїтському колегіумі Тернополя був Ян Бейзим-Опока. Перед

тим він сам закінчив у Тернополі філософські студії. Згодом встав місіонером. Відомий як «Слуга прокажених».

Нові деталі до портрету Б. додає Я. Кротов в «Словникау святих»: «Він попрямував на Мадагаскар, ставши першим священиком в місцевій колонії. Тут, в лепрозорії Амбахіворака, 150 прокажених жили в пустелі, абсолютно ізольовані від навколишнього світу, в убогих хатинах, без всякої медичної допомоги. Вони часто помирали з голоду, а не від прокази. Лікувати «хворобу Хансена» тоді ще не вміли, але Бейзим швидко побачив, що хороше харчування і дотримання гігієнічних правил знижують ризик зараження і уповільнюють перебіг хвороби. Він став збирати засоби серед співвітчизників, зумів збільшити раціон рису, і у результаті число смертей знизилось з 57 на тиждень до 5 на рік. У 1903 р. започаткував будівництво лікарні в Марані під Фінаранцоа, і до 1911 р. його закінчив завдяки підтримці жертводавців з Німеччини і Австрії. Лікарня ця існує й нині».

День пам'яті – 2 жовтня.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – не встановлені.

БЕКЛЕМІШЕВ Володимир Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Скульптор.

З міщанської родини.

Народився 3 (15) серпня 1861 р. в м. Катеринослав Російської імперії (нині – м. Дніпропетровськ, адміністративний центр однойменної області України).

Помер на початку 1920 р. в м. Новоржев Псковської губернії Росії (нині – районний центр Псковської області РФ).

Навчався в Харківських студії Є. Шрейдера і малювальній школі М. Расвської-Іванової, Петербурзькій академії мистецтв (1878-1887). По закінченні АМ наш земляк одержав не лише звання класного художника 1-го ступеня, а й право на закордонне пансіонерство.

Працював викладачем (1894-1900), ректором (1900-1902; 1906-1911) Петербурзької академії мистецтв.

Дійсний член петербурзької Імператорської академії мистецтв (1893).

Кавалер золотої медалі паризької Всесвітньої виставки (1900).

Один з фундаторів і член Товариства ім. А. І. Куїнджі (1909).

Член Товариства Пересувних художніх виставок (1917).

Серед найвідоміших наступні доробки Б.: «Хлопчики» (1890), «Портрет Мілютіної» (1891), «Які гарні, які свіжі були троянди» (1892), «Сільське кохання» (1896), погруддя М. Бекетова (1894), Т. Шевченка (1899), О. Ріццоні (1902), М. Беляєва (1903), В. Маковського (1906), А. Куїнджі (1909), В. Софонова (1910), В. Давидова (1916).

Не цурався наш земляк і монументальних форм. Це, насамперед, пам'ятники П. Чайковському в Петербурзі (1897), О. Грибоедову для російського посольства у Тегерані (1904), Єрмаку у м. Новочеркаськ (1904), Богданові Хмельницькому в Києві (1888), С. Боткуну в Петербурзі (1908). У творчості Б. перепліталися традиції пізнього академічного мистецтва і вплив передвижників, проте для нашого земляка характерне мальовничіше трактування форм. Тобто, говорити про використання ним імпресіоністичної мови не слід. Це просто своєрідне «випробування сил» в мистецтві – досить поширене явище серед майстрів того часу. Б. продовжує поєднувати у своїй роботі різні, в т. ч. й традиційні прийоми.

Роботи нашого земляка зберігаються в Державній Третьяковській галереї (Москва), Державному російському музеї, консерваторії і некрополі майстрів мистецтв Олександрівської лаври (Санкт-Петербург).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – І. Рєпін, В. Маковський, А. Куїнджі, Л. Позен, О. Бок, М. Лаврецький, В. Лішев, М. Манізер, В. Стасов, Л. Шервуд та ін.

БЕЛЬМАС Ксенія Олександрівна

Національний статус, що склався у світі: південноафриканський.

Співачка (сопрано).

З дворянської родини.

Народилася 23 січня 1890 р. в м. Чернігів Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Померла 2 лютого 1981 р. в м. Дурбін (Південно-Африканська Республіка). Прах після кремації майже два десятиліття, виконуючи волю співачки, яка хотіла бути похованою в Чернігові, зберігали у своїх квартирах друзі. Зрештою його передали до Києва і поховали на Байковому цвинтарі (2000). На стелі викарбовано напис: «Співучому голосу України – Ксенії Бельмас. 1890—1981. Чернігів – Дурбан».

Закінчила Київську консерваторію (1906-1910), стажувалася в московському Великому театрі, італійській «Ла Скалі».

Співала в Харківському і Одеському оперних театрах (1912-1914), паризьких «Гран-Пале» (1926) і «Гранд-опера» (1926-1927).

З успіхом гастролювала Австралією, Німеччиною, Польщею, Скандинавією, Південною Африкою. Виконувала партії в операх «Снігуронька» М. Римського-Корсакова, «Фіделіо» Л. Бетховена, «Аїда» Д. Верді.

Не сприйнявши більшовицької революцію, емігрувала – спочатку до Польщі (1921), потім – Південної-Африканської Республіки (1934).

Ось що пише про нашу землячку І. Філатовас в нарисі «Пані Бельмас»: «Місцеві професіонали заздрили її минулому успіху і боялися її таланту, а її італійська манера співу дратувала, тому що самі вони так співати не могли – ні у кого з них просто не хапало на це голосу. Вони так і не прийняли Пані в своє коло. Вона залишилася чужаком, аутсайдером. «Не скажете мені, що таке «svolochi»? – запитала одна з колишніх її учениць. – Вона так часто називала своїх недругів».

...Все це цікаво, але все таки недостатньо. Про життя Пані ніхто до ладу нічого не знав – за всієї відвертості свого будинку про себе вона розповідала мало, особливо учням. ... Ксенія Бельмас померла від раку. Довго хворіла, і Карл (фон Лілієнштейн – **авт.**) готував їй, прав, мив і годував. Хвороба украй підірвала бюджети обох – медичної страховки у Пані, звичайно, не було. Вона роздавала речі, посуд, меблі в обмін на продукти».

Що стосується особистого життя, то перший чоловік нашої землячки поміщик А. Бобровников помер внаслідок поранення, а другий – піаніст О. Кічін, залишивши її задля багатой південноафриканки, зрештою спився; російська революція 1917 р. позбавила Б. статків і до кінця життя вона більше не розбагатіла.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – Г. Павлова, М. Макнаб, К. фон Лілієнштейн, Е. Купер, О. Виноградський, Л. Ріменс та ін.

БЕНАРДОС Микола Миколайович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Винахідник-електротехнік. Фундатор електрозварювання на теренах Російської імперії. В електрозварювальній галузі існує науковий термін «електрогефест Бенардоса».

З дворянської родини. Дід та батько, Бенардоси П. та М. – генерали, герої Вітчизняної війни 1812 р. Останній – близький товариш легендарного гусара Дениса Давидова, який присвятив йому одну з своїх поезій.

Народився 26 червня (8 липня) 1842 р. в с. Бенардосівка Херсонської губернії Російської імперії (нині – с. Мостове Братерського району Миколаївської області України).

Помер 8 (21) вересня 1905 р. в м. Фастів Київської губернії Російської імперії (нині – районний центр Київської області України). Похований на місцевому цвинтарі.

Навчався на медичному факультеті Київського університету (1862-1866), в Московській землеробській і лісовій академії (1866-1868).

Дійсний член Російського технічного товариства (1893), від якого отримав довічну пенсію, почесний інженер-електрик Петербурзького електротехнічного інституту (1899).

Перу Б. належать наступні доробки: «Спосіб з'єднання і роз'єднання металів безпосередньо електричним струмом» (1886), «Проект пароплава, який долає мілини і обминає різні перешкоди, рухаючись рейками» (1890), «Проект постачання м. Санкт-Петербург дешевим електричним струмом для освітлення і пересування» (1892), «Спосіб переправляння військ через ріки та інші водні перешкоди» (1896).

Наш земляк – автор понад 120 винаходів, каталог яких він самотужки опублікував (1890). Майже всі вони були запатентовані за кордоном.

Перші технічні ластівки стосувалися сільського господарства: удосконалені жатка, плуг, сіялка, ексклюзивний пристрій для транспортування дров. Потім настала черга нового типу пароплавних коліс, парових ножиць, металевих шпал, пароплава на котках, який, до того ж, міг рухатися ще й

рейками. Інші винаходи стосуються двигунів різних типів, промислових механізмів, транспорту, побутової хімії, військової справи.

Проте найголовніше відкриття Б., завдяки якому він набув світової слави, – метод дугового електрозварювання і різання металів за допомогою вугільних електродів (1882). Також наш земляк придумав спосіб магнітного керування дугою, одним з перших для збільшення площі й температури поверхні металів застосував зварювання в струмені газу, створив особливий тип акумуляторів, котрі забезпечували неперервний живлення, впровадив різку конструкцій під водою. Його генію належать ручний безшумний двигун для мисливського човна, пристрій для карбування вітрякових жорен, снаряд для передавання фалу з берега на корабель, що тоне, кліщі для контактного зварювання, автоматичний паяльник, верстат для приварювання денця до циліндрів, нарешті, проект ГЕС перемінного струму на р. Нева.

За «вдале застосування вольтової дуги при спаюванні металів і наплавлення одного металу на інший» Б. отримав золоту медаль Російського технічного товариства (1892).

Б. витрачав власні кошти не лише на науку, а й відкрив безплатні школи бібліотеку та амбулаторію для селян та їхніх дітей.

Маючи незалежний погляд на суспільний устрій Російської імперії, наш земляк не міг не викликати відповідної реакції з боку режиму: йому офіційно заборонили обіймати державні пости, здійснювати будь-яку громадську діяльність, позбавили дворянського титулу. Пізніше, коли прийшлося сутужно, вчений спробував знайти бодай якусь службу, проте прохання міністр внутрішніх справ відхилив.

Немало сил і нервів відібрала публічна суперечка з М. Слов'яновим про пальму відкривача електрозварювання, котра завершилася судом. Вердикт служителі Феміди винесли взаємоприйнятний, підтвердивши повну незалежність обох відкриттів – «електрогефеста Бенардоса» і «електричної відливки Слов'янова».

Безтурботність і істинно російська широта душі Бенардоса зіграли з ним злий жарт. Майже всі його винаходи привласнювали собі пройдисвіти з санкт-петербурзьких фірм «Електрогефест» та «Російське товариство з електричної обробки металів».

Через фінансову скруту він продав свої земельні ділянки, віддав під заставу обійстя (1880), яке згодом продали за борги з аукціону (1884). Залишившись без коштів для існування, Б. переїздить до м. Фастів Київської губернії (1898), де буквально животіє, не полишаючи при цьому дослідництва. Оселившись на хуторі Костяші (біля Бишева) відкриває міні-лабораторію. На жаль, незабаром приміщення з невідомих причин згоріло. Остання проблема, над якою працював вчений, – новий тип акумуляторів. Під час експериментів він сильно отруївся свинцем і потрапив до притулку для злидарів, де в розпал революції 1905 р. і скінчив земний шлях.

Сяк-так вшанували пам'ять видатного електротехніка майже через століття. На батьківщині його матері, де творив і він сам, в м. Лух Іванівської області РФ його обрали почесним громадянином, створили музей, встановили пам'ятник (1981).

За рішенням ЮНЕСКО планета відзначила 100 річницю відкриття дугового зварювання, яке, без перебільшення, змінило світ (1981).

В свою чергу у м. Фастів назвали ім'ям винахідника вулицю і прикрасили її його погруддям.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – П. Яблочков, О. Владимирський, М. Кабат, С.

Ольшанський, О. Бюксенмейстер, О. Столетов та ін.

БЕН-ЦВИ Іцхак

Національний статус, що склався у світі: ізраїльський.

Державний і політичний діяч, історик. Президент Ізраїлю, який найдовше виконував свої повноваження (11 років).

З міщанської родини. Справжнє прізвище – Шимшелевич Ісак.

Народився 24 листопада 6 грудня) 1884 р. в м. Полтава Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 23 квітня 1963 р. в м. Єрусалим (Ізраїль). Похований на горі Герцля.

Навчався в Київському (1905), Стамбульському університетах.

Був членом (1920-1931), головою (1931-1944) президентом (1944-1948) президії Єврейської національної ради, членом тимчасової Державної ради Ізраїлю (1948), членом Кнесету (1949-1952), президентом Ізраїлю (1952-1963).

Один з фундаторів соціалістичного напрямку в сіонізмі.

Фундатор першого в Єрусалимі вузу (1909).

Один з фундаторів першого друкованого органу соціалістичного руху на івриті в Ерец Ізраель – «Єдність» (1910).

Фундатор і перший директор Інституту з вивчення єврейських громад на Близькому і Середньому Сході (1948).

Підписант Декларації про незалежність Ізраїлю (1948).

За організацію постачань зброї для єврейських організацій засуджений до сибірського заслання (1905).

Емігрував до Ерец Ізраель (1907), потім – США (1915-1918).

Перу Б.-Ц. належать книги «Зниклі і відроджені племена Ізраїлю» (1952), «Палестина під 400-річним пануванням Османів» (1955), «Вигнанці, що повернулися» (1958).

Що стосується особистого життя, то батька нашого земляка запроторили до Сибіру (1905); він також молодим втратив сина Елі, який загинув під час війни за незалежність (1948).

Ім'я нашого земляка носить філіал Єврейського університету в Єрусалимі.

Його портрет прикрашає ізраїльську купюру в 100 шекелів (1999).

Серед друзів та близьких знайомих **Б.-Ц.** – Н. Бару, Д. Бен-Гуріон, Х. Вейцман, С. Маршак, Б. Борохов, А. Техомі та ін.

БЕРГНЕР Елізабет

Національний статус, що склався у світі: німецько-австрійська.

Актриса театру і кіно, продюсер. Дівоче прізвище – Еттель Е.

З міщанської родини.

Народилася 22 серпня 1897 р. в м. Дрогобич Австро-Угорської імперії (нині – районний центр Львівської області України).

Померла 12 травня 1986 р. в м. Лондон (Англія).

Закінчила Віденську консерваторію.

Грала в трупа віденського «Раймундтеатру», Лондонських «Аполло» та «Його величність».

Лауреат премій Ернста Любича (1979) та Елеонори Дузе (1982).

Як акторка театру дебютувала в Інсбруку, але слава до неї прийшла в Берліні. Серед найвідоміших п'єс – «Святий Іоанн» Б. Шоу (1924).

Як акторка кіно дебютувала у фільмі «Ню» (1924).

Потім настала черга наступних доробків: «Людина євангелія» (1924), «Скрипаль з Флоренції» (1926), «Фройляйн Ельза» (1927), «Аріана» (1931), «Катерина Велика» (1934), «Ніколи не залишай мене» (1935), «Як вам це сподобається» (1936), «Украдене життя» (1939), «Лікарська таємниця» (1955), «В золоті дні доброго короля Карла» (1970), «Пішохід» (1973), «Милосердя, сплачене наперед», «Нічна варта» (обидва – 1975), «Чудове товариство – обмежена відповідальність» (1982).

Емігрувала до Великобританії (1933).

Після смерті світ побачили її мемуари.

М. Дитріх пише у своїх спогадах: «Мізансцена (спиною до публіки) давала можливість бачити вихід Бергнер – як вона спускається сходами, а потім вимовляє: «Прокляття!» Я була в такому захопленні від того, як вона вимовляла це слово, що забула сказати свої: «Я – пас». Та це було і не важливо: ніхто не помітив відсутності моєї репліки. ...Набагато пізніше, зустрічаючись в Голівуді, в Англії, ми подружилися. Проте досі я не зважуюся зателефонувати, не наважуюся її турбувати. Це залишилося ще з тих років. Нелегко спілкуватися з великими, і, природно, великі не знають цього. Адже тому вони й великі.

Я чула – вона пише книгу свого життя. Самотня робота. Моя друкарська машинка їй друкарській машинці шле уклін».

Серед друзів та близьких знайомих Б. – М. Дитріх, Е. Ремарк, К.-М. Брандауер, В. Лембрук, Б. Шульц, Е. Поммер, К. Зануссі, Б. Балаш, Ф. Кортнер, К. Забродський, А. Шніцлер, У. Уолтон, Д. Бечче та ін.

БЕРДЯЄВ Микола Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Філософ. Перший представник релігійного екзистенціалізму на теренах Російської імперії.

З дворянської родини. Батько, Бердяєв О., – голова Південно-Західного земельного банку.

Народився 6 (18) березня 1874 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 24 березня 1948 р. в Клармарі – передмісті м. Париж (Франція). Похований на місцевому цвинтарі.

Навчався в Київському кадетському корпусі (1894), на природничому, а з другого курсу – на юридичному факультетах Київського університету (1894-1897).

Був співредактором журналу «Питання життя» (1905-1906), засновником і редактором журналу «Шлях» (1925-1940).

Почесний доктор теології Кембриджського університету (1947).

Друкувався в газетах «Біржові відомості», «Слово», «Новий час», «Ранок Росії», журналах «Світ божий», «Neue Zeit», «Шлях», «Новий шлях», «Питання філософії і психології», «Звільнення», «Слово», «Питання життя», «Полярна зірка», «Освіта», «Голос Півдня», «Російська думка».

Як філософ дебютував статтю «А. Ф. Ланге й критична філософія в їх відношенні до соціалізму» німецькій газеті «Новий час» (1899-1900).

Потім настала черга доробків «Суб'єктивізм та індивідуалізм а суспільній філософії», яка викликала гостру полеміку (1901), «Sub specie aeternitatis. Спроби філософські, соціальні та літературні» (1907), «Нова релігійна свідомість і громадськість» (1907), «Філософія свободи» (1911), «Сенс творчості» (1916), «Світобачення Достоєвського» (1923), «Філософія вільного духу» (1927), «Про рабство та свободу людини...» (1939), «Руська ідея» (1946).

Широкого світового розголосу набули концептуальні статті Б. «Трагедія і буденність», «Революція і культура» (обидві – 1905), «Страта та вбивство» (1906), «Філософська істина та інтелігентна правда» «Чорна анархія» (обидві – 1909), «Російська спокуса» (1910), «Філософія свободи» (1911), «Суть творчості. Спроба виправдати людину» (1912-1914), «Ставрогін» (1914), «Сутінки Європи», «Епігонам слов'янофільства» (обидві – 1915), «Демократія та ієрархія» (1917), «Духи російської революції» (1918), «Кінець Ренесансу» (1922), «Філософія нерівності» (1923), «Нове середньовіччя» (1924), «Руська ідея» (1946).

Ні з царською, ні з комуністичною владою стосунки у нашого земляка не склалися. Його заарештовували, виключали з університету (1897), відправляли на заслання в Вологду за царизму (1900-1902). Кидали до буцегарні у зв'язку зі «справою тактичного центру» (1921), знову арештовували (1922) врешті-решт депортували на т. зв. «філософському пароплаванні» за комуністів (1922).

З 1922 по 1924 р. Б. живе в Німеччині, а потім перебирається до Франції.

Неймовірно, але факт: в 1951 р. в Вільнюсі відправили за ґрати двох священиків тільки за те, що вони прочитали «Філософію нерівності».

Серед друзів та близьких знайомих Б. – А. Білий, С. Булгаков, О. Шпенглер, В. Розанов, О. Блок, Л. Шестов, М. Лосський, А. Моруа, В. Іванов, З. Гіппіус, Д. Мережковський, О. Шпенглер, Є. Трубецькой, Р. Ролан, Б. Савенков, П. Флоренський та ін.

БЕРЕГОВИЙ Георгій Тимофійович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Льотчик-космонавт (12/32). У Космосі перебував 3 доби 22 години 50 хвилин 45 секунд.

З родини службовця.

Народився 15 квітня 1921 р. в с. Федорівка Карлівського району Полтавської області (нині – Карлівський район Полтавської області України).

Помер 30 червня 1995 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на Новодівочому цвинтарі.

Закінчив Ворошиловоградську школу військових льотчиків (1941), Вищу офіцерську школу (1945), курси пілотів-випробовувачів (1948), Військово-повітряну академію (1956).

Працював на Єнакіївському металургійному комбінаті (1938), був пілотом, командиром ланки, заступником командира і командиром ескадрильї штурмової авіації під час другої світової війни на другому Українському фронті (1942-1945), служив пілотом-випробувачем (1948-1964), в загоні космонавтів (з 1964), заступником начальника (1969-1972), начальником (1972-1987) Центру підготовки космонавтів ім. Ю. Гагаріна.

Лауреат Державної премії СРСР (1981).

Лауреат золотих медалей де Лаво, ім. К. Ціолковського, ім. Ю. Гагаріна.

Заслужений пілот-випробовувач СРСР (1961).

Льотчик-космонавт СРСР № 12 (1968).

Двічі Герой Радянського Союзу (1944; 1968).

Герой Соціалістичної Праці Народної Республіки Болгарія (1970).

Кавалер двох орденів Леніна, двох – Червоної Зірки, двох – Червоного Прапора, орденів Олександра Невського, Богдана Хмельницького 3-го ступеня, Вітчизняної війни 1-го ступеня і низки медалей.

За час війни здійснив 186 бойових вильотів. У мирний час випробував понад 60 типів літаків. Має праці в області космонавтики й інженерної психології.

Співавтор наукових відкриттів в області фізики верхньої атмосфери.

На космічному човні «Союз-3» здійснив 64 оберти навколо Землі (тривалість польоту 3 доби 22 години 50 хвилин 45 секунд). Під час польоту, який тривав близько 95 годин, декілька разів маневрував на орбіті з застосуванням різних методів орієнтації човна, двічі зближався з космічним човном «Союз-2» (26-30 жовтня 1968).

Перу нашого земляка належать наступні доробки: «Кут атаки» (1971), «Небо починається на Землі» (1976), «За покликом серця», «Діяльність космонавта в польоті і підвищення її ефективності» (обидва – 1981), «Про час і про себе» (1982), «Космос – землянам» (1983), «Три висоти» (1986).

Б. – почесний громадянин міст Вінниця, Єнакієве, Луганськ (усі – Україна), Калуга (Росія), Плевен, Сливен (обидва – Болгарія).

Бронзовий бюст космонавта встановлено в м. Єнакієве (Україна).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – М. Каманін, С. Корольов, Ю. Гагарін, В. Комаров, Г. Титов, В. Терешкова, В. Биковський, Б. Єгоров, П. Климук, Г. Гурздян, В. Севастьянов, П. Беляєв та ін.

БЕРЕЗОВСЬКИЙ Максим Созонтович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Композитор, скрипаль. Фундатор класичного типу хорового концерту; перший академік музики на теренах Російської імперії.

Народився 16 жовтня 1745 р. у м. Глухів Чернігівського полку Російської імперії (нині – районний центр Сумської області України).

Звів рахунки з життям, перерізавши собі горло, 24 березня 1777 року в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Навчався в Глухівській музичній школі, Києво-Могилянській академії, Болонській (Італія) академії (1769-1774).

Почесний член Болонської філармонічної академії (1771). Його ім'я золотими літерами записане на мармуровій дошці навчального закладу.

Був співаком петербурзької Придворної співочої капели, працював в оранієнбаумському театрі великого князя Петра Федоровича (пізніше – царя Петра III), камерним музикантом при царському дворі.

Б. – автор перших українських опери «Демофонт» та «Сонати для скрипки й чембало», духовних концертів «Бог ста в сонні богів», «Милість і суд оспівую тобі, Господи», «Причетний», «Хваліте Господа», «На пам'ять вічну», «Чаша спасіння», «Не відкинь мене в час старості».

Найбільшою популярністю користуються 17 духовних концертів.

Повернувшись з Італії, визнаний Європою композитор, зустрів у Петербурзі загрозливу стіну нерозуміння і погано прихованих заздрощів. Нездари, що оточували двір, зробили все, аби якщо не знищити, то хоча б віддалити безсумнівний талант. Це й викликало депресію.

За версією письменника С. Плачинди, твори композитора знищили після його смерті за вказівкою імператриці Катерини II, яка буцімто зауважила що «Березовський – бунтівник, гірший за Пугачова».

Пішов у інший світ наш земляк таким злидарем, що його не було навіть за що поховати.

Необхідну церемонію організували друзі з Придворної співочої капели.

Життю Б. присвятили свою повість «Неопалима купина» С. Плачинда (1968), повість «М. С. Березовський» Н. Кукольник (1852), однойменну п'єсу А. Смирнов (1841).

Пам'ятник землякові встановлено у м. Глухів Сумської області (1995).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – О. Розумовський, М. Півторацький, І. Єлагін, Д. Бортнянський, Г. Орлов, Мартіні Старший, Г. Потьомкін та ін.

БЕРЛИНСЬКИЙ Максим Федорович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Історик, археолог.

З родини священика.

Народився 6 (17) серпня 1764 р. в с. Нова Слобода Сумського полку Російської імперії (нині – Путивльський район Сумської області України).

Помер 6 (18) січня 1848 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України). Похований на Байковому цвинтарі.

Закінчив Київську духовну академію (1776-1786), Петербурзьку вчительську гімназію (1786-1788). Працював викладачем Санкт-Петербурзької учительської семінарії (1786-1788), вчителем, інспектором Київського народного училища (1788-1834).

Член Московського товариства історії та старожитностей (1828).

Друкувався в альманахах і журналах «Вулик», «Молодик», «Український журнал».

Б. – автор «Історії російської для використання юнацтвом» (1800), «Історичного опису Малоросії та міста Києва» (1804), «Стислий огляд м. Києва» (1820), «Історії міста Києва від заснування й до нашого часу» (залишилася в рукописі).

Багатозначний факт: незважаючи на те, що міністр народної освіти дав вказівку виділити на видання «Історичного опису Малоросії та міста Києва» 500 руб., Б. цих грошей так і не побачив.

Ось що пише про нашого земляка у своїй розвідці «Перший історик Києва – Максим Берлінський» І. Черняков: «Серед його знахідок і значних відкриттів стародавніх джерел були монети великого князя київського Володимира Святославича, найстародавніші плани Києва (в тому числі найдавніший з існуючих – план Афанасія Кальнофойського 1638 року), малюнки грецьких літер зі стін Десятинної церкви, старовинні синодики Межигірського та Пустельно-Микільського монастирів, Борисоглібської церкви у Вишгороді, рукописний Печерський Патерик з Близьких печер Лаври, переписаний дячком Несторцем у 1554 році, та багато чого іншого.

М. Ф. Берлінський мав безпосередню причетність і до визначного відкриття у 1821 р. так званої «золотої чернігівської гривни» або «чернігівського змійовика», якому він присвятив окрему наукову статтю «Пояснення зображень на медалі, знайденої в Чернігові в 1821 році».

Іменем Б. названа вулиця в м. Київ (1962).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – П. Завадовський, М. Максимович та ін.

БЕРНЕС Марк

Національний статус, що склався у світі: російський.

Актор кіно, співак.

З міщанської родини. Батько, Нейман Н., – лахмітник. Справжнє прізвище – Нейман Марк Наумович.

Народився 21 вересня 1911 р. в м. Ніжин Чернігівської губернії Російської імперії (нині – районний центр Чернігівської області України).

Помер 17 серпня 1969 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на Новодівочому цвинтарі.

Навчався в Харківському торгівельно-промисловому училищі, закінчив театральні курси (1929).

Народний артист РРФСР (1965).

Лауреат Державної премії СРСР (1951).

Був статистом в московських Театрі Корша, Театрі Революції, Малому театрі.

Як актор дебютував у фільмі «Ув'язнені» в епізодичні ролі (1936).

Потім настала черга стрічок «Шахтарі» (1937), «Людина з рушницею» (1938), «Два бійці» (1943), «Тарас Шевченко» (1951), «Максимка» (1952), «Справа №306» (1956), «Женя, Женічка і Катюша» (1967).

Всього Б. знявся в 35 фільмах.

Як співак став відомим після виконання пісні «Хмари над містом постали».

Потім настала черга пісень «Я люблю тебе, життя», «Сергійко з Малої Бронної», «Любиме місто», «Чи хочуть росіяни війни?», «Вороги спалили рідну хату», «Темна ніч», «З чого починається Батьківщина?», «Якби хлопці усієї землі», «Журавлі».

Всього Б. виконував понад 100 пісень.

А ось що про нашого земляка в газеті «Правда» в 1958 р. писав Г. Свиридов: «Платівки, записані ним, поширені мільйонними тиражами, були і є зразком вульгарності, підміни природного співу смутною говіркою чи багатозначним шепотінням. Цьому артистові ми багато в чому зобов'язані воскресінням огидних традицій «зłodійської романтики» – від куплетів «Шаланди, переповнені кефалі» до слізної пісеньки рецидивіста Вогника з кінофільму «Нічний патруль». Чому ж до

виконання естрадних пісень у нас все частіше залучають безголосих акторів кіно і драми, котрі відроджують до того ж вульгарну манеру ресторанного співу?»
Серед друзів та близьких знайомих Б. – Б. Андрєєв, Р. Гамзатов, К. Ваншенкін, Е. Колмановський, С. Юткевич, М. Матусовський, Б. Мокроусов, Л. Луков, М. Блантер, В. Соловйов-Сєдой, Л. Усач, В. Червяков та ін.

БЕРНШТЕЙН Ілля Іонович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет, видавець. Псевдоніми – Іонов, Дзвонар.

З міщанської родини. Батько, Бернштейн І., – маклер.

Народився 1 (13) серпня 1887 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Загинув в 1942 р. в одній зі сталінських катівень на Півночі СРСР.

Навчався на архітектурному відділенні Одеського художнього училища (1902-1903).

Працював складачем друкарні, приватним вчителем, директором видавництва.

Друкувався в журналі «Наше», рукописному збірнику «Слань».

Як літератор дебютував в нелегальному збірнику політичних засланців «Пролетарська справа» поетичними доробками (1905).

Потім настала черга віршів «Квіти страчених», «В полоні», «Тіні», «Недописаний лист», «Нічний привид»,

Наш земляк – автор збірок «Яскраво-червоне поле» (1917), «Колос. Вірші» (1921).

Спільної мови з царизмом Б. не знаходив. Вперше його заарештували «за розповсюдження нелегальної літератури і написання революційних віршів» (1903).

Після другого Одеський окружний суд заслав до Сибіру, звідки він того ж року втік (1906).

Після третього арешту (1907) сидів в камері-одиночці, де здійснив спробу самогубства.

Наступного разу Б. потрапив на каторжні роботи терміном вісім років (1908).

Вп'яте непокірного відправили в заслання до Сибіру (1913).

Не знайшов письменник мови і з новою, більшовицькою, владою. Його, як і багатьох інших, репресували (1937). Як пізніше визнали, незаконно.

У розвідці «Нестягний книговидавець» В. Сажин писав: «1918-го року кероване ним видавництво випустило з дореволюційних матриць твори Достоевського, Герцена, Салтикова-Щедріна, Чехова, Тургєнєва... Але потім він став боротися з виданням зарубіжної класики і за його наказом закрилося видавництво «Всесвітня література». М. Горькому доводилося раз по раз залагоджувати конфлікти Іонова з літераторами, котрі мали своє уявлення про те, що і як треба видавати, – а сперечатися з Іоновим було не тільки неможливо, але й небезпечно: про його істеричний характер ходили легенди».

Серед друзів та близьких знайомих І. – М. Горький, К. Чуковський, Г. Зінов'єв, Д. Глушков та ін.

БЕРШАДСЬКИЙ Рудольф Юлійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, поет.

З міщанської родини.

Народився 18 січня 1909 р. в м. Єлизаветград Херсонської губернії Російської імперії (нині – м. Кіровоград, адміністративний центр однойменної області України).

Помер в 1979 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ).

Брав участь у громадянській і Другій світовій війнах.

Друкувався в «Літературній газеті».

Як поет дебютував збіркою «Вірші» (1930).

Потім видрукував збірку «Лінія прицілу» (1933).

Перу Б. також належать прозові книги «На розкопках Стародавнього Хорезма» (1949), «Горизонти історії», «Дві повісті про таємниці історії» (обидві – 1958), «Про що розповідають марки» (1959), «З різних книг», «Смерть вважати недійсною» (1964), «Інший край світу. Книга подорожей» (1967), «Відрядження в Грюнштедтль. Короткі повісті і оповідання» (1968), «Майже все життя» (1980), оповідань «Колтуші», «Секретар редакції» (1968).

Наш земляк – автор сценарію фільму «У ворожому тилу» (1941).

У документальній повісті «На лобному місці» Г. Свірський розповідає: «Рудольф Бершадський був завідувачим відділом фейлетонів. В дні істерії, викликані повідомленнями про лікарів-

убивців, декілька ентузіастів, серед яких виділялася Шапошникова, давній інформатор МДБ, пізніше – багаторічний член редколегії журналу «Москва», зламали вночі письмовий стіл Бершадського..., знайшли там два фейлетони-прокляття «лікарям-вбивцям», які Бершадський не передав для публікації... «У історичні дні – кричала Шапошникова – коли «Правда» і «Вісті» безперервно публікують матеріали про убивців, про цих Вовсі-Етінгерах, «Літературна газета» мов води в рот набрала». І тут почалося. «Агент імперіалістичних розвідок!», «Іуда, що продав країну за тридцять срібляників!», «Диверсант!» – термінологія була відпрацьована роками. Серед друзів та близьких знайомих Б. – К. Чуковський, Г. Свірський, І. Андроников, С. Складенко, В. Янін та ін.

БЕФАНІ Василь Павлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, поет, перекладач.

З дворянської родини.

Народився 18 (30) вересня 1843 р. (1844?) в м. Миколаїв Херсонської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 24 червня (6 липня) 1895 р. в м. Москва Російської імперії (нині – столиця РФ).

Закінчив гімназію при одеському Рішельєвському ліцеї, вчився в Московському університеті.

Служив юнкером на Чорноморському флоті, офіцером – на Балтійському, в інтендантському управлінні Московського військового округу, чиновником для особливих доручень (1860-1887). Приймав участь у бойових діях на Кавказі (1863-1864). З 1887 р. – у відставці.

Друкувався в газетах «Петербурзький аркуш», «Лелітка», журналі «Світський глузд».

Як літератор дебютував віршами в збірнику «Літературні вечори» (1873).

Потім настала черга книг «Пікантні мотиви» (1874), збірника у співавторстві «Сміх крізь сльози» (1876), «Портфеля сатиричних куплетів, написаних на сучасні мотиви суспільного життя» (1878), водевілю «Отелло у віцмундірі» (1884), повістей «Розбите життя» (1886), «Хитрун проти хитруна» (1890), історичної бувальщини «Розколовчитель» (1892), романів «Жертви пристрасті» (1894), «Аракчєєвськ» (1894).

У нарисі «Поет «Лелітки» Н. Крупська пише: «Я розшукала збірник Бефані в історичному музеї.

Називається він «Літературні вечори», видання 1873 р. Перегортаючи його, я з насолодою перечитувала знайомі рядки. У збірці багато уривків з Щедріна, Гоголя, Островського,

Успенського, вони теж якось особливо запам'яталися. ...Бефані я зустріла якось у старих знайомих моєї матері. Було видно, що ця людина багато пожила. Він читав публіці, що зібралася, свій вірш з приводу того, як якийсь японець ударив по голові спадкоємця, який відвідував тоді Японію. Вірш виражав обурення автора на японця. Якесь старенька, що сиділа поряд з Бефані, витирала сльози». Серед друзів та близьких знайомих Б. – Л. Пальмін, Ф. Йогансон та ін.

БЕЦ Володимир Олексійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Анатом, гістолог, педагог, громадський діяч. Фундатор вчення про цитоархітектоніку головного мозку. У медицині існує науковий термін «клітини Беца» (1874).

З дворянської родини.

Народився 26 квітня 1834 р. в с. Татарівщина Остерського повіту Чернігівської губернії Російської імперії (нині – в межах м. Остер Козелецького району Чернігівської області України).

Помер 12 жовтня 1894 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України). Похований на території Видубецького монастиря.

Закінчив Ніжинську та 2-у Київську гімназії, медичний факультет Київського університету св. Володимира (1860).

Працював викладачем Київського університету св. Володимира (1870-1890).

Член Паризького антропологічного театру.

Член Лейпцизького етнографічного музею.

Член російського Імператорського товариства любителів природи.

Кавалер срібної медалі петербурзької Всесвітньої виставки (1870).

Кавалер золотої медалі віденської Всесвітньої виставки (1873).

Спеціалізувався з проблем мікро– та макроморфології, неврології.

Друкувався «Університетських відомостях».

Перу нашого земляка належать доробки «Морфологія остеогенезу», «Про механізм кровообігу в печінці», «Новий метод дослідження центральної нервової системи», «Про гіпсові зліпки мозку», «Два центри в мозковій корі в людини», «Про групування звивин людського мозку». «Новий спосіб дослідження центральної нервової системи людини», «Анатомія поверхні людського мозку», «Каталог препаратів мозку, виготовлених професором В. О. Бецом з Києва», «Атлас мікроскопічної анатомії головного мозку людини».

У співавторстві з В. Антоновичем написав і видав книгу «Історичні діячі Південно-Західної Росії і біографія і портретах» (1883).

Всього залишив близько 50 наукових праць.

Залишив Київському університету св. Володимира колекцію гістологічних препаратів мозку, яка нараховувала 10 тис. одиниць

Мав проблеми з владою. За співавторство у роботі «Історичні діячі Південно-Західної Росії і біографія і портретах» його змусили піти у відставку (1890).

Нині в Національного медичного університеті ім. О. О. Богомольця (м. Київ) функціонує меморіальний музей Б.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – В. Антонович, О. Вальтер та ін.

БЕДНИЙ Дем'ян

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет. Справжнє прізвище – Придворов Юхим Олексійович.

З селянської родини. Батько, Придворов О., – церковний вартівник.

Народився 1 (13) квітня 1883 р. в с. Губівка Олександрійського повіту Херсонської губернії Російської імперії (нині – Компаніївський район Кіровоградської області України).

Помер 25 травня 1945 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на Новодівочому цвинтарі.

Закінчив Київську військово-фельдшерську школу (1896-1900), навчався на історико-філологічному факультеті Петербурзького університету (1904-1908).

Служив фельдшером (1900-1904; 1914-1915), працював завідувачим відділом Центрального військово-промислового комітету (1915-1917),

Кавалер Георгіївської медалі (1914).

Друкувався в газетах «Київське слово», «Зірка», «Правда», «Невська зірка», «Селянська правда», «Наш шлях», «Соціал-демократ», «Наша газета», «Кавказький робітник», журналах «Російський прочанин», «Зірка», «Російське багатство», «Вісник прикажчика», «Питання страхування», «Освіта».

Як літератор дебютував в газеті «Київське слово» віршами «Хай буде!» і «Палаючи ревностями» (1899).

Потім настала черга поеми «Лебеді» (1901), віршів «І пройшов рік, ще один триклятий рік», «З тривогою страшною зник зустрічати я день» (обидва – 1909), «Три пісні», «Не змирився – ні!» (обидва – 1910), «Переказ», віршованого фейлетону «Про Дем'яна Бедного – мужика вадливого» (обидва – 1911), байки «Зозуля» (1912), поеми «Головна вулиця» (1922).

Перу П. також належать вірші «На прохання обер-прокурора», «Лена», «Віщий сон», «Гуманність», «Кубло»,

Наш земляк – автор книги «Байки» (1913), «Диво дивне та інші казки» (1916), «Про землю, про волю, про робітничу долю» (1918).

Вийшло його 10-томне «Зібрання творів».

Іменем П. (за його псевдонімом) названі численні вулиці, школи, пароплави на теренах СНД.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – С. Єсенін, М. Горький, В. Короленко, І. Огієнко, П. Якубович, В. Бонч-Бруєвич, М. Накоряков та ін.

БИБИКОВ Віктор Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, літературний критик. Псевдонім – І. Вікторов.

Виховувався, як байстрюк, матінкою-одиначкою.

Народився 9 (21) квітня 1863 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 15 (27) березня 1892 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Закінчив п'ять класів Київської гімназії №1.

Був актором, працював у залізничному управлінні, одному з київських банків.

Друкувався в газеті «День», журналах «Цілина», «Гусяр», «Зірка», «Нива», «Батьківщина», «Живописний огляд», «Спостерігач».

Як літератор дебютував нарисами в київській газеті «Зоря» (1882).

Б. написав повісті і романи «Дуель», «Чисте кохання», «Слабак» (усі – 1887), «Дуель. Діти» (1888), «Моя мати» (1889), «Друзі-приятелі», «Перша гроза» (обидва – 1890), «Страждальці» (1891), Наш земляк – автор збірників «Оповідання» (1888), «Маруся» (1889), літературно-критичних доробків «Три портрети» (1890), «Еміль Золя» (1891).

Перекладав з французької.

С. Венгеров пригадував: «Майстрів слова, принаймні російського, він вивчив з рідкісною досконалістю. Маючи прекрасну чудову пам'ять і на поезію і на прозу, він знав ледь не все, що є видатного в руській літературі останнього століття. Цілими сторінками підряд він міг цитувати Тургенєва, Толстого, Достоевського, а з поетів в будь-який час міг продекламувати на пам'ять цілі поеми не лише першорядного значення – Пушкіна та Лермонтова, але й якого-небудь «Ченця» Козлова. Ним опановувало при цьому щире захоплення, він мабуть проникався всією красою твору».

На жаль, особисте життя склалося так, що два роки Б. провів у психіатричній лікарні.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – А. Чехов, Л. Толстой, В. Брюсов, Л. Гуревич, М.

Лохвицька, І. Ясинський, М. Лесков, Л. Майков, М. Мінський, В. Острогорський, Д. Менделєєв та ін.

БИКОВ Петро Васильович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник, критик, історик літератури, бібліограф. Псевдоніми – Дух, Незлостивий поет, П. Злобін, Кошлатий лірик, Амедей Чортополохов, Ендиміон Вампіров.

З дворянської родини. Брат, Биков М., – журналіст.

Народився 20 жовтня (1 листопада) 1843 р. в м. Севастополь Таврійської губернії Російської імперії (нині – Автономна Республіка Крим України).

Помер 22 жовтня 1930 р. в м. Пушкін Ленінградської області СРСР (нині – Ленінградська область РФ).

Закінчив Катеринославську гімназію (1860), вчився на фізико-математичному факультеті Харківського університету (1860-1864), звідки випущений «дійсним студентом», був вільним слухачем земельної та лісової академії в Москві (1968).

Працював приватним учителем в Катеринославі та Харкові, кореспондентом журналу «Бабка» (1878), завідуючим літературним відділом «Російського базару» (1879), відповідальним редактором журналів «Діло» (1880), «Російське багатство» (1881-1900), «Сучасник» (1911-1915), редагував газети «Степ» (1885-1886), «Слово» (1903-1906).

Друкувався в газетах «Новоросійський телеграф», «Харківські відомості», «Іскра», «Газеті О. Гатцука», «Новий час», журналах «Нива», «Син Вітчизни», «Історичний журнал», «Сонце Росії», «Вісник іноземної літератури», «Північ», «Зірка», «Будильник», «Сучасний літопис», «Живописний огляд», «Російський світ», «Маляр», «Жайвір», «Природа і життя», «Новий російський базар», «Спостерігач».

Як літератор дебютував в газеті «Іскра» добіркою афоризмів «Житейські дурниці» (1861).

Потім настала черга циклів «Біля Дніпра» (1900), «З зошита старого романтика» (1901), «Із спогадів старого природознавця» (1915-1917), «Мої вихованці і друзі» (1917).

Під редакцією Б. побачили світ зібрання творів О. Афанасьєва-Чужинського (1890-1892), М. Загоскіна (1901; 1915), М. Лермонтова (1891), О. Кольцова (1892; 1907), К. Станюковича (1906-1907), М. Гоголя (1908), С. Максимова (1908-1913), О. Майкова (1914), Д. Маміна-Сибіряка (1915-1917) та інші.

До посмертного видання належить книга мемуарів «Силуети далекого минулого» (1930).

Перекладав з французької та німецької – В. Гюго, В. Шекспіра, Г. Гейне, Т. Готье та ін.

Працював над «Словником російських письменників», «Словником російських жінок-письменниць», «Словником псевдонімів російських письменників XIX-XX ст.».

В доробку Б. – близько 10000 великих та малих біографічних нарисів.

За публікацію в журналі «Слово», який наш земляк на той час редагував, заклику М. Горького з приводу «кривавої неділі» (1905) він зазнав переслідувань з боку влади.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – Л. Толстой, А. Чехов, М. Лєсков, М. Лохвицька, В. Короленко, В. Брюсов, В. Биби́ков, С. Венгеро́в, В. Гіляровський, Л. Майков, Д. Менделєєв, М. Лохвицька, В. Білі́бін, Г. Благосветлов, В. Немирович-Данченко, В. Срезневський, В. Брюсов, І. Василевський, І. Ясинський, М. Ватсон та ін.

БІЛЕЦЬКИЙ-НОСЕНКО Павло Павлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Енциклопедист, прозаїк, поет, літературний критик, перекладач. Першим на теренах Російської імперії висунув ідею створення парового плуга.

З дворянської родини козацько-старшинського роду. Дід, Кониський Г., – письменник, церковний діяч 18 ст.

Народився 16 (27) серпня 1774 р. в м. Прилуки Пирятинського повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – районний центр Чернігівської області України).

Помер 11 (23) червня 1856 в с. Лапинці Прилуцького повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – у складі м. Прилуки Чернігівської області України). Похований у своєму саду поряд з дружиною, донькою та двома синами. На жаль, не збереглися ні садиба, ні сад, ні могила.

Навчався в Сухопутному шляхетському корпусі (1779-1793).

Служив поручиком в Катеринославському єгерському корпусі (1793-1798). Брав участь у бойових діях, у тому числі і під проводом О. Суворова. В чині капітана 1798 р. вийшов у відставку і поселився в Прилуках.

Працював підсудком Прилуцького повітового земського суду (1801-1803), помічником попечителя Прилуцької лікарні (1807-1809), наглядачем повітового училища (1810-1812), почесним наглядачем училищ Прилуцького повіту (1812-1849).

Член Товариства наук при Харківському університеті (1817).

Член Біблейського товариства (1820).

Член Вільного економічного товариства у Петербурзі (1824).

Член Товариства любителів російської словесності при Московському університеті.

Почесний благодійник Прилуцького училища.

Кавалер золотого хреста на георгіївській стрічці з написом: «За труди і хоробрість».

Друкувався в газеті «Полтавські губернські відомості».

Як літератор дебютував перекладом роману «Сімейство фон-Гальдена» А. Лафонтена.

Потім настала черга наступних перекладів: балади «Бій з драконом» Ф. Шіллера, роману «Лізамор, або Замок Клостернський» Р. Шерідана, юридичної пам'ятки 16 ст. «Литовський статут».

Опублікував наш плодovitий земляк і не один десяток цікавих доробків з археології, бджільництва, економіки, медицини, природознавства, техніки, серед яких «Бджоляр, або досвідне бджільництво в південній смузі Росії» (1818), «Суттєві властивості поезії й риторики» (1821), «Логіка» (1821), «Початкові основи римського права» (1826), «Про заразливу хворобу холеру» (1831), наукові розвідки «Про перші громадянські літери в Росії», «Статистичне описання міста Прилуки», «Біографія. Полковник прилуцький Іван Веремійович Ніс», «Про землеробство в Прилуцькому повіті», «Короткий огляд про початок народної освіти в Росії взагалі і про початок училищ в м. Прилуки й Прилуцькому повіті».

Б.-Н. – укладач «Словника німецьких письменників» (1816), «Словника герменевтичного, лінгвістичного, історичного, географічного...» (1832), «Грамматики малоросійської мови», «Словника малоросійської, або південноросійської мови» (1838-1842). Що стосується останніх двох, то Б.-Н. тут, по суті, – піонер, оскільки одним з перших аналізував граматичну будову та словниковий запас української мови на творах письменників й народних висловах.

Серед критичних статей особливо вирізняються «Чи корисно критикувати великих письменників?» (після 1818), «Суттєві властивості поезії та риторики» (1821), «Про мову малоруську» (1838).

Б.-Н. належить кілька етимол. розвідок, а також дослідження «Лінгвістичні пам'ятки повір'їв у малоросіян...», «Граматика південно-руської мови» (1843, рос. мовою; не опубл., доля рукопису невідома). Укладав «Словарь герменевтический, лингвистико-исторический, географический, с изъяснением истинного смысла устарелых, вышедших из употребления находящихся в летописях российских, старых законах и проч.» (незакін.). До нашого часу дійшли тільки автограф і єдина копія «Словаря малороссийского или юго-восточнорусского языка..., составленного по произношению, каким говорят в Малой и Южной России...», над яким автор працював протягом 1838-1843 років.

Але ще більше у доробку Б.-Н. – белетристичних творів. Це «Казки малоросійською мовою» (1812), «Балади малоросійською мовою» (1822-1829), «Байки», історичний роман «Зіновій Богдан Хмельницький» (обидва твори – 1829), п'єса «Історичний переказ про Івана Золотаренко» (1839), а також «Приказки» (1871), поема «Горпина, або Вхоплена Протерпіла» (1871), «Гостинець землякам. Казки сліпого бандуриста» (1872).

Наслідуючи Котляревського, надає персонажам українського колориту і відтворює народний побут.

Проте чи не найголовнішим доробком Б.-Н. є «Словник української мови» (1838-1843), який небезпідставно вважався найповнішим понад 60 років. До речі, У передмові автор сміливо захищав рідну мову, незважаючи на офіційну позицію царської столиці, яка взагалі відмовляла «малоросам» в національній самобутності.

Залишив по собі наш земляк і 15 балад, 23 казки, десятки байок, елегій, поем, новел.

У відділі рукописів Інституту літератури Академії наук України зберігається сімейний альбом Білецьких-Носенків з його акварельними малюнками, портретами, пейзажами, натюрмортами.

Наш земляк заснував народне повітове училище (1789) й приватний пансіон, де чи не всі предмети викладав особисто. Бібліотеці подарував 580 книг, географічних карти, атласів.

Нагороджений Золотим хрестом на георгіївській стрічці. (1794).

Серед друзів та близьких знайомих Б.-Н. – М. Маркевич, І. Скоропадський, П. Закревський та ін.

БІЛІМОВИЧ Олександр Дмитрович

Національний статус, що склався у світі: російсько-американський.

Економіст.

З лікарської родини. Батько, Білімович Д., – військовий медик.

Народився 1 січня 1876 р. в м. Житомир Волинської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 21 грудня 1963 р. в м. Бьорклі (штат Каліфорнія, США). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив одну з київських гімназій, київський університет св. Володимира (1900).

Працював викладачем київського університету ім. св. Володимира (1900-1918), керівником Управління землеробства і землевпорядкування Добровільної Армії А. Денікіна (1919-1920), викладачем Люблінського (1921-1944), Мюнхенського (1945-1947) університетів, керівником семінару в Інституті слов'янознавства Каліфорнійського університету (1948-1949).

Член-кореспондент Югославської академії наук.

Як публіцист дебютував статтями в журналі «Киянин».

Друкувався в виданнях «Російська матиця», «Киянин».

Спеціалізувався, насамперед, з проблем розвитку землеробства в межах Російської імперії

Перу нашого земляка належать наступні доробки: «Землевпорядні завдання й землевпорядне законодавство Росії» (1907), «Розподіл Південної Росії за областями» (1919), «Власність і земля» (1919), «Революція, більшовики й господарство Росії» (1919), «Марксизм» (1936), «Вступ в економіку» (1937), «Кооперація в Росії» (1953), «Кооперація в Росії до, під час і після більшовизму» (1955), «Християнська етика» (1959), «Економічний лад звільненої Росії» (1960).

Усього ним опубліковано понад 150 наукових праць.

Спільної мови з більшовиками після подій 1917 р. не знайшов і тому емігрував: спочатку до Чехії (1920), потім – Югославії (1921), Німеччини (1945) і, нарешті, США (1948).

Особистий архів Б. зберігається у фондах Гуверівського інституту війни, революції й миру (м. Стенфорд, Каліфорнія, США).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – В. Шульгін, Д. Піхно, А. Денікін, П. Струве, О.

Кривошеїн, В. Челіщев, М. Савич та ін.

БІЛЛЬ-БЛОЦЕРКІВСЬКИЙ Володимир Наумович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, драматург.

З міщанської родини.

Народився 28 грудня 1884 р. (9 січня 1885 р.) в м. Олександрія Херсонської губернії Російської імперії (нині – районний центр Кіровоградської області України).

Помер 1 березня 1970 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ).

Закінчив Солдатський університет при Мосраді.

Був матросом на вітрильниках, пароплавах англійського і російського флоту, чорноробом, мийником вікон.

Заслужений діяч мистецтв (1935).

Друкувався в журналі «Вогник».

Як літератор дебютував невеликим збірничком оповідань (1918).

Потім настала черга оповідань «Клекотання», «Втеча», «Дикий рейс», «Чорна душа», «Жарт», «Монотонність», «Ляпас», «Хороший урок», «Два життя», «Яма», «Наша узяла!», п'єс «Біфштекс з кров'ю» (1920), «Луна», (1924) і «Уліво кермо» (1925), «Шторм» (1926), «Штиль» (1927), «Місяць зліва» (1928), «Голос надр» (1929). «Життя кличе» (1934), «Колір шкіри» (1948), «Варварський берег» (1949), «Шлях життя» (1959), «Етапи», «Навколо рингу».

Перу нашого земляка також належать статті «Туга за минулим» (1928), «А. С. Серафимович» (1949), «До постановки п'єси «Шторм»» (1951), «Справжній товариш драматурга» (1953).

За життя мав двотомне видання «Вибраних творів» (1962).

За п'єсою Б.-Б. «Шторм» знято однойменний художній фільм (1957).

У м. Олександрія одна з вулиць носить ім'я земляка.

За часів СРСР у м. Москва виходив конверт з портретом Б.-Б.

А ось що мовилося про на п'єсу «На гребені життя» в т.зв. закритій рецензії: «П'єса нічому не вчить. Щоб написати її, особливих зусиль для людини, яка володіє пером, докладати було не треба. Силкування на «проблемність» виявилися не реалізованими ні у дії, ні в слові.

Якби термін «комуніст» не уживався на кожній сторінці, то п'єсу цілком можна було б віднести на століття назад і назвати так, як такі п'єси називалися: «Міщанська драма».

Серед друзів та близьких знайомих Б.-Б. – О. Корнійчук, В. Вишневський, Б. Ростоцький, Л. Улицька, В. Іванов, В. Кирпотін, Є. Любимов-Ланський, Л. Нікулін, Б. Ромашов, Б. Алперс, К. Симонов, С. Смирнова, О. Фадєєва, І. Шток та ін.

БІЛОКІНСЬКИЙ Іван Петрович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Прозаїк, публіцист.

З дворянської родини.

Народився 25 травня (6 червня) 1855 р. в м. Чернігів Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 7 лютого 1931 р. в м. Харків СРСР (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Закінчив Новозибківське повітове училище (нині – Брянська область РФ), Чернігівську гімназію, слухав лекції в Київському (1874) та Новоросійському університетах (1878).

Учителював у сільських школах (1873-1874), служив в земських установах (в період 1886-1902). Друкувався в газетах «Одеський вісник», «Київський телеграф», «Орловський вісник», «Східний огляд», «Сибір», «Російські відомості», «Сибірська газета», журналах «Російське багатство», «Російська думка», «Син Вітчизни», «Вісник Європи», «Російська школа».

Як літератор дебютував статтею «Боротьба за існування в сфері народної освіти» в газеті «Київський телеграф» (1875).

Потім настала черга оповідання «Оля», виданого в Києві окремим виданням (1876), «Ванька Острожник» (1877), книг «В'язницями та етапами» (1887), «Одна з головних причин повільного поступу робіт з оцінки нерухомого майна, яке оподатковується земськими зборами» (1891), «Народне продовольство в Орловській губернії в земський період» (1892), «Народна початкова освіта в Курській губернії» (1897), «Батьківщина-мати. Губернські, повітові та волосні установи Російської держави» (1900), «Сільські враження. З нотаток земського статистика» (1900; 1903; 1905), «Губернські, повітові і волосні установи Російської держави» (1901), «Про дрібну земську одиницю» (1903), «Корея», «Як живуть японці» (обидві – 1904), «Земство і конституція» (1910), «Данина часу» (1918).

Чотири томне зібрання «Оповідань» побачило світ протягом 1900-1907 рр.

Б., як прогресивна людина і малоросіянин, зазнав утисків з боку московської влади. Так, за вироком царського суду сім років йому довелося провести у засланні – в сибірських Красноярську та Мінусінську (1879-1886). Повернувшись, він влаштувався на роботу редактором житомирської газети «Волинь», проте незабаром його знову заарештували і вислали в м. Орел. Новий арешт і вісім місяців одиночної камери (1889).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – І. Бунін, В. Короленко, С. Южаков, І. Ковальський, В. Лесевич, Л. Симиренко, М. Стояновський, П. Пешекеров, І. Лопатін, О. Макаренко, Ф. Кон та ін.

БІЛЬБАСОВ Василь Олексійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Журналіст, історик, публіцист.

З дворянської родини. Брат, Більбасов П., – волинський віце-губернатор (1869-1874), самарський віце-губернатор і губернатор (1874-1877), полтавський губернатор (з 1878).

Народився 7 (19) червня 1837 р. в м. Полтава Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 24 липня (6 серпня) 1904 р. в м. Павлівськ Російської імперії (нині – місто Ленінградської області РФ). Похований на московському Новодівочому цвинтарі.

Закінчив Петербурзьку гімназію №2 (1857), історико-філологічний факультет Петербурзького університету (1861). Займався історичними дослідженнями за кордоном (1863-1866).

Працював викладачем в Петербурзькому (1866) та Київському (1866-1871) університетах, редактором петербурзької газети «Голос» (1871-1883).

Почесний член Слов'янського благодійного комітету (1869).

Друкувався в газеті «Голос», журналах «Київські університетські вісті», «Вітчизняні нотатки», «Журнал Міністерства народної освіти», «Російська старовина», «Історичний вісник».

Як літератор дебютував монографією «Хрестовий похід імператора Фрідріха II з будинку гогенцоллернських герцогів» (1863).

Потім настала черга наступних доробків: «Культура за імператора Фрідріха II» (1865), «Про документальні джерела хроніки Матвія Паризького», «Попівський король Генріх IV Распе, ландграф турингський, з будинку Людовіка Бородатого» (обидва – 1867), «Кирило і Мефодій за документальними джерелами» (1868), «Чех Ян Гус з Гусинця» (1869), «Черниця Росвіта, письменниця Х ст.» (1873), «Дідро в Петербурзі», «Катерина II і Дідро» (обидва – 1884), «Катерина II під час війни з Швецією», «Перші політичні листи Катерини II» (обидва – 1887), «Розповідь про стосунки Пушкіна та Дантеса» (1898).

Перу нашого земляка належать стаття «Про права малоросійських козаків на землі, які вони займають» і белетризоване дослідження «Жінка-папа».

Проте головною даєдбю не безпідставно вважається праця «Історія імператриці Катерини II» (1890-1896), задумана у 12 томах. На жаль, написати Б. встиг лише три, причому світ у Росії побачив лише перший. Другий, незважаючи на те, що автор залишався поміркованим лібералом і прихильником саме буржуазних реформ, заборонила до друку цензура, а третій вийшов у Німеччині.

Існує версія, що, обійнявши трон, імператор Олександр III найперше призначив аудієнцію Б., що того запитати: «Чи є в мені бодай крапля руської крові?».

Свою величезну бібліотеку наш земляк заповів Вищій російській школі у Парижі.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – Г. Данилевський, А. Краєвський та ін.

БІРТ Густав Якович (Якубович)

Національний статус, що склався у світі: російський.

Священик, пастор євангелічно-лютеранської церкви.

З міщанської родини.

Народився 2 березня 1887 р. в с. Мірау Маріупольського округу Люксембурзького району Катеринославської губернії Російської імперії (нині – с. Мирське Куйбишевського району Запорізької області України).

Розстріляний більшовиками 3 грудня 1937 р. на ст. Ведмедея Гора (Сандармох) на Кольському півострові. Похований у загальній могилі.

Закінчив теологічний факультет Дерптського університету.

Був пастором колонії Фріденфельд Таврійської губернії Російської імперії (1918-1928), Харківського церковного округу (1928-1934).

Заарештований за «вороже ставлення до радянської влади і шпигунство на користь Німеччини» і засуджений до 10 років виправних робіт (1934). Покарання відбував в таборі спеціального призначення «Ведмедея гора» на Кольському півострові.

За даними «Книги пам'яті Республіки Карелія», «трійкою» НКВС Карельської АРСР за статтею 58-6-11 Карного кодексу СРСР засуджений до вищої міри покарання (1937).

У біографічній довідці О. Ліценбергера підкреслюється: «Зберігся великий архів Бірта, що включає його службове і приватне листування, щоденники, замітки, звіти тощо. Нотатки містять докладну картину становища євангельсько-лютеранської церкви в СРСР, оцінки діяльності «Союзу воєнничих безбожників», характеристики наслідків реалізації закону «Про релігійні об'єднання». До речі, Бірт дав негативну оцінку діяльності лютеранських «живоцерковників», вважаючи, що органи державної влади використовують їх для ослаблення позицій і розколу євангельсько-лютеранської церкви».

Що стосується особистого життя, то дружина нашого земляка, донька і старший син біли депортовані до м. Петропавловськ Північноказахстанської області СРСР на «спецпоселення» без права виїзду.

Посмертно реабілітований прокурором Карелії (1989).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – О. Берг, Т. Мейер, В. Зайб, С. Клюдт, К. Штааб, Ф. Штайнванд та ін.

БІСК Олександр Якимович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет, перекладач. Псевдонім – Alibi.

З родини ювеліра. Син, Боске А., – французький письменник.

Народився 17 (29) січня 1883 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України), а не в м. Одеса, як помилково вказують більшість біографів.

Помер 1 травня 1973 р. у передмісті м. Нью-Йорк (США).

Закінчив одеське комерційне училище ім. імператора Миколи I, навчався в Київському політехнічному інституті (1901-1905), Лейпцігському університеті (з 1905).

Друкувався в газетах «Одеська літературка», «Південна думка», «Одеські новини», журналах «Золоте руно», «Перевал», «Сиріус», «Новий журнал», «Крокодил», «Нове російське слово», «Російська думка», «Фігаро», «Новий журнал для всіх», «Нове життя», «Нова Росія», паризькому «Червоне знамено».

Як літератор дебютував сонетом «Той дивний час прийде» в газеті «Південно-західний тиждень» (1903).

Потім настала черга доробків «Забутий ювілей» (1906), «А. Коринфський», «Втомлений травень» (обидва – 1911), поетичних збірок «Розсипане намисто» (1912), «Чуже й своє» (1962).

Б. перекладав К. Гамсуна, Р.-М. Рільке, Е. Верхарна, С. Георге, Г. фон Гофмансталя та ін.

Більшовицької революції не сприйняв. Чашу терпіння переповнив арешт у 1919 р. На щастя, дружині вдалося (неймовірний випадок!) переконати чекістів, що «поет» і «буржуй-визискувач» – це не обов'язково синоніми. Б. випустили. І через декілька місяців сім'я емігрувала: спочатку до Болгарії (1919-1926), потім до Бельгії (1926-1940), Франції (1940-1942) і нарешті перебралася в США (1942). Виїхали з Бельгії емігрантів змусили несприятливі обставини: туди ввійшли фашисти. Пізніше Б. з гіркотою зауважить: «Єдине джерело, де я міг би зачерпнути хоч деякі відомості – мої старі папери, але... моє літературне майно чесно поділили між собою більшовики 1920 р. в Одесі та Гітлер 1940 р. в Брюсселі».

У похилому віці Б. втратив слух. Гадають, що саме ця хвороба стала дотичною причиною трагічної смерті. Під час пожежі в готелі «Манхеттен», де письменник зупинився з братом, вночі спалахнула пожежа. Попереджень Б. не почув...

Серед друзів та близьких знайомих Б. – В. Брюсов, М. Волошин, А. Білий, Є. Круглікова, М.

Гумільов, Л. Лесная, Д. Цензор, К. Бальмонт (останній подарував нашому земляку примірник своєї книги «Будівлі, що палають» з написом: «Поету тонких відчуттів О. Біскові. 1914. 27–28 березня. Одеса»).

БІЦИЛЛІ Петро Михайлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Історик, філолог, літературний критик. Псевдонім – П. Михайлов.

З дворянської родини. Батько, Біциллі М., – секретар Одеського міського кредитного товариства.

Народився 1 (13) жовтня 1879 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 25 серпня 1953 р. в м. Софія (Болгарія). Похований на місцевому Російському цвинтарі.

Закінчив Одеську класичну гімназію №11 (1899), історико-філологічний факультет Новоросійського університету (1904).

Працював викладачем одеських Вищих жіночих курсів (1910-1917), Новоросійського (1918-1920), Скоп'єнського (1920-1923), Софійського (1924-1948) університетів.

Член Руської Академічної спілки.

Друкувався в журналах «Ланцюг», «Сучасні нотатки», «Числа», «Новий Град», «Російські нотатки», «Болгарські думки», «Щорічник Софійського університету».

Як вчений-літератор дебютував історичними нарисами «До питання про джерела «Афінської політики» і «Тацит та римський імперіалізм» (1912).

Потім настала черга статей «На шляхах. Ствердження євразійців» (1922), «Нація і держава», «Нація і мова» (обидві – 1929), «Еволюція націй і революція» (1930), «Проблема нового середньовіччя» (1932), «Трагедія російської культури» (1933). Всього за період з 1925 по 1940 р. Б. лише в журналі «Сучасні нотатки» надрукував 105 статей і рецензій.

Перу нашого земляка належать книги: «Західний вплив на Русі і початковий літопис» (1914), «Салімбене: нариси італійського життя XIII століття» (1916), «Основи соціалізму» (1917), «Падіння Римської імперії», «Елементи середньовічної культури» (обидві – 1919), «Нариси теорії історичної науки» (1925), «Етюди про російську поезію» (1926), «Проблема життя і смерті в творчості Толстого» (1928), «Місце Ренесансу в історії культури» (1933), «Творчість Чехова: Досвід стилістичного аналізу» (1942), «Нотатки про роль фольклору в розвитку російської мови і російської літератури» (1944), «Пушкін і проблема чистої поезії» (1945), «До питання про внутрішню форму роману Достоевського» (1946), «Проблема людини у Гоголя» (1948).

Б. – автор двотомної «Короткої історії російської літератури» (1934), «Хрестоматії з історії російської літератури» (1932).

Всього в доробку нашого земляка – понад 300 друкованих праць. З кінця 80-х років минулого століття вони знову активно перевидаються в Росії і Болгарії.

Більшовицької революції не сприйняв, емігрувавши спочатку до Югославії (1920), потім – Македонії (1920) і зрештою – Болгарії (1924).

З нагоди 125-річчя нашого земляка в бібліотеці Софійського університету відбулася виставка «Професор Петро Біциллі в Болгарії» (2004).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – І. Бунін, М. Алданов, І. Гребс, П. Струве, В. Вейдле, С. Трубецької, Х. Гандев, П. Сувчинський, М. Кондаков, Л. Карсавін та ін.

БЛАВАЦЬКА Олена Петрівна

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменниця, теософка. Псевдонім – Радда-Бай. Автор терміну «теософія».

З родини військовослужбовця. Мати і сестра, Ган О. та Желіховська В., – письменниці; двоюрідний брат, С. Вітте, – прем'єр-міністр Російської імперії.

Народилася 12 (24) серпня 1831 р. в м. Катеринослав Російської імперії (нині – м. Дніпропетровськ, адміністративний центр однойменної області України).

Померла 8 травня 1891 р. в графстві Сурей (Великобританія). Похована на місцевому цвинтарі. За іншою версією, її тіло спалили, а попіл зберігається в Великобританії, США та Індії.

Спеціальної освіти не мала, оскільки уже в 16 років вийшла заміж. Проте, завдяки самоосвіті, вільно володіла англійською, французькою, італійською, німецькою, угорською мовами.

Разом з батьком – полковником кінної артилерії – поневірялася гарнізонами Малоросії. Вийшовши заміж, мандрувати не перестала: впродовж 1851-1858 рр. відвідала Бірму, Великобританію, Грецію, Єгипет, Індію, Канаду, Мексику, Німеччину, Сінгапур, США, Тибет, Туреччину, Францію, Цейлон, Яву, Японію.

Друкувалася в журналах «Теософ», «Люципер».

Б. – засновниця теософського (вона також – автор назви) руху на планеті. Першою відкрила Заходу східні релігійні вчення, включаючи поняття карми та реінкарнації, довела, що біля витоків усіх релігій – спільна первісна релігійна філософія, опублікувала значну частину цього вчення, обґрунтувала важливість моралі та братства, незалежно від раси, касти, віросповідання, статі та кольору шкіри.

Найвідоміші та найпоширеніші у світі наступні доробки Б.: «Розвінчання Ізіда» (1876), «Тасмна доктрина» (1888), «Бесіди з Блавацькою» (1889), «Голос тиші» (1889), «Ключ до теософії» (1889),

«Теософський словник» (1892). Останній доробок – посмертне видання, проте книга повністю відредагована автором.

Перекладала англійською.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – чи не весь політичний та мистецький бомонд того часу не лише Російської імперії, а й багатьох країн світу.

БЛОННИЦЬКИЙ Іаков

Національний статус, що склався у світі: російський.

Богослов, священник, філолог, перекладач. У чернецтві – Іаков (1729).

З родини священника.

Народився 27 січня 1711 р. в с. Орлівець Єлизаветградського повіту Херсонської губернії Російської імперії (нині – Казанківський район Миколаївської області України).

Помер 14 квітня 1774 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Закінчив Києво-Могилянську академію.

Був ченцем лубенського Мгарського монастиря (1735-1741), учителем Тверської семінарії (1741-1743), Московської слов'яно-греко-латинської академії (1743-1748), ченцем білгородського Миколаївського (1748-1751), грецького Зографського (1751-1761), київського Богоявленського Братського (1761-1774) монастирів.

Б. – автор короткої грецької граматики.

Переклав церковнослов'янською «Снхирідіон» Єпиктета (1744), ухвали Єрусалимського собору 1672 р. проти кальвіністів книгу Діонісія Ареопігита про небесну і церковну ієрархію (усі – 1748-1750).

Залишилися незакінченими лексикони елліно-словенський і словено-елліно-латинський, граматика церковнослов'янської мови. Остання нині зберігається в архіві московського Св. Синоду.

Працював в комісії з виправлення слов'янського перекладу Біблії (1745-1748).

Ось як про це пишуть в кореспонденції «Історія виправлення слов'янської Біблії і видання її в 1751 р» на sedmica.orthodoxy.ru: «До 1747 р. над Біблією працювала лише одна знаюча людина, вчитель Московської академії ієром. Іаков Блонницький. Нарешті вирішено було викликати на допомогу йому двох вчителів з київської академії, де священна філологія знаходилася тоді в квітучому стані, яким і судилося закінчити багаторічну і складну роботу. Блонницький працював з ними тільки до 1748 р. У загальному плані вони ближче за всі колишні комісії зійшлися з першою комісією Феоділакта; прагнучи триматися ближче до старого слов'янського тексту, вони враховували, окрім тексту LXX, й інші тексти грецькі, латинський і єврейський, за якими був здійснений старий слов'янський переклад, знов переклали з грецького книги Товіту і Іудифь, 3 Єздри виправили за Вульгатою, зробили багато нових виправлень, перерахували всі виправлення в особливому рукописі і частково в передмові до Біблії з історією всього виправлення і забезпечили свою працю короткими викладами змісту кожної біблійської книги».

Серед друзів та близьких знайомих Б. – І. Григорович, С. Тодорський, М. Семенов, Ф.

Лопатинський, І. Горленко, Г. Слонимський, С. Ліхуда, Ф. Полікарпов, В. Лящевський, І. Ліхуда, Р. Заборовський та ін.

БЛУМЕНФЕЛЬД Фелікс Михайлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Піаніст, композитор, диригент, педагог.

З інтелігентської родини. Батько, Блуменфельд М., – учитель музики і французької мови реального училища; старший брат, Блуменфельд Станіс., – піаніст, педагог; молодший, Сігізм., – композитор, співак, піаніст, педагог; донька, Блуменфельд Н., – художник.

Народився 7 (19) квітня 1863 р. в с. Ковалівка Єлизаветградського повіту Херсонської губернії Російської імперії (нині – Устинівський район Кіровоградської області України).

Помер 21 січня 1931 р. в м. Москва СРСР нині – столиця РФ). Похований в колумбарії №1 Московського крематорію.

Закінчив Петербурзьку консерваторію (1881-1885).

Був викладачем Петербурзької (1885-1905; 1911-1918), диригентом петербурзького Маріїнського театру (1905-1911), Київської (1920-1922), Московської (1922-1931) консерваторій, директором київського музично-драматичного інституту ім. М. В. Лисенка (1918-1920).

Заслужений діяч мистецтв РРФСР (1927).

Лауреат Беляєвської премії (1898).

Перший виконавець низки творів О. К. Глазунова, А. К. Лядова, М. О. Балакірева, П. І. Чайковського; диригував першим виконання в Росії Третьої симфонії О. М. Скребіна (1906). Керував прем'єрами опер «Сервілія» та «Оповідь про невидимий град Кітеж» М. А. Римського-Корсакова.

Виступав в «Російських симфонічних концертах» в Петербурзі.

Брав участь в «Історичних російських концертах» (1907), «Російських сезонах» (1908) С. Дягілева в Парижі.

Автор симфонії «Пам'яті дорогих покійних», Концертного алегро для фортепіано з оркестром, сюїти «Весна для голосу з оркестром», мазурки (A-dur, op. 10), симфонії (C-moll, op. 39), смичкового квартету (F-dur, op. 26), ноктюрнів, польських сюїт, ліричних сюїт, балад у вигляді варіацій.

Особливе місце посідають фортепіанні твори (всього близько 100) і романси (близько 50).

Що стосується особистого життя, то його син, Блуменфельд (Анастас'єв) Віктор, був репресований і загинув у засланні (1939).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – П. Чайковський, Ф. Шаляпін, А. Рубінштейн, М. Мусоргський, М. Римський-Корсаков, О. Бородин, Ф. Штейн, М. Беляєв, В. Горовіц, Д. Леонова, М. Корякін, С. Барер, С. Рахманінов, Г. Нейгауз, С. Дягілев, М. Грінберг, О. Гаук та ін.

БОБРОВНИКОВ Микола Федорович

Національний статус, що склався у світі: американо-російський.

Астроном. Фундатор основ фізичної теорії комет.

З дворянської родини.

Народився 29 квітня 1896 р. в м. Старобільськ Харківської губернії Російської імперії (нині – районний центр Луганської області України).

Помер 21 березня 1988 р. в м. Берклі (штат Каліфорнія, США). Похований на місцевому цвинтарі.

Навчався в Петроградському гірничому інституті (1914-1916), астрономічному відділенні Харківського університету (1917-1918), празькому Російському інституті (1921-1923), Чиказькому університеті (1924-1927), був стипендіатом Національного дослідницького фонду з фізики Каліфорнійського університету (1929-1930).

Працював асистентом Йоркської (1927), Лікської (1927-1929) астрономічних обсерваторій, викладачем Огайського університету (1930-1966); паралельно очолював Перкінську астрономічну обсерваторію (1934-1951).

Заслужений професор Огайського університету (1966).

Спеціалізувався з проблем фізичної теорії комет, природи астероїдів, спектру зірок.

Друкувався в журналах «Світознавство», «Успіхи астрономічних наук».

Серед найвідоміших доробків – розвідок «Комети і космогонія» (1930), «Походження астероїдів» (1931), «Молекулярні смуги в зоряних спектрах» (1930-і), «Фізична теорія комет в світлі спектроскопічних даних» (1942), «Дотелескопічна топографія Місяця» (1967).

Наш земляк першим ідентифікував в старих спектрах комети Галлея лінії простої органічної молекули – CN (1931).

Був мобілізований до Добровольчої армії А. Денікіна, брав участь у боях проти червоних. Після поразки білого руху емігрував: спочатку – до Кіпру (1920), потім – Праги (1921), і, нарешті, – до США (1924).

У нарисі «Астроном Микола Бобровников» В. Бронштен пише: «Іншою проблемою, якою багато років займався Бобровников, була природа астероїдів (малих планет). За допомогою 36-дюймового рефрактора Лікської обсерваторії він ще в 1928-1930 рр. вивчив спектри 12 астероїдів, побудував криві розподілу яскравості уздовж спектру, що дало змогу робити висновки про природу їх поверхонь. Бобровников довів, що астероїди, на відміну від комет, світять відбитим світлом Сонця».

Серед друзів та близьких знайомих Б. – О. і Л. Струве, В. Стратонов, Д. Бігбю, Б. Герасимович, Е. Фрост, І. Сікора та ін.

БОГАЄВСЬКИЙ Костянтин Федорович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Художник.

З чиновницької родини.

Народився 12 (24) січня 1872 р. в м. Феодосія Таврійської губернії Російської імперії (нині – Автономна Республіка Крим України).
Загинув під час вибуху авіаційної бомби 17 лютого 1943 р. м. Феодосія Кримської області СРСР.
Навчався в майстерні І. Айвазовського, Петербурзькій академії мистецтв (1891-1897)
Працював у м. Феодосія (з 1900).
Заслужений діяч мистецтв РРФСР (1933).
Член творчих об'єднань «Світ мистецтва», Союз російських художників», «Жар-колір».
Серед найвідоміших доробків: «Фортеця біля моря» (1902), «Древня земля», «Мертве місто» (обидва – 1906), «Пейзаж Тавриди», «Берег моря» (обидва – 1907), «Вівтарі всесвіту», «Південна країна. Печерне місто» (обидва – 1908), «Ранок», «Спогади про Мантеньє», «Кіммерійська область» (усі – 1910), «Італійський пейзаж» (1911), «Гора св. Георгія», «Пейзаж з помаранчами» (обидва – 1912), «Гірський пейзаж» (1924), «Кримський пейзаж», «Феодосія» (обидва – 1930), «Первозданий пейзаж» (1931), «Веселка», «Порт уявного міста» (обидва – 1932), «Тавроскіфія» (1937), «**Старі вежі**» (1938), «Пейзаж з водоспадом» (1942).
Брав участь у виставках «Нового товариства художників», Московського товариства художників», «Союзу і світу мистецтва», «Exposition del Art Russe».
Б. – яскравий представник символізму.
Наслідуючи старших товаришів зі «Світу мистецтва», ввів у пейзаж історичну тему. Причому не просто природу Кіммерії з її величними горами, складками пагорбів і сліпучим сонцем, а історію землі, її античних міст, створивши особливий жанр «археологічного» пейзажу.
Багато працював в акварелі і літографії.
Нині полотна нашого земляка зберігаються в Миколаївському музеї ім. В. Верещагіна, феодосійській картинній галереї ім. І. Айвазовського (обидва – Україна), Третьяковській галереї, Нижньогородському державному художньому музеї (обидва – РФ), ризькому художньому музеї (Латвія).
Серед друзів та близьких знайомих Б. – М. Волошин, А. Куїнджі, О. Мандельштам, О. Герцик, С. Парнок та ін.

БОГДАНОВИЧ Іван Федорович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Публіцист, поет.

З дворянської родини. Син, Богданович М., – військовий історик; брат, Богданович Іп. – поет.

Народився в 1758 (1764?) р. в с. Переволочна Пирятинського повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині затоплено водами водосховища).

Помер 2 (14) квітня 1831 р. с. Басівка Сумського повіту Слобідсько-Української губернії Російської імперії (нині – Роменський район Сумської області України).

Навчався в гімназії при Московському університеті.

Був записаний в Семеновський полк (1768). Вийшов у відставку (1781). Працював сумським городовим (1784-1804), повітовим предводителем сумського дворянства (1811-1813).

Лауреат великої срібної медалі Вільного економічного товариства (1809).

Друкувався в журналах «Український вісник», «Російський вісник».

Як літератор дебютував трактатом «Про виховання юнацтва» (1807).

Потім настала черга наступних доробків: «Про кращий спосіб господарювання в різних місцевостях Росії», вірші «Епітафія», «Слово похвальне царю Івану Васильовичу» (усі – 1809), «Ти ремствуєш, Бахтін!», «Коли Феліцу ти оспівував богоподібну» (обидва – 1810), «Ода на 1813 рік» (1813).

Б. – автор статей «До видавців», «Письменник в суспільстві і в самотності» (обидві – 1818).

Приписується нашому землякові компілятивна «Граматика російська на користь поляків, зібрана з різних російських граматик» (1809).

Цензурою була заборонена публікація твору «Про народну освіту» на тій підставі, що автор «не зовсім розважливо та справедливо» відгукується про духовенство та говорить про зловживання земського начальства й поміщиків (1816). Не побачило світу й «Послання до Мурзи-правдолюбця, співака Феліци».

На одному з московських аукціонів книга «Слово похвальне царю Івану Васильовичу» продана за \$400 (2007).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – М. Карамзін, О. Шишков, О. Голіцин, Г. Державін, П. Молчанов, І. Бахтін, Є. Дашкова, І. Вернет, Є. Станевич, В. Капніст, С. Глінка, В. Каразін, М. Дашков, П. Бекетов та ін.

БОГДАНОВИЧ Іполит Федорович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет.

З дворянської родини. Брат, Богданович Ів., – письменник; племінник, Богданович М., – військовий історик.

Народився 23 грудня 1743 р. (3 січня 1744 р.) в с. Переволочна Пирятинського повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині затоплено водосховищем).

Помер 6 (18) січня в 1803 р. в м. Курськ Російської імперії (нині – обласний центр РФ).

Похований на міському цвинтарі. Пам'ятник, встановлений у вигляді Психеї, перенесено в міський сквер (1894).

Записаний на військову службу юнкером (1753).

Навчався в математичній школі при Сенатській конторі, гімназії при Московському університеті, закінчив Московський університет.

Працював наглядачем за класами в Московському університеті (1761-1762), в Комісії з побудови триумфальних воріт, для яких склав напис (1762-1763), чиновником Військової колегії (1763) перекладачем Іноземної колегії (1764-1766), секретарем руського посольства при саксонському дворі (1766-1769), в департаменті геральдики (1799-1780), членом, а потім головою Державного архіву (1780-1788). Редагував журнали «Невинні вправи» (1763) та «Вечори» (1772), «Зібрання новин» (1775-1776) та газету «Санкт-Петербурзькі відомості» (1775-1782).

Член Російської академії наук (1783).

Друкувався в журналах «Академічні вісті», «Нові щомісячні твори», «Співрозмовник», «St. Petersburgisches Journal», «Вільні години», «Санкт-Петербурзький вісник».

Як літератор дебютував віршами у журналі «Корисні веселощі» (1760).

Потім настала черга перекладів «Тисяча й однієї ночі» (1763), «Наніни» Вольтера (1766).

Перший значний твір Б. – повість у віршах «Душенька» (1775) – не лише викликав небувалий ажіотаж, але й, починаючи з 1783 року, витримав 15 (!) видань. Автора називали генієм.

Щоправда, О. Пушкін був дещо скромнішим: він не визнав за Б. титулу «великий», проте пойменував візаві «милим поетом» і зазначав, що деякі його сторінки достойні пера Лафонтена. У свою чергу, М. Муравйов величав нашого земляка «живописцем грацій», а Державін – одним з «кращих творців пісень».

На Б. звернула увагу Катерина II і замовила написати п'єси, що він і зробив: «Радість Душеньки» (1786) та «Слов'яни» (1787). За останню автора вшанували діамантовою каблучкою.

Б. – автор перекладу «Поеми на руйнування Лісабона» Вольтера (1801), поем «Особливе блаженство» (1765), «Блаженство народів» (1810), «Берег» (1812), віршованої повісті «Добромисл» (1805), збірника «Руські прислів'я» (1785).

Залишив по собі Б. й твори на історичні теми: «Скорочення з проекту про вічний мир Руссо (з Сен-П'єра)» (1771), «Історичне зображення Росії» (1777), «Мала війна, змальована майором на службі короля Пруського» (1765).

Зібрання творів Б. у шести томах з'явилося лише після його смерті (1809-1810).

Між іншим, в одному з віршів Б. звертався до Катерини II з відверто критичною оцінкою стану справ в імперії: «Счастливому в твоєм владении народу Осталось иметь едину лишь свободу».

Б. перекладав також Вольтера, Ж. Руссо, Д. Дідро.

Незважаючи на почесні, нашому земляку впало пережити немало гірких хвилин. Так, його перевели з штату Іноземної колегії до Департаменту геральдики «без утримання, тобто, без шматка хліба». Він навіть був змушений звертатися до Г. Потьомкіна, а також Катерини II з проханням про допомогу, а коли її не отримав, подав у відставку і виїхав з Петербурга до брата у Суми (1795). Тут через два роки відбулися заручини з місцевою багачкою Кіндратієвою, проте до весілля справа не дійшла. Сучасники Б. прозоро натякали на ображене самолюбство поета.

Перебравшись до Курська (1798), наш земляк продовжує стикатися з матеріальними (змушений був продати бібліотеку) і не тільки проблемами. Президент Академії наук, членом якої уже півтора десятка років був Б., відмовляє йому у виданні зібрання творів (1801). Понад те, навіть промову письменника, яким ще нещодавно захоплювалася уся країна, підготовлену для виголошення на зборах Академії, визнають недостойною.

Серед друзів та близьких Б. – Г. Державін, П. Сумароков, Г. Брайко, Д. Фонвізін, М. Карамзін, В. Майков, Я. Булгаков, В. Капніст, Ф. та О. Орлови, Є. Дашкова, М. Херасков, П. Фонвізін, М. Щепкін, П. Панін та ін.

БОГДАНОВИЧ Модест Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Військовий історик.

З дворянської родини. Батько, Богданович І, та і дядько, Богданович Іп., – письменники.

Народився 26 серпня (7 вересня) 1805 р. в м. Суми Слобідсько-Української губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 25 липня (6 серпня) 1882 р. в м. Оранієнбаум Санкт-Петербурзької губернії Російської імперії (нині – м. Ломоносов Ленінградської області РФ).

Випущений з Дворянського полку прапорщиком (1823), закінчив Військову академію (1833-1835).

Служив в 1-й гренадерській артилерійській роті (1823-1827), 24-й (пізніше – 13-й) артилерійській бригаді (1827-1833), Генеральному штабі (1836-1838), ад'юнкт-професором (1838-1843), професором (1843-1846) кафедри військової історії й стратегії Військової академії, офіційним військовим історіографом Росії (з 1863), вчив військової історії великого князя Костянтина Миколайовича (1846-47). Брав участь в боях під Вавром, Гроховим, Дембе-Вельке, Рагозіним, в яких зазнав контузії, після чого потрапив до польського полону (1831).

Дійсний член Російського історичного товариства (1866).

Заслужений професор Академії Генерального штабу (1863).

Член Військової ради (1881).

Друкувався в журналах «Руський інвалід», «Військовий збірник», «Руська старовина», редагував 2-е видання «Військового енциклопедичного лексикону».

Перу Б. належать книги: «Похід 1796 р. Бонапарта в Італії» (1845), «Походи Суворова в Італії й Швейцарії» (1846), «Нотатки стратегії. Правила ведення війни, виписані з тв. Наполеона, ерцгерцога Карла, генерала Жоміні та ін. Військових письменників» (1847), «Історія військового мистецтва і чудових походів від початку воєн до нинішнього часу» (1849-1853), тритомник «Історія Вітчизняної війни 1812 р.» (1859-1860), двотомник «Історія війни 1813 р. за незалежність Німеччини» (1863), двотомник «Історія війни 1814 р. у Франції і повалення Наполеона І» (1865), шеститомник «Історія царювання імператора Олександра І в Росії в його часи» (1869-1871), чотиритомник «Східна війна 1853-56 рр.» (1877), шеститомник «Історичний нарис діяльності військового управління в перше 25-річчя царювання імператора Олександра ІІ» (1879-1881).

Б. впорядкував російський Військово-науковий архів (1863-1868).

Трагічна доля спіткала сина нашого земляка Миколу – губернатора Уфимської губернії. Під час щоденної прогулянки у парку його наздогнали дев'ять куль есерівського бойовика Є. Дулебова, котрий зрештою-решт закінчив власне життя під чужим прізвищем в психіатричній лікарні.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – М. Дубровін, С. Хрульов, М. Воронцов, М. Стасюлевич та ін.

БОГДАНОВИЧ Петро Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Видавець, бібліограф, перекладач. Псевдоніми – П. Б.; П. Богд.

З поміщицької родини.

Народився в кінці 1740 – на початку 1750-х рр. в м. Полтава Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер в 1803 р. в м. Полтава Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Навчався в Лейпцігському університеті (з 1765), в Англії та Голландії.

Служив у штабі В. Долгорукого, Рязькому полку (1771-1777), працював перекладачем і помічником бібліотекаря в російській Академії наук (1777-1783), редактором журналу «Академічні вісті» (1779-1781), видавцем журналів «Дзеркало світла» (1786), «Новий Санкт-Петербурзький вісник» (1786).

Друкувався в газеті «Санкт-петербурзькі відомості», журналах «Дзеркало світла», «Новий Санкт-Петербурзький вісник».

Як літератор дебютував перекладом з англійської «Найновішого та достовірного опису Тибетської держави» в «Академічних вістях» (1779).

Потім настала черга наступних доробків: «Людина в сорок талерів» Вольтера (1780), «Дика людина, яка сміється з грамотності та звичаїв нинішнього світу» (1781), «Нова російська абетка для дворянських дітей», «Настанова юнацтву в доброчесності та повинності християнській» І. Сидоровського, «Роздуми аглінського пресвітера Додда в темниці», «Скрижалі моралі», «Нова французька абетка» (усі – 1784), «Нова французький буквар» (1785), «Магомет з Алкораном», «Новий спосіб лікування корости» (обидва – 1786), «Історична звістка про розкольників», «Опис землетрусів в Калабрії і Сицилії» (обидва – 1787), «Абетка російська для малолітніх дітей», «Цікава розмова в царстві мертвих», «Правила з дотримання здоров'я» (усі – 1788), «Похвала безглуздості» Е. Роттердамського, «Кривоніс-сидень, страждальник модний» (обидва – 1789), «Оковита в руках філософа, лікаря та простолюдина» К. Ліннея (1790), «Письмовник, або настанову, як писати усілякого роду листи» (1791).

Знайомив Б. читачів і з доробками Д. Фонвізіна, Ф. Еміна, Ж.-Ж. Руссо, Л.-С. Мерсе'є, випускав збірники бувальщин, казок, народних пісень, серед яких «Дідусеві прогулянки», «Ліки від задумливості й безсоння» (обидва – 1791), «Зібрання російських пісень» (1792).

Наш земляк – також автор анотованих каталогів «всіх книг, які продавалися при Академії наук». Наш земляк чи не першим на теренах імперії включив в іноземну абетку не відсторонену наукову лексику, а звичну нам усім сьогодні побутову. Його словники також супроводжувалися короткими розмовниками, вражаючими прикладами.

Всього зусиллями нашого земляка побачили світ понад півтори сотень творів різних авторів.

Не забував Б. і про край, звідки тяглися його корені: майже весь 1780 р. він провів в Україні, маючи на меті організувати на її теренах розповсюдження книжок.

З владою, оскільки мав «шкідливу» звичку видавати «не ті твори», спільної мови не знаходив.

Тому

Закінчив життя в злиднях і в невідомості.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – Д. Фонвізін, Г. Бужинський, В. Долгоруков, П. Мартинов, Ф. Туманський, С. Домашнев, І. Сидоровський, С. Бобров, М. Емін, І.-Ф. Бакмейстер та ін.

БОГОМАЗОВ Олександр Костянтинович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Художник, теоретик мистецтва, педагог. Один з чільників світового авангарду; фундатор національного кубофутуризму.

З міщанської родини.

Народився 26 березня 1880 р. в с. Ямпіль Харківської губернії Російської імперії (нині – районний центр Сумської області України).

Помер 3 червня 1930 р. в м. Київ СРСР (нині – столиця України).

Навчався в Херсонському сільськогосподарському і Київському художньому училищах, приватних московських студіях.

Співзасновник мистецького об'єднання «Кільце» (1914).

Брав участь у виготовленні ескізів українських грошових знаків (1918).

Автор теорії «якісних ритмів».

Учасник виставок авангардного мистецтва: «Ланка» (1908), «Кільце» (1914).

Добутки Б. майстерно сполучають різні абстракціоністські тенденції з конструктивізмом. В відчувається особливий ліризм, активна людська присутність.

Широко відомі наступні полотна Б.: «Автопортрет», «Портрет Ванди Монастирської» (обидва – 1911), «Шевська майстерня» (1912), «Трамвай. Львівська вулиця, Київ» (1914), «Портрет доньки» (1926), «Пилярі» (1927), «Портрет доньки» (1928), «Праця пилярів» (1929).

Перу нашого земляка належить трактат «Живопис та елементи» (1914; 1928). Красномовна деталь: українською мовою книга була перекладена лише 1996 року.

Наш земляк також – автор численних філософських творів, віршів, притч.

До того ж, Б. чудово грав на віолончелі, скрипці, сопілці.

У книзі «Теоретичні праці О. Богомазова» Д. Горбачов пише про нашого земляка: «Немає маленьких людей і маленьких подій. Кожна людина – потік космічної енергії. Той, хто усвідомив це, стає Надлюдиною – Богомазов саме так трактував це поняття, яке запровадив Ніцше. При зустрічі двох стихій – людини й світу (тобто психіки індивідуальної й надособистісної, абсолютної), – виникає видовище – Театр життя, відображенням якого може бути будь-який вид мистецтва. Таким може бути й живопис нового реалізму, перед яким мерхне банальність

евклідового простору, живопис, який волає не до злих сил жорстокого матеріального світу, а до живильної енергії космосу».

У Києві відбулася презентація фільму режисера В. Соколовського «Український кубофутуризм і Олександр Богомазов» (2006).

Ще один факт: прізвище нашого земляка ввійшло в «Енциклопедію російського авангарду» Т. Котовича (2003). Приємно, аби правдиво: і справді, до чого тут «російського»?!

Серед друзів та близьких знайомих Б. – О. Мурашко, О. Екстер, Г. Нарбут та ін.

БОГОМОЛЕЦЬ Олександр Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Патофізіолог. У медицині існує науковий термін «сироватка Богомольця».

З лікарської родини.

Народився 12 (24) травня 1881 р. в Лук'янівській в'язниці м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 19 липня 1946 р. в м. Київ СРСР (нині – столиця України). Похований за заповітом на території створеного ним медичного інституту.

Навчався в Ніжинській гімназії, закінчив 1-у київську гімназію (1900), медичний факультет Новоросійського університету (1906). Після захисту дисертації при Петербурзькій військово-медичній академії, відбув у закордонне відрядження до Парижу, де стажувався в Сорбонні.

Працював приват-доцентом Новоросійського (1910-1911), професором Саратовського (1911-1925), Московського (1925-1931) університетів, директором Інституту гематології і переливання крові (1925-1931), президентом Академії наук України і – одночасно – директором Інституту експериментальної біології і патології та Інституту клінічної фізіології АН УРСР (1930-1946). Академік АН УРСР (1929), СРСР (1932), Білоруської РСР (1939), почесний член АН Грузинської РСР (1944).

Почесний член академії медичних наук СРСР (1944).

Віце-президент АН СРСР (1942), віце-президент АМН СРСР (1944).

Заслужений діяч науки РРФСР (1935), заслужений діяч науки України (1943).

Лауреат Державної премії СРСР (1941).

Герой Соціалістичної Праці (1944).

Як вчений дебютував статтею «До питання про будову та мікрофізіологію бруннерівських залоз» (1902).

Потім настала черга «Короткого курсу лекцій з патофізіології» (1921), монографій «Про конституцію та діатези» (1924), «Криза в ендокринології» (1925), брошури «Продовження життя», яка була перекладена англійською, болгарською та іншими мовами, тритомних «Посібника з патологічної фізіології» (усі – 1940) та «Вибраних творів» (1956-1958).

І сьогодні не втратили актуальності праці «До питання про мікроскопічну будову надниркових залоз у зв'язку з їх видільною діяльністю», «До питання про зміни в надниркових залозах при дифтерії», «До питання про мікроскопічну будову та фізіологічне значення надниркових залоз в здоровому і хворому організмі», «До питання про надниркові залози. Супрарено-лізини», «Про гіперсекрецію ліпоїдної сполуки корою надниркових залоз при експериментальному ботулізмі», «Недостатність надниркових залоз і спонтанна гангрена».

Всього у доробку нашого земляка – понад півтори сотні наукових праць. Більшість з них присвячені питанням алергії, вегетативної нервової системи, ендокринології, обміну речовин, патологічної фізіології, переливанням крові та її консервації, онкології, клітинного імунітету, діатезам, патології з'єднувальної тканини, проблемам довголіття.

Наш земляк – винахідник антиретиккулярної цитотоксичної сироватки (АЦС), яка з успіхом використовувалася для прискорення зрощення переломів та заживлення зруйнованих м'яких тканин. Він першим встановив ліпоїдну природу секрету кори надниркових залоз, **а також провів перепис усіх довгожителів СРСР.**

За ініціативи Б. була створена перша в СРСР протималярійна станція (1923), а також диспансер боротьби з передчасним старінням (1941), на базі якого згодом було засновано Інститут геронтології АМН СРСР у Києві – один з перших подібних у світі.

Що стосується особистого життя, то найтрагічнішим був його початок. Матір майбутнього вченого, Софію Миколаївну Присецьку, вагітною у справі Київського Південноросійського робітничого союзу засудили до 10 років каторги (1881). Перед відправкою до Карійської буцегарні вона розродилася безпосередньо в Лук'янівській в'язниці. Наступного року етапом до Східного

Сибіру випровадили і батька. Так що змалку хлопчик виховувався у дідусів та бабусь обох родинних ліній.

А коли батько вийшов з ув'язнення і домігся дозволу відвідати дружини у далекому засланні, то він взяв з собою і маленького сина. Там, на Нерчинських копальнях, вони й проведуть з засудженою останні півроку її життя.

Збереглися дані про те, що 1937 року, дізнавшись про арешти кількох відомих українських учених, академік побував на прийомі у ЦК КП(б)У, після чого тих звільнили. Існує припущення, що Сталін не репресував занадто сміливого Богомольця лише тому, що сподівався на винайдення ним «еліксиру молодості».

Нині ім'ям Б. названо вулицю в м. Київ, його також присвоєно Інституті клінічної фізіології НАН України, Інституті експериментальної біології і патології, Національному медичному університету України, кафедрі патології Саратовського медичного університету РФ.

На честь вченого встановлені меморіальні дошки на фасадах будинків, де він жив, в Києві і Москві, а також на приміщеннях інституту та Президії Національної АН України.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – І. Павлов, В. Підвисоцький, М. Стражеско, Л. Тарасевич, В. Розумовський, М. Ушинський, Є. Коган, Н. Куцев, С. Архангельський, В. Воробйов, В. Філатов, М. Мельников-Разведьонков, В. Протопопов та ін.

БОГОРАЗ Володимир Германович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет, прозаїк, етнограф, публіцист. Псевдоніми – Н. А. Тан, Вас. Чужий, В. Г. Тан.

З міщанської родини.

Народився 15 (27) квітня 1865 р. в м. Овруч Волинської губернії Російської імперії (нині – районний центр Житомирської області України).

Помер 10 травня 1936 р. у потязі дорогою в Ростов-на-Дону СРСР. Похований на Волковому цвинтарі в м. Ленінград СРСР (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив Таганрозьку гімназію (1880), навчався на фізико-математичному та юридичному факультетах Петербурзького університету (1880-1882).

Був членом російсько-американської Північно-Тихоокеанської полярної експедиції (1900-1902), займався обробкою її матеріалів у Нью-Йорку (1902-1903), відвідав з пізнавальною метою Канаду, Францію та Італію (1903-1905), редагував збірник творів Г. Уельса (1909), виконував обов'язки керівника-добровольця санітарного потягу під час першої світової війни (1914-1918), хранителя Музею антропології та етнографії (1918-1921), викладача низки ленінградських вузів (1921-1931), директора Музеї історії релігії (1932-1936).

Друкувався в газетах «Російські відомості», «Північний кур'єр», «Життя», «Біржові відомості», «Початок», журналах «Російське багатство», «Науковий огляд», «Сучасний світ», «Журнал для всіх», «Російська думка», «Колишнє», «Світ божий», «Вісник Європи».

Як поет дебютував віршами в нелегальних виданнях «Народної волі» (1885), а як прозаїк – оповіданням «Клишоногий» в журналі «Російське багатство» (1896).

Потім настала черга збірників «Чукотські оповідання» (1899), нарисів «Золоті качки», «На півночі далекій» (обидва – 1901), «Додому» (1902), повістей «Ожив» (1903), «Розв'язка» (1905), «Коронація в Колимську» (1906), романів «Явдоха й Рівка» (1902), «Вісім племен» (1903), «За океаном», «Ялинка в Америці» (обидва – 1904), «Амністія» (1908), «Жертви дракона» (1909), «Думки в'язня» (1911).

Б. – автор серйозних наукових досліджень: «Чукчі» (1934-1939), «Луораветлансько-російський словник» (1937), «Матеріали з мови азійських ескімосів» (1949).

Наш земляк видрукував англійською мовою монографію «Ескімоси Сибіру» (1913), яка так ніколи і не вийшла російською чи українською.

Перу Б. також належать фантастичні повісті «Вісім племен» (1902), «Жертви дракона» (1909), «Крилоносний Ікар» (1914).

За життя Б. мав 6-томне (1904) і 12-томне (1910-1911) видання оповідань і начерків.

Наш земляк зазнав політичних переслідувань з боку царського режиму. Принаймні тричі наражався на адміністративне заслання (1882-1883; 1885). За участь у студентських заворушеннях був виключений з університету й відправлений в таганрозьку буцегарню (1883-1884). Знову заарештований й на два роки запроторений до одиночної камери Петропавловської фортеці (1886-1888). Після чого отримав десять років заслання в сибірське м. Середньоколимськ (нині – Республіка Саха Якутія РФ).

Прихід більшовиків сприйняв нейтрально. В пізніх творах намагався аналізувати зрушення, які відбулися на теренах колишньої імперії.

Про подорож Б. північним Сходом Російської імперії Б. Карташов написав книгу «Країною оленячих людей».

Ім'я нашого земляка присвоєно Чукотській окружній бібліотеці (1990).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – В. Короленко, С. Бутурлін, В. Іохельсон, С. Керцеллі, Н. Гаген-Торн, Ф. Боас, Л. Толстой, Л. Штернберг, А. Чехов, К. Чуковський, М. Некрасов та ін.

БОГРОВ (БАГРОВ) Григорій Ісакович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник.

З міщанської родини.

Народився 1 (12) березня 1825 р. в м. Полтава Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 28 квітня (10 травня) 1885 р. в маєтку дружини в с. Деревці Мінської губернії Російської імперії (нині – Мінська область Республіки Білорусь).

Учився в хедері (єврейській школі), займався самоосвітою.

Працював клерком в петербурзькому Обліковому банку.

Друкувався в журналах «Вітчизняні нотатки», «Століття», «Слово», «Російський єврей», «Світанок».

Як літератор дебютував першою частиною автобіографічного роману «Записки єврея» (1863), продовження якого з'явилося набагато пізніше (1871-1873).

Потім настала черга повісті «Спійманник» (1873), оповідань «Навіжена» (1878), «Похмура сторінка», «Колишне. Маріама і Мері» (обидві – 1882), романів та повістей «Єврейський манускрипт» (1876), «Накип століття» (1879-1881), «Добрі вісті» (1879), «Проклятий» (1879-1880), «Упир», «Кого звинувачувати?», «Ортодокс» (усі – 1880), «Маніяк. Нечуваний випадок з життя молодого психіатра» (1884).

Уже після смерті автора вийшло семитомне зібрання його творів (1912-1913).

Особисте та громадське життя нашого земляка простим не було. Батьки женили його ще юнаком.

Стосунки між молодими не склалися й завершилися швидким розлученням. Десятки років Б. прожив одинаком. Лише незадовго до смерті він одружився з п. Козоплянською.

Між іншим, внук від першого шлюбу Б. Дмитро Богров уже після смерті діда вчинив вдалий замах на життя прем'єр-міністра Столипіна (1911).

Мав величезні проблеми наш земляк, який називав себе «емансипованим космополітом», з єдиновірцями. Саме тому на схилі віку він пройшов обряд хрещення, що викликало до нього ще серйозніші претензії, як «зрадника нації».

Серед друзів та близьких знайомих Б. – М. Некрасов, Я. Тейтель, Л. Леванда, А. Ландау та ін.

БОДНАРСЬКИЙ Богдан Степанович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Бібліограф, книгознавець, перекладач. Перший директор Російської центральної книжкової палати (1920).

З міщанської родини.

Народився 23 червня (5 липня) 1874 р. в м. Радивилів Кременецького повіту Волинської губернії Російської імперії (нині – районний центр Рівненської області України).

Помер 24 листопада 1968 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ).

Закінчив юридичний факультет Московського університету (1896-1901), археологічний інститут (1905-1910).

Працював редактором «Бюлетеня книжкових новин» (1909-1910), «Бюлетеня книжкових і літературних новин», очолював бібліографічний відділ «Бюлетеня літератури і життя» (1911-1917), редагував «Бібліографічні вісті» (1913-1929), був директором Російської центральної книжкової палати (1920-1921), директором Російського бібліографічного інституту (1921-1922). Член Бібліографічного товариства при Імператорському Московському університеті (1909).

Заслужений діяч науки РРФСР (1945).

Друкувався в журналі «Бібліологічні вісті».

Головний доробок Б. – «Бібліографія російської бібліографії», який являє собою детальний огляд літератури за 1913-1925 роки.

Відомі серед спеціалістів також книги «Довідковий покажчик книг та журналів, які були заарештовані з 17 жовтня 1905 р.» (1904-1910), «Бібліографія творів Л. М. Толстого» (1910), «Міжнародна десяткова класифікація та десяткова класифікація Дьюї» (1919).

Переклав з французької «Скорочені таблиці десятичної класифікації Міжнародного бібліотечного інституту».

Стаття про нашого земляка увійшла до «Всесвітнього біографічного енциклопедичного словника» (1998).

Ось що повідомив про нашого земляка у розвідці «Завоював Москву» В. Ящук: «Працьовитість, енергія, аналітичний розум дуже швидко допомогли радивилівцеві завоювати книгознавчу Москву. Він був пропагандистом міжнародної класифікації знань, яку вивчив, перебуваючи в Міжнародному бібліографічному інституті в Брюсселі, – під керівництвом засновника цього інституту Поля Отле. Виступаючи з численними доповідями в різних товариствах, Богдан Степанович ще на початку ХХ століття зумів переконати колег – учених і просто бібліотекарів – у перспективності десятичної класифікації знань. Педагогічні здібності нашого земляка проявилися в той період, коли він читав лекції з бібліографії на курсах у Московському університеті ім. Шанявського, коли виступав у вузах Ленінграда».

Серед друзів та близьких знайомих Б. – Б. Борович, П. Отле, М. Мацуєв, Ю. Меженко, М. Машкова, С. Лісовський та ін.

БОДЯНСЬКИЙ Осип Максимович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Історик, філолог, фольклорист. Псевдоніми – Ісько Материнка, М. Бода-Варвинець, І. Мастак. Перший на теренах Російської імперії магістр слов'янських наріч; першим започаткував курс зі слов'янської історії, літератури та фольклору в Московському університеті.

З родини священика.

Народився 30 жовтня (11) листопада 1808 р. в с. Варва Лохвицького повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – районний центр Чернігівської області України).

Помер 6 (18) вересня 1877 р. в м. Москва Російської імперії (нині – столиця РФ).

Закінчив духовну семінарію (1831), філологічний факультет Московського університету (1834).

Викладав латинську мову в московській гімназії №2 (з 1835), був секретарем Товариства історії старожитностей російських при Московському університеті (1845-1848; 1857-1877), редактором «Читань в Товаристві історії й старожитностей російських при Московському університеті» (вийшло 100 томів), директором друкарні Московського університету (з 1859).

Член-кореспондент Петербурзької АН (1854).

Секретар Московського товариства історії й старожитностей російських (1845).

Віднайшов Пересопницьке євангеліє (1837), вперше видав «Літопис Самовидця», «Історію Русів» (1846). Остання книга в незалежній Україні видрукувана у перекладі І. Драча (1991).

Друкувався в журналах «Син Вітчизни», «Вчених нотатках Московського університету», «Поголос», «Телескоп», «Московський спостерігач».

Як літератор дебютував збірником поезій «Малоросійські вірші» (1833).

Потім були змістовні рецензії на «Малоросійські повісті» Г. Квітки-Основ'яненка (1834), книги «Про погляди відносно походження Русі», «Наські українські казки» (обидві – 1835).

Б. – перекладач таких значущих слов'янських пам'яток як «Виноробські статuti», «Древньохорватські хроніки», «Слов'янські старожитності», «Слов'янський народоопис».

На сторінках якого очолюваних ним «Читань» наш земляк систематично друкував наукові публікації з історії та літератури. Немало місця займали й доробки, що стосувалися українських літописів та інших старожитностей. Так, завдяки Б. світ побачили «Житіє Бориса і Гліба», «Житіє Феодосія Печерського», матеріали по діяльності Кирила і Мефодія.

Наш земляк запропонував поділяти народну руську поезію на дві «основні стихії» – південну та північну. Про цілеспрямований інтерес Б. до власних коренів свідчать доробки «Про народну поезію слов'янських племен», «Розгляд різних думок про давню мову північних і південних русів» (обидва – 1837) й «Про час появи слов'янської писемності» (1855).

Б. брав активну участь в підготовці посмертного видання творів М. Гоголя, був серед тих, хто прощався з тілом Т. Шевченка у церкві Тихона-чудотворця у Москві.

Незважаючи на свій високий статус, наш земляк мав проблеми з владою. Так, за спробу надрукувати власний переклад книги британського дипломата Д. Флетчера «Про державу руську»

(1848) часопис за «найвищим розпорядженням» Миколи І закрили. Б. відсторонили від професури й звільнили з посади секретаря Товариства історії старожитностей російських. Пізніше через те, що він мав відмінні від офіційної науки погляди на проблему уніатів в Росії, його цинічно забалотували при черговому обранні на посаду й звільнили з Московського університету (1868).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – Т. Шевченко, М. Гоголь, П. Куліш, С. Враз, М. Максимович, М. Лермонтов, І. Гончаров, С. Аксакова, П. Шафарик, М. Станкевич, В. Ганка, Г. Данилевський, А. Кримський, Ф. Челаківський, К. Аксаков та ін.

БОРИСЯК Никифор Дмитрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Геолог, краєзнавець. Першим висунув і обґрунтував думку про поширення кам'яновугільних відкладів далі на захід, тобто озвучив ідею Великого Донбасу. Фундатор харківської школи геологів.

З поміщицької родини.

Народився 15 (27) березня 1817 р. в с. Ріг Лохвицького повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – Середино-Будський район Сумської області України).

Помер 18 (30) березня 1882 р. в с. Золотнишине Полтавської губернії Російської імперії (нині – в межах м. Комсомольськ Кременчуцького району Полтавської області України).

Закінчив медичний факультет Харківського університету (1838), навчався в Петербурзькому університеті (1839-1840), стажувався в Швеції і Норвегії (1840).

Працював викладачем Харківського університету (1843-1868).

Член Копенгагенського товариства північних антикваріїв (1845).

Член Французького геологічного товариства (1858).

Друкувався в газетах «Харківські губернські відомості», «Московські відомості», «Донські військові відомості», «Гірничому журналі».

Спеціалізувався з проблем геологічної будови, корисних копалин і ґрунтів України, насамперед Донбасу. Обстоював розвиток гірничої справи і розширення видобування корисних копалин, проте його пропозиції не знаходили належного здійснення.

Невід'ємна заслуга Б. – перша схема геологічної будови Харківського артезіанського басейну, блискуче підтверджена пізніше гіпотеза про можливість отримання вод, які виливаються самі, встановлення кордонів розповсюдження чорноземів Європейської Росії, обґрунтування існування Дніпровсько-Донецького артезіанського басейну, складення «ідеального» поперечного геологічного профілю по лінії Курськ – Харків – Павлоград.

Саме завдяки зусиллям нашого земляка в Харківському університеті впроваджені регіонально-геологічний та гідрогеологічний напрямки досліджень.

Перу нашого земляка належать наступні доробки: «Про чорнозем» (1852), «Начерк геогностичного складу і мінеральних багатств Харківської губернії», (1857), «Про географічне місцезнаходження міста Харкова (1859), «Про археологічні відкриття в Новочеркаську», «Про чистоту води харківських річок» (обидва – 1864), «Декілька слів про переконання Ломоносова щодо мінералів» (1865), «Збірник матеріалів, які стосуються геології Південної Росії» (1867), «Розмова про розвиток гірничого промислу на півдні Росії» (1868).

Б. видав декілька «Пам'ятних книжок Харківської губернії» (починаючи з 1864), склав орогідрографічну і геогностичну карту Харківської губернії (1867-1870).

Всього нашому землякові належить понад 60 наукових праць, присвячених геології, гідрогеології, ґрунтознавству, орогідрографії, корисним копалинам.

В м. Артемівськ Донецької області нашому землякові встановлено обеліск.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – М. Остроградський, П. Аносов, І. Леваківський, О. Бріо, О. Ходнєв, І. Лисенко, М. Бекетов, А. Давидович-Нащинський, Д. Лямбль, Ф. Ланг, П. Ейнбродт та ін.

БОРИСЯК Олексій Олексійович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Геолог, палеонтолог. Фундатор та перший директор Палеонтологічного інституту академії наук СРСР.

З родини службовця. Батько, Борисяк О., – мезовий інженер; дід, Борисяк Н., – один з перших дослідників геології Донецького кам'яновугільного басейну.

Народився 22 серпня (3 вересня) 1872 р. в м. Ромни Полтавської губернії Російської імперії (нині – районний центр Сумської області України).

Помер 25 лютого 1944 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на Новодівочому цвинтарі.

Закінчив Самарську гімназію (1891), навчався на фізико-математичному факультеті Петербурзького університету (1891-1892), закінчив Петербурзький гірничий інститут (1892-1896), прослухав повний курс зоології в Петербурзькому університеті (1897-1898).

Працював асистентом кафедри палеонтології петербурзького гірничого інституту (1898 -1899), представником Геологічного комітету в Донецькому басейні та Криму (1900-1912), викладачем географічного інституту (1919-1922), завідувачим відділом та в. о. директора геологічного музею Академії наук СРСР (1921-1930), академік-секретар відділу фізико-хімічних наук АН СРСР (1930 - 1935), завідувачим кафедрами Петербурзького гірничого інституту (1936-1938) та Московського державного університету (1939-1942), уповноваженим президії АН СРСР в м. Фрунзе (1943). Дійсний член Академії наук СРСР (1929).

Лауреат Державної премії (1943), премії ім. Н. Ахметова.

Член Геологічного комітету (1897), Російського палеонтологічного товариства (1916).

Засновник кафедри палеонтології МДУ (1939).

Вивчав молюски Донбасу, Криму, Польщі, Кавказу, Середньої Азії й Сибіру. Відкрив в давніх відкладеннях Тургайської (Казахстан) долини, а організовані ним експедиції виявили в позбавлених будь-яких органічних залишків континентальних відкладеннях того ж Казахстану й Сибіру нові горизонти життя.

Перу Б. належать доробки: двотомний «Курс палеонтології», «Геологічний начерк Ізюмського повіту», «Вступ до вивчення викопних пелеціпод», «Новий *Dicerorhinus* з середнього міоцену Північного Кавказу», «Пелеціпода юрських відкладень Європейської Росії», «Пелеціпода донецької юри», «Про залишки представників сім. Equidae з середнього міоцену Північного Кавказу», «Фауна морських відкладень Байсун-тау (Бухара)», «Новий представник халікотеріїв з третинних відкладень Казахстану», «Севастопольська фауна ссавців», «Нова раса печерного ведмеда з четвертинних відкладень Північного Кавказу».

Всього на рахунок вченого близько 270 публікацій.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – О. Карпинський, С. Нікітін, Ф. Чернишов, І. Єфремов, П. Сушкін, Ю. Орлов, В. Бодилевський, Д. Наливкін, Р. Геккер, К. Фохт, Л. Лібрович, К. Флеров, Ю. Жемчужников та ін.

БОРОВИКОВСЬКИЙ Володимир Лукич

Національний статус, що склався у світі: російський.

Художник.

З козацької родини. Батько, Боровиковський Л., – іконописець. Небіж, Боровиковський Л., – поет, філолог, етнограф.

Народився 24 липня (4 серпня) 1757 р. в м. Миргород Полтавської губернії Російської імперії (нині – районний центр Полтавської області України)

Помер 6 (18) квітня 1825 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Похований в некрополі XVIII ст.

Навчався у батька, відомого українського іконописця Луки Боровика, у Д. Левицького, австрійського художника І. Лампі-батька.

Служив у Миргородському полку (1774-1783), був радником Імператорської академії мистецтв (з 1802).

Академік Імператорської академії мистецтв (1795).

Лауреат премії Імператорської академії мистецтв (1797).

Займався церковним живописом: ікони «Христос», «Богоматір», іконостаси для Миргородського Троїцького храму (1784), Борисоглібського собору в Торжку (1790–1792), Іосифовського собору в Могилеві (1793–1794), Казанського собору в Петербурзі (1804-1811), Покровської церкви с.

Романівка Чернігівської губернії (1814-1815), образи для церкви с. Арпачево Тверської губернії (1791). Його роботи цього плану нині зберігаються в Музеї українського мистецтва (Київ), Державній Третьяковській галереї (Москва), Музеї В. Тропініна і художників його часу (Москва), Державному руському музеї (Санкт-Петербург), обласній картинній галереї (Твер), інших зібраннях.

Б. також здобув славу як портретист, започаткувавши нову сторінку в мистецтві. Основою творчості стало глибоке розуміння «життя серця» і «світу почуттів». Працював художник як у жанрі парадного, так і інтимного портрета. Його роботи талановито поєднують риси романтизму і глибокий психологізм характерів, а декоративні витонченість – з замріяністю.

Найвідоміші портрети пера нашого земляка – полковника П. Руденка, князя О. Куракіна, імператора Павла I, В. Капніста, Катерини II, Д. Трощинського, Є. Тьомкіної, сестер О. і В. Гагаріних, Г. Державіна, торжківської селянки Христі, кріпаків М. Львова.

Єдиним вцілілим зразком його портретного малярства українського періоду є портрет кінця 1770-х р. козака, пан-маршалка Новомосковського повіту, згодом полтавського бургомистра Павла Руденка, зображеного на тлі збудованих його коштом Спаської церкви та пам'ятника на честь Полтавської битви.

Б. на власні кошти відкрив у Петербурзі приватну школу живопису, де міг навчатися кожен бажаючий.

З початком XIX ст. наш земляк вдарився в містику та окультні науки. Він став членом масонської ложі «Помираючий сфінкс» (1802) та секти «Духовний союз» (1819-1824).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – В. Капніст, І. Безбородько, О. Венеціанов, Г. Державін, М. Львов, Є. Татаринова, М. Львов, Й. Лампі-батько, Д. Левицький, М. Рєпнін, Є. Оленіна, Ф. Боровський та ін.

БОРОВИКОВСЬКИЙ Олександр Львович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Правник, поет, публіцист. Псевдонім – М. Валентин.

З інтелігентської родини. Батько, Боровиковський Л., – поет, філолог, етнограф.

Народився 14 (26) листопада 1844 в м. Полтава Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 20 листопада (3 грудня) 1905 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив одну з харківських гімназій, юридичний факультет Харківського університету (1866).

Працював помічником секретаря Харківського окружного суду (1867-1870), товаришем прокурора Симбірського окружного суду (1870-1871), товаришем прокурора Петербурзького окружного суду (1871-1874), присяжним повіреним при Петербурзькому судовому окрузі (1874-1883), членом Одеської судової палати (1883-1887), приват-доцентом Новоросійського університету (1887-1894), помічником статс-секретаря Державної Ради (1894-1895), обер-прокурором (1895-1898), сенатором Цивільного касаційного департаменту (з 1898).

Друкувався в газетах «Новий час», «Санкт-Петербурзькі відомості», журналах «Вітчизняні нотатки», «Жіночий вісник», «Журнал цивільного і кримінального права», «Сполох», «Журнал міністерства юстиції», «Російська мова».

Як літератор дебютував в альманасі «Читання в Розмові любителів російського слова» нарисом «Жіноча доля в малоросійських піснях» (1864).

Потім настала черга наступних доробків: «Закони цивільні з поясненнями згідно з рішеннями Цивільного касаційного департаменту Сенату», «Статут цивільного судочинства» (обидва – 1882).

Наш земляк – автор низки етюдів «Треті особи у процесі», «Закон та совість», «Давність», «Суд та сім'я», «Справи чоловічі», «Жіноча доля за малоросійськими піснями», а також віршів, серед яких вирізняється «З українських мотивів».

У подальшому поезії Б. неодноразово зазнавали цензурних утисків, а тому часто розповсюджувалися самвидавом.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – Ф. Достоевський, І. Тургенєв, О. Воейков, М. Некрасов, М. Салтиков-Шчедрін, А. Коні, О. Суворін та ін.

БОРОВКО Микола Африканович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник-есперантист, перекладач. Літературні псевдоніми – Н.Б, Еп Ве. Світовий фундатор есперанто-прози; засновник першого на українських теренах есперанто-клубу.

З дворянської родини.

Народився в 1863 р. в м. Заславль Волинської губернії Російської імперії (нині – м. Ізяслав, адміністративний центр однойменного району Хмельницької області України).

Помер в 1913 р. в м. Сімферополь Таврійської губернії Російської імперії (нині – Автономна Республіка Крим України).

Закінчив військове училище.

Працював інженером петербурзької сталеливарної компанії (1896-1897), служив в Сибіру (1897-1902), директором Ялтинської міської публічної бібліотеки (1902-1905), Сімферопольської міської бібліотеки (1908-1913).

Голова петербурзького есперанто-товариства «Espero» (1896-1897).

Член кримського Товариства природодослідників і любителів природи.

Друкувався в газеті «Кримський кур'єр», журналах «La Esperantisto», «Питання філософії і психології», «Журнал для всіх», «Вісник виховання», збірнику «Fundamenta krestomatio».

Наш земляк – автор оповідань «В могилі» (1892), «Випадок», «Життя», «Ніч» (1892-1895), «Баран» «Максим-ідіот» (1897-1898), п'єси «Остання сцена з «Фауста», книги «Психологія мислення» (1904).

Його перу належить теоретичні статті «Про переклад поезії міжнародною мовою» (1891), «Психологія читання».

Переклав «Кам'яного гостя» О. Пушкіна, «Шильонського в'язня» Д. Байрона.

Що стосується особистого життя, то воно його не пестило: при пологах померла мати (1863), трохи пізніше помер батько (1873); за низку полемічних статей його як «неблагонадійного» разом з родиною вислали з м. Ялта (1905).

На фасаді першої громадської бібліотеки Ялти встановлена меморіальна дошка з написом: «Тут, у першій міській публічній бібліотеці ім. Жуковського (нині – ім. А. П. Чехова) в 1902-1906 рр. працював М. А. Боровко (1863-1913) – перший директор, передовий громадський діяч Криму, піонер міжнародної мови есперанто (2002).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – В. Гернет, В. Лойко, А. Грабовський, В. Тромпетер, Л. Заменгоф та ін.

БОРОВСЬКИЙ Тадеуш

Національний статус, що склався у світі: польський.

Письменник.

З міщанської родини. Батько – власник книжкової крамниці.

Народився 12 листопада 1922 р. в м. Житомир Волинської губернії СРСР (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Звів рахунки з життям 1 липня 1951 р. в м. Варшава (Польська Народна Республіка).

Закінчив факультет польської мови та літератури Варшавського університету.

Працював комірником на складі будматеріалів, референтом з питань культури Польського інформаційного прес-бюро в Східному Берліні.

Лауреат Національної літературної премії другого ступеня (1950).

Друкувався в журналі «Творчість», «Нова культура»

Як письменник дебютував збіркою віршів «Деся земля», видрукованою в підпіллі (1942).

Потім настала черга книг оповідань і спогадів «Ми були в Освенцімі» (1946), «Кам'яний світ», «Прощання з Марією» (обидві – 1948).

За прозою нашого земляка режисер А. Вайда зняв фільм «Пейзаж після битви» (1970).

Я. Івашкевич зазначає: «Я вважаю, ніхто, окрім Боровського, не зміг так глибоко проникнути в суть процесу, котрий ганьбить людство, ніхто не зумів так точно описати методи і наслідки розтління людських душ. Ніхто – це не означає ніхто у нас. Мені здається, що оповіданням Боровського немає нічого подібного в світовій літературі. Це вище досягнення в цьому жанрі».

Що стосується особистого життя нашого земляка, то батька і матір нашого земляка більшовики запроторили до сталінських концтаборів (1926); сам письменник під час Другої світової війни перебував у німецьких концтаборах Освенцім, Нацивейлер-Даутмергель і Дахау (1943-1945).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – Я. Седлецкий, А. Гірс, З. Строїнський, С. Марчак-Оборський, К. Бачинський, Т. Гайци, В. Боярський, К. Ольшевський та ін.

БОРТНЯНСЬКИЙ Дмитро Степанович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Співак, композитор. Фундатор музики на теренах Російської імперії.

З козацької родини. Батько, Бортнянський С., служив у гетьмана К. Розумовського.

Народився 30 липня (10 серпня) 1751 р. в м. Глухів Чернігівського полку Російської імперії (нині – районний центр Сумської області України).
Помер 28 вересня (10 жовтня) 1825 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ). Похований на Смоленському цвинтарі (могила не збереглася).
Навчався в глухівській співочій школі (1757-1759), петербурзькій Придворній співочій капелі (1759-1769), в Італії (1769-1779). Чудово грав на гуслах, бандурі, скрипці.
Був капельмейстером Придворної співочої капели (1780-1784), керівником хорів Сухопутного шляхетського корпусу й Смольного інституту (1784-1795), управляючим (1796-1801), директором Придворної співочої капели (1801-1816), цензор всіх нот духовної музики, які друкувалися на теренах Російської імперії (1816-1825).
Почесний член петербурзької Академії мистецтв (1804).
Член Російського філармонічного товариства (1815).
Нашого земляка ще за життя називали «Орфеем ріки Неви», а скульптурне зображення розмістили на новгородському пам'ятнику «Тисячоліття Русі» (1861).
Перу Б. належать опери «Алкід», «Креонт», «Свято синьйора», «Квінт Фабій», «Сокіл», «Син-суперник, або Сучасна стратоніка», кантати «Співець у стані руських воїнів», сонати для клавесина.
Друком у Б. вийшли 35 концертів, 21 духовне співання, 8 духовних тріо с хором, 7 херувимських співань, триголосна літургія, зібрання духовних псалмів.
Кращими концертами вважаються «Гласомь моимъ ко Господу воззвахъ», «Скажи ми, Господи, кончину мою», «Вскую прискорбна еси, душе моя», «Да воскреснет Богъ», «Коль возлюбленна селения Твоя, Господи».
Музика Б. хоча стилістично й близька ранньокласичній європейській, вона вщерть наповнена інтонаціями української й російської побутової пісні.
Існує чи то правда, чи легенда про останні хвилини життя нашого земляка. В інший світ він буцімто відходив під звуки власного концерту, який виконували півчі. Занадто красиво, щоб бути правдою? Проте ось достовірний факт: лікаря запросили, коли композитор... вже помер.
Пам'ятники землякові встановлено в м. Глухів Сумської області (1995), у нью-йоркському соборі Івана Богослова, а його скульптурний барельєф прикрашає монумент «Тисячоліття Росії» (1861).
Серед друзів та близьких знайомих Б. – Д. Мартіні, М. Півторацький, Б. Галюппі, Катерина II, О. Строганов, І. Мартос, М. Березовський, А. Сальєрі, П. Турчанінов, Д. Паїзієлло, П. Вел'ямінов, М. Херасков та ін.

БОСКЕ Ален

Національний статус, що склався у світі: французький.
Прозаїк, поет, публіцист, літературознавець, перекладач, журналіст. Справжнє прізвище – Біск Анатолій Олександрович.
З письменницької родини. Батько, Біск О., – поет, перекладач.
Народився 28 березня 1919 р. в охопленому полум'ям громадянської війни м. Одеса, яке переходило з одних рук до інших (нині – адміністративний центр однойменної області України).
Помер 17 березня 1998 р. в м. Париж (Франція).
Навчався в Брюссельському вільному університеті, французькій Сорбонні.
Працював заступником головного редактора нью-йоркської газети «Вільна Франція» (1942-1943), в лондонській штаб-квартирі Ейзенхауера (1944-1945), в берлінському штабі союзних військ (1945-1951), викладачем в низці американських університетів (з 1959).
Воював в трьох арміях – бельгійській, французькій, американській. Брав участь у відкритті другого фронту і висадці союзників в Нормандії.
Член Бельгійської академії наук.
Член Квебекської академії.
Президент Європейської поетичної академії.
Друкувався в «Monde», «Nouvelles littéraires», «Figaro», «Nouvelle Revue française», «Quotidien de Paris».
Голова французької академії «Малларме».
Як літератор дебютував збіркою віршів «Premier Testament» (1957).
Потім настала черга романів «Російська мати», «Дитина, якою ти був», «Людина для іншої людини», книг віршів.

Всього перу нашого земляка належить півтора десятка романів, близько тридцяти поетичних збірок.

Перекладав М. Цветаєву, Г. Ахматову, М. Волошину, В. Хлебнікова.

Крихіткою разом з батьками емігрував до Болгарії (1920), потім – Бельгії (1925) США (1942) і, нарешті, Франції (1950-і).

С. Максимов в есе «Блискуче прожити непоміченим» зазначає: «Збірка заміток, афоризмів і просто цікавих думок – це спроба А. Боске описати своє життєве кредо. Ці замітки він робив впродовж всього життя. Останні не набули якоїсь форми чи то із-за небажання автора, чи то, можливо, він просто не встиг цього зробити. Можливо, це були лише накидання майбутніх сюжетів до віршів і прози. Проте ці замітки точно відображають характер людини, для якої жити означало грати музику Слова на струнах Життя».

Серед друзів та близьких знайомих Б. – А. Бретон, Б. Шрейбер, Р. Келуаз та ін.

БОЦЯНОВСЬКИЙ Володимир Феофілович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Драматург, критик, історик літератури. Один з фундаторів і перший голова Російського бібліографічного товариства.

З родини священика.

Народився 15 (27) червня 1869 р. в с. Скоморохи Житомирського повіту Волинської губернії Російської імперії (нині – Житомирський район Житомирської області України).

Помер 16 липня 1943 р. у м. Москва СРСР (нині – столиця РФ).

Закінчив житомирську гімназію №1 (1888), вчився в Петербурзькому університеті (1888-1892).

Працював вихователем та викладачем в гімназіях. Служив в імператорській канцелярії чиновником з прийняття прохань (1896-1906; 1910-1917). Завідував відділом у газеті «Русь» (1903-1908), був редактором журналів «Сірий вовк» (1907-1908) та «Вільний художник» (1910-1911), лектором, бібліотекарем Бібліотеки Академії наук СРСР.

Друкувався в газетах «День», «Цілина», «Нова Русь», «Біржові відомості», «Голос», «Новий час», «Київський тиждень», «Ранок Росії», журналах «Історичний вісник», «Російська старовина», «Бібліограф», «Новий час», «Київська старовина», «Нове слово», «Щорічник імператорських театрів», «Сучасник», «Театр і мистецтво», «Русь», «Сонце Росії», «Лелітки», «Вогник», «Північ», «Ранок», «Літературному альманасі уральського життя». Розмістив статті в «Словнику» С.

Венгерова й «Енциклопедичному словнику» Брокгауза – Ефрона.

Як літератор дебютував в газеті «Волинь» (1885).

Потім настала черга глибоких дослідницьких робіт «Хто вбив царевича Дімітрія» (1891), «Російські вільнодумці XIV-XV ст.» (1896), «Історичний нарис діяльності Російського товариства Червоного Хреста» (1896), «Богошукачі» (1911).

Б. – автор п'єс «Наталі Пушкіна. Жриця Сонця» (1912), «Велика віщунка» (1913), «Патріарх Никон» (1923), «Петро III» (1923), «Патріарх Никон», «Петро III» (обидві – 1923), «Чаклун його Величності» (1924).

Далеко не всі доробки Б. були до вподоби царській владі. Так, постановку його п'єси «Суд Пілата» (1905) заборонила театральна цензура. Така ж доля спіткала ще два твори – «Нові» та «Мошва».

Наш земляк переклав українською мовою для трупи п. Суслова «Ревізор» М. Гоголя.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – М. Горький, В. Комісаржевська, К. Бальмонт, О. Блок, С. Венгеров, О. Форш, К. Чуковський та ін.

БРАГІНСЬКИЙ Мані-Лейб

Національний статус, що склався у світі: американо-єврейський.

Поет, перекладач.

З міщанської родини.

Народився 20 грудня 1883 р. в м. Ніжині Чернігівської губернії Російської імперії (нині – районний центр Чернігівської області України).

Помер 4 жовтня 1953 р. в м. Нью-Йорку (США). Похований на місцевому цвинтарі.

Спеціальної освіти не мав.

Працював чоботарем, журналістом.

Член Української соціалістичної партії.

Друкувався в газетах «Ді нає цайт», «Форвертс», журналі «Література і життя».

Перу нашого земляка належать збірки «Вірші», «Балади», «Єврейські і слов'янські мотиви» (усі – 1918), двотомник «Вірші і балади» (1955). Його казка у віршах «Інгл-цінгл-хват» неодноразово перевидавалася, у тому числі й у СРСР.

Не знаходячи спільної мови з владою, емігрував – спочатку до Великобританії (1904), а потім – США (1905).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – С. Єсенін, І. Мангер, З. Ландау, Г. Горбачов, Е. Лисицький, Д. Ігнатов, А. Дункан, Р. Айзланд, В. Бренер та ін.

БРАЗ Йосип Еммануїлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Художник.

З міщанської родини.

Народився 22 січня 1873 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 6 листопада 1936 р. в Ліс-Шантіл'ї поблизу м. Париж (Франція).

Закінчив Одеську малювальну школу (1890), навчався в Мюнхенській приватній малювальній школі Ш. Холлоші (1890-1894), Петербурзькій академії мистецтв (1895-1897).

Працював викладачем у власній майстерні (1890-і), Малювальній школі при Товаристві пересувних художників (1902-1904), Вищому державному художньо-технічному інституті (1920-і), вченим хоронителем і завідувачим відділом Ермітажу (1918-1924), реставратором пам'ятників старовини в м. Новгород (1926-1927), викладачем Вищих державних художньо-технічних майстерень (1927-1928).

Член комітету і скарбник товариства «Світ мистецтва».

Дійсний член Петербурзької академії мистецтв (1914).

Серед найвідоміших доробків портрети Є. Мартинової (1896), М. Кузнецова (1897), А. Чехова (1898), графині Є. Толстої (1900), невідомого в кріслі (1906), дружини (1907), пейзажі Криму і Фінляндії (1910-і), «Натюрморт з мідною ступкою» (1920) та ін.

Йому пензлю також належать портрети С. Іванова, Л. Пастернака, О. Соколова, К. Сомова, К. Первухіна, С. Бахрушина, М. Савіної, І. Гінцбурга.

Наш земляк – Автор натюрмортів в дусі «малих голландців», імпресіоністських пейзажів.

Займався літографією, офортом.

Створив галерею портретів російських художників кінця XIX – початку XX ст. Особливою популярністю користувалися його витончені жіночі портрети.

На одному з останніх московських аукціонів за картину Б. «Північний пейзаж» просили 45000 USD.

З приходом до влади більшовиків у митця виникли проблеми: його, звинувативши в скуповуванні картин для вивезення за кордон і шпигунстві, заарештували й відправили в заслання в м. Новгород (1924-1926), а колекцію – націоналізували.

Півтора року по тому Б. емігрував – спочатку в Німеччину (1928), а потім – Францію (1928).

Нині його картини зберігаються в музеях України, Росії, Казахстану.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – І. Рєпін, А. Чехов, С. Іванов, К. Костанді, П. Савіна, Ш. Холлоші, П. Третьяков, Л. Пастернак, К. Сомов, В. Комісаржевська, К. Первухін, З. Серебрякова, І. Гінцбург та ін.

БРАЙКО (БРАНКОВСЬКИЙ) Григорій Леонтійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Видавець, дипломат, журналіст, перекладач.

З шляхетської родини.

Народився на початку 1740-х рр. в [Малоросії].

Помер в 1793 р. в м. Відень (Австрія). Похований на місцевому цвинтарі.

Навчався в Києво-Могилянській академії, Московському академічному університеті (1764-1765), Геттінгенському та Кільському університетах (1765 – поч. 1770-х).

Працював перекладачем в російській Академії наук, радником Колегії іноземних справ (1778-1783), радником російського посольства у Венеції (1783-1789), а згодом – Відні (1789-1793).

Видавав журнал «Санкт-Петербурзький вісник», в якому пропагував конституційні ідеї і необхідність полегшення долі селян (1778-1781).

Друкувався в журналах «Зібрання новин», «Санкт-Петербурзький вісник», «Зібрання різних творів і новин».

Як літератор дебютував перекладом уривком «Королівство Аглінське, або Великобританія й Ірландія» з «Географії» А. Бюшінга (1772).

Потім настала черга перекладів «Діалогів Діогена» К. Віланда, «Розмови, яка містить скаргу на шлюб, між Євлалією та Ксантипою» Е. Роттердамського, книг «Ірін» Е. Клейста, «Вічність» А. Галлера та ін. Тема перекладів викликала невдоволення влади. Чашу її терпіння переповнило опублікування Б. «Сатири I « В. Капніста та «Володарям і суддям» Г. Державіна. Під тиском сановних потіпак журнал «Санкт-Петербурзький вісник» було закрито. Самого ж українця-співвидавця відправили у почесне заслання до Венеції, заборонивши займатися літературною діяльністю.

Після смерті Б. вдовиці та дітям жилося дуже сутужно. І лише з приходом на трон Павла I зусиллями друзів покійного сиротам надали матеріальну допомогу.

А ось яку інформацію подає про земляка довідник «Києво-Могилянська академія в іменах XVII-XVIII ст.»: «Б. заслужив немилість у правлячих колах своїм свободолюбством та гідністю, був типовим представником Київської освіченості у Санкт-Петербурзі. Знання мов, захоплення ідеями французького просвітництва, віра у просвіченого монарха, який правитиме державою, спираючись на справедливі закони, породжували у Б. прагнення прислужитися суспільству своїми знаннями і цим сприяти його реформуванню. ...» «Санкт-Петербурзький вісник» Б., по суті, започаткував наукову бібліографію. Спрямованість журналу виявлялася з опублікування у першому номері замість редакційної передмови «фрагментів і думок», запозичених у різних авторів, де наскрізною ідеєю було визнання природного права, за яким кожна людина є особисто вільною. Не дивно, що незабаром ...видавця було відправлено у Венецію з негласною заборonoю займатися літературною та перекладацькою діяльністю».

Серед друзів та близьких знайомих Б. – І. Богданович, В. Капніст, Г. Державін, М. Панін, Б. Арндт, Я. Штелін, М. Львов, І. Вейтбрехт, Я. Княжнін, І. Хемніцер, М. Щербатов, О. і С. Воронцові, А. Шлецер та ін.

БРАНКЕВИЧ Михайло Степанович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, поет, перекладач.

З дворянської сім'ї.

Народився бл. 1778 р. в [Малоросії].

Помер 8 (20) липня 1812 р. в м. Москва Російської імперії (нині – столиця РФ).

Навчався в Київському головному народному училищі, Києво-Могилянській академії (1795-1796), гімназії Московського університету (1796-1799), філософському факультеті Московського університету (1799-1804).

Працював викладачем в Смоленській гімназії (1804-1805), гімназії при Московському університеті (1805), чиновником канцелярії Міністерства юстиції (1807-1809), гімназії при Московському університеті (1810-1812).

Друкувався в журналах «Друг юнацтва», «Іппокрена», «Приємне і корисне».

Як літератор дебютував перекладами з німецької та французької мов (1794).

Найвідоміший з перекладів – «Дух Еккартсаузена, або сутність вчення цього знаменитого письменника» (1810). У ньому перекладач поділяв церкву на «істинну» й «хибну»: «Зовнішня церква обмазана брудом вад, а внутрішня тверда».

Б. – автор книг «Найточніший астрономічний телескоп, або Загальний астрономічний, політичний та економічний календар на 336 років» (1808), «Хоробрий філософ Лев Андрійович Громін, товариш по службі Сили Андрійовича Богатирьова» (1809), «Кривава війна в Архиповича з Яремівною» (1810), «Розмови Калузької губернії селянина с дружиною своєю про мінливе щастя французької зброї та дивовижних успіхах російських військ» (1813), «Основи математики», «Нова й повна книга для ворожіння» (обидві – 1814).

Опублікував Б. близько 2000 народних приказок та прислів'їв.

А особ що пише про нашого земляка Р. Садовникова у статті «Бранкевич Михайло Степанович»: «Б. намагається осмислити історичну обстановку 1810-х рр. («Я бачу, збирається над Європою хмара кривавих задумів. Але ти, безсмертна Росія! як і раніше, відіб'єш і розсиплеш їх») і соціальні вади російського суспільства (глухий старий, вийшовши у відставку після героїчної солдатської служби, змушений працювати на поміщика і карався за щонайменшу провину)».

Що стосується особистого життя, то Б. страждав слабким здоров'ям (помер від сухот) і пізнав, що таке злидні.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – М. Невзоров, Ф. Любій, І. Лопухін та ін.

БРАТАНОВСЬКИЙ-РОМАНЕНКО Андрій Семенович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Священнослужитель, перекладач. В чернецтві – Анастасій (1790).

З родини священика. Батько, Братановський-Романенко С., – протоієрей баришівської церкви Різдва Богородиці.

Народився 16 (27) жовтня 1761 р. в м. Баришівка Переяславського повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – районний центр Київської області України).

Помер 10 (22) грудня 1806 р. в м. Астрахань Російської імперії (нині – обласний центр РФ).

Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив Переяславську духовну семінарію (1782).

Був викладачем Севської (1782-1784), Вологодської (1784-1788), Кирило-Білозерської (1788-1789), Олександрівської духовних семінарій, читав Закон Божий кадетам Ізмайлівського полку (1790-1792), законовчителем Сухопутного шляхового корпусу (1792), придворним проповідником (1793-1796), єпископом білоруським (1797-1805), архієпископом астраханським (1805-1806).

Дійний член Імператорської Академії наук і мистецтв (1794).

Член Святійшого Синоду (1796).

Кавалер ордена св. Ганни 1-го ступеня (1797).

Наш земляк – автор реформи духовних училищ, за яку одержав діамантову панагію.

Перу Б.-Р. належать доробки: «Досвід про досконалість» (1805), посібник з підготовки проповідей «Tractatus de concionum dispositionibus formandis» (1806), переклад трактату «Дослідження властивостей суботи та спокою Нового завіту» Г. Кондея (1787), книг «Запобігання безвір'ю та нечестивості, здоровим глуздом, совістю та досвідом доведене» Ж.-А.-С. Формея (1794), «Плач Ієремії пророка» Ф.-Т.-М. де Бакюляра (1797), «Істинний Месія, або Доказ божественного приходу в світ Ісуса Христа і його божества» (1801).

Працював Б.-Р. і над перекладом «Тлумачення на Євангеліє Івана Богослова» та «Історію падіння та розвалу Римської імперії» Е. Гіббона, проте ці доробки завершити не встиг.

Власну багатющу бібліотеку наш земляк заповів Астраханській духовній семінарії.

Серед друзів та близьких знайомих Б.-Р. – І. Братанович, Г. Петров, Олександр І, І. Бецький, Катерина II, І. Шувалов, Павло І, П. Левшин та ін.

БРЕДИХІН Федір Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Астроном, перекладач. Фундатор кафедри астрофізики Московського університету Російської імперії. В астрономії існує науковий термін «теорія кометних форм Бредихіна».

З дворянської родини. Батько, Бредихін О., – капітан-лейтенант Чорноморської флотилії.

Народився 26 листопада (8 грудня) 1831 р. в м. Миколаїв Херсонської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 1 (14) травня 1904 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Похований у фамільному склепі в маєтку «Погост» поблизу Кінешми (нині – Іванівська область РФ).

Навчався в пансіоні при одеському Рішельєвському ліцеї (1845-1849), в Рішельєвському ліцеї (1849-1851), закінчив фізико-математичний факультет Московського університету (1851–1855).

Працював викладачем Московського (1858-1869; 1869-1876), Київського (1869) університетів, директором астрономічної обсерваторії Московського університету (1873-1890), директором Пулковської обсерваторії (1890-1895).

Академік Петербурзької академії наук (1890).

Один з фундаторів і член Московського математичного товариства (1864).

Член (1862), президент Російського товариства дослідників природи (1886-1890).

Член і перший президент Російського астрономічного товариства (1891).

Дійсний член Німецької академії дослідників природи «Леопольдіна» (1882).

Почесний член Королівського астрономічного товариства в Лондоні (1884).

Почесний член Ліверпульського астрономічного товариства (1884).

Член-кореспондент Італійського товариства спектроскопістів (1889).

Член-кореспондент Математичного і природничо-наукового товариства в Шербурзі (1889).

Член-кореспондент «Бюро довгот» в Парижі (1894).

Б. – автор механічної теорії кометних форм, класифікації кометних хвостів, організатор систематичних спостережень метеорів. За його безпосередньою участю розпочалися систематичні спостереження хромосфери Сонця за допомогою протуберанц-мікроскопа, фотографування сонячних плям і факелів, дослідження змінних зірок і планетарних туманностей. Учений вніс значний внесок до інструментальної оптики і гравіметрії.

На основі ретельного незалежного аналізу архівних даних Б. дійшов висновку про підробку інквізицією документів, які обґрунтовували звинувачення проти Галілея.

Друкувався в журналах «Аннали Московської обсерваторії», «Вісті Імператорської академії наук», «Російський вісник», «Кругозір», «Вісник Європи», «Природа».

Як вчений дебютував статтею «Декілька слів про кометні хвости» (1861).

Потім настала черга наступних доробків: «Про кометні хвости» (1862), «Збурення комет, які не залежать від планетних тяжінь» (1865), «Процес Галлея за новими даними» (1871), «Етюди про походження космічних метеорів і виникнення їх потоків» (1903).

Переклав трагедії «Віргінія» В. Альфієрі, «Франческа да Ріміні», «Герцог Міланський» С. Пелліко. Засновано премію ім. Ф. Бредихіна АН СРСР (1946).

Ім'ям нашого земляка названо кратер на зворотному боці Місяця.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – С. Костинський, З. Соколовський, П. Штернберг, Б. Щетинін, В. Цераський, Б. Швейцер, А. Білопольський, А. Секкі та ін.

БРЕЖИНСЬКИЙ Андрій Петрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет.

З дворянської родини.

Народився в 1779 р. в с. Волинка Чернігівської губернії Російської імперії (нині – Сосницький район Чернігівської області України).

Помер після 1843 р.

Закінчив артилерійський кадетський корпус №2 (1785-1795).

Служив в Сибірському драгунському полку, був ад'ютантом при генералові (майбутньому канцлерові) А. Горчакові, працював в Комісії по складанню законів (1801-1803), бібліотекарем у відправленого в заслання А. Зубова – одного з організаторів вбивства царя Павла I (1804-1808), читав курс словесності в Гірському кадетському корпусі (1806-1815), був клерком Експедиції астраханських соляних промислів Міністерства фінансів (1815-1817).

Друкувався в журналах «Товариш освіти», «Бесіди любителів російського слова», «Дух журналів».

Як літератор дебютував одою «Росіянин біля труни нездоланного героя» (1799).

Б. – автор од «Епістоли» (1801), «Послання покійному Козловському» (1805), «Зображення Суворова» (1817), поеми «Блаженство Півночі, чи Слава царів і торжество народу» (1806), «Торжество вінценосця. Блаженство підданих і Слава російської імперії» (1826).

За деякими свідченнями, Б. випробовував свої сили і в якості драматурга, проте ці доробки до нас не дійшли.

Наш земляк готував до друку підручник граматики, але його не закінчив.

Більшість творів Б. не були надруковані.

Доживав віку на утриманні якогось благодійника в м. Вика (нині – Нижньогородська область РФ).

Ось як, бодай дотично, згадує нашого земляка І. Теодорович у нарисі «Іван Пнін»: «Згадуючи останні місяці життя батька, П. О. Радіщев пише: «Особи, які відвідували його під час останнього перебування в Петербурзі, були... Бородовіцин, Брежинський, Пнін – молоді люди, що слухали його з великою цікавістю і увагою». Другим із згаданих Павлом Олександровичем «молодих людей» – мабуть, був поручик Андрій Петрович Брежинський – малопомітний поет, співробітник «Друга освіти» 1805 р. і «Духа журналів» 1817 р. Що ж до Бородовіцина, то, поза сумнівом, це Іван Сергійович Бородовіцин, син багатого смоленського і орловського поміщика, товариш по службі О. М. Радіщева в Комісії по складанню законів. Про стосунки Пніна з Брежинським і Бородовіциним ніяких даних не збереглося».

Серед друзів та близьких знайомих Б. – О. Казадаєв, І. Пнін, Г. Державін, О. і П. Радіщеві, М. Козловський, А. Горчаков, О. Шишков, І. Бородавіцин, А. Зубов та ін.

БРЕЖНЕВ Леонід Ілліч

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Державний і політичний діяч.

З міщанської родини. Батько, Брежнєв І., – вальцювальник Дніпровського металургійного заводу.

Народився 19 грудня 1906 (1 січня 1907) р. в с. Камінське Романківської волості

Катеринославського повіту Катеринославської губернії Російської імперії (нині – м.

Дніпродзержинськ Дніпропетровської області України).

Помер 10 листопада 1982 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований біля Кремлівської стіни.

Закінчив Курський землевпорядно-меліоративний технікум (1927), Дніпродзержинський металургійний інститут (1935).

Був землевпорядником у Білорусії, на Курщині і Уралі (1927-1931), інженером Дніпровського металургійного заводу (1931-1933), директором змінного робітничого факультету Кам'янського металургійного інституту (1933-1935), директором Дніпродзержинського металургійного технікуму (1936-1937), завідувачем відділу (1938-1939), секретарем (1939-1941)

Дніпропетровського обкому КП(б)У, політруком Закавказького фронту (1942-1943), начальником політуправління 4-го Українського фронту (1943-1946), першим секретарем Запорізького (1946-1947), Дніпропетровського (1947-1950) обкомів партії, ЦК Компартії Молдавії (1950-1952), секретарем ЦК КПРС (1952-1953), начальником Політуправління Військово-Морських Сил, заступником начальника Головного політичного управління Радянської Армії і Військово-Морського Флоту (1953-1954), другим (1954-1955) і першим (1955-1956) секретарем ЦК Компартії Казахстану, секретарем ЦК КПРС (1956-1960), головою Президії Верховної Ради СРСР (1960-1964), генеральним секретарем ЦК (КПРС (1964-1982).

Лауреат Ленінської премії «За зміцнення миру між народами».

Лауреат Ленінської премії з літератури (1980).

Чотириразовий Герой Радянського Союзу.

Герой Соціалістичної Праці.

Маршал Радянського Союзу (1976).

Учасник змови по усуненню від влади М. Хрущова (1964).

За часів Б. в СРСР активно розвивалося житлове будівництво (зведено майже 50 відсотків житлового фонду країни), медичне обслуговування, освіта, аерокосмічна, автомобільна, нафтогазова і військова промисловість.

В той же час, втягнувшись в гонку озброєнь, Радянський Союз почав витратити на військові цілі недозволено великі засоби в збиток цивільним секторам економіки. У країні почав відчуватися гострий брак товарів народного споживання і продуктів харчування, в столицю потягнулися «продовольчі потяги» з провінцій.

Б. пригнічував інакомислення як в СРСР, так і Польщі, в Чехословаччині (1968); серйозною його помилкою стало і введення радянських військ до Афганістану (1980).

З кінця 1980-х в СРСР спостерігався культ особи Б.

До 100-річчя з дня народження нашого земляка у Росії знято документальний чотирисерійний фільм «Брежнєв» (2006).

Серед друзів та близьких знайомих В. – М. Суслов, В. Молотов, Г. Цуканов, А. Мікоян, В.

Щербицький, Ю. Андропов, К. Черненко, А. Громико, О. Шелепін, М. Підгорний, О. Косигін, М. Горбачов та ін.

БРЕЙТ Грегорі

Національний статус, що склався у світі: американський.

Фізик. Один з фундаторів прискорювальної техніки. У фізиці існує науковий термін «формула Брейта – Вігнера» (1936).

З міщанської родини.

Народився **14 липня 1899 р. в м. Миколаїв Херсонської губернії Російської імперії** (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер **11 вересня 1981 р. в США.**

Закінчив університет Д. Гопкінса в штаті Меріленд (1920).

Працював асистентом і викладачем Лейденського, Міннесотського університетів, Технологічного інституту Карнегі (1921-1929), Нью-Йоркського (1929-1934), Вісконсинського (1934-1947), Єльського (1947-1968), Буффальського (1968-1974) університетів.

Член Національної академії наук США (1939)

Кавалер медалі Б. Франкліна (1964), Національної медалі науки США (1967).

Лауреат премії Боннера (1969).

Спеціалізувався з проблем ядерної структури, властивостей ядерних сил, теорії розсіяння, квантової теорії, квантової механіки, квантової електродинаміки, теорії прискорювачів, фізики високих енергій.

Розвинув першу квантово-механічну теорію ефекту Ханле (1933).

Дав пояснення аномального магнітного моменту електрона (1948).

Спільно з Э. Кондоном і Р. Презентом висунув гіпотезу ізотопічної інваріантності ядерних сил, звернувши увагу на еквівалентність сил «протон – нейтрон» і «протон – протон» (1936).

У парі з Э. Кондоном розробив теорію розсіяння протонів на протонах.

Уперше з І. Рабі вказав, що спіни і магнітні моменти ядер можна вимірювати, вивчаючи відхилення атомних пучків.

Брав участь в американському атомному проєкті, проте рано залишив його (1942).

Друкувався в журналі «Physical Review».

Перу нашого земляка належить книга «Теорія резонансних ядерних реакцій».

Творчості Б. присвятили свої розвідки А. Арсеньєв «Про резонансне розсіяння на потенціалі типу «пастки» і формулі Брейта – Вігнера» і В. Макаров «Про потенціал Брейта в квантовій електродинаміці».

До США емігрував разом з батьками (1915).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – Е. Фермі, Л. Сцільард, П. Еренфест, Е. Теллер, Р.

Оппенгеймер, Е. Кондон, Р. Презент, М. Тув, І. Рабі, Ю. Вігнер та ін.

БРЕЧКЕВИЧ Митрофан Васильович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Історик-медієвіст.

З родини священика.

Народився 4 червня 1870 р. в с. Бакоти Кременецького повіту Волинської губернії Російської імперії (нині – Кременецький район Тернопільської області України).

Помер в 1963 р. в м. Київ СРСР (нині – столиця України).

Закінчив Волинську семінарію (1890), історико-філологічний факультет Юр'ївського університету (1897-1901), слухав лекції в Берлінському університеті (1911-1913).

Працював вчителем зразкової церковнопарафіяльної школи при Волинській семінарії (1890-1891), наглядцем Єлизаветградського духовного училища (1891-1897), вчителем Юр'ївського реального училища (1904-1911), викладачем Юр'ївського (1906-1911), Казанського (1913-1923) університету, Дніпропетровського інституту народної освіти (1923-1931), науковим співробітником Севастопольського музейного об'єднання (1931-1938), викладачем Київського педагогічного інституту (1938-1944), Київського університету (1944-1950).

Член Дніпропетровського наукового товариства.

Лауреат золотої медалі сенатора фон Брадке (1900).

Друкувався в журналах і вісниках «Збірник науково-літературного товариства Імператорського Юр'ївського університету», «Записки Дніпропетровського інституту народної освіти».

Як вчений дебютував розвідкою «Досвід дослідження історії слов'янської держави в Східній Померанії» (1899).

Потім настала черга наступних доробків: «Святополк – князь Поморський» (1902), «Нариси і дослідження з соціальної і державної історії князівства Славія» (1910), «Перший похід Оттона в Італію», «Вступ до соціальної історії князівства Славія або Західного Помор'я» (обидва – 1912), «Грамота папи Інокентія II від 1140 року волинському єпископу Адальберту» (1913), «Північно-східний археологічний інститут в Казані» (1919), «Підготовка російсько-турецької війни 1877-78 рр. і Казань» (1923), «Доба західноєвропейського феодалізму в новітніх працях радянських істориків» (1927).

Перу нашого земляка також належать книги «Перші поморські монастирі» (1905), «Полабські слов'яни» (1915),

Серед друзів та близьких знайомих Б. – М. Грушевський, А. Ясинський, М. Крашениников, Є. Шмурло, Д. Яворницький, М. Злотников, В. Пархоменко, О. Вальц, І. Стратонов, К. Харлампович, М. Худяков, Б. Адлер, І. Покровський, С. Малов, І. Лаппо, І. Степанів, Ю. Коршун, П. Єфремов, В. Смолін, С. Порфир'єв, Ю. Іванов, В. Сокіл та ін.

БРИЛЬ Янка (Іван Антонович)

Національний статус, що склався у світі: білоруський.

Прозаїк, перекладач. Перший вихідець з України – народний письменник Білорусі (1981).

З родини робітника-залізничника.

Народився 22 липня (4 серпня) 1917 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 24 липня 2006 р. в м. Мінськ (Республіка Білорусь). Похований на цвинтарі селища Колодище під Мінськом.

Закінчив польську семирічну школу (1931).

Працював редактором газети «Сцяг свабоды» і сатиричного аркуша «Партизанскае жигала» (1942-1944), журналів «Вожик», «Маладосць», «Полімя», в Державному видавництві БРСР, очолював правління Спілки письменників БРСР (1966-1971).

Служив у польській армії, потрапив в німецький полон (1939-1941), звідки втік.

Лауреат Державної премії СРСР (1952).

Лауреат Державної премії БРСР (1982).

Лауреат літературної премії ім. Я. Коласа (1963).

Почесний член Національної академії наук Білорусі (1994).

Кавалер медалей Франциска Скорини (1991) і Товариства співробітництва «Польща – Схід».

Як літератор дебютував у журналі «Шлях моладзі» поетичною добіркою (1938).

Потім настала черга наступних повістей, романів і збірок оповідань: «Оповідання» (1946), «Кордон» (1949), «У Заболотті світає» (1951), «На Бистринці» (1954), «Праведники і злодії», «Сум'яття» (обидві – 1959), «Мій рідний край» (1960), «Птахи і гнізда» (1964), «Пригорща сонячних променів» (1965), «Під гомін вогнища» (1966), «Вітраж» (1972), «Нижні Байдуни» (1975), «Окраєць хліба» (1977), «Стежини, шляхи, простір» (1981), «Пішу як живу» (1994), «Дзе скарб ваш» (1997), «Заповітне» (2000).

Перу нашого земляка також належить дитяча збірка «Уламок райдуги» (1962), книги літературно-критичних статей «Роздум і слова» (1963), «Трохі пра вечнае» (1978).

За життя мав п'ятитомне зібрання творів (1979-1981).

Перекладав з української, російської, польської мов, серед чого – твори О. Вишні, О. Довженка, П. Козланюка, О. Довженка, Л. Смілянського.

У Мінську на будинку, в якому мешкав наш земляк, встановлено меморіальну дошку, а його ім'я присвоєно одній з вулиць столиці Білорусі.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – А. Адамович, В. Колесник, П. Мозолевський, А.

Сидаревич, П. Севрук, А. Пашкевич, И. Коловський, П. Костевич, М. Тичина, Д. Гранін, В.

Сьомуха та ін.

БРОДСЬКИЙ Ісак Ізраїлевич

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Художник.

З міщанської родини. Батько, Бродський І., – землевласника і торговельник.

Народився 25 грудня 1883 р. (6 січня 1884 р.) в с. Софіївка Таврійської губернії Російської імперії (нині – Бердянський район Запорізької області України).

Помер 14 серпні 1939 р. в м. Ленінград СРСР (нині – м. Санкт-Петербург РФ). Похований на Літературних містках Волкового цвинтаря.

Навчався в Одеському художньому училищі (1896-1902), Петербурзькій академії мистецтв (1902-1908).

Працював викладачем (1932-1934), директором (1934-1939) ленінградської Всеросійської академії мистецтв.

Член Товариства ім. А. Куїнджі.

Заслужений діяч мистецтв РРФСР (1932).

Учасник виставок, організованих Товариством південноросійських художників, Товариством пересувних художніх виставок.

Серед найвідоміших доробків раннього періоду: **«Ворота церковної огорожі» (1905)**, «Теплий день» (1908), «Сірий день» (1909), **«Гірський пейзаж»**, «Портрет дружини» (обидва – 1910), «Казка», «Портрет з дочкою», «Італія» (усі – 1911), «Опале листя», «Зима» (обидва – 1913), портрет О. Д. Талалаєвої (1915), «Літній сад» (1916), «Зимовий пейзаж» (1920), портрет О. М. Горького (1937).

В творчій біографії Б. мав місце й інший бік, той, який можна охрестити, як офіційний. Він, наприклад, – автор досить об'ємної Ленініани, полотен на кшталт «Червоний похорон» (1906), «Урочище відкриття II конгресу Комінтерну» (1924), «К. Ворошилов на лінкорі «Марат», «М. Фрунзе на маневрах» (обидві – 1929), «К. Ворошилов на лижній прогулянці» (1937). Недарма колеги охрестили митця «придворним художником», звинувачуючи в тому, що він допомагає фальсифікувати історію.

Полотна Б. нині зберігаються в державному музеї російського мистецтва (м. Київ, Україна), міському художньому музеї (м. Бердянськ, Україна), Третьяковській галереї (м. Москва, РФ), Державному російському музеї, музеї квартири І. Бродського (обидва – м. Санкт-Петербург, РФ), приватних колекціях.

Перу художника також належить книга «Мій творчий шлях» (1965).

Ім'я нашого земляка присвоєно Бердянському музеєві (Україна), будинок, в якому жив, прикрашає меморіальна дошка (м. Санкт-Петербург, РФ).

У м. Санкт-Петербург функціонує музей-квартира І. Бродського (1949). Його прізвище носила й одна з вулиць міста на Неві (1940-1991), проте їй повернуто попередню назву «Михайлівська».

На відміну від офіційного, ранній Б. цінується донині: наприклад, за його **«Ворота церковної огорожі»** на одному з російських аукціонів виставили за стартовою ціною \$30000.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – І. Рєпін, К. Костанді, О. Лактіонов, О. Горький, Л. Іоріні, Г. Ладиженський, О. Грицай, Я. Цюнглінський, П. Мясоедов, В. Серов, В. Беклемішев, Ю. Неприцев та ін.

БРОМИРСЬКИЙ Петро Гнатович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Художник, скульптор.

З міщанської родини.

Народився 29 червня (11 липня) 1886 р. в м. Устилуг Волинської губернії Російської імперії (нині – Володимир-Волинський район Волинської області України).

Помер від тифу в січні 1920 р. в м. Москва РРФСР (нині – столиця РФ). Похований в братській могилі, місце якої невідоме.

Навчався в Володимир-Волинському міському училищі (1896-1900), Московському училищі живопису, скульптури і архітектури (1906-1910).

Працював ліпильником Московської майолікової майстерні (1905-1913), викладачем художньої школи М. І. Васильєва і 2-х Вільних художніх майстерень (1918-1919).

Служив в армії (1914-1917).

Як художник дебютував на XII виставці Московського товариства художників (1905).

Потім настала черга виставок «Блакитна троянда», «Стефанос», «Вінок», «XXX ювілейна виставка Училища живопису», «V Державна виставка картин», «Салон», «Виставка сучасного живопису».

Член «Групи скульпторів нового мистецтва» (1919).

Друкувався в журналах «Золоте руно», «Мистецтво», «Маковець».

Наш земляк – автор полотен і малюнків «Автопортрет» (серед. 1900-х), «П'єро і дама. Поцілунок», «В шинку», «Купальниці», «Композиція з ангелом», заставки «Ангел з пісковим годинником», (усі – 2-я пол. 1900-х), портрет Бальмонта «Передчуття діви» (1907), «Більярд (1908)», «Пейзаж з фігурами» (1-а пол. 1910-х), «Фонтан» (1910), ескіз надгробку (1910), пейзаж з фігурами під деревами (1910-і), «Пам'яті М. М. Сапунова. Композиція на євангельські теми» (1912), «Зустріч Марії з Єлизаветою» (бл. 1918), малюнків «Три грації» (поч. 1910-х), «Проект пам'ятника В. Сурикову» (бл. 1918), «Воскресіння Христа» (1918), «Благовіщення» (1919).

Серед скульптурних речей Б. – «Дівчина з дитиною» (1905), «Дівчинка», «Дівчина з птахом», «Сон» (усі – 1907), «Кора» (1918-1919), «Лікар Ф. Усольцев», бюст А. Очкіної, «Донька Второва». Зняв посмертну маску М. Врубеля (1910).

Доробки нашого земляка нині зберігаються в Третьяковській галереї (Москва), Російському музеї (Санкт-Петербург), музеї-заповіднику «Абрамцево» (Підмосков'я), чисельних приватних колекціях.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – М. Ларіонов, В. Чекригін, С. Романович, Л. Жегін, М. Врубель, П. Трубецькой, П. Уткін, С. Судейкін, Б. Корольов, К. Малевич, П. Кузнєцов, Г. Якулов, Г. Федоров, С. Маковський, С. Волнухін, Л. Жегін, О. Осмьоркін, Ф. Усольцев, С. Мамонтов та ін.

БРОНШТЕЙН Матвій Петрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Фізик, популяризатор науки. У фізиці існує науковий термін «формула Хопфа – Бронштейна».

З лікарської родини.

Народився 19 листопада (2 грудня) 1906 р. в м. Вінниця Подільської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Розстріляний 18 лютого 1938 р. в одній із сталінських катівень м. Ленінград СРСР (нині – м. Санкт-Петербург РФ). Місце поховання – не відоме.

Закінчив фізико-математичний факультет Ленінградського університету (1926-1930).

Був науковим співробітником Ленінградських фізико-технічного інституту, викладачем державного університету і політехнічного інституту (1930-1937).

Спеціалізувався з проблем фізики напівпровідників, теорії гравітації, ядерної фізики, астрофізики. Довів неможливість розпаду фотона, пов'язавши її з фактом розширення Всесвіту (1937).

Друкувався в журналах «Успіхи фізичних наук», «Вогнище».

Як вчений дебютував науковою статтею про світлові кванти (1925).

Потім настала черга наступних доробків: «Сучасний стан релятивістської космології» (1931), «Квантування гравітаційних полів» (1935), «Про магнітне розсіяння нейтронів» (1937),

Наш земляк – автор науково-популярних книг «Сонячна речовина», «Атоми, електрони, ядра» (обидві – 1936), «Промені Ікс» (1937).

За наклепницьким виказом Б. заарештували в м. Київ по дорозі на відпочинок до Кисловодська (1937).

Посмертно реабілітований (1957). Дружині компенсували «вартість бінокля, вилученого під час обшуку 1 серпня 1937 р.».

В італійському Центрі наукової культури ім. Еttore Майорана заснована стипендія ім. Бронштейна (1991).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – І. Курчатов, Л. Ландау, О. Фрідман, К. Чуковський, С. Вавилов, Л. Мандельштам, І. Тамм, В. Фок, Я. Френкель, С. Маршак та ін.

БРУНОВ Платон Григорович

Національний статус, що склався у світі: американський.

Композитор, мистецтвознавець, педагог. Літературний псевдонім – В. А. Шарп.

З міщанської родини.

Народився 10 травня 1859 (1863? 1869?) р. в м. Єлизаветграді Херсонської губернії Російської імперії (нині – м. Кіровоград, адміністративний центр однойменної області України).

Помер 11 липня 1924 р. в м. Нью-Йорку (США).

Закінчив Варшавський музичний інститут, Петербурзьку консерваторію (1891).

Працював викладачем Інституті музичного мистецтва, Форуму сучасного мистецтва, диригентом «Сучасного симфонічного оркестру» в Нью-Йорку, музичним критиком газети «Джуйш Дейлі Форвард», музичним керівником співецького відділення організації «Поалей Ціон».

Автор чотирьох симфоній: «Російська революція», «Повернення євреїв до Палестини», «Римський карнавал», «Титанік»; увертюри «Росія», опер «Рамона», «Палестина»; низки ораторій, творів для скрипки, фортепіано, вокальної музики.

Б. – перший оранжувальник єврейських пісень, автор збірника їх обробок «Єврейські народні пісні» (1911) для фортепіано.

Перу нашого земляка належать книги «З архіву ділового листування музейних знаменитостей» (1901), «Єврейські народні пісні» для голосу і фортепіано (1911), «Десять заповідей піаніста» (1913).

Емігрував до США (1891).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – М. Римський-Корсаков, Ч. Харріс, А. Рубінштейн та ін.

БРУСЕНЦОВ Микола Петрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Конструктор-кібернетик. Фундатор першої безлампової ЕОМ в СРСР та єдиної у світі трійкової ЕОМ «Сетунь». В кібернетиці існує поняття «таблиці Брусенцова».

З робітничої родини.

Народився 7 лютого 1925 р. в м. Кам'янську СРСР (нині – м. Дніпродзержинськ Дніпропетровської області України).

Навчався в Київській консерваторії (1942-1943), закінчив Свердловські курси радистів (1943), радіотехнічний факультет Московського енергетичного інституту (1947-1953).

Служив на фронтах Другої світової війни розвідником (1943-1945), працював різноробочим на одному з дніпродзержинських заводів (1945-1947), співробітником, завідувачим лабораторією електронних обчислювальних машин факультету обчислювальної математики і кібернетики МДУ (1953 – донині).

Володар 11 авторських посвідчень на винаходи.

Заслужений працівник вищої школи РФ.

Заслужений науковий працівник МДУ.

Лауреат премії Ради Міністрів СРСР.

Лауреат премії фонду «Нове тисячоліття» «За самовіддане служіння істині» (2005).

Кавалер орденів Червоної Зірки і «Знак Пошани», Великої золотої медалі ВДНГ СРСР та медалі «За відвагу».

Основні напрями наукової діяльності – архітектура цифрових машин, автоматизовані системи навчання, системи програмування для міні- і мікрокомп'ютерів, теоретичні дослідження в царині тризначної діалектичної логіки.

Друкувався в газеті «Інтелект і творчість», журналах і збірниках «Доповіді Академії наук», «Іштучний інтелект», «Історико-математичні дослідження», «Програмні системи та інструменти». Серед найвідоміших – статті «Мистецтво достовірного міркування. Неформальна реконструкція Аристотелевої силогістики і математики думки Буля» (1998), «Блукання в трьох соснах» (2000), «Інтелект і діалектична тріада» (2002), «Парадокси логіки, здоровий глузд і діалектичний постулат Геракліта-Аристотеля», «Тризначна інтерпретація силогістики Аристотеля» (обидві – 2003), «Комп'ютеризація алгебри Буля», «Логіка і інтелект» (обидві – 2004), «Формальна логіка і творчий інтелект» (2007).

Перу нашого земляка також належать монографії «Мала цифрова обчислювальна машина «Сетунь» (1965), «Міні-комп'ютери» (1979), «Мікрокомп'ютери» (1985), навчальний посібник «Базисний фортран» (1982).

Всього Б. Опублікував понад 100 наукових праць.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – С. Маслов, Є. Жоголев, Б. Петровський, Ю. Владімірова, С. Соболев, М. Шура-Бура, К. Семендяєв та ін.

БРУСИЛОВ Георгій Львович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Військовий моряк, дослідник Арктики.

З військової родини. Батько, Брусилов Л., – ад'ютант головнокомандуючого Чорноморським флотом і портами Чорного моря; дядько, Брусилов О., – генерал, автор і виконавець відомого «Брусиловського прориву».

Народився 31 травня 1884 р. в м. Миколаїв Херсонської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Щез без вісти весною 1914 р. в льодах в районі о. Земля Франца Йосипа.

Закінчив Петербурзький морський кадетський корпус (1905).

Служив гардемариним на крейсері «Богатир» (1905-1906), мічманом та лейтенантом на низці човнів Балтійського флоту (1906-1912).

Брав участь в гідрографічній експедиції морями Північного Льодовитого океану на човнах «Таймир» і «Вайгач» (1910-1911).

Загорівшись метою здолати Північний морський шлях з Атлантичного в Тихий океан, взяв 22-місячну відпустку і на власні, а також надані пожертвування промисловців кошти придбав шхуну «Свята Ганна», переобладнавши її в човен льодового плавання. Арктична одісея розпочалася переходом Петербург – Архангельськ (1912). Далі шлях лежав Карським морем. Проте уже невдовзі човен був затертий льодами біля західного побережжя півострова Ямал, отримав пошкодження і ліг у льодовий дрейф. Просувалося спочатку на північ, з грудня 1913 р. – на захід, досягнувши до весни 1914 р. району на північ від архіпелагу Земля Франца-Йосипа.

Наш земляк спростував факт існування «Землі Петермана» і виявив в північній частині Карського моря жолоб (пізніше названий на честь його шхуни – «Свята Ганна») завдовжки близько 500 км. Б. дозволив штурманові В. Альбанову з групою матросів залишити шхуну і пішим ходом спробувати дістатися Землі Франца. Двох з команди (самого В. Альбанова і матроса О. Конрада) врятувала експедиція Г. Седова. Доля ж тих, хто залишився на борту «Святої Ганни» (разом з капітаном – 13 осіб), – не відома. Хоча шхуну військовий льотчик І. Нагурський шукав навіть з повітря (1914).

Російські історики полярних подорожей Алексєєв і Новокшонов висловили цікаву гіпотезу: шхуна була потоплена німецьким підводним човном.

Повернувшись, Валеріан Альбанов опублікував книгу спогадів (1917), в якій писав про хворобу Брусилова, його тяжкий характер, непідготовленість експедиції, відсутність карт і книг з навігації. Є сумніви в точності цієї оцінки, оскільки Альбанов майже рік сварився з Брусиловим, перш ніж покинути шхуну і вони по суті за час подорожі стали затятими ворогами.

Ім'ям Б. названі гори в Антарктиді, льодова баня на острові Земля Георга (Арктика).

Він став прототипом І. Татаринова в романі В. Каверіна «Два капітани».

Серед друзів та близьких знайомих Б. – М. Андрєєв, Є. Жданко, М. Денисов, В. Шленський та ін.

БУБНОВ Микола Михайлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Історик математики раннього середньовіччя.

З купецької родини.

Народився 21 січня 1858 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 1943 р. в м. Любляна Югославії (нині – столиця Словенської Республіки). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив історико-філологічний факультет Петербурзького університету (1882); стажувався за кордоном (1882-1885).

Працював викладачем петербурзьких Вищих жіночих курсів (1890-1891), київських Вищих жіночих курсів (1906-1917), Київського комерційного інституту (1912-1917), Київського університету св. Володимира (1891-1919), Люблянського університету (з 1920).

Гласний Київської міської думи (1894-1902).

Лауреат Макаровської премії (1893).

Друкувався в журналах «Шлях», «Журнал Міністерства народної освіти», «Київські університетські повідомлення».

Як вчений дебютував тритомною книгою «Збірник листів Герберта як історичне джерело.

Критична монографія за рукописами» (1890),

Потім настала черга наступних фундаментальних доробків: «Про значення римської історії в усесвітній» (1891), «Herberti, postea Sylvestri II papae opera mathematica» (1899), «Походження та історія наших цифр», «Арифметична самостійність європейської культури. Культурно-історичний нарис» (обидва – 1908), «Справжній твір Герберта про Абак або система елементарної арифметики класичної старовини» (1911), «Абак і Боецій. Лотарінгська наукова фальсифікація XI ст.», «Стародавній абак – колиска сучасної арифметики» (обидва – 1912), «Нова книга про Лессінга, як релігійного мислителя» (1932).

Його перу також належать статті «Про значення римської історії в усесвітній» (1891), «Римське віче напередодні падіння республіки» (1982).

Наш земляк – автор книги спогадів «Червона професура» (1922).

Більшовицької революції не сприйняв, емігрувавши до Югославії (1919).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – О. Крилов, Г. Еренберг, Ф. Фортинський, К. Реріх та ін.

БУГРІМОВА Ірина Миколаївна

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Циркова акторка, дресирувальниця хижаків, мемуарист. Перша жінка – дресирувальниця хижаків на теренах СРСР.

З лікарської родини. Батько, Бугрімов М., – завідувач кафедри хірургії Харківського ветеринарного інституту; дід, Федорович Й. Й., – адмірал, командувач другим бастионом на Малаховому кургані в дні оборони Севастополя (1854-1855).

Народилася 13 березня 1910 р. в м. Харків Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Померла 20 лютого 2001 р. в м. Москва (РФ). Похована на Троєкурівському цвинтарі. На надгробку напис: «Бугрімова Ірина Миколаївна. Приборкувачка левів. 1910-2001. Народна артистка СРСР. Герой Соціалістичної Праці. Від родичів».

Навчалася в балетній студії при Харківському театрі опери і балету (1917-1920), інституті фізкультури, закінчила торгово-промислової школи.

Працювала рахівником на електростанції (1930), акторкою Харківського цирку-театру Генріха Грікке (1931-1946), дресирувальницею левів (1946-1976), приймала іспити в Державному училищі циркового і естрадного мистецтва ім. Румянцева, консультувала Російську державну циркову компанію, очолювала Союз ветеранів радянського цирку, брала участь в роботі Товариства захисту тварин (1976-2001).

Заслужена артистка РРФСР (1942).

Народна артистка СРСР (1969).

Герой Соціалістичної Праці (1979).

Як акторка цирку дебютувала в номері «Політ на санях з-під бані цирку» (1929).

Потім настала черга «Кола сміливості», «Лева на мотоциклі», «Крісло смерті», «Лева на дроті», «Вищої школи верхової їзди», «Лева в повітрі», «Лева на коні», «Килиму», «Лева-канатоходця», «Стрибків крізь вогненне кільце».

Всього за своє циркове життя Б. видресирувала 80 левів.

Наша землячка – автор книг «Моя професія» (1957), «На арені і навколо неї» (1986).

Що стосується особистого життя, о воно у Б. не склалося: два шлюби виявилися невдалими; дітей не було; зрештою її ногу скалічив лев.

У м. Харків (Україна) одній з площ присвоєно ім'я легендарної землячки (2003).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – Л. Лазарева, О. Данкман та ін.

БУДКЕР Андрій Михайлович

Національний статус, що склався у світі: радянсько-російський.

Фізик. У фізиці існує науковий термін «Пастка Будкера – Поста».

З селянської родини. Справжнє ім'я і по-батькові – Герш Іцкович.

Народився 1 травня 1918 р. в с. Мурафа Вінницького повіту Подільської губернії Російської імперії (нині – Шаргородський район Вінницької області України).

Помер 4 липня 1977 р. в Академмістечку Новосибірської області СРСР (нині – Новосибірська область РФ).

Закінчив фізичний факультет Московського державного університету (1936-1941).

Працював молодшим, старшим науковим працівником, начальником сектору, керуючим лабораторією нових методів прискорення Інституту атомної енергії (1946-1957), директором Інституту ядерної фізики Сибірського відділення академії наук СРСР (1957-1977).

Академік академії наук СРСР (1964).

Двічі лауреат Державної премії СРСР (1949; 2002).

Лауреат Ленінської премії (1967).

Учасник Другої світової війни.

Спеціалізувався з проблем фізики і керованого термоядерного синтезу.

Як учений дебютував роботою з проблем пошуку тензора енергії – електромагнітного поля у рухомих середовищах.

Перу настала черга наступних доробків: «Бетатронний метод розігріву плазми до високих температур» (1958), «Беззалізні прискорювачі з великими полями» (1963), «Кінетика електронного охолодження» (1975), «Метод електронного охолодження в прискорювачах і накопичувачах заряджених часток: (Огляд)» (1977).

Уже після смерті видрукувані «Зібрання праць» (1982), «Нариси, спогади» (1988), «Наука в Сибіру» (1998).

Ім'я нашого земляка носить Інститут ядерної фізики Сибірського відділення Російської академії наук (1994), аудиторія в Новосибірському державному університеті (РФ), вулиця в м. Женева (Швейцарія).

Сибірське відділення Російської академії наук заснувало стипендію для студентів НДУ і премію для молодих учених імені нашого земляка.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – І. Курчатова, В. Векслера, М. Лаврентьєва, О. Верейського, Р. Сагдєєва, І. Тамма, О. Скринського, А. Райкіна, С. Попова, І. Хрипловича та ін.

БУЖИНСЬКИЙ Гаврило Федорович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Проповідник, перекладач. В чернецтві – Гаврііл (1707).

З родини священика.

Народився бл. 1680 р. на Правобережній Україні.

Помер 27 квітня (8 травня) 1731 р. в м. Москва Російської імперії (нині – столиця РФ). Похований на території Заїконоспаського монастиря.

Навчався в Києво-Могилянській академії. 27.04. 1731 г.

Був учителем, префектом Московської слов'яно-греко-латинської академії (1706-1714), послушником Олександрівського монастиря (1714-1718), обер-ієромонахом флоту (1718-1721), настоятелем Костромського Троїцького Іпатівського монастиря (1721-1722), архімандритом Троїце-Сергієвої лаври (1722-1726), керівник єпископської кафедри в Рязанській слов'яно-греко-латинській школі (1726-1728).

З 1721 р. – радник Св. Синоду. До того ж Б., виконуючи обов'язки протектора всіх шкіл та типографій, підвідомчих Св. Синоду, редагує книги й документи, курирує друкування книг не лише в Петербурзі й Москві, а й в Україні (1726-1728).

Б. – автор «Служби на згадку укладеного миру між імперією Російською та короною Свейською» та «Сінаксарію Олександровському» (обидва – 1725), перекладач «Дружніх розмов» Е.

Роттердамського (1717), «Вступу в історію європейську...» С. Пуффендорфія (1718), «Феатрона й ганьби історичної...» В. Стратемана, «Про посади людини і громадянина у відповідності до закону природного» Пуффендорфія, «Наслідкування сповідання» (усі – 1724). Між іншим, на одному з примірників останнього, що зберігся донині, від руки зроблена позначка «Указом імператриці Єлизавети відібрана за різні вихватки проти батьків церкви».

Перекладав наш земляк і «Великий історичний лексикон» Л. Морієрі, проте, дійшовши до букви «Н», не встиг працю завершити.

Деякі дослідники переконані, що саме Б. разом з Я. Брюсовим були авторами першого світського букваря «Юності чесної дзеркало» (1717).

Багатюща особиста бібліотека нашого земляка після його смерті перейшла у власність Московської слов'яно-греко-латинської академії.

Після смерті Петра І нашого земляка заслали в Рязанську єпархію. Де місцевий воєвода з багатозначним прізвищем Неронов та «ображені» появою «чужинця» з малоросіян вирішили з ним поквитатися. Скарги в Св. Синод з надуманими звинувачуваннями на кшталт посадових зловживань і навіть ухилянь від православ'я, з'являлися чи не щоденно. Врешті-решт з Москви прибула Слідча комісія (1828). Її керівник виявився людиною «неправедною й хабаролюбивою». В результаті Б. викликали до столиці «для пояснень». Чекати довелося на «найманому дворі» довгих два роки. Незважаючи на повне виправдання (1730), відновити втрачене здоров'я й приступити до служби нашому земляку вже не вдалося.

Між іншим, зазнавав він і інших утисків. Так, митрополит Євген Болховітінов не раз заявляв, що проповіді Б. викликають у вибагливого прочанина (чи не з числа генетично чистих руських?) неприємне враження великою кількістю «варваризмів» (читай: українізмів).

До того ж, його «Сінаксарій Олександровському» заборонили імператорським указом (1727), а переклади В. Стратемана та С. Пуффендорфія були заборонені уже після смерті автора.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – С. Яворський, Ф. Прокопович, Ф. Яновський, Я. Брюсов, Й. Кречетовський та ін.

БУЗЕСКУЛ Владислав Петрович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Історик античності.

З родини військового.

Народився 24 лютого (8 березня) 1858 р. в с. Попівка Ізюмського повіту Харківської губернії Російської імперії (нині – Балаклійський район Харківської області України). Помер 1 червня 1931 р. в м. Харків СРСР (нині – адміністративний центр однойменної області України). Похований на першому міському цвинтарі. Закінчив 2-гу Харківську гімназію (1868-1876), історико-філологічний факультет Харківського університету (1876-1880). Працював приватним учителем (1880-1885), викладачем Харківських університету (1885-1921), інституту народної освіти (1921-1924). Відмовився очолити кафедру в Московському університеті (1911). Академік академії наук СРСР (1922). Академік академії наук УРСР (1925). Голова Наукового товариства при Харківському інституті народної освіти (1921-1922). Кавалер орденів св. Ганни 2-го ступеня, св. Станіслава 1-го ступеня, св. Станіслава 2-го ступеня, св. Володимира 4-го ступеня. Лауреат премії ім. графа Д. Толстого (1903). Друкувався в журналах «Вісник Європи», «Історичні етюди», «Голос минулого», «Deutsche Literaturzeitung», «Журнал міністерства народної освіти», «Нотатки Харківського університету», «Російська думка». Як вчений дебютував розвідкою «Перикл. Історико-критичний етюд» (1889). Потім настала черга наступних доробків: «Огляд німецької літератури з історії середніх століть» (1885), «Афінська політія Аристотеля як історичне джерело для історії державного ладу Афін до кінця V століття (1895), «Генріх Зібель як історик-політик (1896)», «Вступ в історію Греції. Огляд джерел і нарис розробки грецької історії XIX і початку XX ст.» (1903), «Історія Афінської демократії» (1909), «Історичні етюди» (1911), «Античність і сучасність» (1913), «Сучасна Німеччина і німецька історична наука XIX сторіччя. До походження сучасної німецької ідеології» (1915), «Якнайдавніша цивілізація в Європі» (1918), «Афінська демократія. Загальний нарис» (1920), «Відкриття XIX і початку XX століття в області історії стародавнього світу. 1. Схід» (1923), «Відкриття XIX і початку XX століття в області історії стародавнього світу. 2. Грецький світ» (1924). Сам вчений головною своєю працею вважав тритомник «Загальна історія і її представники в Росії в XIX і на початку XX століття» (1929-1931). Одним з перших серед істориків звернув увагу на роль німецької історичної науки у формуванні реакційної ідеології, на ґрунті якої пізніше виріс німецький нацизм. Наш земляк був серед тих професорів вищих учбових закладів Харкова, хто підписав «Звернення до ученим Заходу», в якому йшлося про політику більшовиків, репресії (1919). Зазнав більшовицького арешту, неодноразово допитувався (1920). Серед друзів та близьких знайомих Б. – А. Мазон, Є. Редін, М. Петров, М. Ростовцев, С. Шубінський, В. Надлер, Ф. Успенський, В. Бартольд, В. Іконников, Є. Тарле, Д. Багалей, Ф. Батюшков, А. Кримський, М. Розанов, І. Крачковський, С. Жебелев, І. Помяловський, Г. Шульц, Ф. Зеленогорський, Ф. Зелінський та ін.

БУЛАЦЕЛЬ Іван Михайлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Драматург. Псевдонім – Джон Буль.

З дворянської родини.

Народився 23 червня (5 липня) 1846 р. в с. Мар'янівка Єлисейівського повіту Катеринославської губернії Російської імперії (нині – Каховський район Херсонської області України).

Помер 13 квітня 1918 р.

Закінчив одеський Рішельєвський ліцей (1864), вчився в Павловському військовому училищі (з 1864).

Служив в Білоруському гусарському, четвертому Несвізькому гренадерському, лейб-гвардійському Фінському полках, працював мировим суддею в м. Єлизаветград Херсонської губернії (1871-1876).

Поїхав добровольцем на фронт спочатку в Сербію (1876), потім – в Болгарію (1877-1882). Після поранення став власним кореспондентом газети «Голос» у Франції. Повернувшись на військову службу – поручиком другого Закаспійського залізничного батальйону (1885-1888).

Друкуватися в газетах «Санкт-Петербурзькі відомості», «Російське життя», «Театральний огляд», журналах «Скіпка», «Росія», «Нива».

Як літератор дебютував заміткою про театральне життя столиці в газеті «Санкт-Петербурзькі відомості» (1870).

Б. – автор майже сорока п'єс, більшість з яких з успіхом йшли на сценах як провінційних, так і столичних театрів, а також 12 водевілів та мелодрам. Серед них – «По гніздечку й пташка», «Життя за миттєвість», «Якщо жінка вирішила, вона на своєму настоїть», «Газета наплутала», «Від боротьби до боротьби», «Суворов, або Неочікуваний гість-благодійник».

Перу нашого земляка належить збірник одноактних п'єс «Театр» (1897).

А ось що писав нашому землякові, своєму товаришеві В. Анучин 14 грудня 1901 р.: «Близкучий мій Іване Михайловичу. Ну, звичайно, добре, що ти старший, і чудово, що ти бажаєш встановити мир, і чудово, що Костянтин Дмитрович не злопам'ятний. Скажи йому, друже, що я поводився негідно дійсного пролетаря і приношу милому поетові мої вибачення. Я дуже засмучений, що завтра не можу бути в Капернаумі, а у суботу у Івана буду обов'язково. Постарайся, милий, щоб Олексій Іванович не навантажився до мого приходу: мені треба серйозно з ним поговорити. Не забудь, що при поїзді до Москви ти зобов'язався відвезти посилку (крихітну!) Скрибину. Цілую твою високоповажну лисину».

Серед друзів та близьких знайомих Б. – О. Купрін, О. Плещеев, К. Бальмонт, О. Скрибін, А. Корінфський, О. Бурцев, В. Анучин, Ф. Фідлер, І. Рукавишников та ін.

БУЛАЦЕЛЬ Павло Федорович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Правознавець, адвокат.

З дворянської родини. Батько, Булацель Ф., – маршалок повітового дворянства.

Народився 29 червня 1867 р. в маєтку Мала Миколаївка Слов'яносербського повіту

Катеринославської губернії Російської імперії (нині – Слов'яносербський район Луганської області України).

Розстріляний 2 (15) лютого 1919 р. в м. в Петроград Росії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив Імператорське училище правознавства.

Був присяжним повіреним в Прибалтійському краї, редактором газети «Російське знамено» (1906-1907), видавцем журналу «Російський громадянин» (1915-1917).

Член Російського Народного Союзу імені Михайла Архангела.

Член Всеросійського Філаретовського товариства народної освіти.

Друкувався в газетах «Росія», «Юридична газета», «Морська хвиля», «Російське знамено», «Світло», журналі «Російський громадянин».

Як вчений-правознавець дебютував книгою «Самогубство з найдавніших часів до наших днів».

Потім настала черга статей «Криваве лиходійство» (1906), «Сімферопольські жахи» (1907), «Ціна російського життя і жидівської крові», «Бюрократичні підступи проти «Союзу Російського Народу» (обидві – 1909).

Перу нашого земляка належить двотомник «Боротьба за правду» (1908; 1912).

З владою Б. порозуміння не знаходив. За царату його книгу «Самогубство з найдавніших часів до наших днів» заборонили духовна цензура й приписала знищити.

За радянської влади заарештували чекісти й оголосили заручником (1918). З більшовицьких катівень він вже не вийшов.

У статті «Всеросійський вартовий Самодержавства» В. Іванов зазначав: «Булацель вельми песимістично оцінював ...ситуацію: «Російська Імперія, мабуть, котиться вниз. Всі сили пекла неначе в змові проти Росії, поте жодна із стихійних сил не заподіє російському народові стільки лиха, скільки конституційно-масонський лад, якщо тільки він затвердиться в Росії. Тому боротьбу з конституціоналізмом не можна називати інакше, як боротьбою із злом». Булацель пророко передрікав: «Я глибоко переконаний, що конституційно-парламентський лад неминуче згубить Російську державу і приведе до усесвітнього краху християнської цивілізації».

Серед друзів та близьких знайомих Б. – О. Дубровін, К. Побєдоносцев, М. Марков, О. Суворін, С. Тришатний, О. Шмаков, Г. Замисловський, М. Зеленський, Н. Тиханович-Савицький та ін.

БУЛГАКОВ Михайло Опанасович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник. Криптонім – М. Б.

З викладацької родини. Батько, Булгаков О., – професор Київської духовної академії. Народився 3 (15) травня 1891 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України). Помер 10 березня 1940 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на Новодівочому цвинтарі.

Навчався в Київських гімназіях №2 (1900-1901) і №1 (1901-1909), закінчив медичний факультет Київського університету (1909-1916).

Служив хірургом в одному з саратовських, київських, кам'янець-подільських, чернівецьких, владиказказьких шпиталів, працював земським лікарем, кореспондентом газети «Гудок», асистентом режисера МХАТ, секретарем Головополітосвіти при Наркомосвіти.

Друкувався в газетах «Напередодні», «Кавказька газета», «Гудок», «Кавказ», «Робітник», «Грозний», журналах «Медичний працівник», «Відродження», «Росія».

Як літератор дебютував фейлетоном «Майбутні перспективи» в газеті «Грозний» (1919).

Потім настала черга наступних доробків: «Начерки земського лікаря» (1919), «Самооборона» (1920), «Багряний острів» (1924), «Дияволіада» (1925), «Собаче серце», «Фатальні яйця» (усі – 925), «Нотатки юного лікаря» (1925-1926), «Біла гвардія» (1925-1927), «Дні Турбіних», «Трактат про життя», «Зойчина квартира» (усі – 1926), «Біг» (1926-1928), «Майстер і Маргарита» (1928-1940), «Життя пана де Мольєра» (1932-1933), «Кабала святеників» (1936), «Нотатки покійника» (1936-1937), «Останні дні» (1937).

Особисте життя нашого земляка не було простим. Певний час він вживав наркотики (1917-1918).

Перебуваючи за мобілізацією в збройних силах Української Народної Республіки, наражаючись на неабияку небезпеку, дезертирував. Дружина Т. Лаппа не наважилася виносити дитину, якою завагітніла, бо Б. на той час безперервно вживав морфій.

Нарешті його твори були десятиліттями були заборонені в СРСР.

Нині київський будинок за адресою Андріївський узвіз, 13, де мешкав письменник, прикрашає меморіальна дошка. Тут відкрито меморіальний музей його імені.

В столиці України є вулиця М. Булгакова (1981).

Художник, заслужений скіф Донецької області В. Шендель першим зобразив на полотні діючих осіб роману «Майстер і Маргарита».

Актори Національної опери України поставили балет-фантазмагорію «Майстер і Маргарита» (2007).

Автор всесвітньо відомого мюзиклу «Христос – Суперзірка» лорд Ендрю Ллойд Уеббер продовжує роботу над мюзиклом за романом Б. «Майстер і Маргарита».

Серед друзів та близьких знайомих Б. – М. Покровський, В. Катаєв, С. Заяїцький, П. Зайцев, І. Воскресенський, М. Пяжнін та ін.

БУНГЕ Микола Християнович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Економіст, державний діяч. Голова Кабінету міністрів Російської імперії.

З лікарської родини.

Народився 11 (23) листопада 1823 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 3 (15) червня 1895 р. в Царському Селі Російської імперії (нині – м. Пушкін Ленінградської області РФ).

Закінчив 1-у київську гімназію, юридичний факультет Київського університету (1845).

Працював в Ніжинському ліцеї князя Безбородька (1845-1850), Київському університеті (1850-1865), керував Київським відділенням Державного банку (1865-1880), товаришем міністра фінансів (1880-1881), міністром фінансів (1881-1886), головою Кабінету міністрів і членом Державної ради (1887-1895).

Член-кореспондент (1859), академік (1890) Петербурзької академії наук

Експерт Редакційної комісії з підготовки реформи 1861 року.

Очолював фінансову комісію Київської міської Думи, ініціював створення біржі та товариства взаємного кредиту.

Друкувався в журналах «Вітчизняні нотатки», «Руський вісник», «Журнал для акціонерів», «Збірник державних знань», «Економічний дороговказ», «Університетські вісті», газеті «Киянин».

Наш земляк, чудово знаючись на західних економічних моделях, як міг, відстоював свободу підприємництва, ідею глибинних буржуазних реформ в аграрному секторі, критикував соціалістичні і комуністичні утопії. Він – автор цілісної програми соціально-економічних реформ, яка включала в себе, між іншим, створення робітничих союзів, залучення їх до участі в розподілі

прибутків підприємств, розвиток приватної селянської земельної власності. Б. брав активну участь в розробці реформи 1861 р.

На посаді міністра фінансів він щедро фінансував металургію та машинобудування, значно розширив державне будівництво залізничних шляхів, запровадив викуп приватних об'єктів, намагався навести лад в бюджетній сфері й грошовому обігу. За час його роботи на цій посаді був скасований соляний податок (1880), прийняті закони про обов'язковий викуп, скорочена його сума (1881), створений Селянський поземельний банк (1882), збільшений державний земельний податок (1883), відбулася заміна чиншового податку викупними платежами (1886).

Велика заслуга Б. в удосконаленні трудового законодавства: насамперед, це заборона використання будь-якої праці малолітніх і жінок в нічну зміну на текстильних фабриках, регламентація тривалості робочого дня, обмеження свавілля роботодавців.

Під безпосереднім керівництвом Б. здійснювалася підготовка до проведення грошової реформи: вилучалися з обігу кредитні білети, збільшувався золотий запас.

За ініціативою нашого земляка почав виходити «Вісник фінансів, промисловості і торгівлі» (1885).

Цивілізована позиція міністра викликала невдоволення, в першу чергу, правих сил, представники яких звинувачували нашого земляка в «нерозумінні умов російського життя, захопленні згубними західноєвропейськими теоріями». Це і спричинило відставку.

Серед наукових доробків Б. – книги «Теорія кредиту» (1852), «Курс статистики» (1865), «Основи політичної економіки» (1870), «Поліцейське право» (1873-1877), «Про відновлення постійної грошової одиниці в Росії» (1878), «Начерки політико-економічної літератури» (1895).

Його перу також належать розвідки «Банкові закони і банкова політика», «Держава і економічний зиск».

Пішовши у відставку, наш земляк написав політичний заповіт «Потойбічні нотатки», в якому мова йшла про перспективи економічних перетворень, удосконалення державного управління, національне питання, адресувавши його Олександрові III з вимогою прочитати лише після смерті автора. Сталося так, що Б. царя пережив. «Потойбічні нотатки» потрапили до Миколи II. Той ними, схоже, не скористався. Проте деякі з ідей нашого земляка пізніше успішно реалізував в ході реформ П. Столипін.

В рейтингу публічних людей, який опублікував журнал «Новий час», перше місце посів Б. (1876).

Ще за життя Б. в Київському університеті з'явилися дві стипендії його імені (1872). А вже після смерті перших студентів прийняло училище його імені (1907).

Що стосується особистого життя, то, заклопотаний безкінечними справами, одружитися наш земляк так і не встиг.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – С. Вітте, Олександр III, М. Лоріс-Меліков, О. Абаза та ін.

БУНГЕ Олександр Андрійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Ботанік-флорист, мандрівник. Один з фундаторів географо-морфологічного методу в систематиці рослин на теренах Російської імперії. В ботаніці існують наукові терміни «Ряст Бунге», «Сон-трава Бунге» (всього його іменем названо декілька десятків рослин).

З дворянської родини.

Народився 24 вересня (6 жовтня) 1803 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 6 (18) липня 1890 р. в селищі Мятліко Везенбергського повіту Естляндської губернії Російської імперії (нині – Раквереський район Республіки Естонія). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив один з Київських пансіонів (1821), Дерптський (Тартуський) університет (1821-1825).

Працював лікарем Барнаульського шпиталю (1826-1833), викладачем Казанського (1833-1836), Дерптського (1836-1867) університетів.

Член-кореспондент Петербурзької академії наук (1833).

Почесний член Петербурзької академії наук (1875).

Член ботанічного конгресу у Флоренції (1874).

Почесний член Лондонського Королівського товариства, Лондонського Ліннеївського товариства. Лауреат Декандольської та Берівської премій.

Брав участь в наукових експедиціях на Алтай (1826; 1832), в Монголію та Китай (1830-1832), Поволжя (1835), Персію (1857-1859). Досліджував Новосибірські острови і Кавказ. Тільки під час поїздки на Алтай зібрав зразки 366 рослин, серед яких було 57 нових для місцевої флори і 27 – невідомих науці взагалі.

Наш земляк – співавтор чотиритомника «Flora Altaika» (1829-1833), автор наукових розвідок «Enumeratio plantarum quas in China boreali collegit» (1831), «Piantarum Mongolico-Chinensium decas I» (1835), «Beitrag zur Kenntniss der Flor Russlands und der Steppen Central-Asiens. Erste Abteilung» (1839-1842), «Mémoires présentés à l'Académie imp. des sciences de St. Pétersbourg par divers savants» (1854), «Die Arten der Gattung Cousinia» (1865), «Die Gattung Acantholimon» (1873), «Enumeratio Salsolacearum Mongoliae» (1879), «Pflanzengeogr. Betrachtungen über die Familie der Chenopodieen» (1880), низки монографій з систематики родів рослин, описав багато нових їх видів. Його перу також належить щоденник «Мандрівка східною частиною Алтайських гір». З 1867 р. вийшов у відставку і до кінця життя займався обробкою зібраних матеріалів. Серед друзів та близьких знайомих Б. – К. Ледебур, О. Федченко, К. Максимович, О. Гумбольдт, Ф. Шмідт, О. Філомафітський, К. Маєр та ін.

БУНИЦЬКИЙ Євген Леонідович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Математик.

З родини військовослужбовця.

Народився 16 червня 1874 р. в м. Сімферополь Таврійської губернії Російської імперії (нині – Автономна Республіка Крим України).

Помер 7 серпня 1952 р. в м. Прага (Чехословаччина). Похований на одному з місцевих цвинтарів. Закінчив одеський Рішельєвський ліцей (1892), фізико-математичний факультет Новоросійського університету (1892-1896), стажувався в Геттінгені (1906-1907).

Працював викладачем в низці середніх учбових закладів, Новоросійському університеті (1904-1906), дослідником в геттінгенській лабораторії Д. Гільберта (1906-1907), викладачем Новоросійського університету (1907-1922), празького Руського вільного університету (1923-1931), Карлова університету (1931-1940; 1945-1952).

Член Новоросійського товариства природознавців (1899).

Член кураторія Товариства Руського народного університету в Празі (1925).

Друкувався в журналах «Вісник дослідної фізики та елементарної математики», «Чехословацький математичний журнал», «Навчальні нотатки учбової колегії в Празі», збірниках «Вчені нотатки», «Наукові праці».

Як вчений дебютував дослідженням «Деякі додатки математичної логіки до арифметики» (1896).

Потім настала черга наступних доробків: «До теорії функції Гріна для звичайних лінійних диференційних порівнянь» (1913), «До питання порозв'язання звичайних лінійних диференційних порівнянь за наведених межових умов» (1916), «Теоретична арифметика» (1926), «Про наукове та філософське значення геометрії Лобачевського» (1928).

Наш земляк також займався теорією чисел, методами наближених обчислень, включаючи проблему інтерполяції, геометрією, неперервними дробами.

За життя Б. опублікував близько 50 фундаментальних робіт.

Більшовицької революції не сприйняв, емігрувавши до Чехословаччини (1922).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – Д. Гільберт, П. Котляревський, В. Каган, М. Лосський, П. Миловидов, П. Савицький, О. Григор'єв та ін.

БУНЯКОВСЬКИЙ Віктор Якович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Математик, перекладач. Винахідник планіметра, пантографа, приладу для додавання квадратів. В математиці існує науковий термін «нерівність Коші – Буняковського».

З військової родини. Батько, Буняковський Я., – підполковник кінно-польського уланського полку.

Народився 4 (16) грудня 1804 р. в м. Бар Могилівського повіту Подільської губернії Російської імперії (нині – районний центр Вінницької області України).

Помер 30 листопада (12 грудня) 1889 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ). Похований поблизу церкви Смоленської Божої Матері.

Слухав лекції в Лозаннській академії (1822-1824), паризьких Сорбонні і «College de France» (1824-1827).

Працював викладачем Петербурзького 1-го кадетського корпусу (1826-1831), офіцерських класів Морського відомства (1827-1862), Петербурзьких гірничого інституту, Інституту шляхів

сполучення (1830-1846), а також університету (1846-1859), наставником-спостерігачем Пажеського корпусу (1849-1859), віце-президентом Петербурзької академії наук (1864-1889). Академік Петербурзької академії наук (1830).

Почесний член усіх університетів на теренах Російської імперії.

Спеціалізувався з проблем математичного аналізу; теорії чисел; геометрії; теорії вірогідності і її застосування до демографії, статистики, страхової справи, теорії похибок тощо; актуарної математики; методики викладання математики і математичної лексики.

Теорія вірогідності домогла допомогти в рішенні багатьох соціальних питань. Наприклад, в облаштуванні страхових кас службовців для забезпечення пенсіями і допомогою. Недарма наш земляк виконував почесні обов'язки головного експерта з питань статистики і страхування уряду. Друкувався в газеті «Санкт-Петербурзькі відомості», журналах «Маяк», «Акти Імператорського Санкт-Петербурзького університету», «Морський збірник».

Б. – автор праць «Лексикон чистої і прикладної математики» (1839), «Основи математичної теорії вірогідностей» (1846), «Декілька слів про холеробоягузтво» (1848), «Думки про рух народонаселення взагалі» (1850), «Паралельні прямі» (1853), «Опис рухомої таблиці для визначення місяця і числа Св. Великодня без жодного обчислення і просте рішення головних питань, які стосуються календаря грецько-російської церкви (1857), «Досвід про закони смертності в Росії і про розподіл православного народонаселення за віком» (1865), «Записка В. Я. Буняковського про винайдений ним снаряд, названий саморахівницями, за допомогою яких усуваються незручності звичайних рахівниць щодо перенесення одиниць з нижчого розряду у вищий» (1867).

Всього наш земляк залишив 108 наукових розвідок.

Перекладав Д. Байрона, Ч. Гарольда.

Що стосується особистого життя, то Б. рано втратив батька (1809).

За ініціативою Імператорської академії наук засновано премію ім. Буняковського (1875).

У Києві пройшла Міжнародна конференція пам'яті В. Я. Буняковського (2004).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – М. Остроградський, П. Чебишев, А. Марков, В. Імшенецький, А. Савич, С. Ковалевська та ін.

БУРАЧОК Степан Онисимович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Суднобудівник, видавець, прозаїк, літературний критик.

З військової родини. Батько, Бурачок О., – адмірал.

Народився 17 (29) травня 1800 р. в с. Заньки Ніжинського повіту Чернігівської губернії Російської імперії (нині – Ніжинський район Чернігівської області України).

Помер 26 грудня 1876 р. (7 січня 1877 р.) в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ). Похований на Смоленському православному цвинтарі.

Закінчив петербурзьке училище корабельної архітектури (1817).

Очолював Астраханське адміралтейство (1821-1831), викладав у петербурзькому Морському корпусі (1831-1864). За його проектами побудовано 30 військових кораблів. Вийшов у відставку в чині генерал-лейтенанта корпусу корабельних інженерів.

Б. – лауреат Демидовської премії (1838).

Засновник журнал «Маяк сучасних освіти й освіченості» (1840-1845).

Разом з С. Зеленим видав двотомні «Лекції алгебраїчного та трансцендентного аналізу, прочитані академіком М. Остроградським» (1837).

Опублікував книгу «Людський організм, та й уся природа є гомеопатична лабораторія життєвих виробництв» (1869).

Б. також – автор декількох праць з математики й кораблебудування.

Незважаючи на солідний чин і досить високе становище у суспільстві, через свої, як вважав петербурзький бомонд, «малоросійські закидони» постійно мав неприємності. Власне, про т. зв. «закидони». Ось що з цього приводу написано в першому томі біографічного словника «Російські письменники. 1800-1917», який побачив світ 1989 р.: Б. «переважно увагу приділяв третьорозрядним (!!!) письменникам. Незмінно високо оцінювалися досягнення української літератури (саме цим пояснюється поява в «Маяку сучасних освіти й освіченості» віршів Т. Г. Шевченко)».

Верх «братнього» цинізму: визнаного усім світом генія-Кобзаря віднесено до письменників навіть не другого, а третього гатунку!

До того ж наш земляк вважав недостатньо освіченими росіян В. Жуковського та О. Пушкіна, різко критикував М. Лермонтова за аморальність «Героя нашого часу», написавши повість «Герої нашого часу» (1845). У свою чергу, кращими письменниками, крім Т. Шевченка, вважав Г. Квітку-Основ'яненка та О. Башуцького.

На думку критика А. Григор'єва, Б. – «послідовний представник чистого застою».

Така позиція поступово спричинила літературну ізоляцію, не могла не позначитися на фінансових справах Б. як видавця, і він врешті-решт вимушений був відмовитися усіх своїх проєктів.

Вихід його сатиричної «Повісті без назви» (1838) заборонила цензура.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – Т. Шевченко, Ф. Глинка, Д. Толстой, А. Муравйов, А. Вагнер, І. Мальцев, М. Загоскін, Х. Вітт, С. Джунковський, М. Барков, В. Буняківський, П. Корсаков, Ф. Каразін, К. Посьєт, М. Черняєв, В. Верховський, О. Мартинов та ін.

БУРДЗІНСЬКИЙ Венантій Андрійович

Національний статус, що склався у світі: російсько-польський.

Зоолог, орнітолог. Фундатор і перший директор Київського зоопарку.

З родини службовця. Батько, Бурдзінський А., – управитель цукроварні.

Народився 18 травня 1864 р. в с. Селище Канівського повіту Київської губернії Російської імперії (нині – Корсунь-Шевченківський район Черкаської області України).

Помер 17 грудня 1928 р. в м. Варшава (Польща). Похований Повонсковському цвинтарі.

Закінчив Київську гімназію, юридичний факультет Київського університету св. Володимира (1892).

Був управляючим маєтком Казимирівка Полтавської губернії (1892-1906), директором Київського зоосаду (1908-1923), бібліотекарем (1924-1925), консультантом біологічної Варшавської студії (1926-1927), директором Варшавського зоопарку (1927-1928).

Секретар Київського товариства поціновувачів природи (1907).

Не маючи нічого спільного з більшовицьким режимом, емігрував до Польщі (1924).

А ось що в замітці «Дерева прооперували» нещодавно повідомляла Л. Гуторова: «У київському зоопарку екологи підлікували 130-річні, найстаріші в місті черешні Бурдзінського.

– Чотири черешні названі на честь засновника зоопарку і його першого директора Венантія Бурдзінського, – розповіла керівник прес-служби зоопарку Ірина Головіна. – І хоча щорічно дерева плодоносять, в стовбурах утворилися тріщини, збільшувалися дупла. – Ми звернулися за допомогою до фахівців Київського еколого-культурного центру, які, як нам відомо, продовжили життя декільком віковим деревам. За словами директора центру Володимира Борецького, застосовували традиційну технологію: дупла засипали золою, потім поставили пломбу з глини з гноєм і покрили церезитом. А ось з однією черешнею, яка розкололася навпіл, довелося неабияк повозитися. На висоті п'яти метрів укріпили бандаж. Заразом екологи підлікували і старий ясен, який росте поруч. Операція кожного дерева обійшлася в 2 тис. грн.»

Серед друзів та близьких знайомих Б. – С. Світославський, Д. Ларіонов та ін.

БУРЛЮК Давид Давидович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Видавець, поет, критик, художник. Один з фундаторів футуризму на теренах Російської імперії.

З родини агронома. Брат, Бурлюк М., – письменник.

Народився 9 (21) липня 1882 р. на х. Семиротівка Лебединського повіту Харківської губернії Російської імперії (нині – Лебединський район Сумської області України).

Помер 15 січня 1967 р. в м. Лонг-Айленд (США). Похований на місцевому цвинтарі.

Навчався в Тамбовській гімназії (1898-1901), мюнхенській Академії мистецтв та приватній художній школі А. Ажбе (1902-1903), у паризькій приватній школі Ф. Кормона (1904-1905), знову в Одеському художньому училищі (1909-1910), Московському училищі живопису, скульптури та зодчества (1910– виключений в 1914).

Друкувався в газетах «Цілина», «Газета футуристів», «Лель», «Південь», «Творчість», «Російський голос», журналах «Перший журнал російських футуристів», «Журнал для всіх».

Як літератор дебютував в «Журналі для всіх» віршем «Квіти» (1898).

Потім настала черга листівки «Голос імпресіоніста на захист живопису» (1908), віршів у збірниках «Студія імпресіоністів», «Садочок суддів» (обидва – 1910).

Б. – ініціатор скандально відомого збірника «Ляпас громадському смаку» (1912). Потім були збірники «Дохлий Місяць», «Затичка» (обидва – 1913), «Требник трьох», «Рикаючий Парнас» (обидва – 1914), «Весняне контрагентство муз» (1915), «Чотири птахи» (1916). Перший збірник власне поезій «Хвіст, який лисіє» вийшов у Кургані (1919). Наш земляк – автор скандальної брошури «Галасливий «бенуа» і нове російське національне мистецтво» (1913), видавець трагедії «Владимир Маяковский» (1914). Виставляв кубофутуристичні картини на виставці «Бубнового валета» (1912), мав персональну виставку в Уфі (1916), організував виставку «Ланка» в Києві. Серед відомих полотен – «Час» (1910), «Очі» (1920), «Демони» (1925), «Прихід механічної людини» (1927), «Доля», «Час і потік Людства» (1923-24), «Ленін і Толстой» (1930). Не сприйнявши революції 1917 р., Б. емігрував спочатку в Японію (1920-1922), а потім – в США (з 1922). В Токіо написав декілька полотен, серед яких відомий на весь світ «Японський рибалка», в Сполучених Штатах видавав журнал «Колір та рима». Випустив також низку поетичних, мистецьких книг і новел. Став доволі відомим художником, виставлявся в кращих зарубіжних картинних галереях. Більшість картин талановитого художника і понині припадають пилом в запасниках московської Третьяковської галереї та петербурзького Руського музею, частину – спочатку зберігав син Микола у Нью-Йорку, а після його смерті в 1995 р. – внучка М. Бурлюк-Холт, яка мешкає в Канаді. В СРСР показати бодай декілька акварелей Б. спромоглися – та й то виключно заради відвертої «галочки» – лише 1960 р. в Будинку дружби з народами зарубіжних країн, про що «Вечірня Москва» повідомила... аж 12 рядками. Перша серйозна виставка відбулася тільки 2005 р. в Тамбові зусиллями місцевих краєзнавців й шанувальників непересічного таланту українця. Крім значної кількості полотен, в тому числі й привезених з Канади, в трьох залах можна було побачити книги, листи, плакати, палітру, малинну футуристичну жилетку, сережку, розцяцьковану бісером і навіть... скляне блакитно-каре око Б. (в юності наш земляк залишився без одного органу зору). На початку другої світової війни Б. прагнув повернутися на батьківщину, однак влада не дозволила. Понад те, комуністи навіть не прийняли в подарунок від «незрозумілого» футуриста одне з його кращих полотен «Непереможна Росія». У Казані (Татарстан, РФ) на фасаді гімназії № 3 встановлено меморіальну дошку з написом «У цьому будинку в 1899-1901 рр. навчався видатний український художник-новатор, засновник футуризму в Росії Давид Бурлюк» (2009). Серед друзів та близьких знайомих Б. – В. Маяковский, В. Кандінський, К. Бальмонт, О. Кручених, Б. Ліфшиць, В. Хлебніков, М. Волошин, І. Северянін, М. Асєєв, В. Мейєрхольд, В. Камінський.

БУРЛЮК Микола Давидович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Видавець, поет, критик, художник.

З родини агронома. Брат, Бурлюк Д., – видавець, поет, критик, художник, один з фундаторів футуризму на теренах Російської імперії і СРСР.

Народився 22 квітня (4 травня) 1890 р. в слободі Котельєва Охтирського повіту Харківської губернії Російської імперії (нині – районний центр Полтавської області України).

Розстріляний більшовиками 27 грудня 1920 р.

Навчався в Херсонській чоловічій гімназії (1901-1909), на історико-філологічному (1909), фізико-математичному (1909-1911), словесному (1911), фізико-математичному (1911-1914) факультетах Петербурзького університету (1909-1914).

Перебував на військовій службі (1915-1917), працював інструктором Кишинівської земської управи (1918), повітовим представником міністерства землеробства Молдавської Республіки в м. Ізмаїл (1918), чорноробом одеського заводу «Вадон» (1918), управляючим мастком Скадовський (1918-1919), інструктором Херсонської кооперативної районної спілки (1920).

Друкувався в журналах «Відлуння», «Перший журнал російських футуристів».

Як літератор дебютував віршами в збірнику «Студія імпресіоністів» (1910).

Потім настала черга циклів в збірниках «Садок суддів» (1910), «Требник трьох» (1913), «Молоко кобилиць» (1914).

Наш земляк – автор ліричної прози: «Смерть легковажного молодого чоловіка», «Глухоніма», «Артеміда без цуциків» (усі – 1913), «Пансіон виродків» (1915).

Незважаючи на весь епатаж, Б. відмовився підписати надзвичайно різкий маніфест футуристів «Ідіть до біса!», резонно зауваживши: «Не можна навіть метафорично посилати до біса людей, котрим через годину будеш тиснути руку».

А ось як оцінював творчість нашого земляка К. Чуковський: «Він – найцотливіший зі всіх футуристів: скаже чотири рядки, і мовчить, і в цих умовчаннях, в паузах відчуваєш якусь серйозну значність... Сумно бачити, як цей найсмирніший поет напинає на себе футуризм, який лише заважає вилитися його скромній, глибокій душі».

Серед друзів та близьких знайомих Б. – В. Маяковський, К. Малевич, В. Брюсов, Б. Лівшиць, М. Матюшин, О. Ремізов та ін.

БУТОВСЬКИЙ Іван Григорович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Мемуарист, перекладач. Автор першого повного перекладу «Думок» Б. Паскаля на теренах Російської імперії.

З дворянської родини. Брат, Бутовський Л., – поет; двоюрідна сестра Дурова Н., – кавалерист-дівича, письменниця; син, Бутовський В., – перший директор Строгановського училища; син, Бутовський О., – економіст.

Народився в 1785 р. в [Малоросії].

Помер після 1859 р.

Закінчив Петербурзьку медико-хірургічну академію.

Працював канцеляристом Київського губернського управління (1798-1801), колезьким реєстратором (1801-1803), служив в Московському піхотному (1803-1807), першому Єгерському полках (1807-1809), першому Фінському батальйоні (1809-1813), виконував обов'язки комісiонера комісаріатського відомства (1813-1821).

Брав участь у військових кампаніях 1805-1807 рр., в тому числі і в битві під Аустерліцом. За станом здоров'я в чині штабс-капітана змушений піти у відставку (1813).

Друкувався в журналах «Син Вітчизни», «Російський інвалід».

Як літератор дебютував перекладами з французької мови в журналі «Син Вітчизни» (1821).

Потім настала черга наступних перекладів: «Розмови в царстві мертвих прадавніх і новітніх осіб» Б. Фонтанеля (1821), «Історії хрестових походів» Ж. Мішо (1835), «Думки» Б. Паскаля (1843).

Перу нашого земляка належить оригінальний доробок «Про відкриття пам'ятника імператорові Олександру І» (1834), низка статей в журналі «Російський інвалід».

Б. став свідком зустрічі в Тільзі Олександра І з Наполеоном, про що залишив мемуари «Перша війна імператора Олександра І з Наполеоном І 1805 р.», «Друга епоха боротьби Олександра І з Наполеоном», «Фельдмаршал князь Кутузов-Смоленський в кінці та на початку свого бойового шляху» (усі – 1858).

Нащадкам Б. також відомий, як перший видавець книги своєї двоюрідної сестри Н. Дурової «Записки кавалерист-дівичі» (1836).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – О. Пушкін, О. Тургенєв, П. В'яземський, М. Греч, І. Бочаров та ін.

БУТОВСЬКИЙ Микола Дмитрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Публіцист.

З дворянської родини. Брат, Бутовський О., – письменник, викладач.

Народився 20 січня (1 лютого) 1850 р. в м. Кременчук Полтавської губернії Російської імперії (нині – районний центр Полтавської області України).

Помер не раніше 1917 р. в м. Петроград Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив Полтавську військову гімназію (1867) та І-е Павловське військове училище (1869).

Служив у лейб-гвардійському Павловському полку (з 1869). Командував Ризьким учбовим унтер-офіцерським батальйоном (1895-1899), піхотним полком (1899-1900), піхотною бригадою (1900-1907), 7-ю Східносибірською стрілецькою дивізією (1907-1910), 32-ю піхотною дивізією Київського військового округу (1910-1911).

Учасник російсько-турецької війни (1877-1878).

У відставку вийшов в чині генерала від інфантерії (1911).

Друкувався в газетах «Голос», «Російський інвалід», журналах «Російська старовина», «Розвідник», «Військовий збірник».

Як літератор дебютував нарисом з театру військових дій (1877).

Б. – автор книг «Військові начерки» (1880), «Про способи навчання та виховання сучасного солдата» (1888), «Служба колишня і нинішня» (1890), «Наші солдати. Типи мирного й військового часу» (1893), «Повісті з сучасного офіцерського життя» (1914).

Перу нашого земляка також «Спогади» (1907).

Опікуючись проблемами армії і виступаючи на загальних зборах членів Товариства ревнителів військових знань 7 січня 1911 р., наш земляк говорив слова, котрі і нині залишаються актуальними: «Безпритульний офіцер нудить світом і, у пошуках товариської щирості, нерідко приліплюється до сумнівної кампанії, яка складає неодмінну приналежність тієї частини військ, де відчувається ослаблення військово-сімейного початку, де служба й життя офіцерського товариства перебуває у розладі, який не виправляється струнким впливом старших товаришів на чолі з командиром. У такому полку, замість привіту, ласки, щирості і взагалі товариської і начальницької уваги, офіцер зустрічається формалізмом, сухими зауваженнями і доганами. Там, замість виховання любові до військової справи, військова наука вибивається, офіцер змушує виконувати свою роботу дисциплінарними заходами; ...індиферентизм начальства і товаришів по відношенню до внутрішнього життя офіцера відразу дає йому відчувати, що він потрапив в середовище, яке ніколи не стане йому близьким».

Серед друзів та близьких знайомих Б. – О. Адлер, І. Львов, Ф. Вендт, М. Рузький, О. Рагоза та ін.

БУТОВСЬКИЙ Олексій Дмитрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Викладач, письменник, громадський діяч. Фундатор першого Російського національного олімпійського комітету.

З дворянської родини. Брат, Бутовський М., – публіцист.

Народився 8 (20) червня 1838 р. в с. П'ятигірці Полтавської губернії Російської імперії (нині – Лубенський район Полтавської області України).

Помер 25 лютого (10 березня) 1917 р. в м. Петроград Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив Петровсько-Полтавський і Костянтинівський кадетські корпуси (1849-1852), курс в Дворянському полку (1856).

Служив у діючих військах, був викладачем Петровсько-Полтавського кадетського корпусу, одного з Санкт-Петербурзьких військових училищ, за дорученням Головного управління військових навчальних закладів вивчав досвід організації військового навчання в низці європейських країн, очолював Центральну школу військового навчання Головного управління військових навчальних закладів Росії.

Кавалер орденів Святого Олександра Невського, Білого Орла, Святого Володимира, Святого Станіслава, Командорського Хреста грецького ордену Спасителя.

Б. створив перші в країні курси, на яких готували інструкторів фізичної підготовки, ініціював створення Головної фехтувально-гімнастичної школи, де читав лекції, а також Товариства сприяння фізичному розвитку (ТСФР).

Став він і одним з тринадцяти перших членів Міжнародного олімпійського комітету (1894).

Перу нашого земляка належать посібники «Настанови з виконання гімнастичних вправ в цивільних навчальних закладах», «Ручна праця і розвиток тіла», «Нотатки з історії та методики вправ для тіла» (всього майже 70), а також праці з історії античного мистецтва, вокалу, каліграфії, геральдики.

Б. – автор родовідної книги «В рідному гнізді».

У нарисі «Древо генерала Бутовського» Н. Бутовська зазначає: «Генерал Бутовський брав найактивнішу участь у проведенні перших Олімпійських ігор в Афінах. Він інспектував змагальні арени, зробив велику кількість доповідей на сесії МОК, зокрема, порушив питання про необхідність всім учасникам Ігор бути членами своїх національних комітетів. Повернувшись, Бутовський підготував свого роду звіт про Олімпіаду – «Афіни навесні 1896 року», докладно описавши події на Іграх і власне їх бачення».

У м. Санкт-Петербург (Росія) уже в наші часи йому встановлено пам'ятник (1994).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – П. де Кубертен, Ж. Дюпперон, В. Балк, П. Лесгафт, ??, Тернгрєн, М. Ріттер, О. Лебедєв та ін.

БУЯЛЬСЬКИЙ Ілля Васильович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Анатом. Один із фундаторів вчення про індивідуальну мінливість, а також топографічної анатомії на теренах Російської імперії. Лікар О. Пушкіна. В медицині існують наукові терміни «атлас Буяльського», «лопаточка Буяльського», «каретка Буяльського».

З дворянської родини.

Народився 26 липня (6 серпня) 1789 р. в с. Вороб'ївка Новгород-Сіверського повіту Чернігівської губернії Російської імперії (нині – Срібнянський район Чернігівської області України).

Помер 8 (20) грудня 1866 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Похований на Великоохтинському цвинтарі.

Закінчив Новгород-Сіверське повітове училище, Чернігівську семінарію (1809), Петербурзьку медичну хірургічну академію (1814).

Працював прозектором (1814-1815), ординатором (1815-1821) хірургічної клініки І. Буша, викладачем Імператорської медично-хірургічної академії (1821-1829), управляючим хірургічним інструментальним заводом (1829-1841), викладачем Петербурзької академії мистецтв (1831-1866). Дійсний член Імператорської медично-хірургічної академії (1842).

Почесний член Віленського університету (1830).

Почесний член Фізико-медичного товариства (1856).

Почесний член Московського товариства дослідників природи.

Кавалер орденів Св. Володимира III ст., Св. Анни з короною II ст., Св. Святослава I ст.

Друкувався в «Військово-медичному журналі».

Серед найвідоміших доробків: тритомний оригінальний атлас з оперативної хірургії «Анатомо-хірургічні таблиці» (1828; 1835; 1852), «Анатоміко-патологічний опис подвійної матки, з яких кожна в різний час була вагітною» (1832), «Коротка загальна анатомія тіла людського» (1844), «Анатомічні нотатки для тих, хто навчається живопису і скульптури в Імператорській академії мистецтв (1860), «Анатомо-хірургічні таблиці операцій вирізання і подрібнення каменів», «Про шкоду надмірного паління» (обидва – 1862).

Загальна кількість робіт нашого земляка сягає 100.

За життя він виконав понад дві тисячі операцій.

Наш земляк – один з засновників топографічної анатомії в Росії, автор оригінального способу бальзамування, а також методики «льодяної скульптурної» анатомії, він одним з перших застосував загальне обезболювання, переливання крові, антисептичні засоби, раціоналізував низку хірургічних інструментів.

За власною методикою Б. бальзамував тіла: герцогинь де-Тарант, кузини Людовика XVI, і Вюртемберзької, тітки імператора Олександра I (обидві – 1814), імператриці Марії Федорівни (1828), княгині Іванни Лович, дружини цесаревича Костянтина Павловича (1831), принцеси Ольденбургської (1843).

Його перу належить одне з перших на теренах Російської імперії керівництво з судової медицини.

Він запропонував багато різних хірургічних інструментів.

Набір (батальйонний) хірургічних інструментів Б. зберігається у Військово-медичному музеї Міністерства оборони РФ.

Його ім'я присвоєно Новгород-Сіверській центральній районній лікарні Чернігівської області (1978), а також названо хірургічний інструмент лопаточка і каретка Буяльського.

Серед друзів та близьких знайомих Б. – М. Пирогов, І. Крилов, П. Клодт, К. Брюллов, В. Жуковський, О. Сапожников, І. Буш, А. Єгоров, П. Загорський, І. Терещенков та ін.

БЯЛИК Хаїм Нахман

Національний статус, що склався у світі: ізраїльський.

Письменник, перекладач. Національний поет Ізраїлю.

З міщанської родини.

Народився 9 січня 1873 р. на х. Рада Волинської губернії Російської імперії (нині – залізничний полустанок в Житомирському районі Житомирської області України).

Помер 4 липня 1934 р. в м. Відень (Австрія). Похований на Тель-Авівському цвинтарі по вул. Трумпельдора.

Працював викладачем в Одеському зразковому хедері, редактором відділу художньої літератури журналу «Ха-Шіллоах» (1904-1921).

Член єврейського Палестинського комітету.

Почесний доктор Єврейської теологічної семінарії і Єврейського інституту релігії (1926).

Друкувався в журналах «Мознаїм», «Світанок», «Ха-Шіллоах», «Ха-олам».

Як поет дебютував в альманасі «Ха-Пардес» віршем «До ластівки» (1892).

Потім настала черга віршів «Після поневірянь на чужині», «Повернення», «Нічні думи», «Як суха трава», «І буде, коли продовжаться дні», «Бігти? О, ні!», «Посели мене під крильцем», «Де ти», «Лист»; поем «Мій батько», «Подвижник», «Мертвяки пустелі», «Оповідь про погром», «Сувій про полум'я», «Сирітство» (не закінчена).

Перу Б. також належать оповідання «Дні юності», повість «Ар'є-глитай».

Переклав на іврит роман С. Сервантеса «Донкіхот», низку поезій Й. Шіллера.

Зневірившись у більшовицькій владі за допомоги М. Горького і з особистого дозволу В. Леніна емігрував спочатку до Берліна (1921-1924), а потім – Тель-Авіву (1924).

За життя мав повне зібрання поетичних творів (1908).

Що стосується особистого життя, то наш земляк, рано втративши батька (1880), виховувався у діда.

У Ізраїлі є місто, видавництво, а також літературна премія, названі на честь поета.

У м. Тель-Авів (Ізраїль) існують музей і вулиця імені Б.

У м. Житомир будинок, де мешкав письменник, певний час прикрашала меморіальна дошка зі словами «В цьому будинку в 1880-1889 рр. жив відомий єврейський поет, філософ, перекладач Хаїм Нахман Бялик» (1998-2003).

У видавництві «Волинь» вийшла книга-буклет «Рідний мій краю, колисковий приплав» (1999).

Серед друзів та близьких знайомих Б. – Ш. Алейхем, М. Волошин, А. Равніцький, С. Бен-Ціон, Х. Левінський, М. Бен Амі, Ш. Дубнов, Е. Мотнег, Ш. Буришкін та ін.

ВАКСМАН Залман Аврахович

Національний статус, що склався у світі: американський.

Мікробіолог. Відкривач стрептоміцину (1943). Лауреат Нобелівської премії з медицини (1952).

З міщанської родини. Батько, Ваксман А., – ремісник-меблевик.

Народився 21 липня 1888 р. в с. Нова Прилука Бердичівського повіту Київської губернії Російської імперії (нині – Липовецький район Вінницької області України).

Помер 16 серпня 1973 р. у м. Хайєніс (США).

Закінчив початкову релігійну школу у Бердичеві, екстерном склав іспити за повний курс п'ятої гімназії в Одесі (1910), закінчив агрономічний факультет Рутгерського коледжу (1915),

Каліфорнійський університет (1918) у США.

Працював на родинній фермі, в Нью-Йоркській дослідницькій лабораторії бактеріології ґрунту, Каліфорнійському університеті, ад'юнкт-професором (1925-1930), професором (1930-1943), завідувачем відділу (1943-1949) Рутгерського університету, директором інституту мікробіології при Рутгерському університеті (1949-1958).

Лауреат Нобелівської премії «за відкриття стрептоміцину – першого антибіотику, ефективного при лікуванні туберкульозу». Завдяки цьому препарату вдалося врятувати сотні мільйонів життів на планеті.

Почесний доктор університетів Рутгера, Принстона, Пенсільванії, Філадельфії, Нью-Йорку (усі – США), Льєжу (Бельгія), Мадриду (Іспанія), Страсбургу (Франція), Єрусалиму (Палестина).

Почесний член низки наукових товариств в США, Данії, Нідерландах, Канаді, Швеції, Ізраїлі, Італії, Іспанії.

Коло головних наукових інтересів вченого – біохімія ґрунтових бактерій, механізм розкладу туберкульозної палички, «санітарні» властивості ґрунту, актиноміцети.

Крім стрептоміцину, він відкрив: неоміцин – антибіотик широкого антибактеріального спектру, актиноміцин D (дактиноміцин) – протипухлинний антибіотик, кандицидин – антифугальний антибіотик полієнової структури, стрептотрицин, гризеїн.

Наш земляк заснував нову науку – мікробіологію ґрунту. Він також відпрацював загальну технологію створення антибіотиків, успішно боровся з пошкодженням пліснявою точних приборів, винайшов мікробіологічні засоби боротьби з обростанням днищ морських суден.

Перу В. належить капітальні доробки «Антагонізм мікробів і антибіотичні речовини», «Мікробіологія ґрунту в 1924 році», «Ферменти», «Ґрунт і мікроб», «Спроба синтезу і аналізу», «Моє життя з мікробами», «Перемога над туберкульозом».

Всього ж він написав близько 30 книг і понад 400 наукових праць, серед яких 18 монографій. Частину гонорарів за свої відкриття вчений пожертвував Фонду підтримки дослідницьких робіт в галузі мікробіології.

Стисла інформація про нього подана в «Великій медичній енциклопедії» (М., 1976), кілька рядків присвятив йому «Радянський енциклопедичний словник» (М., 1989) і жодним словом не обмовилася «Українська радянська енциклопедія (1960; 1979).

Зате В. увійшов до переліку 100 найбільш видатних діячів людства.

Ім'я нашого земляка присвоєно Інституту мікробіології при Рутгерському університеті.

У м. Вінниця створено Благодійний фонд ім. З. А. Ваксмана (2003), тут пройшла міжнародна конференція, присвячена вихідцю з України (2003).

На малій батьківщині, в с. Нова Прилука встановлено пам'ятну стелу видатному земляку, його ім'я рішенням сільради присвоєно одній з вулиць.

Серед друзів та близьких знайомих В. – Я. Ліпман, А. Волгрєн, Т. Робертсон, О. Флемінг, Х. Флорі, Е. Чейн, В. Кінг та ін.

ВАННОВСЬКИЙ Петро Семенович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Державний, військовий діяч. Генерал від інфантерії (1883). Військовий міністр (1881-1898), міністр народної освіти (1901-1902) Російської імперії.

З дворянської родини.

Народився 24 листопада (6 грудня) 1822 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 17 (29) лютого 1904 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Учасник Угорського походу (1849), Кримської (1853-1856), російсько-турецької (1877-1878) воєн. Закінчив 1-й Московський кадетський корпус (1843).

Служив командиром батальйону лейб-гвардійського Фінляндського полку (1855-1857), начальником Офіцерської стрілецької школи (1857-1861), директором Павловського кадетського корпусу (1861-1863), начальником н1-го Павловського військового училища (1863-1868), чиновником з особливих доручень при Головному управлінні військово-навчальних закладів (1868), начальником 12-ї піхотної дивізії (1868-1871), начальником 33-ї піхотної дивізії (1871-1876), командиром 12-го армійського корпусу (1876-1877), в.о. начальника штабу Рущукського загону (1877-1878), командуючим військами Східного загону (1878-1879), командиром 12-го армійського корпусу (1.08.1879-22.05.1881), керуючим Військовим міністерством (1881-1882), військовим міністром (1882-1898), міністром народної освіти (1901-1902).

Почесний член Миколаївської академії Генерального штабу (1890).

Почесний член Петербурзького (1902) і Казанського університетів (1902).

Почесний президент Військово-медичної академії (1890).

Кавалер російських орденів Ганни 3-го ступеня (1848), Ганни 2-го ступеня (1852), Володимира 4-го ступеня (1854), Станіслава 2-го ступеня (1856), Володимира 3-го ступеня (1863), Станіслава 1-го ступеня (1867), Ганни 1-го ступеня з імператорською короною (1870), Володимира 2-го ступеня (1872), Білого Орла (1875), Георгія 3-го ступеня (1877), Володимира 1-го ступеня (1890); чорногорської золотої медалі (1878), сербського ордена Такова 1-го ступеня (1881), чорногорського ордена кн. Данила Першого 1-го ступеня, італійського ордена Маврикія і Лазаря 1-го ступеня, болгарського ордена св. Олександра 1-го ступеня (усі – 1883), великого хреста австрійського ордена Леопольда (1884), пруського ордена Червоного Орла 1-ого ступеня, японського ордена Висхідного Сонця 1-го ступеня (обидва – 1885), пруського ордена Червоного Орла 1-ого ступеня з діамантами (1888), бухарського ордена Висхідної зірки 1-ої ступеня з діамантами (1889), французького ордена Почесного Легіону (1891), данського ордена Данеброга 1-го ступеня (1892), гессенського ордена Людвіга 1-го ступеня (1895), австрійського ордена Стефана 1-го класу (1896), пруського ордена Чорного Орла (1897).

Перебуваючи у ранзі міністр народної освіти дозволив сходки студентів, виборність старост курсів, організацію наукових і літературних гуртків, повернув до учбових закладів студентів, відданих до солдатів.

Серед друзів та близьких знайомих В. – Д. Сипягін, М. Муравйов, А. Корф та ін.

ВАРАДІНОВ Микола Васильович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник.

З купецької родини.

Народився в 1817 р. в Полтавській губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 27 липня 1886 р. в м. Гатчина Російської імперії (нині – Ленінградська область РФ).

Закінчив юридичний факультет Дерптського університету (1841).

Працював викладачем в м. Аренсбург (1841-1845), помічником (1845-1848), керуючим канцелярією (1848-1849) ризького генерал-губернатора, чиновником з особливих доручень (1850-1855) Міністерства внутрішніх справ Росії, редактором «Журналу міністерства внутрішніх справ» (1855-1862), членом головного управління у справах друку (1865-1883), членом ради при міністрі (1883-1886) Міністерства внутрішніх справ Росії.

Друкувався в газеті «Північна пошта», журналах «Російське слово», «Журнал міністерства внутрішніх справ», «Журнал міністерства народної освіти».

Як літератор дебютував восьмитомною розвідкою «Історія Міністерства внутрішніх справ» (1858-1863).

Перу нашого земляка також належать наступні доробки: «Дослідження про майнові або речовинні права за законами російськими» (1855), «Про особисте затримання за борговими зобов'язаннями» (1861), «Збірка узаконень і розпоряджень уряду у справах друку» (1878), «Аптекарьський статут» (1880), «Діловодство або теоретичне і практичне керівництво з цивільного і кримінального, колегіального і персонального листування» (1881), «Збірник узаконень і розпоряджень уряду з облаштування побуту селян, 1861-85» (1885), «Про умови університетської освіти» (1859), «Необхідність реформи в нашому університетському викладанні» (1870).

У монографії «Обмеження права власності у науці і законодавстві Росії другої половини XIX – початку XX століття» В. Камиш пише: «М. Варадінов, К. Победоносцев, П. Цитович розглядають право власності у відриві від його суб'єкта. З одного боку, вони уявляють право власності як повне і абсолютне панування особи над річчю у вигляді юридичної абстракції. З іншого боку, твердження, що обмеження стосується не права власності в цілому, а лише права окремого власника зводить до нуля ваговитість їх висновків, бо носієм права є суб'єкт, тобто особа фізична чи юридична. Відповідно носієм права власності є конкретний власник. З цього виходить, що будь-яке обмеження права власності неминуче веде до обмеження права взагалі».

Нині В. – почесний громадянин м. Гатчина РФ.

Серед друзів та близьких знайомих В. – В. Корш, І. Крилов, єпископ Філарет, М. Мілютін, П. Бутков та ін.

ВАСИЛЕВСЬКИЙ Ілля Маркович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Літературний критик, фейлетоніст. Псевдоніми – Не-Буква, І. Полтавський.

З родини комерсанта. Батько, Василевський М., – власник книжкового магазину. Брат,

Василевський Л., – поет, критик, перекладач, видавець.

Народився 28 грудня 1882 р. (9 січня 1883 р.) в м. Полтава Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Загинув 14 червня 1938 р. в одній із сталінських катівень.

Закінчив Полтавську гімназію.

Був кореспондентом, фактичним видавцем газети «Вільні думки» (1907-1911), редагував журнали «Освіта» (1908-1909), «Журнал журналів» (1915-1917), газету «Дідькова перечниця» (1918).

Друкувався в газетах «Полтавські відомості», «Південний край», «Одеські новини», «Мова», «Біржові відомості», «Напередодні», журналах «Наука і життя», «Гедзь», «Світ божий», «Булат», «Всесвітня панорама», «Сатирикон», «Аксіома», «Вільні думки», «Сонце Росії», «Весь світ», «За-співувач», «Аргус», «Винахідник», «Бджола».

Як літератор дебютував в «Журналі для всіх» оповіданням «Тридцять два» (1903).

Потім настала черга книг «Житейське кабаре. Гумористичні оповідання» (1910), «Нервові люди» (1911), «Героїня нашого часу» (1916), «Граф Вітте та його мемуари» (1922), історичні памфлети «Микола II», «Білі мемуари» (обидві – 1923), «Романови» (1923-1924), збірники «Що вони пишуть? Мемуари колишніх людей» (1925) та «Країна винахідників» (1933).

Не сприйнявши Жовтневої революції, емігрував до Константинополя (1918), де видавав газету «Константинопольська луна», потім – до Франції (1920), далі – до Німеччини (1921).

З молодшою на 12 років дружиною Л. Білозерською, яку В. понад усе кохав, відносини не склалися. Хоча він, як свідчили сучасники, аби її утримати, носив на пальці три тоненькі обручки. Це не допомогло: у 1923 р. з ініціативи дружини вони оформили розлучення.

Помилкою було і повернення В. на батьківщину (1923 р. наш земляк разом з О. Толстим дістався Петрограду пароплавом «Шлезієн»). Письменника 1937 р. заарештували, і живим він з сталінських катівень не вийшов.

Посмертно реабілітований.

Серед друзів та близьких знайомих В. – О. Купрін, І. Бунін, А. Шполянський, Н. Теффі, Б. Лазаревський, А. Аверченко, Ю. Ключников та ін.

ВАСИЛЕВСЬКИЙ Лев Маркович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет, критик, перекладач, видавець. Псевдонім – Авель.

З родини комерсанта. Батько, Василевський М., – власник книжкового магазину. Брат, Василевський І., – літературний критик, фейлетоніст.

Народився 15 (27) липня 1876 р. в м. Полтава Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 1 березня 1936 р. в м. Ленінград СРСР (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Вчився в Полтавській гімназії, проте був виключений «за створення гуртка самоосвіти». Продовжував освіту на фізико-математичному факультеті Київського університету, звідки теж за участь в демонстрації з приводу самоспалення в Петропавлівській фортеці народоволки М. Ветрової його відрахували. Вступив на медичний факультет Харківського університету (1897-1902), який і закінчив.

Працював епідемічним земським лікарем в Полтавській, Харківській, Володимирській губерніях (1902-1904). Супроводжував І. Мечникова у його поїздки по охопленій чумою Астраханській губернії (1912). У подальшому В. – корабельний, військовий лікар. Очолював театральний відділ у газеті «Мова», редагував «Вільні думки» (1907), журнали «Лелітки», «Ранок Росії», «Сонце Росії» (1910). Кореспондент і член редколегії журналу «Студія» (1911), газети «Петроградський голос» (1917). Співробітник Пролеткульту в Уфі (1920-1921).

Друкувався в газетах «Вісті», «Російський вісник», «Лікарняна газета», «Фельдшер», журналах «Сатирикон», «Світ божий», «Журнал для всіх», «Щорічник Імператорських театрів», «Студія», «Мова», «Театр і мистецтво».

Як літератор В. дебютував двома віршами в «Полтавських губернських відомостях» (1895).

Потім настала черга збірок «Незлюбиві пародії» (1908), «Вірші» (1911), п'єс римованих і в прозі «Канію й Аніто», «Едельвейс», «Руїни» (усі – 1912), «Збірника мініатюр та одноактних п'єс» (1914), книги «Земні облуди», «Слідами війни: враження військового лікаря» (обидві – 1916).

В. – автор актуальних брошур «Австро-Угорщина. Політичний устрій та національні питання», «Жіноче питання» (обидві – 1906).

Перекладав п'єси німецьких драматургів.

Під час громадянської війни отримав контузію, внаслідок якої майже зовсім втратив слух і був змушений відійти від активної літературної діяльності.

Серед друзів та близьких знайомих В. – В. Брюсов, І. Бунін, І. Мечников, В. Брусянін, С. Горний, В. Гофман, Б. Левензон, В. Уманов-Каплуновський, Д. Цензор, О. Чюміна, Л. Яворська та ін.

ВАСИЛЕНКО Володимир Харитонович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Лікар. Один з фундаторів гастроентерології; засновник першого науково-дослідного інституту гастроентерології на теренах СРСР.

З міщанської родини.

Народився 25 травня (6 червня) 1897 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 19 грудня 1987 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на Кунцівському цвинтарі.

Закінчив Київський медичний інститут (1922).

Працював викладачем у вузах Києва (1922-1943), був головним терапевтом Північнокавказького і 1-го Українського фронтів (1943-1944), завідувачем кафедрами Львівського (1944-1948), 1-го Московського (з 1948) медичних інститутів, лікарем (1948-1950), головним терапевтом 4-го

Головного управління при міністерстві охорони здоров'я СРСР (1950-1974), директором Всесоюзного науково-дослідного інституту гастроентерології (1967-1974).

Був головним редактором журналу «Клінічна медицина», відповідальним редактором «Малої медичної енциклопедії».

Дійсний член академії медичних наук СРСР (1957).

Лауреат Державної премії СРСР (1979).

Герой Соціалістичної Праці (1967).

Кавалер трьох орденів Леніна, орденів Жовтневої Революції, Червоного Прапора, Трудового Червоного Прапора, Вітчизняної війни 1-го та 2-го ступенів, низки медалей.

Голова Московського терапевтичного товариства (1969-1987).

Як вчений дебютував книгою «Матеріали про обмін речовин при хронічній недостатності кровообігу» (1940).

Потім настала черга наступних доробків: «Крупозне запалення легенів» (1947), «Внутрішні хвороби» (1951).

Всього перу нашого земляка належить близько 200 наукових праць, серед яких 15 монографій.

В. спеціалізувався на проблемах кардіології. Разом з М. Стражеско запропонував нову класифікацію недостатності кровообігу (1935).

Розвинув вчення про міокардіодістрофії та пороки серця.

Вніс значний внесок в актуальні обміну речовин, гастроентерології, патології нирок, травлення, легеневої системи.

Вперше описав метаболічний алкалоз, який розвивається при хронічній недостатності кровообігу. Репресований у так званій «справі лікарів» (1953). Після смерті Й. Сталіна реабілітований.

У 1-му Московському медичному інституті функціонує меморіальний кабінет нашого земляка, тут також встановлено його бюст.

Серед друзів та близьких знайомих В. – А. Воробйов, О. Богомолець, М. Стражеско, В. Баранов, С. Карпай, Д. Яновський, М. Авіосор, П. Єгоров, А. Пелешук, Є. Ліхтенштейн та ін.

ВАСИЛЬЄВ Микола Іларіонович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Агрохімік.

З міщанської родини.

Народився 23 жовтня 1875 р. в м. Полтава Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 4 вересня 1930 р. в м. Белград (нині – столиця Республіки Сербія). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив Полтавську гімназію (1892), Ново-Олександрійський інститут сільського господарства та лісництва (1897), слухав лекції в Цюрихському університеті (1898-1899).

Працював в цюрихській лабораторії професора Е. Шульца (1898-1899), вивчав роботу дослідницьких сільськогосподарських станцій в Австро-Угорщині, Німеччині, Італії, Франції (1899-1900), був асистентом кафедри землеробства Київського політехнічного інституту (1900-1909), Київського університету св. Володимира (1909-1913), науковим співробітником лабораторії професора Бонн'єра при Паризькому університеті (1913-1914), екстраординарним (1914), ординарним (1914-1916) професором Донського політехнічного інституту, ординарним професором Донського сільськогосподарського інституту (1916-1920), професором (1920-1924), ординарним професором (1924-1930) сільськогосподарського факультету Белградського університету, науковим співробітником паризького інституту Л. Пастера (1924).

Спеціалізувався з проблем загального землеробства, агрохімії, біології сільськогосподарських рослин, азотфіксації, синтезу і регенерації білкових речовин в рослинах.

В. – автор доробків: «Утворення білкових речовин в насінні, що визріває» (1911), «Сучасні проблеми добрив в господарствах Західної Європи і Росії» (1924), «Фіксація атмосферного азоту ґрунтами Югославії», «Ґрунти Полового Поля в Герцеговині, їх склад і родючість» (обидва – 1928) низки праць з синтезу та регенерації білкових речовин в рослинах, з проблем механізму фіксації атмосферного азоту ґрунтовими мікроорганізмами, з хімічних властивостей ґрунтів Югославії.

Не сприйнявши Жовтневої революції, наш земляк емігрував до Королівства сербів, хорватів, словенців (1920).

Серед друзів та близьких знайомих В. – С. Виноградський, Г. Злокович, Е. Шульц та ін.

ВАСИЛЬКІВСЬКИЙ Сергій Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Художник.

З сім'ї дрібного чиновника. Батько, Васильківський І., – кресляр.

Народився 19 жовтня 1854 року в м. Ізюм Харківської губернії Російської імперії (нині – районний центр Харківської області України).

Помер 8 жовтня 1917 р. в м. Харків Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України). Похований на цвинтарі Молодіжного парку.

Закінчив 1-у Харківську гімназію (1862-1867), ветеринарне училище (1867-1873), Петербурзьку академію мистецтв (1876-1885), стажувався за кордоном (1886-1888).

Працював канцеляристом Харківського казначейства (1873-1876).

Кавалер двох малих срібних медалей Петербурзької академії мистецтв (1879; 1881), золотої медалі Всеросійської академічної виставки (1883), Великої золотої медалі Петербурзької академії мистецтв (1885).

Перша персональна виставка відбулася у Харкові (1900). Потім виставлявся в Полтаві, Парижі, Римі.

Серед найвідоміших полотен нашого земляка – «Весна на Україні», «Влітку», «Кам'яна балка», «На околиці» (1883), «Весна», «На Дінці» (обидва – 1885), «Пейзаж» (1886), «Козачий пікет», «Полювання на куріпок», «Околиці Хелоса, в Іспанії» (усі – 1888), «Степ весною в Малоросії», «Типова бретонська садиба», «Після дощу (Іспанія)», «Околиці Сан-Себастьяно», «Збір яблук для сидру» (усі – 1888-1889), «Запорожець в розвідці» (1889), «Сутичка запорожців з татарами» (1892), «Козача левада» (1895), «Козак у степу» (1905), «Козак Мамай» (1911), «Похід козаків» (1917).

Пензлю В. також належать картини «Весна в Україні», «Взимку у селі Опішня», «Біля корчми», «У Піренях», «Вигляд на Безансон», «Череда. Околиця села», «Ранок у Безансоні», «Дорога до села», «Зима в Іспанії», «Запорожець на посту», «В запорізькому степу», «Сутичка запорожців з татарами», «Булонський ліс взимку», «Сторожова вежа у запорожців», «Два хутори в Малоросії», «Ловлять снігура», «Отара в степу», «Дума про трьох братів».

В. – співавтор художнього альбому «З української старовини» (1890), альбому орнаментів (1912).

Понад 1340 своїх творів та значну суму грошей, які, за його бажанням, мали піти на створення у Харкові національного художнього музею, заповів Музею Слобідської України.

До 150-річчя з дня народження земляка за ініціативою завідувачки відділом Харківського художнього музею О. Денисенко в Україні пройшла акція «Шляхами Васильківського. Погляд через віки» (2004).

У Москві у видавництві «Біле місто» вийшла книга М. Улибишевої «Сергій Васильківський. Казка про те, як козак Сергійкові пораду дав» (2006).

Серед друзів та близьких знайомих В. – Д. Яворницький, П. Мартинович, М. Раєвською-Іванова, Г. Ладиженський, М. Ткаченко, М. Беркос, М. Пимоненко, П. Левченко, М. Клодт, М. Самокиш, М. Дубовської, В. Беклемішев, В. Серов, М. Врубель, В. Орловський, Я. Ціонглинський, О. Бекетов, В. Александров, Д. Безперчий, І. Похітонов, О. Сластьон та ін.

ВАСЮТИНСЬКИЙ Антоній Афоцієвич (Антон Федорович)

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Художник, скульптор-медальєр, різьбяр.

З міщанської родини. Батько, Васютинський А., – художник.

Народився 17 (29) січня 1858 р. в м. Кам'янець-Подільський Подільської губернії Російської імперії (нині – районний центр Хмельницької області України).

Помер 2 грудня 1935 р. в м. Ленінград СРСР (нині – м. Санкт-Петербург РФ). Похований на Смоленському православному цвинтарі.

Закінчив Київську малювальну школу М. Мурашка (1879-1881), Санкт-Петербурзьку Імператорську академію мистецтв (1881-1888), стажувався в Австрії, Німеччині, Франції (1889-1893).

Працював старшим медальєром (1893-1920), помічником керуючого (1920-1922), керуючим Медальним управлінням (1922-1926), головним медальєром (1926-1935), художником-консультантом (1935) Санкт-Петербурзького (Петроградського, Ленінградського) монетного двору.

Академік Російської академії мистецтв (1908).

Герой Соціалістичної Праці (1922).

Володар Почесного диплому Всесвітньої паризької виставки (1891).

В. – автор великої низки медалей і монет Російської Імперії і Радянського Союзу.

Серед найвідоміших – медалі П. Столипіну (після 1911), «В пам'ять 25-річчя діяльності нумізматики Х. Х. Гіля», «На честь художника-медальєра Алексеєва», «В пам'ять М. І. Лобачевського», плакет «Jules Clement Chaplain» (1892), «На честь В. М. Коковцова» (після 1914), штемпелі лицьової сторони золотих і срібних загальнодержавних портретних монет масового випуску 1895-1915 рр., лицьового боку меморіального рубля 1913 року в пам'ять 300-річчя дому Романових, радянських 50, 20, 15 та 10 коп., штампи медалі за бій «Варяга» і «Корейця» при Чемульпо, золотий червінець СРСР («сіяч»), знак ГПО.

Наш земляк також – автор штампів останнього срібного рубля Російської Імперії (1916) і першого срібного рубля РРФСР (1922).

За деякими даними, наш земляк виготовив пробну бронзову медаль діаметром 65 мм на власну честь (1929). Композиція на цій медалі буцімто стала прообразом для радянської полтини зразка 1924 року. У літературі нумізматики не описана.

Свої роботи В. експонував на багатьох виставках не лише в Росії, а й в Італії, Німеччині, Франції.

Що стосується особистого життя, то наш земляк рано залишився без батька (1861).

Серед друзів та близьких знайомих В. – М. Мурашко, І. Шадр, В. Голенецький, А. Шарфф, М. Реріх, С. Тульчинський, Г. Малишев, І. Хрестовський, М. Мартинов, Я. Єлшин, П. Авер'янов, М. Соколов та ін.

ВАСЮТІН Володимир Володимирович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Льотчик-космонавт (59/182). У Космосі перебував 64 доби 21 години 52 хвилини 8 секунд.

З родини службовців.

Народився 8 березня 1952 р. в м. Харків СРСР (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 19 липня 2002 р. в Зоряному містечку (РФ). Похований на цвинтарі селища Моніно Щолківського району Московської області РФ.

Закінчив Харківське вище військове авіаційне училище льотчиків ім. С. Грицевця (1973), школу льотчиків-випробовувачів, Військово-повітряну академію ім. Ю. Гагаріна.

Служив льотчиком-інструктором в ВПС СРСР (1973-1976), загоні космонавтів (1976-1985), Центрі підготовки ім. Ю. Гагаріна (1986-1996), заступником начальника Військово-повітряної академії ім. Ю. Гагаріна (1996-2002).

Герой Радянського Союзу (1985).

Здійснив політ на космічному човні «Союз Т-14» (1985). Під час нього перейшов на орбітальну станцію «Салют-7», де працював понад два місяці.

Ось що про нього пише В. Головачов в статті «Невідомі епізоди позаземного життя»: «Командир човна «Союз Т-14» 33-річний підполковник ВВС Володимир Васютін, бортінженер Віктор Савіних і космонавт-дослідник Олександр Волков повинні були пропрацювати в космосі півроку. Але вже через два місяці тяжко занедужав командир Васютін – «запальне захворювання». Стан його здоров'я швидко погіршувався. Зняти гостроту за допомогою ліків, що є на борту виявилось неможливим. І було ухвалено рішення: політ терміново припинити».

Наш земляк – почесний громадянин м. Кіто, столиці Еквадору (2001).

На школі №171 м. Харків встановлено меморіальну дошку (2005).

Серед друзів та близьких знайомих В. – Г. Гречко, О. Волков, В. Джанібеков, В. Титов, А. Ніколаєв, П. Попович, О. Леонов, В. Савіних та ін.

БАТАГІН Гліб Васильович

Національний статус, що склався у світі: італійсько-бразильсько-російський.

Фізик-теоретик. Фундатор статистичної теорії множинної генерації частинок космічних променів (1943-1944).

З міщанської родини.

Народився 3 листопада 1899 р. в с. Бірзул Балтського повіту Херсонської губернії Російської імперії (нині – м. Котовськ, районний центр Одеської області України).

Помер в 1986 р. в м. Турін (Італія). Похований на місцевому цвинтарі.

Навчався в 1-й Київській гімназії, Київському університеті (1918-1919), закінчив Туринський університет (1920-1922).

Працював викладачем Туринського університету (1922-1939), науковим співробітником Бразильського інституту фізики космічних променів (1939-1956), директором інституту фізики при Туринському університеті (1956-1969).

Член Італійської академії деї Лінчей (1960).

Член Бразильської академії наук.

Спеціалізувався з проблем астрофізики, загальної і спеціальної теорії відносності, нелінійної і нелокальної квантової теорії поля, фізики космічних променів.

Першим у світі здійснив спробу побудови квантової теорії поля з елементарною довжиною.

Друкувався в журналі «Zeitschrift fur Physik».

Не сприйнявши більшовицького режиму, емігрував до Італії (1920).

На запрошення радянський колега В. побував в дубненському Об'єднаному інституті ядерних досліджень (1969).

Ось що про нашого земляка в статті «Фізична наука Італії» пише Д. Іваненко: «Г. Ватагін (Турін), продовжуючи свої відомі роботи, котрі започаткували нелокальну теорію поля, аналізував нелокальні теорії і запровадження універсальної мінімальної довжини у зв'язку з принципом причинності, запропонувавши новий вигляд обрізаючого оператора. ...Тісний зв'язок теорії з експериментом видно, наприклад, у фізичному інституті Туріну, директор якого проф. Г. Ватагін, відомий своїми узагальненнями квантової теорії у дусі нелокальної теорії поля, разом з тим активно працює в сфері космічних променів і низки розділів ядерної фізики. Гіпотеза про існування нового, після константи Планка і швидкості світла, «масштабу природи» була висунута Г. В. Ватагіним в 1934 р.».

Ім'я нашого земляка носить інститут фізики Кампінаського державного університету (Бразилія).

Серед друзів та близьких знайомих В. – М. Марков, О. Альохін, Т. Редже, М. Булгаков, С. Фубіні, О. Вертинський, М. Чіні та ін.

ВАТСОН Марія Валентинівна

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Поет, перекладач, історик літератури.

З дворянської родини.

Народилася 1 (13) грудня 1848 р. в селі поблизу м. Балта Подільської губернії Російської імперії (нині – в межах м. Балта Одеської області України).

Померла 15 червня 1932 р. в м. Ленінград СРСР (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Отримала домашню освіту, закінчила Смольний інститут благородних дівочих (1865).

Друкувалася в журналах «Вітчизняні нотатки», «Російська думка», «Вісник Європи», «Російське багатство», «Діло», «Син Вітчизни», «Наше життя», «Сучасний світ», «Російські відомості».

Як літератор дебютувала в журналі «Вітчизняні нотатки» перекладом сонета Кардуччі «Дерева» (1876).

Потім настала черга поетичних збірок «Вірші» (1905), «Війна» (1915).

Надрукувала доробки «Іспанська сатира 30-х років» (1879), «Еспронседа» (1881), «Португалія та її література» (1889), «Данте, його життя та літературна діяльність» (1891), «Шіллер, його життя та літературна діяльність» (1892), «Ларра – іспанський сатирик», «Іспанська сатира 30-х років», «Португалія та її література», «Фердинанд Фрейліграт», «Джузеппе Джусті», «Джозує Кардуччі». Переклала з іспанської «Повісті та оповідання» П. Аларкона (1886), з англійської – «З химерних оповідань Грент-Аллена» (1886), з французької – драму «Жан і Мадлена» О. Мірбо (1905), зібрання творів П. Гальдоса (1911).

Наша землячка підготувала і видала єдиний на той час повний переклад роману «Дотепно-винахідливий ідальго Донкіхот Ламанчський» М. Сервантеса (1907).

За свідченнями сучасників, у В. був роман з С. Надсоном. Під час тяжкої тривалої хвороби останнього вона не відходила від його постелі. Померлого у неї на руках поета її стараннями перевезли до Санкт-Петербурга, де й поховали. Встановивши пам'ятник коханцю, В. спромоглася видати найповніше зібрання творів С. Надсона.

Серед друзів та близьких знайомих В. – В. Короленко, Б. Ібаньєс, Г. Лопатін, К. Станюкович, Е. Пардо, С. Надсон, Ф. Батюшков, І. Бунін, В. Крилов, Д. Мамін-Сибіряк, В. Набоков, А. Чехов (уже після смерті В. у її альбомі серед чисельних автографів та малюнків відомих вчених,

письменників, художників, громадських діячів виявили й портрет Антона Павловича з посвятою «Люб'язному другу Марії на пам'ять. Антон Чехов, 1895.11.02»).

ВЕГЕЛІН Олександр Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Військовий, декабрист.

З дворянської родини. Батько, Вегелін І., – доктор медицини.

Народився близько 1800 р. в Волинській губернії Російської імперії (нині – Житомирська область України).

Помер в 1860 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України). Похований на Преображенському цвинтарі.

Закінчив 1-й Петербурзький кадетський корпус.

Служив прапорщиком (1818-1820), підпоручиком (1820-1822), поручиком (1822-1823) 7-го піонерного батальйону, командиром 3-ї роти Литовського піонерного батальйону (1823-1825), рядовим (1837-1838), унтер-офіцером (1838-1839), юнкером (1839-1842), прапорщиком (1842-1843) Кабардинського піхотного полку Кавказького корпусу.

Член таємного Товариства військових друзів (1825).

Відмовитися присягати **Миколі І.**

Заарештований і засуджений до страти, яку було замінено на каторгу (1826). Не мав права листування.

Покарання відбував в сибірських Читинському острозі, Петровському заводі (1826-1833).

Переведений на поселення до слободи Сретенської Іркутської губернії Російської імперії (1833-1837).

У відставку вийшов у чині підпоручика з заборонаю в'їзду до Петербурга та Москви (1843).

Перебував під наглядом поліції.

Подарував Одеській публічній бібліотеці щоденник генерал-фельдмаршала Б.-К. Мініха.

У рефераті «Політична програма декабристів» А. Красавцева пише: «Наприкінці 1825 р. офіцери здійснили ще одну спробу підняти військове повстання. 24 грудня виступив Литовський піонерний батальйон, який розміщався в місті Білосток. Виступ очолили члени таємного Товариства військових друзів капітан К. Г. Ігельстром і поручик О. І. Вегелін. Вони мали намір підняти й інші розквартировані в цій місцевості частини. Піонерний батальйон відмовився присягати Миколі І, але командуванню вдалося ізолювати цей підрозділ, заарештувати учасників змови і попередити хвилювання в інших частинах. 39 членів Товариства військових друзів і 144 солдати згодом постали перед військовим судом».

Серед друзів та близьких знайомих В. – М. Бестужев, К. Ігельстром, Л. Пушкін, С. Трубецький, І. Лорер, О. Єнтальцева, В. Раєвський, І. Тургенев, П. Оболенський, Є. Нарішкіна, П. Пушкін, М. Волконська, І. Горбачевський, Д. Завалишин, Г. Перетц та ін.

ВЕДЕЛЬ Артемій Лук'янович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Композитор, диригент, скрипаль, співак. Автор перших церковних хорових концертів на теренах Російської імперії.

З міщанської родини.

Народився в 1767 р. (за іншими даними, в 1770 чи 1772) в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 14 (26) липня 1808 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України). Могила не збереглася.

Навчався в Київських духовних училищі й академії.

Працював регентом капел Київської духовної академії і Московського генерал-губернатора, був чиновником Сенатської канцелярії (1783-1793), керівником церковного хору корпусного генерала Леванідова, керівником класу вокальної музики Харківського колегіуму, послушником Києво-Печерської лаври.

В. – автор 30 одночастинних церковних пісень, 2 літургій, Цілонічного пильнування, низки ірмосів з канону Богородиці, на Різдво Христове, на Великдень. Особливу популярність має пісня (чоловіче тріо) «Покаяння отверзи ми двери», про яке сучасники писали, що його «співає вся Русь». Широко відомі також «Сотвори зі мною знамення», «На жаль мені, яко прищестя моє, і друг», «Псалом 103», «Світу тихий» «Нині відпускаєш», «Херувимська пісня», «Проповідники

віри», «Господь пасе мене» (наслідування Сарті), «Почуй, Господи, голос мій», «Помилуй мене, Господи, як немічного», «На ріках Вавилонських».

За життя доробки В. в списках розходилися теренами всієї імперії. До того ж, вони користувалися величезною популярністю й становили невід'ємну частину музичної духовної атмосфери московських храмів впродовж усього XIX ст.

Доробки В. – мелодійні, прості й виразні, відрізняються ліризмом, ширістю, ефектною хоровою звучністю, підвищеною сентиментальністю. У деяких з них позначається близькість до української народної пісні. Деякі з них дотепер виконуються церковними хорами.

Низка праць нашого земляка видана після його смерті за редакцією М. Гольтісона (1908-1910).

Оригінали рукописів В. зберігаються в бібліотеці київської духовної академії, а їхні копії – в московських архівах.

Серед друзів та близьких знайомих В. – І. Леванда, П. Турчанінов, митрополит Самуїл, Д. Сарті, П. Єропкін та ін.

ВЕЙНБЕРГ Павло Ісайович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Гуморист.

З купецької родини. Брат, Вейнберг Петро, – письменник.

Народився 25 березня (6 квітня) 1846 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 25 липня (6 серпня) 1904 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив 2-у одеську гімназію.

Працював на залізниці, був актором Одеського російського та Олександринського театрів. Виступав в ролі декламатора.

Друкувався в журналі «Розваги» та інших гумористичних виданнях.

Як літератор дебютував книгою «Сцени з єврейського побуту» (1870).

Потім настала черга наступних: «Нові сцени й анекдоти з єврейського, вірменського, грецького, німецького та руського побуту» (1880), «Нові оповідання та сцени» (1886), «Повне зібрання оповідань та сцен» (1896).

З 1891 р. тяжкою хворобою прикутий до ліжка.

У розвідці «Брати Вейнберги» Ш. Ар'є-Лейба пише: «Павло Ісаєвич Вейнберг працював на залізниці, грав в Одеському російському театрі, виступав з концертами і швидко здобув, говорить сучасник, «гучне ім'я як розповідач сцен з єврейського, російського і вірменського побуту».

...»Сцени з єврейського побуту» винайшов Павло Ісаєвич. А його слідами пішли молоді та ранні – Володимир Хенкін, Леонід Утьосов... І жанр єврейського анекдоту, хоч би друкарською легалізацією, зобов'язаний багато в чому Павлу Ісаєвичу. Він записував свої сценки «фонетично», імітуючи містечкову південноросійську говірку: «вже» (уже), «шделал, шкажал», «брильянт», «каравул», «мене», «з векселями» і т.д. і т.п., витягуючи комічний ефект з акценту, з неправильного слововживання, з невірної побудови фрази... Тексти ці (після півтораєста років) мають скоріше історичне значення. Щоправда, колізії вічні».

Серед друзів та близьких знайомих В. – М. Милославський, К. Трутовський, О. Потехін, П. Гнідич, П. Свободін та ін.

ВЕЙНБЕРГ Петро Ісайович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет, перекладач, історик літератури. Псевдонім – Гейне з Тамбова.

З купецької родини. Брат, Вейнберг Павло, – письменник; син, Вейнберг Б., – гляціолог, геліотехнік.

Народився 16 (28) червня 1831 р. в м. Миколаїв Херсонської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 3 (16 липня) 1908 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Навчався в пансіоні В. Золотової (1835-1841), одеському Ришельєвському ліцеї (1841-1850), закінчив історико-філологічний факультет Харківського університету (1850-1854).

Служив чиновником особливих доручень при тамбовському губернаторові (1854-1858), чиновником в Міністерстві юстиції (кінець 1850-х), в Головному інтендантському управлінні (1862-1866),

очолював літературний відділ журналу «Будильник» (1866-1867), кафедру російської літератури в варшавському університеті (1868-1874), перебував при Власній його імператорської Величності канцелярії (1874-1890), виконував обов'язки приват-доцента Петербурзького університету (1887-1894), викладав на Вищих жіночих педагогічних і драматичних курсах Театрального училища (1894-1897), був головою Співки взаємодопомоги російських письменників (1897-1901).

Почесний академік Російської академії наук (1905).

Голова Літературного фонду Росії.

Друкувався в газетах «Тиждень», «Іскра», «Тамбовські губернські відомості», «Біржові відомості», «Новини», «Санкт-Петербурзькі відомості», «Театральна газета», журналах «Син Вітчизни», «Літературний літопис», «Сучасник», «Вітчизняні нотатки», «Діло», «Російське слово», «Російське багатство», «Веселун», «Дзвін», «Пантеон літератури», «Століття», «Північний вісник», «Витончена література».

Як літератор дебютував ще студентом в журналі «Пантеон» перекладом драми «Клоді» Ж. Санд (1851).

Перша книга «Вірші» вийшла в Одесі 1854 р. Повний збірник побачив світ в 1901 р.

Зацікавленість як читачів, так і критики викликали цикл «Мелодії сірого кольору» (1858) та збірник «Гумор. Вірші Гейне з Тамбову» (1863). А романс «Він був титулярним радником» (1859) поклав на музику О. Даргомижський, і він вже незабаром набув неабиякої популярності. Всього понад 80 його віршів покладено на музику.

В. – автор підручників та посібників, цікавих спогадів.

Перу нашого земляка належать «Сторінки з історії західних культур» (1907), чисельні водевілі, оперні лібрето.

Перекладав Горация, Данте, Г. Гейне, Ф. Шіллера, Д. Байрона, І. Гете, Л. Берне, В. Гюго, В. Шекспіра.

Видав, як у власних перекладах, так і інших авторів, 12-томник Г. Гейне, 6-томник І. Гете, 2-томник Л. Берне.

Серед друзів та близьких знайомих В. – Л. Толстой, І. Гончаров, Ф. Достоевський, В. Гаршин, І. Тургенєв, В. Дорошевич, К. Арабажин, Ф. Коні, М. Некрасов, О. Дружинін, П. Анненков, В. Боткін, О. Писемський, А. Фет, В. Немирович-Данченко, Д. Менделєєв та ін.

ВЕКСЛЕР Володимир Йосипович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Фізик. Винахідник першого в світі синхрофазотрону (1957). У фізиці існує науковий термін «автофазування Векслера».

З родини службовця. Батько, Векслер Й., – інженер.

Народився 19 лютого (4 березня) 1907 р. в м. Житомир Волинської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 22 вересня 1966 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на Новодівочому цвинтарі. Надгробок виконано у вигляді синхрофазотрону.

Закінчив Московський енергетичний інститут (1931).

Працював науковим співробітником Всесоюзного електротехнічного інституту (1930-1937), Фізичного інституту АН СРСР (1937-1966), науковим співробітником (1949-1954), директором (1954-1966) Дубненської лабораторії високих енергій.

Академік академії наук СРСР (1958).

Почесний доктор празького Вищого технічного училища (1963).

Лауреат премії АН СРСР (1937).

Лауреат Державної премії СРСР (1951).

Лауреат Ленінської премії (1959).

Лауреат міжнародної премії «Атом для миру» (1963).

Спеціалізувався з проблем прискорення заряджених частинок, фізики високих енергій, космічних променів.

Принцип автофазування дозволив підняти межу досяжних енергій частинок в тисячі разів і нову елементарну частинку – антисигма-мінус-гіперон (1960).

Наш земляк розробив нові методи прискорення заряджених частинок; висунув ідею мікротрону, а також принцип когерентного прискорення частинок.

Керував створенням першого в СРСР синхротрону (1947) і синхрофазотрону (1957).

Друкувався в журналах «Ядерна техніка», «Успіхи фізичних наук», «Доповіді академії наук СРСР», «Атомна енергія».

Автор книг «Експериментальні методи ядерної фізики» (1940), «Новий метод прискорення релятивістських частинок» (1944), «Іонізаційні методи дослідження випромінювань» (1950), «Когерентний принцип прискорення заряджених частинок» (1957).

Ім'ям вченого названо одну з вулиць м. Житомир.

Російська академія наук заснувала премію ім. Векслера.

Серед друзів та близьких знайомих В. – Н. Бор, П. Черенков, С. Вавилов, Л. Ландау, Л. Грошев, В. Ісасєв, В. Гінзбург, Д. Блохінцев, М. Добротін, М. Шафранова, В. Петухов, Є. Мороз, Л. Зінов'єв, В. Саранцев, К. Чехлов та ін.

ВЕЛИЧКО Василь Львович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет, публіцист.

З дворянської родини. Рід походив від відомого українського літописця Самійла Величка.

Народився 2 (14) липня 1860 р. в м. Прилуки Пирятинського повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – районний центр Чернігівської області України).

Помер 31 грудня 1903 р. (13 січня 1904 р.) в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ). Похований на х. Верніговщина Полтавської губернії.

Один з засновників чорносотенних «Російських зборів».

Закінчив Київський пансіонат Данієля, Імператорське училище правознавства (1873-1883).

Служив чиновником Міністерства державного майна та Міністерства юстиції, був редактором, видавцем тифліської газети «Кавказ» (1896-1899), редактором журналу «Російський вісник» (1902-1903).

Друкувався в газетах «Новий час», «Кавказ», журналах «Нива», «Російська думка», «Спостерігач», «Північний вісник», «Щомісячні літературні додатки до «Ниви», «Вісник Європи», «Труд», «Книга «Тижня».

Як літератор дебютував в журналі «Живописний огляд» добірками віршів «Заклик», «Близькість весни», «Хутір на Україні» (1880).

Потім настала черга збірок «Східні мотиви» (1890), «Вірші для дітей» (1894), «З кавказьких мотивів» (1895).

В. – автор водевілів і сенок, драматичних етюдів «Перша муха» (1894), удостоєна Грибоєдовської премії, «Дві милостини» (1896), «Нафтовий фонтан» (1901), оповідання «Княжна Ніна» (1896), повісті «Порядні люди» (1897) дослідження «Кавказ: руська справа й міжнародні питання» та інших серйозних публіцистичних творів, виданих у декількох томах.

Перекладав О. Хайяма, А. Церетелі.

Перу нашого земляка належать злободенні публіцистичні доробки, про що свідчать вже їх заголовки: «Самоуправління і самодіяльність», «Інородці й околиці», «Питання про робітників», «Вихід», «Фатальне питання», «Сіонізм».

Серед друзів та близьких знайомих В. – князь Г. Голицин, М. Лесков, А. Майков, В. Комаров, Я. Полонський, І. Рєпін, К. Случевський, М. Стасюлевич, В. Соловйов.

ВЕЛИЧКОВСЬКИЙ Петро Іванович

Національний статус, що склався у світі: російсько-молдавсько-румунський.

Священик, філософ, перекладач. В чернецтві – Платон (1741), в схимництві – Паїсій (1750).

Зарахований до лику святих Російською (1988) та Румунською Православними Церквами.

З родини священика. Батько, Величковський І., – настоятель полтавського Успенського собору.

Народився 21 грудня 1722 р. в м. Полтава Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 15 (28) листопада 1794 р. в Нямецькому монастирі (нині – жудець Нямц Румунії).

Похований в соборному храмі Вознесіння. Надгробок прикрашають напис «Тут спочиває блаженний батько наш ієромонах і архімандрит старець Паїсій» і «Надтрунне ридання Старцю Паїсію від всіх чад його духовних» у 72 рядки – за кількістю його земних літ.

Закінчив Полтавську соборну школу (1729-1734), навчався в Київській духовній академії (1734-1739).

Був послушником Любецького (1739), Медведівського (1940-1941) монастирів, Києво-Печерської лаври (1741-1743), усамітнено жив на Афоні (1746-1758), був ченцем Пантократорського (1758-1763), Драгомирського (1763-1775), Сеульського (1775-1779), Нямецького (1779-1794) монастирів. Перу нашого земляка належать наступні доробки: «Слов'янська граматика», «Медичні поради з людських хвороб» (обидва – 1777), «Житіє і писання молдавського старця Паїсія Величковського» (1887), «Житіє і писання молдавського старця Паїсія Величковського съ присовокупленієм предисловія на книги св. Григорія Синаита, Филофея Синайского, Исихія пресвитера и Нила Сорского, сочиненныхъ другомъ его и спостником старцем Василиємъ Поляномерульскимъ, объ умномъ трезvení и молитвѣ» (1892), «Об умной или внутренней молитве» (1902). В. також – автор перекладу багатотомної своєрідної старослов'янської енциклопедії аскетизму «Добротолюбіє», в яку ввійшли твори 38 авторів (1782). Після себе В. залишив понад 100 рукописів. Що стосується особистого життя нашого земляка, то він у чотирирічному віці втратив батька (1726), а в 13 років – старшого брата Івана (1735). День преподобного Паїсія Величковського відзначаються щороку 28 листопада. У Москві коштом Сретенського монастиря видруковано двотомне «Добротолюбіє» (2001). Серед друзів та близьких знайомих В. – В. Поляномерульський, В. Кочубей, С. Кулябка та ін.

ВЕЛЛАНСЬКИЙ (КАВУННИК) Данило Михайлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Філософ, хірург, фізіолог, патолог, перекладач. Один з фундаторів месмеризму на теренах Російської імперії; запровадив в російську мову поняття «ідеал» та «ідеальність»; першим на теренах Російської імперії вжив слово «культура» в якості філософського терміну.

З міщанської родини. Батько, Велланський М., – чинбар.

Народився 11 (22) грудня 1774 р. в м. Борзна Чернігівської губернії Російської імперії (нині – районний центр Чернігівської області України).

Помер 15 (27) березня 1847 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Похований на Великоохтинському цвинтарі.

Закінчив Київську духовну академію (1789-1796), Петербурзьку медико-хірургічну академію (1796-1802), стажувався в Німеччині (1802-1805).

Працював ад'юнктом (1805-1814), професором (1814-1837) Петербурзької медико-хірургічної академії,

Академік Імператорської медико-хірургічної академії (1819).

Кавалер ордена св. Володимира 4-го ступеня.

Як вчений дебютував доробком «De reformatione theoriae medicinae et physicae auspicio philosophiae naturalibus inuenta» (1805).

Потім настала черга наступних книг: «Пролузія до медицини як ґрунтовної науки» (1805), «Біологічне дослідження природи» (1812), «Огляд головного змісту філософічного природознавства, почерпнутого з творів Окена» (1815), «Конспект головного змісту загальної фізики» (1830), «Дослідна, наглядна і умоглядна фізика, яка складає першу половину енциклопедії фізичних знань» (1831), «Основний начерк загальної і приватної фізіології або фізики органічного світу», «Основні накреслення загальної та окремої фізіології, або фізики органічного світу» (обидві – 1836).

Книга «Тваринний магнетизм і теллуризм» залишилися в рукопису, оскільки до друку була заборонена духовною цензурою (1840).

Переклав книги К. Клуге «Тваринний магнетизм, викладений в його історичному, практичному і теоретичному змістах» (1818), Ф. Гартмана «Загальна патологія» (1825).

Прихильник раціоналізму.

Вважав, що матерія породжена абсолютним початком і в своєму розвитку проходить низку послідовних ступенів, вищою з яких є людина. Його натурфілософія піддалася критиці з боку як прихильників емпіричного знання, так і офіційних кіл, які вбачали в ній загрозу православ'ю.

Під кінець життя наш земляк повністю осліп (1839).

Серед друзів та близьких знайомих К. – С. Андрієвський, Д. Самойлович, М. Десницький, І. Давидов, М. Пирогов, В. Джунковський, В. Павлов, О. Кошелев, В. Костенецький, Ф. Шеллінг, І. Буш, В. Жуковський, Л. Окен, П. Загорський, В. Одоєвський, Д. Веневітінов, С. Шевирьов, І. Киреевський та ін.

ВЕНГЕРОВ Семен Панасович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Бібліограф, літературознавець, критик. Псевдоніми – С. Лубенський, А. Ф. Сергеев, Фауст Щигровського повіту, С. Веді, Л. Долін, Лев Долина.

З родини комерсанта. Батько, Венгеров П., – банкір.

Народився 5 (17) квітня 1855 р. в м. Лубни Полтавської губернії Російської імперії (нині – районний центр Полтавської області України).

Помер 14 вересня 1920 р. в м. Петроград Росії (нині – м. Санкт-Петербург РФ). Похований на Літературних містках Волковського цвинтаря.

Навчався в 5-й петербурзькій гімназії (1868-1872), медико-хірургічній академії (1872-1874). Закінчив юридичний факультет Петербурзького університету (1874-1879) склав екстерном екзамен по історико-філологічному факультету Тартуського університету (1880)

Працював редактором журналу «Підвалини» (1881), помічником присяжного повіреного, чиновником правління Лібаво-Роменської залізниці (1882-1890), очолював видавництво «Російська література XX ст.» (1890-1910), відділ літератури словника Брокгауза та Ефрона (1891-1897), викладав в Петербурзькому університеті (1897-1899; 1906-1909), голова Літературного фонду (1916-1919), директор Російської книжкової палати (з 1917), створеної за його ж ініціативи.

Наш земляк – організатор і перший директор Російської книжкової палати.

Друкувався в газетах «Російський світ», «Тиждень», «Новини», «Новий час», журналах «Цілина», «Сяйво», «Діло», «Вісник Європи», «Російська думка», «Російське багатство».

Перша книга «Російська література в її сучасних представниках» вийшла 1875 р.

Потім настала черга доробків: «Російські книги. З біографічними даними авторів та перекладачів» (1895-1899), «Критико-бібліографічного словника російських письменників та вчених» (1889-1904), «Основні риси історії найновішої російської літератури» (1897), «Джерел словника руських письменників» (1900-1917), «Героїчний характер російської літератури» (1911), «Попереднього списку руських письменників та вчених і перших про них відомостей» (1915-1918).

В. – упорядник семи збірок «Руська поезія» (1893-1901), восьми збірок «Руська література XX ст.» (1890-1910), редактор збірника «Пушкініст» (1914-1918), глибоких досліджень про творчість М. Гоголя, К. Аксакова, В. Белінського, І. Гончарова.

По собі В. залишив цінний архів – близько 2000000 карток, 3500 біографій письменників, 35000 одиниць іконографічних матеріалів. Все це багатство нині зберігається в Рукописному відділі Інституту російської літератури АН РФ.

Та не завжди наш земляк знаходив мову з владою Так, його «Історія найновішої руської літератури» була заборонена постановою Кабінету міністрів (!), а її тираж – знищено (1885).

У свою чергу, його позбавили права на професію, відсторонивши від викладання в Петербурзькому університеті за «неправильні погляди» на царизм (1899).

Серед друзів та близьких знайомих В. – Л. Толстой, Ф. Достоевський, Ф. Батюшков, О. Блок, В. Брюсов, І. Бунін, П. Вейнберг, М. Горький, І. Рєпін, В. Соловйов, Я. Полонський, С. Бонді, В. Ф. Боцяновський, К. Бальмонт, Ю. Тинянов, В. Жирмунський та ін.

ВЕРБИЦЬКИЙ-АНТИОХОВ Микола Андрійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, поет.

З дворянської родини.

Народився 3 (15) лютого 1843 р. в м. Чернігів Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 27 листопада (10 грудня) 1909 р. в м. Чернігів Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Закінчив Чернігівську гімназію (1851-1859), вчився в Київському (1859) та Петербурзькому (1860-1861) університетах. З останнього за участь в студентських акціях протесту примусово висланий під нагляд поліції в Київ. Що не завадило йому екстерном скласти кандидатський іспит на історико-філологічному факультеті Київського університету (1863).

Працював учителем в Полтавській (1864-1866), Чернігівській (1866-1875), Рязанській (1875-1886), Орловській (1886-1900) гімназіях.

Друкувався в газетах «Київський телеграф», «Тиждень», «Орловські відомості», журналах «Тиждень», «Росія», «Книги «Тижня», «Природа і мисливство», «Собаке і рушничне мисливство», альманахах «Вік», «З потоку життя», «Українська муза».

Як літератор дебютував віршами українською мовою в газеті «Чернігівський аркуш» та журналі «Підвалини» (1862).

Потім настала черга «Просвітителя» (1878) та «Повісті про те, як в місті засновували мисливське товариство», збірників «Нариси з мисливського життя» (1898), «Мисливські оповідання» (1900), поеми «Діана й Актеон».

Уже після життя автора світ побачили «Нариси шкільного життя. Інспектор» (1910).

Існує версія, що слова пісні «Ще не вмерла Україна», що сьогодні є гімном нашої держави, П. Чубинський писав разом з В.-А.

Поезія В.-А. сповнена шевченківського протесту проти національного (преса метрополії називала це «випадами націоналістичного характеру») й соціального гніту.

Серед друзів та близьких знайомих В.-А. – Г. Успенський, П. Куліш, Л. Глібов, П. Гайдебуров, В. Антонович, М. Коцюбинський, В. Забіла, М. Заньковецька, Л. Андрєєв.

ВЕРЕЙСЬКИЙ Георгій Семенович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Художник-графік.

З родини бізнесмена. Син, Верейський О., – художник.

Народився 18 (30) липня 1886 р. в м. Проскурів Подільської губернії Російської імперії (нині – м. Хмельницький, адміністративний центр однойменної області України).

Помер 18 грудня 1962 р. в м. Ленінград СРСР (нині – м. Санкт-Петербург, РФ). Похований на Богословському цвинтарі.

Навчався в харківській студії Є. Шрейдера (1895-1905), закінчив юридичний факультет

Петербурзького університету (1912), навчався в петербурзьких Нових художніх майстернях (1913–1916).

Служив у збройних силах (1916-1918), працював у відділі гравюр Ермітажу (1918-1930), викладачем Вищого художньо-технічного інституту (1918-1922), академії мистецтв (1921-1923).

Створив і очолював Експериментальну літографічну майстерню Ленінградського відділу Спілки художників СРСР (1937-1940).

Дійсний член академії мистецтв СРСР (1949).

Народний художник РРФСР (1962).

Лауреат Державної премії СРСР (1946).

Член об'єднання «Світ мистецтва» (1915).

Публікував портрети, шаржі, театральні замальовки в журналі «Театр і мистецтво».

Серед найвідоміших доробків серії літографій «Портрети російських художників» (1922-1927), «Село» (1924), «Російські письменники» (1927-1929); портрети жінки похилого віку (1910-1913), О. Бенуа (1924), О. Клемперера (1925), Р. Нотгафт (1926), С. Прокоф'єва (1927), Р. Волинової-Верейської (1928), І. Орбелі (1940), К. Федіна (1940), Є. Лансере (1944), С. Коненкова (1954) В. Курдова (1942), Є. Мравінського (1947), Г. Уланової, А. Райкіна (обидва – 1950), С. Юнович (1960); ілюстрації до «Ганни Кареніної» Л. Толстого, «Що робити» М. Чернишевського, «Звичайної історії» І. Гончарова, «Повістей» І. Буніна.

Пензлю нашого земляка також належать низка краєвидів Харківщини, полотна «У гамакові» (1918), «Стодола» (1923), «Жіноча фігура» (1927), «Руїни Великої абхазької стіни біля Сухумі» (1935), «Річка Оредеж» (1930), «Сніг. З вікна» (1955).

В. – представник т. зв. «тихого мистецтва». Його графічні портрети відрізняються точністю характеристики моделі, підкресленою твердістю малюнку. Митець надавав перевагу чорно-білій, проте багатій відтінками тональній гамі.

Приховувати нічого, виконував художник і офіційні замовлення, серед яких, наприклад, портрети пілотів для альбому «Військово-Повітряний Флот СРСР» (1932-1936).

Нині доробки В. зберігаються в Хмельницькому державному обласному музеї – понад 2000 експонатів, Луганському обласному художньому музеї (обидва – Україна), Третьяковській галереї (м. Москва, РФ), державному російському музеї, Музеї академії мистецтв (обидва – м. Санкт-Петербург, РФ), Чуваському державному художньому музеї (РФ), низці приватних зібрань.

Іменем нашого земляка названо вулицю у м. Хмельницькому.

Виставка, присвячена 120-річчю з дня народження В., за аншлагу пройшла в Хмельницькому державному обласному музеї (2006).

За участь у першій російській революції був арештований (1905). Після звільнення жив в еміграції в Австрії, Німеччині, Італії (1906-1907).

Серед друзів та близьких знайомих В. – О. Бенуа, М. Добужинський, В. Замирайло, Б. Кустодієв, А. Остроумова-Лебедева, К. Сомов, Є. Лансере, С. Яремич, В. Селезньов та ін.

ВЕРЕЩАГІН Леонід Федорович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Фізик, хімік. Під його керівництвом на теренах СРСР вперше синтезовано штучні діаманти (1960). З родини службовця.

Народився 16 (29) квітня 1909 р. в м. Херсон Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 20 лютого 1977 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ).

Закінчив реальне училище (1924), дворічну професійну хімічну школу (1926), фізико-математичний факультет Одеського інституту народної освіти (1930), аспірантуру при Українському фізико-технічному інституті (1933).

Працював практикантом-конструктором одеської фабрики ім. В. І. Леніна (1928-1929), старшим інженером бюро досліджень Харківського турбінно-генераторного заводу (1933-1934), науковим співробітником Українського фізико-технічного інституту (1934-1939), завідувачем лабораторії Інституту органічної хімії АН СРСР (1939-1954), директором Інституту фізики високого тиску АН СРСР (1954-1958), старшим науковим співробітником Інституту фізики металів Уральського філіалу АН СРСР (1958-1977), завідувачем лабораторією структури речовини, директором Інституту фізики високого тиску АН СРСР (1958-1977).

Почесний член Міжнародної асоціації з дослідження процесів, які відбуваються за високого тиску (1970).

Почесний член Угорської академії наук (1973).

Іноземний член Шведської королівської академії інженерних наук (1973).

Почесний член Швейцарського міжнародного інституту заохочення і престижу (1975).

Академік академії наук СРСР (1966).

Герой Соціалістичної Праці СРСР (1963).

Лауреат Державної премії СРСР (1952).

Лауреат Ленінської премії СРСР (1961).

Кавалер нагальної бронзової медалі ім. М.В. Ломоносова (1961).

Кавалер золотої медалі ВДНГ СРСР (1963).

Спеціалізувався з проблем надвисокого тиску, фізичних властивостей твердих тіл за високого тиску, розробив методи вимірювань фізичних величин (деформацій, швидкості звуку тощо) за високого тиску.

Вніс значний внесок в створення і вдосконалення апаратури високого тиску, яка забезпечила можливість проведення наукових досліджень і технологічних робіт в мегабарних діапазонах тиску.

Одним з перших у світі висунув концепцію «металізації» речовини за дуже великого тиску, хоча експериментальне підтвердження цієї гіпотези було здійснене лише через 10-15 років.

Друкувався в журналах «Прилади і техніка експерименту», «Фізика твердого тіла».

Як вчений дебютував статтею «Визначення структури бромистої ртуті» (1932).

Потім настала черга наступних доробків: «Дослідження розчинності міді в алюмінії за тиску в 5000 атмосфер» (1940), «Високий тиск в техніці майбутнього» (1956), «Деякі питання великих пластичних деформацій металів за високого тиску» (1960; в співавт.), «Фізика високого тиску і металевий водень. Майбутнє науки» (1976), «Тверде тіло за високого тиску» (1981), «Синтетичні алмази і гідроекструзія» (1982).

Усього В. належить понад 200 наукових публікацій і така ж кількість винахідницьких свідоцтв та патентів.

Ім'я нашого земляка присвоєно Інституту фізики високих тисків Російської АН.

В. – почесний громадянин м. Троїцьк Московської області РФ (1997), одна з площ міста носить його ім'я.

Випущені пам'ятні медалі «100 років з дня народження Л. Ф. Верещагіна» (2009).

Серед друзів та близьких знайомих В. – П. Капіца, Л. Шубніков, М. Зелінський, С. Кабалкіна, Є. Яковлев, В. Ліхтер, Б. Чурагулов, І. Поландов, Є. Іцкевич, Р. Архипов, Є. Яковлев, В. Краковський, С. Попова, Я. Калашников, К. Бурдіна та ін.

ВЕРНАДСЬКИЙ Іван Васильович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Економіст.

З медичної родини. Батько, Вернадський В., – військовий лікар.

Народився 26 травня (7 червня) 1821 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 27 березня (8 квітня) 1884 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ). Похований на Нікольському цвинтарі Олександрівської лаври.

Навчався в повітовому духовному училищі, одній з Київських гімназій, на філософському факультеті Київського університету (1837-1841).

Викладав в Кам'янець-Подільській, 2-й Київській гімназіях, Київському (1846-1849) та Московському (1850-1856) університетах, Головному педагогічному інституті (1857-1859), Олександрійському ліцеї (1861-1868), був управляючим харківською конторою Державного банку (1868-1876). Був засновником і редактором журналів «Економічний дороговказ» (1857-1861), «Економіст» (1858-1865), «Біржовий дороговказ» (1877-1879). Мав намір видавати ліберальну газету в Петербурзі, проте уряд йому не дозволив.

Друкувався в газетах «Санкт-Петербурзькі відомості», «Московські відомості», журналі «Російський вісник».

Перу нашого земляка належать праці з статистики, політекономії, історії економічної думки, митно-тарифної політики. Серед найвідоміших – «Нарис теорії потреб» (1847), «Критично-історичне дослідження про італійську політико-економічну літературу до початку XIX ст.» (1849). В. був прихильником неутручання держави у приватну ініціативу, обстоював вільну конкуренцію, доводив, що протекціонізм суперечить природним економічним законам.

У розвідці «Розвиток політекономії в Україні» І. Прокопенко вказує: «І. Вернадський захищає буржуазні відносини, стає прихильником великого виробництва і великого капіталу, які уможливають науково-технічний прогрес. Позитивно оцінюючи процес концентрації капіталу і виробництва, він однозначно негативно ставить до великої земельної власності. На той час така власність була майже виключно поміщицькою, та І. Вернадський як буржуазний економіст пропагує її пристосування до «раціональних», тобто капіталістичних форм господарювання».

Серед друзів та близьких знайомих В. – Т. Шевченко, П. Куліш, М. Максимович, Г. Квітка-Основ'яненко, М. Максимович, А. Білий, С. Булгаков, О. Шпенглер, А. Моруа, В. Іванов, З. Гіппіус, Д. Мережковський, Є. Трубецької, Р. Ролан, Б. Савенков, П. Флоренський та ін.

ВЕРНЕР Євген Антонович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник, журналіст, винахідник, видавець. Один з піонерів-винахідників мотоцикла.

З учительської родини. Брат Вернер М. – письменник, видавець, брати Вернери І. та К. – земські статистики.

Народився 1 (13) жовтня 1861 р. в м. Немирів Брацлавського повіту Кам'янець-Подільської губернії Російської імперії (нині – районний центр Вінницької області України).

Помер після 1891 р. за кордоном.

Закінчив Житомирську гімназію (1872-1876), Рівненське реальне училище (1876-1878), навчався за кордоном.

Працював відповідальним секретарем журналу «Глядач» (1881-1885), видавав разом з братом журнали «Товариш дітей» (1881), «Навколо світу» (1885-1891), «Цвіркун» (1896-1891).

Друкувався в газетах «Новини дня», «Московський аркуш», «Московська газета», «», журналах «Бабка», «Скалки», «Будильник», «Дзвоник», «Москва», «Розваги», «Світський глузд», «Спостерігач», «Ілюстрований світ», «Хвиля».

В. – автор численних жартів, анекдотів, гумористичних скетчів, сценок, віршів. Разом з братом опублікував книги «Веселі оповідання» (1887), «Оповідання до речі» (1887).

Є в його творчому доробку і твори більш об'ємного жанру. Серед них – «Через мільйони. Повість з замоскворіцького життя» (1890).

З владою наш земляк порозуміння знаходив не завжди. Так, за наказом цензури був знищений наклад виданої братами В. книги В. Гіляровського «Люди нетрів» (1887). Збитків ніхто не відшкодував.

М. Чехов пізніше згадував: «З журналів, в яких співробітничав Антон Павлович, мені хочеться зупинитися на «Цвіркунові». Цей французистий гумористичний журнальчик видавали два брати

Вернери – Євген і Михайло. Це були бадьорі, повні сил молоді люди, які довгий час прожили за кордоном, занурилися в комерційні справи і приїхали до Росії, аби робити діло «по-справжньому». Вони заснували журнал «Навколо світу» і завдяки ньому познайомили публіку з творами Луї Буссенара, Стівенсона, Райдера Хаггардта й інших. Це був дуже цікавий журнал, який передплачував кожен гімназист».

Серед друзів та близьких знайомих В. – А. Чехов, М. Чехов, В. Гіляровський, М. Лейкін, І. Ситін, А. Карінська та ін.

ВЕРНЕР Костянтин Антонович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Агроном, земський статистик. Вперше на теренах Російської імперії застосував прийом угруповання селянських господарств за розміром посівів.

З міщанської сім'ї. Брати Вернери М. і Є. – письменники, а Вернер І. – земський статистик.

Народився 9 лютого 1850 р. в м. Немирів Брацлавського повіту Кам'янець-Подільської губернії Російської імперії (нині – районний центр Вінницької області України).

Помер 31 липня 1902 р. в м. Москва Російської імперії (нині – столиця РФ).

Закінчив Миколаївське інженерне училище, навчався на математичному факультеті Київського університету, в московській Петровській землеробській академії.

Служив у рядах діючої армії на Кавказі (1877-1878), працював помічником керівника статистичного відділу Московського губернського земства (1880-1884), завідував статистичним бюро Таврійського губернського земства (1884-1889), агрономом Степового генерал-губернаторства (1890-1893), керівником департаменту сільськогосподарської статистики Міністерства землеробства (1893-1895), викладачем московської Петровської землеробської академії (1895-1901).

Друкувався в журналах і вісниках: «Земський щорічник», «Збірник статистичних відомостей по Тамбовській губернії», «Господар», «Вісник сільського господарства», «Збірник статистичних відомостей по Московській губернії», «Праці І з'їзду місцевих агрономів», «Сільське господарство і лісництво», «Збірник статистичних відомостей по Таврійській губернії», «Вісник Європи», «Вісті Московського сільськогосподарського інституту».

Як агроном-статистик дебютував в «Збірнику статистичних відомостей по Тамбовській губернії» написаним у співавторстві з В. Орловим «Нарис господарства приватних землевласників у Борисоглібському повіті» (1880).

Потім настала черга наступних доробків: «Нарис підборідного селянського господарства Московської губернії», «Крохмально-мелясний промисел Московської губернії», «М'ясний і хлібний ринки в Москві» (усі – 1882), «Про приватновласницьке господарство в 6 повітах Московської губернії» (1883), «Селянське господарство в Мелітопольському повіті» (1887), «Пам'ятна книга Таврійської губернії» (1889), «Кустарні промисли Белгородського повіту Московської губернії» (1890), «Неврожаї й наше сільське господарство» (1893).

Наш земляк – автор підручника «Сільськогосподарська економіка» (1901).

В. першим на теренах Російської імперії застосував метод угруповання селянських господарств за розміром посіву, першим офіційно зазначив, що Москва вивозить за кордон не надлишок хліба країни, а частину власного споживання.

Вчений мав проблеми з владою. Ще студентом Петровської сільськогосподарської академії за те, що поставив свій підпис на колективному протесті проти поліцейського режиму адміністрації вузу, разом з В. Короленко і В. Григор'євим був висланий до В'ятської губернії (1876).

Наш земляк брав активну участь у діяльності єдиної на той час науково-громадської організації Статистичного відділення московського юридичного товариства при Московському університеті (1882-1898).

Серед друзів та близьких знайомих В. – В. Короленко, М. Кондратьєв, О. Челінцев, С. Харізоменов, В. Орлов, В. Григор'єв, О. Чаянов, М. Каблуков, О. Фортунатов, І. Боголепов та ін.

ВЕРНЕР Михайло Антонович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, поет, винахідник, видавець. Співвинахідник першого в історії людства мотоцикла.

З дворянської родини. Брати Вернери Є., Іп. і К., – відповідно письменник і земські статисти.

Народився 4 (16) грудня 1858 р. в Херсонській губернії Російської імперії (нині – Херсонська область України).

Помер у квітні 1908 р. в м. Монте-Карло (Князівство Монако). Похований на місцевому цвинтарі.

Навчався в Житомирській гімназії, закінчив Московський кадетський корпус (1875-1879), навчався за кордоном.

Служив морським офіцером (1879-1882), працював в газеті «Московські відомості» (1882-1884), видавав разом з братом журнали «Товариш дітей» (1881), «Навколо світу» (1885-1891), «Цвіркун» (1896-1891).

Як літератор дебютував статтями в газеті «Московські відомості» (1882).

В. – автор самобутніх книг, які читаються з не меншою цікавістю, ніж захоплюючі пригоди Ж. Верна чи Т. Ріда: «Сучасна Японія. З записників моряка» (1882), «Прогулянка по Середземному морі» (1883), «В чужій стороні» (1884), «Нариси та оповідання про життя на морі» (1884), «Країна гребель» (1884), «Листи з Італії» (1885).

Разом з братом видавав книги, серед яких і витончений збірник оповідань А. Чехова «Ціотливі речі» (1887).

З владою наш земляк порозуміння знаходив не завжди. Так, за наказом цензури був знищений наклад виданої братами В. книги В. Гіляровського «Люди нетрів» (1887). Збитків ніхто не відшкодував.

А ось що згадував про нашого земляка М. Чехов: «Кожному, хто хоч раз побував в друкарні братів Вернерів, могло здатися, що він потрапив випадково за кордон. Справа кипіла, машини гриміли, газовий двигун спалахував і пихкав, і самі Вернери не сиділи панами, склавши руки і чекаючи прибутків, а обидва, по-робочому одягнені в сині блузи, працювали тут же не покладаючи рук. ...Усі видання їх відрізнялися оригінальністю і витонченістю, і при щасливіших обставинах Вернери могли би зробити багато що. Головне – те, що вони самі по вуха поринали в найчорнішу роботу. А коли звільнялися від своїх справ, то, як справжні європейці, з'являлися в товаристві в найвишуканіших модних костюмах».

Серед друзів та близьких знайомих В. – А. Чехов, М. Чехов, І. Ситін, М. Лейкін, В. Гіляровський, Ф. Шехтель та ін.

ВЕРТИНСЬКИЙ Олександр Миколайович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Співак, композитор, поет.

З родини службовців.

Народився 9 (21) березня 1889 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 21 травня 1957 р. в м. Ленінград СРСР (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив 1-у Київську класичну гімназію (1898-1906).

Служив добровольцем у діючій армії під час першої світової війни, отримав поранення (1915).

Лауреат Державної премії СРСР (1951).

Гімназистом брав участь в любительських спектаклях, виступав у ролі статиста в київському Соловцівському театрі.

В Московський художній театр нашого земляка не прийняли на тій підставі, що у нього «не той» акцент.

В. починає виконувати власноруч написані пісні і досягає неабиякого успіху, виступаючи в кабаре «Жар-птиця», Мамоновському (1914) та Петровському (1915) театрах мініатюр. Популярного барда запрошують... зніматися в кіно – тоді ще німому. На рахунку співака – ролі в фільмах «Король без корони», «От рабства к воле» (обидва – 1916). А згодом В. уже грає на професійній сцені – в драматичному театрі «Алітор».

В. продовжує і кар'єру співака. Шалену популярність мають написані ним десятки, якщо не сотні, шлягерів – серед яких безперечними лідерами чи не до сьогодні є «Папуга Флобер», «Кокаїнетка», «Мадам, уже падає листя», «Фіалковий негр», «Прощальна вечеря» «Жовтий ангел», «В синьому й далекому океані», «Божевільний шарманщик», «Ваші пальці пахнуть ладаном».

Після Жовтневої революції залишив Москву. Протягом двох років виступав в Києві, Одесі, Севастополі, Ялті.

Доки врешті-решт, мабуть, тому, що вона була найближче, не емігрував до Туреччини (1919). Жив також в Польщі, Франції (1927-1933), Китаї (1935-1943). Весь час гастролював – по США, Лівану, Єгипту, європейських країнах.

Видрукував збірники «Пісеньки» (1930, Харбін), «Пісні та вірші» (1938, Париж).

Уже після смерті вийшли мемуари «Чверть віку без Батьківщини» (1962) та книга новел «Сила пісні» (1964).

В 1943 р. наш земляк повернувся на уже соціалістичну батьківщину. Жити випало у Москві. В. активно знімається в кіно – «Змова приречених» (1950), «Анна на шиї» (1954). І ще активніше, користуючись шаленою популярністю, виступає на естраді.

У м. Москві (РФ) на будинкові, де В. прожив останні 14 років, встановлено меморіальну дошку (2008).

Міськрада м. Бендери (Молдова) прийняла рішення про спорудження у місті пам'ятника нашому землякові (2008).

Серед друзів та близьких знайомих В. – Ф. Шаляпін, В. Маяковський, С. Лифар, О. Осьмьоркін, К. Подревський (київський товариш, автор слів відомої пісні «Дорогою довгою») та ін.

ВЕРШНИЦЬКИЙ Олексій

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет, перекладач.

З козацької родини.

Народився бл. 1744 р. в [Малоросії].

Дата смерті і місце поховання – не відомі.

Закінчив Московську слов'яно-греко-латинську академію (1763), навчався в гімназії Московського університету (1763), Московському університеті (1763-1765).

Був священиком Кремлівського Архангельського собору.

Друкувався в журналах «Вільні години», «Добрі наміри».

Як літератор дебютував в журналі «Вільні години» елегією «Страждай, моя душа» (1763).

Переклав твори «Промова Марка Аврелія», «Промова Пануція до Марка Аврелія» А. де Гевари (1764).

В. – автор «Перекладів з латинської та шведської мов, що трапилися в часи імператора Марка Аврелія та Каролуса XII шведського» (1786), «Розповіді про хворобу, від якої Марка Аврелія, імператора римського, смерть спіткала» (1789).

У своєму дослідженні «Історія російської журналістики XVIII-XIX століть» О. Западов зазначає: «Наступним за часом літературним виданням, що виходило при Московському університеті, був щомісячний журнал «Добрий намір». Випускав впродовж 1764 р. В. В. Санковський, котрий раніше співробітничав з Херасковим в «Корисному звеселянні» і «Вільному годиннику». Брили участь в новому виданні молоді літератори, пов'язані з Московським університетом: О. Вершницький, С. Веніцєєв, А. Костровський, М. Пермський й ін. Це була молодь різночинців, далека від політичних і моральних установок «Корисного звеселяння», проте в літературному відношенні багато що залежала від цього журналу».

Серед друзів та близьких знайомих В. – І. Богданович, В. Рубан, В. Майков, П. Фонвізін, О. Сумароков, І. Слатвінський, В. Пустовойтов, В. Санковський, М. Новиков, С. Веніцєєв, М. Пермський та ін.

ВИГОДОВСЬКИЙ Павло Хомич

Національний статус, що склався у світі: російський.

Декабрист. Справжнє прізвище – Дунцов Павло Тимофійович. Єдиний не дворянин з організаторів повстання на Сенатській площі в Петербурзі 1825 р. Останній засланець-декабрист Якутії.

З селянської родини. Батько, Дунцов Т., – заможний селянин.

Народився в 1802 р. в с. Ружична Проскурівського повіту Подільської губернії Російської імперії (нині – Хмельницький район Хмельницької області України).

Помер 12 (24) грудня 1881 р. в м. Іркутськ Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області РФ). Похований на цвинтарі місцевого римо-католицького костюлу. Могила не збереглася.

Навчався в духовному училищі с. Повороття Ушицького повіту (1817-1819),

Старокостянтинівському повітовому училищі (1819).

Працював канцеляристом в Рівненського нижнього земського суду (1823-1824), писарем волинського цивільного губернатора (1824-1826).

Член Товариства об'єднаних слов'ян (1825).

За участь у підготовці повстання (1826). Запроторений спочатку до головної гауптвахти в Імператорському Зимовому палаці, потім – Петропавловської фортеці.

Засуджений до 2 років каторжних робіт (1827). Покарання відбув у Читинській в'язниці (1827-1828).

Понад чверть століття був у засланні в м. Нарим Томської губернії Російської імперії (1828-1854). За «непослух і зухвалість супроти місцевого начальства» засуджений до публічного побиття батогами (1855) і відправлений до м. Вілюйськ Якутської губернії (1857-1871). Переведений до с. Урік Іркутської губернії (1871).

Під час заслання В. навчав тамтешніх дітей російській мові, арифметиці, історії, географії у приватній світській школі, яку відкрив М. І. Муравйов-Апостол (1828).

Наш земляк – автор низки трактатів антиурядового і антирелігійного змісту. При арешті у нього відібрані і передані до III відділення рукописи на 3588 аркушах. Серед доробків – «Про походження Всесвіту», «Про волю вільних», «Про політичних вигнанців».

Свої дні В. скінчив у флігелі притулку для нужденних при Іркутському римо-католицькому костюлі в повній убогості і безвісності для російської громадськості.

У містах Томськ і Іркутськ (обидва – РФ) відповідно приміщення тюремного замку і римо-католицького костюлу, де перебував наш земляк, визнані пам'ятками культури.

Його пам'яті М. Богданова присвятила книгу «Декабрист-селянин» (1959)

Серед друзів та близьких знайомих В. – П. Пахутін, М. Лунін, І. Горбачевський, Ф. Вольф, С. Волконський, П. Борисов, О. Муравйов, М. Хенцинський, М. Бестужев, Ю. Люблінський та ін.

ВИНОГРАДСЬКИЙ Сергій Миколайович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Мікробіолог. Один з фундаторів світової мікробіології. Фундатор першого об'єднання мікробіологів на теренах Російської імперії і другого – в Європі. В мікробіології існує науковий термін «хемосинтез мікроорганізмів Виноградського».

З родини правознавців. Батько, Виноградський М., – юрист, підприємець, засновник банку.

Народився 1 (13) вересня 1856 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 24 лютого 1953 р. в м. Брі-Конт-Робер (Франція). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив другу київську гімназію (1873), навчався в Київському університеті (1873-1876),

Петербурзькій консерваторії (1876), природознавчому відділенні Петербурзького університету (1877-1881). У вузі готувався до професорського звання (1881-1885).

Працював в страсбурзькій лабораторії де Барі (1885-1888), Інституті гігієни Цюрихського університету (1888-1889), завідувачим відділом загальної мікробіології (1890–1902), директором (1902-1912) петербурзького Інституту експериментальної медицини, спеціалістом з землеробства й ґрунтознавства в м. Подольськ Московської губернії (1912-1918), завідувачим агробактеріологічним відділом Пастерівського інституту під Парижем (1922-1953).

Член-кореспондент Петербурзької академії наук (1894).

Почесний член Російської академії наук (1923).

Член Французької академії наук

Член Лондонського королівського товариства, почесний член Московського товариства любителів природознавства, антропології й етнографії (1901), член Французького сільськогосподарського товариства (1902), неодмінний член Російської медичної ради (1904).

Лауреат премії Левенгука, яка присуджується раз в 10 років.

В. довів участь мікроорганізмів в кругообігу речовини в природі, розділив мікроби на автохтонні й аллохтонні, **відкрив хемоавтотрофні мікроорганізми, явище хемосинтезу (1887), виділів з ґрунту азотофіксуючі бактерії (1893), одержав нові дані щодо аеробних розкладу целюлози та фіксації вільного азоту, нітрифікації, вперше запровадив метод вибірних поживних середовищ.**

Основні його книги: «Ueber Schwefelbakterien» (1887), «Ueber Eisenbakterien» (1888), «Zur Morphologie u. Physiologie der Schwefelbakterien» (1888), «Recherches sur les organismes de la nitrification» (1890), «Залізобактерії як анооргоксиданти» (1920), «Мікробіологія ґрунту, проблеми й методи» (1949).

Більшовицької революції наш земляк не сприйняв і емігрував спочатку до Швейцарії й Югославії (1918-1922), а потім – до Франції (1922), де і доживав віку.

В. – єдиний емігрант з СРСР, якому присвоїли звання почесного члена Російської академії наук (1923) і видрукували, переклавши з французької, книгу «Мікробіологія ґрунту, проблеми й методи» (1952).

Серед друзів та близьких знайомих В. – С. Ваксман, І. Павлов, Д. Заболотний, А. де Барі, Д. Менделєєв, О. Бутлеров, І. Сеченов, В. Омелянський, Е. Ру та ін.

ВИСОКОВИЧ Володимир Костянтинович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Бактеріолог, епідеміолог, патологоанатом. Світовий фундатор вчення про ретикуло-ендотеліальну систему.

З міщанської родини.

Народився 16 (28) січня 1854 р. в м. Гайсин Подільської губернії Російської імперії (нині – районний центр Вінницької області України).

Помер 13 (26) травня 1912 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України). Похований на Байковому цвинтарі.

Закінчив першу Харківську гімназію (1871), медичний факультет Харківського університету (1876).

Служив військовим лікарем на Кавказі (1877-1878), лікарем клінік Харківського університету (1878) і місцевого військового шпиталю (1879), був стипендіатом (1880-1882), позаштатним асистентом (1882-1884), викладачем (1884; 1896-1895) медичного факультету Харківського університету, науковим співробітником Пастерівського інституту (1884-1886), викладачем Київського університету (1895-1912).

Голова Київського товариства лікарів.

Голова Київського товариства швидкої медичної допомоги.

Спеціалізувався з проблем патологічної анатомії сифілісу і туберкульозу, патогенезу, імунітету, епідеміології низки інфекційних хвороб.

Виконавець першого щеплення проти черевного тифу на теренах Російської імперії.

Першим описав фагоцитоз бактерій клітин Купфера і відзначив важливу захисну роль цього явища (1886).

Поєднуючи морфологічні і бактеріологічні методи дослідження, В. вперше встановив походження фіброblastів і блукаючих клітин сполучної тканини з гістіоцитів (1882), здатність ендотеліальних клітин кровеносних судин і блукаючих клітин сполучної тканини захоплювати бактерії (1886), що вводяться в кров, значення регіонарних лімфатичних вузлів в патогенезі інфекції (1888), придатність убитих бактерій для вакцинації проти сибірської виразки (1889) і чуми (1896), тотожність туберкульозу і золотухи (1890).

Наш земляк – організатор перших курсів підвищення кваліфікації з патологічної анатомії.

Як вчений дебютував дослідженням «Про захворювання кровеносних судин при сифілісу» (1881).

Потім настала черга наступних доробків: «До етнології гострих ендокардитів» (1885-1886),

«Beitrag zur Lehre von der Endocarditis», «Ueber die Schicksale der in's Blut injicirten

Microorganismen in Korper der Warmbluter» (обидва – 1886), «Про причини неприйнятності (імунітету)» (1888), «Попереднє повідомлення про результати, здобуті російською експедицією,

котра відряджалася для вивчення чуми в Бомбеї» (1898), «Про запобіжні щеплення проти черевного тифу» (1900), «Чума (Pestis orientalis)» (1901), «Про чуму в Киргизькому Степу і

Володимирівці 1900-1901 року», «Про підозрілі захворювання в Батумі і Одесі» (обидва – 1903), «В очікуванні холери: (У загальнодоступному викладі)», «Про холеру» (обидва – 1905).

Перу В. також належать книги «Патологічна анатомія» (1901), «Вибрані праці» (1954).

Всього наш земляк залишив понад 70 наукових праць.

Портрет ученого було розміщено в аудиторії Патологічного інституту Київського університету св. Володимира (1913).

У Москві нещодавно вийшла книга С. Рудої «Володимир Костянтинович Високович» (2005).

Серед друзів та близьких знайомих В. – І. Мечников, Д. Заболотний, Є. Редров, Ф. Яновський, В. Крилов, М. Бекетов, В. Гаршин, К. Флюгге, М. Никифоров, О. Смирнова-Замкова, І. Титов, М. Волокович, В. Костянтинович, Г. Мінх, В. Образцов, Ф. Яновський, М. Волокович, М. Любимов та ін.

ВІЗЕНТАЛЬ Симон

Національний статус, що склався у світі: ізраїльський.

Громадський діяч.

З купецької родини.

Народився 31 грудня 1908 р. в м. Бучач Австро-Угорської імперії (нині – районний центр Тернопільської області України).

Помер 20 вересня 2005 р. в м. Відень (Австрія). Похований на цвинтарі м. Герцлії-Пітуах (Ізраїль).

Закінчив архітектурно-будівельний факультет Львівського політехнічного інституту.

Працював архітектором (1932-1939), директором Єврейського центру документації (1947-2005). Кавалер золотої медалі Конгресу США, французького ордена Почесного легіону, командор чеського ордена Білого Лева, лицар-командор Британської імперії.

В'язень фашистського концтабору Маутхаузен (1944-1945).

Фундатор приватного документального бюро в австрійському місті Лінц (1947), яке надалі набуло статусу Єврейського центру документації. Центр накопичив досьє на 160 тисяч воєнних злочинців, понад 1200 з яких вдалося розшукати і передати до рук правосуддя.

В. перебував в жорсткій конфронтації з політичною елітою Австрії, постійно нагадуючи про її нацистське минуле (1980-і).

На адресу В. не раз лунала достатньо різка критика з боку інших учасників антифашистського руху, котрі стверджували, що його заслуги в справі Ейхмана і в багатьох інших випадках штучно роздуті ним самим.

Перу нашого земляка належать книги «Право, а не помста», «Я полював на Ейхмана».

У Лос-Анджелесі (США) засновано Центр Симона Візенталя (1977).

Документальна стрічка «Геноцид», яку випустив центр Візенталя, стала лауреатом премії американської академії кіномистецтва «Оскар».

Ось що в статті «Уродженець Бучача, який оголосив війну нацизмові» пишуть про нашого земляка Ю. Ковальков і П. Бубній: «Пройшовши через усі кола пекла, Візенталь усе своє повоєнне життя присвячує пошукові та покаранню воєнних злочинців. У американського коменданта він домогся дозволу брати участь у допиті нацистських злочинців. Йому, як і іншим полоненим, запропонували скласти список катів, яких він знає. ...Візенталь, за яким у журналістських колах міцно закріпилося прізвище Месник, у житті займався не лише розшуком злочинців. Йому довелося захищати добре ім'я генерального секретаря ООН Курта Вальдхайма, виправдовувати від наклепів батька Арнольда Шварценеггера, обвинувачувати в співробітництві з нацистами високих посадових осіб Ватикану. Він першим надрукував секретні протоколи договору Ріббентропа – Молотова».

Центр Симона Візенталя засудив присвоєння звання Героя України Степанові Бандері (2010).

Серед друзів та близьких знайомих В. – Т. Фрідман, Ш. Самуельс, Ф. Форсайт, Е. Зурофф, М. Хієр, Ю. Ляховицький та ін.

ВІЛЬГЕЛЬМСЬКИЙ Митрофан Григорович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Священик. Зарахований до лику святих Російською Православною Церквою (2000).

З міщанської родини. Батько, Вільгельмський Г., – ремісник.

Народився 4 червня 1883 р. в м. Новомиргород Єлизаветградського повіту Херсонської губернії Російської імперії (нині – районний центр Кіровоградської області України).

Розстріляний більшовиками 1 червня 1938 р. Точне місце поховання – не відоме.

Закінчив Новомиргородську церковнопарафіальну школу.

Був дяком Новомиргородської церкви (1911-1922), дияконом Одеської (1922-1928), священиком Полтавської (1928-1934), Білгородської (1934-1935) єпархій.

Уперше заарештований за звинуваченням в хрещенні дитини без довідки Загсу (1924). Через три місяці – звільнений.

Удруге до лабет чекістів потрапив у т.зв. «Справі єпископа Антонія (Панкєєва) та ін.» за «контрреволюційну і антиколгоспну діяльність, створення каси взаємодопомоги для репресованого духовенства» (1935). Колегією Курського обласного суду засуджений до 10 років ув'язнення, яке відбував на далекому сході.

Утретє зазнав арешту у таборі у т. зв. «Справі архієпископа Онуфрія (Гагалюка) та ін.» (1938).

Трійкою УНКВС по Хабаровському краю засуджений до розстрілу.

Показова заява М. Вільгельмського на суді 10 вересня 1935 р.: «У висунутому мені звинуваченні винним себе не визнаю. Свідчення на попередньому слідстві записані неправильно. Слідчий записував з моїх відповідей на чернетку, а потім зачитав мені, я був згоден із записаним, а підписав свідчення, переписане начисто, яке не читав. Про посилення пастирської діяльності мені ніхто вказівок не давав, і я також нікому не давав таких вказівок, тому що кожен священик сам знає свої обов'язки».

Дні пам'яті К. – 19 травня (01 червня).

Серед друзів та близьких знайомих В. – О. Гагалюк, І. Красновський, М. Дейнеко, В. Іванов, О. Саульський, М. Богданов, П. Попов, М. Кулаков, П. Брянцев, О. Єрошов та ін.

ВІНЦЕНЗ Станіслав Феліксович

Національний статус, що склався у світі: польський.

Письменник.

З родини підприємців. Батько, Вінценз Ф., – власник найдавніших в Європі місцевих нафтопромислів.

Народився 30 листопада 1888 р. в с. Слобода Рунгурська Австро-Угорщини (нині – с. Слобода Коломийського району Івано-Франківської області України).

Помер 1971 р. в м. Лозанна (Швейцарія). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив Коломийську гімназію, Віденський університет (1914).

Як літератор дебютував дослідженням „Філософія релігії Гегеля» (1914).

Потім настала черга книг «На високій полонині», «Спогади про Івана Франка», «На боці пам'яті», «Діалоги з Совєтами», «З перспективи мандрівки», «На боці діалогу».

З владою порозуміння не знаходив: зазнав арешту після невдалої спроби нелегального перетину угорського кордону (1939).

Не сприймаючи більшовизму, емігрував: спочатку до Угорщини (1940), потім – Німеччини (1946) далі – до Франції (1947) і, зрештою, – Швейцарії.

У збірнику матеріалів «Ходили Опришки» написано: «Опришківство виникло в специфічних умовах Карпат і було основною формою класової боротьби селянства проти феодально-кріпосницького гніту. Бескиди і пасмо Чорногорії, пограниччя трьох феодальних держав – Речі Посполитої, Молдавії та Австро-Угорщини – давали можливість легко маневрувати, були зручними для ведення партизанської війни. «У трьох краях можна було вчиняти «напади, у три краї тікати, а в жодному з них не було ладу», — з афористичною точністю сказав про це Станіслав Вінценз у своєму поетичному творі «На високій полонині». Непроступні верхи, непрохідні пущі, глибока конспірація, співчуття і підтримка селян, тактика раптових ударів забезпечували успіх боротьби народних месників проти феодального гніту».

Кафедра української фольклористики імені академіка Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка провела міжнародний симпозіум «Станіслав Вінценз: Україна і європейська культура» (1991).

У м. Івано-Франківськ (Україна) та м. Опольє (Польща) відкрито меморіальні дошки І. Франкові та С. Вінцензу (2006).

У с. Криворівня Верховинського району Івано-Франківської області з нагоди 120-ої річниці від дня народження земляка відкрито його кімнату-музей (2008).

Серед друзів та близьких знайомих В. – І. Франко, В. Полєк, Ю. Яновський, П. Козланюк, І. Ле та ін.

ВІРСТА Темістокл Осипович

Національний статус, що склався у світі: румунський.

Художник, скульптор.

З учительської родини.

Народився в 1923 р. в с. Іспас Румунії (нині – Вижницький район Чернівецької області України).

Навчався в Чернівецькому ліцеї, брав уроки живопису в приватних студіях, закінчив бухарестську Королівську академію мистецтв (1947).

Працював художником-декоратором.

Президент Асоціації мистецтва та комунікації «Фенікс» (Париж).

Володар призу Французької асоціації заохочення до успіху.

Серед найвідоміших доробків нашого земляка – полотна «Повернення до джерел», «Чарівні сили», «Співучасть ночі», «Завершення весни», «Мутації», «Ліричне переміщення», «Той, що пробуджує свідомість», «Ранкова зірка», «Тінь і світло».

Після входження Радянських військ на Буковину, емігрував: спочатку до Румунії (1940), потім Франції (1950).

Нині в рідному селі В. встановлено меморіальну дошку (2003).

При Вижницькій художній школі відкрито музей нашого земляка (2003).

В Україні В. удостоєний премії «За видатний внесок у розвиток мистецтва», щоправда як «французький художник» (2003).

У Франції діє Постійна експозиція паризької школи українського живопису Темістокла Вірсти.

А ось – рядки інтерв'ю Т. Вірсти Н. Крижанівській «Птах із Буковини у паризькому небі»: «Чи важкий шлях до визнання?» – «Стільки довелося витримати, не передати! Ото вже тепер усі вертаються до творчості митців, які творили у 50-60-70-ті роки. Це вже класика, чиста класика. Дуже велику схильність до ліричної абстракції мають сучасні молоді люди, вони абсолютно нічого не питають, вони думають. Це велике щастя, бо ви говорите прихованою (для стороннього ока) мовою. Не так прихованою, як мовою з іншим алфавітом, а молодь розуміє, це нормально». – «Ваш власний стиль, що є мовою неокласиків, – це прагнення душі?» – Люди з Карпат й у наш час шанують прадавні легенди. Ми поціновуємо й надприродні речі, які з'являються навіть уві сні. Часом навіть не знаєш, чому так пишеш. Це осяяння, асоціації чи результат роботи творчої уяви? Змінюється мода, змінюються стилі і напрями в мистецтві, вертається класицизм (то є школа), все вертається, але вже маєш базу і можеш аналізувати якість своєї творчої праці».

Серед друзів та близьких знайомих В. – Б. Урбанський, Л. Грушка, В. Ворончак, Ж.-І. Кусто та ін.

ВІТАШЕВСЬКИЙ Микола Олексійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник-документаліст, етнограф, видавець.

З дворянської родини.

Народився 8 (20) вересня 1857 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 21 червня 1918 р. в м. Москва Росії (нині – столиця РФ).

Закінчив Миколаївське реальне училище (1875), вчився в Одеському університеті (1875-1878).

Працював статистиком одеської земської управи, співредактором газети «Південна Росія», відповідальним секретарем газети «Думка».

Друкувався в газетах «Думка», «Південна Росія», журналах «Вісті Східносибірського відділення Російського географічного товариства», «Колишне», «Нотатки Східносибірського відділення Російського географічного товариства», «Голос минулого».

Як видавець дебютував випуском «Думок провінціалів» (1876), а як літератор – збірником нарисів «Сніг випав» (1888).

Потім настала черга книг «Якутська Палестина» (1891), «Тайгою за золотом» (1906), брошури «Старе і нове якутське заслання» (1907).

В. – автор низки наукових праць. Серед найвідоміших – «Матеріали до вивчення шаманства в якутів» (1890), «Матеріали до вивчення якутської народної словесності» (1890), рукопис «Бібліографія північного сходу Азії».

З владою наш земляк порозуміння не знаходив, оскільки з однодумцями домагався повалення царизму. В результаті під час арешту в таємній друкарні був поранений і засуджений до 6 років каторги у справі «Товариства народного звільнення» (1878).

Відбував покарання в Новобілгородському централі, Мценській та Карській в'язницях (1878-1883). Майже п'ятнадцять був на поселенні в Якутії (1883-1897).

Після повернення в європейську Росію на Малоохтинському розкольніцькому цвинтарі – одному з найстаріших некрополів Санкт-Петербурга – за проектом нашого земляка звели православну церкву Відтяття голови Івана Предтечі (1903-1904).

Проте незабаром непокірного «малороса» знову заарештували (1906). Відсидівши в знаменитих «Хрестах», він був депортований за кордон, звідки повернувся – уже в Одесу (1910).

Серед друзів та близьких знайомих В. – З. Богораз-Тан, Г. Лопатін, П. Войноральський, П. Оленін, М. Сосновський, С. Перовська, І. Ковальський та ін.

ВІТГЕНШТЕЙН Петро Християнович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Військовий діяч. Справжнє прізвище – Сайн-Вітгенштейн-Берлебург Петро Християнович.

З графської родини. Батько, Сайн-Вітгенштейн-Берлебург Х., – генерал-поручик російської армії; син, Вітгенштейн Л., – флігель-ад'ютант Олександра І, декабрист.

Народився 25 грудня 1768 р. (5 січня 1769 р.) в м. Переяслав Переяславського полку Російської імперії (нині – м. Переяслав-Хмельницький, районний центр Київської області України).

Помер 30 травня (11 червня) 1843 р. в м. Лемберг Австрійської імперії (нині – м. Львів, адміністративний центр однойменної області України).

З 13-річного віку записаний до лейб-гвардії Семенівського полку (1781).

Служив корнетом лейб-гвардії Кінного полку (1789-1791), командиром ескадрону (1791-1794), командиром гусарської бригади (1805-1807), шефом лейб-гвардії гусарського полку (1807-1811), командиром 1-го окремого корпусу (1812-1813; 1814-1818), головнокомандувачем російської армії (1813), головнокомандувачем 2-ї армії (1818-1828), головнокомандувачем російськими військами на Балканському театрі військових дій проти турок (1828-1829).

Брав участь у бойових діях проти поляків (1794), іранців (1796), французів (1805; 1807; 1812-1814), турків (1806; 1828-1829).

Війська В. зупинили під Клястіцями просування маршала Удіно, в серпні успішно бився з двома французькими корпусами під Полоцьком, а в жовтні штурмом узяв місто (1812).

У битві під Чашниками наш земляк завдав поразки маршалаві Віктору (1812).

Частини під його командуванням зайняли Берлін (1813).

Зазнав трьох поранень (1812; 1814).

Генерал-фельдмаршал (1826).

Світліший князь (1834).

Кавалер орденів св. Георгія 3-го ступеня (1805), св. Георгія 2-го ступеня (1812), св. Ганни 2-го ступеня, св. Володимира 3 ступеня.

Нагороджений золотою шаблею «За хоробрість».

Серед друзів та близьких знайомих В. – М. Кутузов, М. Барклай-де-Толлі, О. Пушкін, Г. Державін, Олександр І, М. Милорадович, О. Остерман-Толстой, І. Панаєв, П. Пестель, В. Зубов, Я. Кульньов, Ф. Глінка, І. Сухозанет, О. Юшневський, І. Дибич, Г. Берг, П. Кисельов, М. Платов та ін.

ВЛАДИКОВ Вадим Дмитрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Біолог, іхтіолог.

З родини священика.

Народився 18 березня 1898 р. в м. Харків Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 14 січня 1986 р. в Канаді.

Закінчив Охтирський ліцей (1917), навчався на природничому відділенні Харківського університету (1917-1918), закінчив Карловський університет (1925).

Працював інспектором рибоохорони в Ужгороді, одночасно очолюючи Закарпатське товариство акваріумістів (1919-1920), директором Етнографічного музею Словаччини (1925-1928), науковим співробітником Паризького інституту Пастера (1928-1930), викладачем Монреальського і Оттавського університетів, директором біологічної лабораторії при міністерстві рибного господарства провінції Квебек (1943-1973).

Почесний радник Канадського музею природознавства.

Друкувався в газетах і журналах «Підкарпатська Русь», «Рибальський вісник».

Як іхтіолог дебютував книгою «Риби Підкарпатської Русі й методи їхнього лову» (1926).

Перу нашого земляка також належить доробок «Природоопис у школі» (1926).

Всього В. опублікував близько 300 робіт англійською, німецькою, французькою, російською, чеською мовами.

Під час червоної революції став на бік білих. Воював в арміях А. Денікіна і П. Врангеля. Після військової поразки емігрував: спочатку до Туреччини (1920), потім – Чехії (1921-1928), Франції (1928-1930) і, нарешті, Канади (1930).

Ось що пише про нашого земляка О. Левкрафт в статті «Чудовиська озер»: «Цій справі, поза сумнівом, багато років, проте вперше вона наробила галасу в 1958 році, коли надзвичайно серйозний вчений, керівник управління рибних промислів Квебека, провів серйозне дослідження – причому серйозне і майже унікальне не лише для людини його становища і рангу, але й з погляду фахівців з «чудовисьок». Доктор Вадим Владиков відправився до цього озера і після повернення заявив: «Я провів опитування серед безлічі жителів Сент-Елюте (велике село), і всі вони описують одну і ту ж істоту – тварину довжиною від 12 до 18 футів, бурого або чорного кольору, з круглою головою шириною близько двох чи трьох футів, посередині якої і уздовж спини проходить схожий на пилку плавник. Завжди, коли до тварини намагалися наблизитися, вона сповзала у воду і ховалося в озері». На жаль, добрий доктор незабаром відкинув стриманий тон і заявив: «Ймовірно, це велика риба, хоча, можливо, і якась інша тварина». (Ну звичайно, риба завдовжки 15 футів, яка виходить на берег!)».

Серед друзів та близьких знайомих В. – П. Сушкін, В. Талієв та ін.

ВОВК (ВОЛКОВ) Федір Кіндратович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Антрополог, археолог, етнограф, перекладач. Псевдоніми – Новостроєнко, Новостроєнський, Яструбець, Кондратович, Лупулеску. Фундатор палеоетнології на теренах Російської імперії. З козацької родини.

Народився 5 (17) березня 1847 р. в с. Крячківка Пирятинського повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – Пирятинський район Полтавської області України).

Помер 30 червня 1918 р. в м. Жлобин (нині – Гомельська область Республіки Білорусь).

Похований на місцевому цвинтарі.

Навчався в Ніжинській гімназії, Новоросійському та Київському університетах, Антропологічній школі при Сорбонні.

Працював помічником ревізора губернського секретаря Київської контрольної палати (1872-1875), викладачем Вищої російської школи суспільних наук при Сорбонні (1901-1905), впорядником етнографічного відділу Руського музею імператора Олександра III (1906-1917).

Дійсний член Наукового товариства ім. Т. Шевченка (1893), Французьких антропологічного і Доісторичного товариств, Імператорського Руського географічного товариства.

Голова Російського антропологічного товариства при Санкт-Петербурзькому університетові (1911).

Лауреат Міжнародних премій ім. Канна, ім. Бера, ім. Годара.

Кавалер французького ордена Почесного Легіону (1916), Великої медалі П. Брока, медалі Міжнародної Паризької виставки 1900 р., Великої Золотої медалі ім. П. Семенова-Тян-Шанського. Друкувався в журналах «Український вісник», «L'Anthropologie», «Матеріали до українсько-руської етнології», «Світ», «Київська старовина», «Морем і суходолом», «Життя і мистецтво», «Щорічник Руського антропологічного товариства», газетах «Правда», «Romanula», «Бухарестський телеграф», «Діло», «Київський телеграф», був автором статей до Великої французької енциклопедії («Київ», «М. І. Костомаров», «П. О. Куліш», «Харків»).

Брав участь в експедиціях на Київщині, Волині, Буковині, в Галичині, дослідив палеолітичну Мезинську стоянку. З його іменем небезпідставно пов'язують початок наукового підходу до досліджень палеолітичних пам'яток в Російській імперії.

Зібрав величезний, почасти унікальний, матеріал: майже три тисячі етнографічних предметів, понад тисячу фотознімків, які склали основу українського фонду. В. був редактором «Матеріялів до україно-руської етнології», що вийшли у Львові. Між іншим, вчений дійшов висновку, що українці за антропологічними ознаками становлять єдиний тип, відмінний від східнослов'янських народів і близький – до південних слов'ян.

Наш земляк – автор близько 500 його праць (нерідко – за псевдонімами). Серед них: «Шлюбний ритуал і обряди на Україні» (1891-1892), «Магдаленське майстерство на Україні» (1902), «Variations squelettiques du pied chez les Primates et dans les races humaines» (1905), «Українці в антропологічному відношенні» (1906), «Антропометричні досліді українського населення Галичини, Буковини, Угорщини» (1908), «Nouvelles decouvertes dans la paleolithique de Mézine. (Ukraine)» (1912), «Антропологія і її університетське викладання» (1915), «Український народ в його минулому і сучасному», «Антропологічні особливості українського народу», «Етнографічні особливості українського народу» (усі – 1916).

Знаменно, що праця «Шлюбний ритуал і обряди на Україні» спочатку побачила світ у Парижі (1891-1892), у Празі (1927) і з величезним запізненням – на батьківщині (1995). А от фундаментальний доробок «Скелетні видозміни стопи в приматів і у людських расах», який 1905 року став світовим науковим бестселером, рідною мовою до цього часу не виданий.

В. переклав з німецької книгу А.-Е. Брема «Життя тварин», з чеської – Л. Нідерле «Людство в доісторичні часи».

Окрім того, наш земляк залишив спогади про П. Чубинського та О. Русова.

За свої погляди (а він був активним членом київської «Громади», яка виступала за збереження українськості в усьому) наш земляк зазнав переслідувань з боку царського режиму і змушений був податися в еміграцію: спочатку до Румунії (1879-1882), потім – до Швейцарії (1882-1887) і нарешті – до Франції (1887-1905). Приїхав до Петрограда, отримавши політичну амністію, яка стала можливою після першої російської революції. А ось під другої, Жовтневої, мусив уже рятуватися. Планував дістатися Києва, проте по дорозі підхопив тиф і помер.

На щастя, якщо це слово тут доречне, В. не дожив до 30-х років, коли започаткована ним палеонтологія в СРСР була оголошена «буржуазною наукою» і повністю знищена, а її кращі представники – репресовані. Самого вченого заднім числом назвали «українським буржуазним націоналістом». Нелюдський парадокс: якби В. не помер від тифу, то, безумовно, скінчив би свої дні у концтаборі.

Впродовж наступних десятиліть його заслуги замовчувалися. І тільки нещодавно на базі Російського етнографічного музею та Музеї історії Санкт-Петербурзького університету пройшла Міжнародна конференція «Традиції вітчизняної палеоетнології», присвячена 150-річчю з дня народження нашого земляка (1997).

Зазнала страждань і близькі В. Його дружину Х. Васнєвську заарештували і з двома дітьми-крихітками заслали до В'ятки.

Не зовсім склалося і з другою сім'єю.

Серед друзів та близьких знайомих В. – І. Франко, М. Грушевський, І. Мечников, М. Ковалевський, С. Руденко, Г. Плеханов, В. Антонович, П. Чубинський, М. Драгоманов, П. Єфименко, М. Зібер, Л. Капіца, Г. Мортільє, П. Путятін, В. Стасов, О. Міллер, М. Реріх, О. Іностранцев, Л. Івановський, Е. Петрі, В. Передольський, М. Бранденбург, О. Бобринський та ін.

ВОВК Ігор Петрович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Льотчик-космонавт (58/143). У Космосі перебував 11 діб 19 годин 15 хвилин.

З робітничої родини.

Народився 12 квітня 1937 р. в м. Зміїв Харківської області СРСР (нині – місто Харківської області України).

Закінчив Курський аероклуб (1954), Кіровоградське військово-авіаційне училище (1954-1956), школу льотчиків-випробовувачів льотно-дослідницького інституту ім. М. Громова (1963-1965), жуковський філіал московського авіаційного інституту ім. С. Орджонікідзе (1969), Центр підготовки космонавтів (1980).

Служив у стройових частинах ВПС СРСР (1956-1965), Жуковському льотно-дослідницькому інституті ім. В. Чкалова (1965-1978), загоні космонавтів (1978-1995), працював в льотно-випробувальному центрі ім. М. Громова (1995-2002).

Має дозвіл на пілотування всіх (!) моделей літаків, які знаходилися на озброєнні Збройних Сил СРСР.

Космонавт-дослідник (1982), льотчик-космонавт 3 класу (1984).

Заслужений льотчик-випробовувач СРСР (1983).

Президент Федерації тенісу СРСР (1986-1990).

Президент Федерації любителів авіації (1988).

Перший віце-президент Федерації космонавтики Росії (2003-2005).

Президент міжнародної асоціації «Земля і космонавтика».

Президент Російського національного аероклубу.

Герой Радянського Союзу (1984).

Кавалер радянських орденів Леніна, Червоного Прапора, низки медалей.

Виконав політ на космічному човні «Союз Т-12», працював на орбітальному комплексі «Салют-7» – «Союз Т-11» – «Союз Т-12» (1984).

Наш земляк – співавтор книги «Ціль – 2001. Авіаційна і космічна техніка світу», автор фантастичного детективу «Космічний ковпак».

В. – почесний громадянин м. Калуга (РФ).

У Росії проводиться тенісний турнір його імені.

Серед друзів та близьких знайомих В. – Л. Кизим, В. Джанібеков, В. Кубасов, М. Манаров, В. Коккінакі, С. Савицька, В. Анісімов, О. Іванченков, В. Соловйов, О. Атьков, В. Заболоцький, М. Толбоев, Р. Станкявічус, У. Султанов та ін.

ВОЗНЕСЕНСЬКИЙ Олександр Сергійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Драматург, поет, критик, перекладач. Псевдоніми – Ілля Ренц, Комар, Люципер. Перший професійний сценарист Російської імперії.

З лікарської родини.

Народився 28 лютого (11 березня) 1880 р. в м. Вознесенськ Херсонської губернії Російської імперії (нині – районний центр Миколаївської області України).

Помер 22 січня 1939 р. в с. Нова Шульба Семипалатинської області СРСР (нині – Республіка Казахстан).

Закінчив Миколаївську гімназію, навчався на медичному та юридичному факультетах Московського університету (1897-1902), в драматичній студії Московського філармонічного товариства у К. Станіславського (1898).

Друкувався в газеті «Одеські новини», журналах «Жало», «У світі мистецтв», «Сатирикон», «Новий Сатирикон».

Як літератор дебютував в газеті «Одеські новини» фейлетоном (1902).

Потім настала черга документальної книги «Поети, закохані в прозу» (1910), п'єс «Регіт» (1910), «Сльози», (1910), «Квіти на шпалерах» (1913), збірника віршів «Шлях Агасфера» (1914), «Кінець маскараду» (1914), «Дитя Парижу» (1914), «Актриса Ларіна» (1915), підручника «Мистецтво екрану, посібника для кіноакторів та режисерів» (1924), збірника оповідань «Дикун» (1928).

В. – засновник петроградської студії екранного мистецтва (за радянських часів – кінотехнікум), директор київської студії екранного мистецтва (1921-1923).

За сценаріями нашого земляка екранізовано принаймні десять фільмів. Дебютна картина – «Сльози», її екранізував ще один прославлений українець О. Ханжонков (1914).

В. підготував до друку збірники прози «Книга ночей», поезії «Богодиявол» та спогадів «Початок століття», однак вони так і не побачили світу.

Перекладав з польської.

За радянських часів В. був незаконно репресований.

Реабілітований посмертно.

Серед друзів та близьких знайомих В. – О. Блок, Л. Андрєєв, С. Венгеров, Є. Бауер та ін.

ВОЙНО-ЯСЕНЕЦЬКИЙ Валентин Феліксович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Лікар, священник. В чернецтві – Лука (1923). Фундатор трансплантації на теренах СРСР (1924).

Зарахований до лику святих Російською Православною Церквою (2000).

З княжої родини. Батько, Войно-Ясенецький Ф., – провізор; правнука Тетяна – фахівець з молекулярної патології, професор Чиказького університету.

Народився 27 квітня 1877 р. в м. Керч Таврійської губернії Російської імперії (нині – Автономна Республіка Крим України).

Помер 11 червня 1961 р. в м. Сімферополь СРСР (нині – столиця Автономної Республіки Крим України). Похований на місцевому цвинтарі. За років української незалежності мощі перенесені до кафедрального Сімферопольського Свято-Троїцького собору (1996).

Закінчив 2-у Київську гімназію, Київське училище живопису, медичний факультет Київського університету св. Володимира (1903).

Був земським лікарем в Симбірській, Саратовській, Курській, Ярославській губерніях (1903-1917), головним лікарем Ташкентської міської лікарні (1917-1923), хірургом-консультантом Красноярського місцевого евакуаційного пункту (1941-1943), єпископом Тамбовської єпархії (1944-1946), архієпископом Кримським і Сімферопольським (1946-1961).

Лауреат Державної премії СРСР (1946).

Лауреат премії Хойнатського Варшавського університету (1916).

Кавалер діамантового хреста на клобук від Патріарха всієї Русі (1944).

Почесний член Московської духовної академії.

Як вчений дебютував дослідження «Регіональна анестезія» (1916).

Потім настала черга книг «Нариси гнійної хірургії» (1934), «Пізнні резекції за вогнепальних поранень суглобів» (1946), «Дух, Душа й Тіло».

Всього В.-Я. залишив 55 наукових праць з хірургії та анатомії й десяти томів проповідей.

З владою порозуміння знаходив не завжди. В результаті був заарештований і запроторений до Сибіру, де провів 12 років (1923).

Що стосується особистого життя, то наш земляк рано втратив дружину (1919), а в останні роки життя – перестав бачити.

У російському м. Сургут зведено храм на честь нашого земляка (2004).

У м. Одеса пройшла Республіканська науково-практична конференція, присвячені пам'яті вченого і священика (2005).

Серед друзів та близьких знайомих В.-Я. – Л. Толстой, В. Філатов, О. Мартинов, А. Барський, С. Велицька та ін.

ВОЙТОЛОВСЬКИЙ Лев Наумович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Публіцист, літературознавець.

З міщанської родини.

Народився 17 (29) лютого 1876 р. в с. Старе Пирятинського повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – Яготинський район Київської області України).

Помер 17 листопада 1941 р. в м. Ленінград СРСР (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив 1-у київську гімназію (1893), навчався в Київському університеті (1893-1897), однак за участь у студентському страйку був виключений та висланий до Харкова. Там продовжив освіту, закінчивши медичний факультет Харківського університету (1900). Навчався на філологічному факультеті Новоросійського університету (1904), проте був мобілізований на фронт.

В якості лікаря В. пройшов три війни: російсько-японську (1904-1905), першу світову (1914-1918) та радянську громадянську (1918-1920). В останній зазнав контузії, внаслідок якої втратив зір.

Працював в київській клініці душевнохворих (з 1905), редактором відділу літератури газети «Київська думка» (1907).

Друкувався в газетах «Київські відгуки», «Київська думка», «День», журналах «Друг народу», «Правда», «Сучасний світ».

Як літератор дебютував статтею газеті «Київські відгуки» (поч. 1900-х).

Потім настала черга доробків: «Роль відчуття в колективній психології» (1904), збірників нарисів «Японія та японці» (1906) та «Начерки психології колективізму» (1909), багатотомної «Історії руської літератури XIX та XX ст.» (1926-1928), спогадів «Слідами війни» (1931).

Видрукував декілька книг з психології колективізму.

Наприклад, у розвідці «До історії становлення соціальної психології в Росії» Г. Андрєєва

зазначає: «Внесок в становлення соціальної психології з боку суміжних дисциплін вніс і журналіст Л. Н. Войтоловський. Із його точки зору, предмет колективної психології – психологія мас.

Він розглядає низку психологічних механізмів, які реалізуються в натовпі і забезпечують особливий тип емоційної напруги, що виникає між учасниками масової дії. Метод дослідження – аналіз звітів безпосередніх учасників, а також спостережень свідків. Публіцистичний пафос робіт Войтоловського виявляється і в закликах аналізувати психологію мас в тісному зв'язку з суспільними рухами політичних партій».

Серед друзів та близьких знайомих В. – І. Бунін, М. Горький, Д. Бедний, О. Боровський, Л.

Сейфуліна, О. Мандельштам, М. Морозов, А. Луначарський, С. Вольський та ін.

ВОЛИНСЬКИЙ Яким Львович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Теоретик мистецтва, театральний критик. Справжнє прізвище – Флексер Хаїм Лейбович. Один з фундаторів символізму на теренах Російської імперії.

З міщанської родини. Батько, Волинський Л., – торгівець книгами.

Народився 21 квітня (3 травня) 1861 р. в м. Житомир Волинської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 6 липня 1926 р. в м. Ленінград СРСР (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив Житомирську гімназію (1879), навчався в 5-й петербурзькій гімназії (1879-1880), звідки з-за конфлікту з викладачем був виключений. Закінчив юридичний факультет Петербурзького університету (1881-1886).

Працював в журналі «Північний вісник» (1889-1899), завідувачим репертуарною частиною театру В. Комісаржевської (1905-1906), оглядачем і редактором відділу газеті «Біржові відомості», завідувачим відділом видавництва «Всесвітня література» (1920-1926).

Друкувався в газетах «Світанок», «Біржові відомості», журналах «Російські критики», «Північний вісник», «Життя мистецтва».

Як літератор дебютував на сторінках газети «Світанок» кореспонденцією про сирітський дім (1880).

Потім настала черга книг: «Російські критики» (1896), «Боротьба за ідеалізм», «Леонардо да Вінчі» (обидві – 1900). Остання викликала шалену полеміку, порівняну хіба що з «Кодом да Вінчі» сьогодення. Що, між іншим, не завадило італійцям обрати автора почесним громадянином Мілана та присвоїти його ім'я кімнати в бібліотеці Леонардо да Вінчі (1908).

Скандальну реакцію викликала і «Книга великого гніву» (1903), в якій В. різко розкритикував усі літературні течії, не зачепивши хіба що Л. Толстого. Виступаючи за «духовну революцію» у суспільстві, ведучи боротьбу за повну автономію літературної критики від публіцистики, В. налаштував проти себе представників чи не всіх художніх течій. А невдовзі за те, що він осмілювався висунути своє, зовсім не алілуйне, бачення спадщини А. Григор'єва, В. Белінського, М. Добролюбова, В. Майкова, М. Чернишевського, опоненти виступили єдиним фронтом і піддали сміливця небаченій обструкції.

В. – автор фундаментальних досліджень «М. С. Лесков» (1898), «Царство Карамазових» (1901) «Ф. М. Достоевський» (1906), «Чотири Євангелія», «Проблема російського балету» (обидві – 1922), «Книга радощів. Абетка класичного танцю» (1925), «Рембрандт», «Бесіди за круглим столом» (обидва – 1926).

В. започаткував і очолював Школу російського балету в Петрограді (1921-1926).

Наш земляк – один з фундаторів і теоретиків символізму. Залишаючись ідейним одинаком, В. врешті-решт розгубив багатьох друзів.

Доробки В. нині надзвичайно ціняться: так, на одному з московських аукціонів за його «Леонардо да Вінчі» просили \$8000 (2006).

Серед друзів та близьких знайомих В. – Л. Толстой, А. Чехов, М. Лесков, М. Горький, М. Чуковський, Ф. Сологуб, Л. Гуревич, Г. Гуковський, М. Лохвицька, Д. Мережковский, З. Гіппіус та ін.

ВОЛКОВ Борис Миколайович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет, перекладач, журналіст.

З дворянської родини.

Народився 17 травня 1894 р. в м. Катеринослав Російської імперії (нині – м. Дніпропетровськ, адміністративний центр однойменної області України).

Помер 9 червня 1953 р. в м. Сан-Франциско (США). Похований на місцевому цвинтарі.

Навчався на юридичному факультеті Московського університету (1912-1914).

Працював вантажником у морському порту м. Сан-Франциско, викладачем у військовій школі м. Монтерей.

Добровольцем відправився на Першу світову війну, по закінченні медичних курсів служив командиром фельдшерського підрозділу (1915-1917). Учасник громадянської війни на російському Далекому Сході. Бароном Р. Унгерном був засуджений до смертної кари, проте йому вдалося втекти: спочатку до Монголії (1919-1920), потім Китаю (1921-1923) і, нарешті, США (1923).

Кавалер Георгіївського хреста.

Друкувався в газеті «Російській голос».

Як літератор дебютував кореспонденціями у військових газетах (1916).

Потім настала черга романом про громадянську війну в Сибіру і Монголії, котрий так і не був опублікованим (1930-і роки), поетичного збірника «Серед пилу чужих доріг» (1934).

Брав активну участь в організації Російського центру і Музею російської культури в Сан-Франциско (1940-і рр.).

Загинув внаслідок автокатастрофи (1953).

Особистий архів В. зберігається в Музеї російської культури в Сан-Франциско (США).

Особистий архів зберігається в Музеї російської культури в м. Сан-Франциско (США).

Серед друзів та близьких знайомих В. – Л. Зуров, О. Мазурова, О. Грот, Д. Камілла, М. Лосський, В. Марков, П. Балакшин, Н. Дудорова, О. Ільїна, М. Щербаков та ін.

ВОЛКОВ Олександр Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Льотчик-космонавт (60/183). У Космосі перебував 1 рік 26 діб 11 годин 54 хвилини. Поза межами човна – 10 годин 9 хвилин.

З робітничої родини.

Народився 27 травня 1948 р. в м. Горлівка Донецької області СРСР (нині – м. Горлівка Донецької області України).

Закінчив Харківське вище військово-авіаційне училище льотчиків (1970), Московську військово-політичну академію (1991).

Служив льотчиком-інструктором 810-го учбового авіаційного полку Харківського вищого військово-авіаційного училища льотчиків (1970-1976), у загоні космонавтів (1976-1998), працював головою виконкому Центрального комітету Незалежної профспілки військовослужбовців РФ (1999-2000), президентом телеканалу «Муз-ТВ» (з 2000).

Льотчик-випробувач 2 класу (1981), військовий льотчик 1 класу (1982), льотчик-космонавт 1 класу (1992).

Освоїв літаки МіГ-21, МіГ-23, МіГ-25, Су-17, Ту-134, Як-40 різних модифікацій.

Герой Радянського Союзу (1985).

Командор французького ордена Почесного легіону (1989), кавалер казахського ордена Орла 2-го ступеня (1992), радянських орденів Леніна (1985), Жовтневої Революції (1989), Дружби народів (1992), «За заслуги перед Батьківщиною» II ступеня (1998).

Здійснив три комічні польоти (1985; 1988; 1988). Під час першого на човні «Союз Т-14» зістиковувався з орбітальним науково-дослідницьким комплексом «Салют-7» – «Союз Т-13».

Під час другого на човні «Союз ТМ-7» зістиковувався з науково-дослідницьким комплексом «Мир» – «Союз Т-13». Виходив у відкритий Космос.

Під час третього на човні «Союз ТМ-13» зістиковувався з науково-дослідницьким комплексом «Мир» – «Союз ТМ-12». Виходив у відкритий Космос.

Програмою планувалося пристикування до «Миру» нового модуля «Квант-2», проте через затримку з виготовленням запуск відклали. В результаті, замість того, щоб прийняти модуль і здати станцію наступній експедиції, екіпажу О. Волкова довелося законсервувати орбітальну станцію і повертатися на Землю.

Наш земляк – почесний громадянин м. Париж (Франція).

Серед друзів та близьких знайомих В. – В. Васютін, Г. Гречко, С. Крикальов, Т. Мейс, В.

Джанібеков, В. Савіних, Ж.-Л. Кретьєн, В. Титов, М. Манаров, В. Поляков, С. Савицька, О. Калері, Т. Аубакіров, Ф. Фібек та ін.

ВОЛОШИН Максиміліан Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет, перекладач, критик, художник. Псевдонім – Кирієнко-Волошин.

З дворянської родини. Як написав сам В. одному зі своїх друзів, «Кирієнко-Волошини – сім'я українська, козацька із Запоріжжя».

Народився 16 (28 травня) 1877 р. у м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 11 серпня 1932 р. в с. Коктебель СРСР (нині – селище Планерне Автономної Республіки Крим України). Похований на пагорбі Кучук-Енішар.

Навчався в Московській гімназії Л. Поливанова (1887), першій казенній гімназії (1888-1892), фео-досійській гімназії (1893-1897). Вступив на юридичний факультет Московського університету (1897), однак за участь в студентських заворушеннях його виключили й вислали з білокам'яної (1899). Слухав лекції в паризьких Сорбонні та Вищій школі суспільних наук (1901).

Працював на пошукових роботах, що передували будівництву Оренбурзько-Ташкентської залізниці (з 1900), читав лекції про літературу та мистецтво в Керчі, Феодосії.

Друкувався в газетах «Ранок Росії», «Російський Туркестан», «Двадцять століття», «Біржові відомості», «Московська газета», «Русь», «L'Europeen Courrier», «Мова», журналах «Новий шлях», «Перевал», «Ваги», «Золоте руно», «Аполлон», «Російський художній літопис», альманахах «Гриф», «Північні квіти».

Як літератор дебютував віршем «Над могилою В. Виноградова» (1895).

Потім настала черга книг «Поезії. 1900-1910 pp.» (1910), «Лики творчості» (1914), «Anno mundi ardentis 1915» (1915), «Іверні» (1918), «Неспалима купина», «Шляхами Каїна» (обидві – 1921-1923), «Росія» (1924), «Будинок поета» (1926), «Володимирська богоматір» (1929).

Перекладав Верхарна.

Перша виставка пейзажів нашого земляка пройшла у Москві (1917), у подальшому виставлявся в Ленінграді, Москві, Одесі, Феодосії, Харкові.

22 листопада 1909 р. відбулася дуель між та М. Гумільовим (останній образив поетесу Є. Васильєву – протеже В.). Стрілялися поети у Петербурзі на березі Чорної річки на пістолетах пушкінської епохи. Незважаючи на те, що, на щастя, обійшлося без кровопролиття, стосунки між ними залишилися прохолодними, а дружина М. Гумільова Ганна Ахматова так ніколи і не відвідала Коктебель. Стосунки з владою у не передбачуваного «малороса» склалися нелегко. В 1900 р. його заарештовували за те, що він два роки тому (!) був членом забороненої студентської організації. Недовго протримавши в московському Басманному поліцейському домі, звільнили. Проте він ще довго В. перебував під наглядом поліції, а його листи – перлюструвалися.

На початку першої світової війни В. у листі на ім'я військового міністра відмовився від участі у ній «з моральних причин», і отримав «білий квиток» за станом здоров'я.

Подій 1917 р. не сприйняв, записавши «Я весь час відчуваю інтелігентську брехню реальності Революції».

Влітку 1903-1914 рр. В. за власним проектом побудував в Коктебелі будинок, який заповів Спілці письменників. До сьогодні тут зберігається понад 10 тисяч книг із зібрання В., причому кожна п'ята з них – з автографами всесвітньо відомих письменників, а також персональний архів господаря. На жаль, уже в часи незалежності нашої держави т. зв. будинок матері поета здали в оренду приватним структурам і архітектурно-історичну пам'ятку згодом перетворили в елітний міні-готель з номерами категорії «люкс». І сліду не залишилося від ні знаменитих східців, ні кімнат сестер Цветаєвих та Гумільова.

Серед друзів та близьких знайомих В. – В. Брюсов, К. Бальмонт, А. Білий, А. Модельяні, В. Іванов, С. Городецький, Ф. Сологуб, І. Еренбург, П. Пікассо, П. Соловйов, К. Чуковский, М. Цветаєва, А. Толстой, Ф. Леже, Е. Верхарн, О. Мандельштам, М. Пришвін, В. Вересаєв, М. Булгаков та ін.

ВОЛОШИНОВСЬКИЙ Йоахим Августинович

Національний статус, що склався у світі: польський.

Літератор, журналіст, громадський діяч. Псевдонім – Junosza.

З дворянської родини. Батько, Волошиновський А., – дрібний землевласник; син, Волошиновський Ю., – прозаїк, поет, драматург, літературний критик.

Народився в 1870 р. в с. Серби Могилівського повіту Подільської губернії Російської імперії (нині – с. Гонтівка Могилів-Подільського району Вінницької області України).

Помер після 1921 р. Точні дата і місце – не відомі.

Був редактором журналів «Світова Зірниця» (1906-1913; 1917; 1920), «Dziennik Kijowski» (1913-1918), радником Начальника Польської Держави, директором Спілки кооператорів «Гурт»

Луцького повіту.

Член Київської спілки установ дрібної торгівлі.

Член Подільського товариства сільського господарства і сільськогосподарської промисловості.

Член організаційного комітету Всеросійської фабрично-заводської торгово-промислової виставки.

Почесний член Ліги пригноблених Росією народів Азербайджану, Дону, Карелії, Грузії, Ідель-Уралу, Інгрії, Криму, Комі, Кубані, Північного Кавказу, Туркестану та України «Прометей».

Що стосується особистого життя, то втратив трирічного сина Августина (1899).

Наш земляк – автор оповідань «Дріжджі», «Андрій», «Габро Білявський», численних журнально-газетних публікацій.

Перу В. також належать збірки «Розмови про кооперацію», «23 аркуші про кооперацію» (1912).

А особ що у своєму щоденнику 21 грудня 1918 р. записав Д. Донцов: «Був у мене Й.

Волошиновський, просив порятунку його «Дзеннік Кийовські», закритий новою владою. Мабуть, через помилку або безголів'я, тому що, закриваючи той «Дзеннік», який стояв на платформі самостійності Україні, нова влада залишила виходити орган «Всех поляків», який до тієї самостійності ставилися негативно. Потрібно б було вчинити навпаки».

Серед друзів та близьких знайомих В. – Б. Грінченко, З. Грохольський, А. Собанський, В. Приходько, К. Красицький, С. Стемповський, Ю. Пілсудський, З. Підгорський та ін.

ВОЛОШИНОВСЬКИЙ Юліан Йоахимович

Національний статус, що склався у світі: польський.

Прозаїк, поет, драматург, театральний критик.

З дворянської родини. Батько, Волошиновський Й., – літератор, журналіст, громадський діяч.

Народився 4 квітня 1898 р. в с. Серби Могилівського повіту Подільської губернії Російської імперії (нині – с. Гонтівка Могилів-Подільського району Вінницької області України). Помер 16 грудня 1977 р. в м. Варшава Польської Народної Республіки (нині – Республіка Польща). Перу нашого земляка належать «Подільські оповідання» (1959), «Перед сходом місяця» (1971), «Семен бездітний».

В серії «Бібліотека польської літератури» московське видавництво «Молода гвардія» видрукувало оповідання В. «Вісла» (1974).

Ось що писав у своїй розвідці В. Колесник: «У багатьох своїх оповіданнях Ю. Волошиновський відтворює побутовий і краєвидний подільський колорит кінця XIX – початку XX ст., використовує місцеві переклади про Данила Нечая і Івана Гонту, подає тексти українських народних пісень в перекладі польською мовою. У цих творах відчувається тісний духовний зв'язок з подільською землею, яка стала рідною для декількох поколінь його предків, колискою власного дитинства і для простого люду якої його батько безкорисливо і самовіддано служив впродовж багатьох років». Серед друзів та близьких знайомих В. – Є. Маланюк, Ф. Лорка та ін.

ВОЛХОВСЬКИЙ Фелікс Вадимович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник. Псевдоніми – А. Чорний, Ф. Полтавчук, А. Чепа.

З дворянської родини. Батько, Волховський В., – чиновник.

Народився 3 (15) серпня 1846 р. в с. Мойсівка Пирятинського повіту Полтавській губернії Російської імперії (нині – Драбівський район Черкаської області України).

Помер 21 липня (3 серпня) 1914 р. в Лондоні (Великобританія).

Навчався в другій петербурзькій гімназії (1857-1858), одеській гімназії при Рішельєвському ліцеї, на юридичному факультеті Московського університету.

Працював секретарем «Малоросійської громади» (1863-1866), керівником гуртка самоосвіти (1866-1867), прикажчиком у книжковому магазині, секретарем одеської міської Думи, малярем, косарем, літературним оглядачем «Сибірської газети», фактичним редактором газети «Вільна Росія», що англійською мовою видавалася у Лондоні, а також редактором «Летючих аркушів». В. – один з активних засновників Фонду вільної російської преси (1891-1901).

Друкувався в газетах «Народна воля», «The World», «Вільна думка», «Новоросійський телеграф», «Toronto Globe», «Сибірська газета», «Заповіти», «Сибір», «Робітник», «Woodstock College Montly», «Народоволець», «Тиждень», «Східний огляд», «The Fortnightly Review», журналах «Бджола», «Вперед», «Виховання і навчання», «Джерело», «Невський глядач», «Світанок», «Світло», «Сім'я і школа», «Free Russia», «Народна справа».

Як літератор дебютував в журналі «Вісник Європи» написаним у в'язниці віршем «Терпіння» (1871).

В. – співавтор і редактор поетичного збірника «Відлуння Сибіру» (1889), автор збірника для дітей «Шість казок» (1888), казок для дорослих «Ніч під Новий рік» (1885), «Як мужик у всіх в боргу залишився», «Оповідь про царя Симеона», «Вилікуваний принц» (усі – 1906), «Дюжина казок» (1908).

З великих жанрів В. залишив по собі роман «Адмірал Чагін» (1913).

Наш земляк переклав на російську і опублікував начерк М. Коцюбинського «Тіні забутих предків» (1912).

Майже весь величезний архів В. зберігається Британському музеї та Гуверівському інституті Стенфордського університету (США).

«Солодким» життя В. не було. Вперше «за неблагонадійність» його заарештували взимку 1868 р., щоб через півроку звільнити.

Після повторного арешту (1869) він потрапив у Петропавловську фортецю. І хоча в суд виніс виправдальний вирок, на волі чекала сімейна трагедія: померли дружина та дитина.

Третій арешт стався 1874 р., після чого наш земляк чотири роки провів в Будинку попереднього ув'язнення та в Петропавловській фортеці. В 1878 р. його, позбавивши усіх прав, довічно заслали до Сибіру.

В цей період зводить рахунки з життям друга дружина, залишаючи трьох малолітніх дочок. Не знаходячи заробітку, В. 1889 р. через Владивосток на іноземному кораблі втікає до Канади.

З 1890 р. – у Лондоні. В липні 1909 р. відкрито виступив проти приїзду в Англію російського самодержця Миколи II.

«Сибірську газету», яка щедро надавала свої шпальти для публікацій В., закрили розпорядженням відразу чотирьох (!) царських міністрів.

У свою чергу, «В'язничні пісні» (1872), підготовлені до виходу світ, були заборонені владою з цензурних міркувань.

Збірник «З-за ґрат» (1877) з тих же причин прийшлося друкувати в Женеві.

Найповніший збірник віршів «Випадкові пісні» (1907) нашого земляка після виходу відразу був конфіскований.

Серед друзів та близьких знайомих В. – М. Драгоманов, С. Нечаєв, С. Степняк-Кравчинський, І. Ковальський, В. Чернов, А. Франголі, В. Чайковський, Л. Шишко, П. Алексєєв, С. Чудновський, Г. Лопатін, Л. Сердюкова, Ф. Войнич, В. Фігнер, Є. Лазарєв, Л. Гольденберг та ін.

ВОЛЬХОВСЬКИЙ (ВАЛЬХОВСЬКИЙ, ВАЛЬКОВСЬКИЙ) Володимир Дмитрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Військовий діяч, літератор, декабрист. Генерал-майор (1831).

З дворянської родини. Батько, Вольховський Д., – гусарський штаб-офіцер.

Народився в 1798 р. в Полтавській губернії Російської імперії (нині – Полтавська область України).

Помер 7 (19) березня 1841 р. в с. с. Кам'янка Ізюмського повіту Харківської губернії Російської імперії (нині – Ізюмський район Харківської області України). Похований в огорожі храму с.

Стратилатівка Ізюмського повіту.

Закінчив Московський університетський пансіон (1811), Царськосільський ліцей (1817).

Служив гвардійський офіцером Генштабу (1817-1824), офіцером Окремого Оренбурзького корпусу (1824-1826), начальником штабу Окремого Кавказького корпусу (1832-1837), командиром Дінабурзької піхотної бригади (1837-1839).

Учасник російсько-перської (1826–1828), російсько-турецької (1828-1829) воєн, придушення польського повстання (1830-1831).

Член «Священної артілі» (1817), «Союзу порятунку» (1817), «Союзу благоденства» (1818), «Північного товариства».

Після 14 грудня 1825 р. нашому землякові вдалося відвести від себе підозри тим, що він нібито давно відійшов від справ декабристів; в результаті його з Генерального штабу відправили на Кавказ.

Друкував матеріали з історичної тематики у «Військовому журналі» підготував (разом з А. Дюгомелем) «Топографічний журнал простору киргизького (казахського) степу між Каспійським і Аральським морями».

А ось що писав нашому землякові О. Пушкін у листі за 22 липня 1835 р.: «Посилаю тобі останній мій твір, історію Пугачовського бунту. Я прагнув в ньому досліджувати військові тодішні дії і думав лише про ясний їх виклад, що коштувало мені чималої праці, бо начальники, котрі діяли досить заплутано, ще й заплутано писали свої донесення, вихваляючись чи виправдовуючись однаково нетямуючи. Все це потрібно було звиряти, перевіряти etc. Думка твоє відносно моєї книги в усіх відношеннях було б мені дорогоцінною».

Пам'ятник В. та його шурякові В. Калиновському встановлено в с. Кам'янка (1978).

Серед друзів та близьких знайомих В. – О. Пушкін, О. Грибоєдов, М. Лермонтов, І. Дибич, Г. Карелін, Ф. Глинка, В. Кюхельбекер, Г. Розен, А. Дельвіг, І. та М. Пушчини, О. Семенов, Ф. Стевен, П. Яковлев, О. Рачинський та ін.

ВОЛЬХОВСЬКИЙ Петро

Національний статус, що склався у світі: російський.

Священик. В чернецтві – Панас (1769).

З родини священика.

Народився в другій половині XVIII ст. в м. Полтава Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України). Точна дата – не відома.

Помер 1 (13 січня) 1801 р. в Лубенському Мгарському Спасо-Преображенському монастирі Полтавської губернії Російської імперії (нині – Лубенський район Полтавської області України).

Похований в Полтавському Хрестовоздвиженському монастирі. Після закриття обителі в 20-х роках минулого століття мощі В. передали в обласний краєзнавчий музей, де вони, здогадувано, згоріли (1943).

Закінчив Тверську духовну семінарію, Київську духовну академію (1765).

Був священиком полтавської Миколаївської церкви (1765-1769), ченцем Чернігівського Іллінського монастиря (1769-1770), при Чернігівському кафедральному соборі (1770-1776), ігуменом Новгородського Кирилового монастиря (1776-1781), намісником Олександрівської лаври (1781-1783), керівником Новгородського Отенського Покровського Трисвятого монастиря (1783-1784) і В'язицького (1784-1785) монастирів, архімандритом Новгородського Юрієвого монастиря (1785-1788), єпископом староруським, вікарієм Новгородської єпархії (1788-1795), єпископом Могилевським і Полоцьким (1795-1797).

Серед друзів та близьких знайомих В. – О. Мацєєвич, Д. Сеченов, П. Сопковський та ін.

ВОРОБКЕВИЧ Сидір Іванович

Національний статус, що склався у світі: галицько-російський.

Композитор, письменник, художник, видавець, музично-культурний діяч. Псевдоніми – Данило Млака, Семен Хрін, Демко Маковейчик, Ісидор Воробкевич, Морозенко, С. Волох, Сирота з Буковини.

З родини священика. Батько, Воробкевич І., – вчитель філософії і богослов'я міської духовної семінарії; брат, Воробкевич Г., – письменник.

Народився 5 (17) травня 1836 р. в м. Чернівці Австро-Угорщини (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 5 (18) вересня 1903 р. в м. Чернівці Австро-Угорщини (нині – адміністративний центр однойменної області України). Похований на місцевому цвинтарі у чужій могилі.

Закінчив Чернівецькі гімназію і духовну семінарію (1861), склав іспит на звання викладача співу і регента хору у Віденській консерваторії (1868).

Працював викладачем Чернівецьких духовної семінарії і гімназії (1867-1875), університету (1875-1901).

Видавець першого буковинського альманаху «Руська хата» (1877).

Член-засновник товариства «Руська Бесіда» (1869).

Голова «Руського літературного товариства» (1875).

Голова студентського товариства «Союз» (1876).

Голова товариства «Руський Дім Народний» (1887).

Член Крайової шкільної ради (1897).

Друкувався в журналах «Родимий аркуш», «Candela», «Буковинська зоря».

Як літератор дебютував в збірнику «Галичанин» добіркою віршів «Думки з Буковини» (1863).

Потім настала черга віршів «Рекрути» (1865), «Панська пімства» (1878), оповідання «Турецькі бранці» (1865), поеми «Нечай» (1868), драм «Гнат Приблуда» (1875), «Убога Марта» (1878), «Петро Сагайдачний» (1884), «Кочубей і Мазепа» (1891).

Перу нашого земляка також належать вірші «Летить, летить чорний ворон», «Мово рідна, слово рідне», «То наші любі, високі Карпати», «Веснянка», «Осінь», «Цар-ріка наш Дніпро», «Я родився над Дніпром, отому я козаком», «Колискова», історичні поеми «Мурашка», «Кифор і Ганнуса», «Скалозуб», «Нечай», «Драгоманка», драма «Блудний син», оповідання «Нерон», «Шабля Сканденберга», «Клеопатра», «Іван Грозний».

За життя В. мав збірку віршів «Над Прутом» (1901).

Всього залишив по собі понад тисячу ліричних, епічних та ліро-епічних творів, кілька десятків оповідань, повістей, нарисів, гуморесок.

Наш земляк – автор оперет «Золотий мопс» (1879), «Молода пані з Боснії», «Янош Іштенгазі» (1882).

Писав музику на слова Т. Шевченка, Ю. Федьковича, І. Франка, В. Александрі, М. Емінеску, В. Бумбака, автор низки пісень, хорів, романсів.

Всього залишив по собі 400 хороших партитур.

Що стосується особистого життя, то наш земляк рано втратив матір (1840) і батька (1845), залишившись разом з братом сиротами.

За часів незалежності України заснована літературно-мистецька премія імені В.

У м. Чернівці йому відкрито бюст.

Мелодрама «Гнат Приблуда» донині має успіх на сцені Чернівецького музично-драматичного театру ім. О. Кобилянської.

Серед друзів та близьких знайомих В. – І. Франко, Ю. Федькович, Ф. Кренн, В. Бумбак та ін.

ВОРОНИЙ Георгій Феодосійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Математик. Фундатор сучасної аналітичної теорії чисел. В інформатиці існує науковий термін «діаграма Вороного».

З викладацької родини. Батько, Вороний В., – професор.

Народився 16 (28) квітня 1868 р. в с. Журавка Пирятинського повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – Варвинський район Чернігівської області України).

Помер 7 (20) листопада 1908 р. в м. Варшава (Польща). Похований за заповітом у рідному селі.

Навчався в Бердянській, Прилуцькій гімназіях, закінчив математичне відділення Петербурзького університету (1885-1889).

Працював викладачем Варшавського університету (1894-1908).

Член-кореспондент Петербурзької АН (1907).

Член Московського математичного товариства (1898).

Лауреат премії ім. академіка В. Буняківського (1897).

Наш земляк – автор низки фундаментальних відкриттів, нових наукових напрямів. Більшість з них стосуються геометрії багатогранників та геометрії чисел. Стимулювавши розвиток аналітичної теорії чисел, вони знайшли найширший спектр практичного застосування: від комп'ютерної графіки, офтальмології, кристалографії до проблем розпізнавання образів і створення штучного інтелекту.

Перу В. належать доробки: «Про цілі алгебраїчні числа, які залежать від кореня незвідного порівняння третього ступеня» (1894), «Про одне узагальнення алгоритму неперервних дробів» (1897), «Про одне завдання з теорії асимптотичних функцій» (1903), «Властивості позитивних досконалих квадратичних форм» (1907), «Дослідження про примітивні паралелепедри» (1908-1909).

Помер В. раптово від хвороби нирок.

Ось як оцінив його діяльність Б. Делоне: «Глибина і важливість його численних досліджень залишили глибокий слід в сучасній теорії чисел. Поряд із Мінковським Вороний є творцем геометрії чисел. Роботу Вороного 1903 року про число точок під гіперболою треба вважати віхою, з якої починається сучасна аналітична теорія чисел. У Вороного всього шість великих і шість малих праць. Кожна з великих праць – або капітальна в даному обсягу, або відкриває велику ділянку досліджень; навіть кожна мала праця Вороного незвичайно оригінальна і часом по-новому спрямовує дослідження».

Пам'яті нашого земляка вчені світу присвятили три Міжнародні конференції з теорії чисел, які пройшли у Києві (1993; 1998; 2003).

Серед друзів та близьких знайомих В. – А. Марков, Г. Мінковський, Б. Делоне, В. Серпинський та ін.

ВОРОНОВ Микола Ілліч

Національний статус, що склався у світі: російський.

Публіцист, етнограф. Фундатор першої абхазької абетки.

З дворянської родини. Син, Воронов Ю., – відомий учений-кавказознавець.

Народився 5 (17) березня 1832 р. в м. Валки Харківської губернії Російської імперії (нині – районний центр Харківської області України).

Помер 31 жовтня (12 листопада) 1888 р. неподалік від м. Сухумі Кутаїської губернії Російської імперії (нині – столиця самопроголошеної Республіки Абхазія). Похований на місцевому цвинтарі. Закінчив історико-філологічний факультет Харківського університету (1848-1853).

Працював вчителем в Курському повітовому училищі (1854-1861), Катеринодарській військовій гімназії (1862-1865), Тифліському жіночому училищі (1866-1868), начальником відділу статистики в Кавказькому горському управлінні (1868-1877), редактором-видавцем газети «Кавказ» (1877-1880).

Друкувався в газетах «Одеський вісник», «Московський вісник», «Самарські губернські відомості», «Кавказ», «Вісник з Кубані», журналах «Російське слово», «Нотатки Кавказького відділу Руського географічного товариства», «Дзвін», «Епоха», «Відомості Кавказького відділу Руського географічного товариства».

Як літератор дебютував в газеті «Одеський вісник» статтею «Дорожні замітки на різних шляхах Південної Росії» (1858).

Потім настала черга наступних доробків: «Чорноморські листи», «Плавання біля східних берегів Чорного моря» (1861), «Долина Ріону» (1864), дванадцятитомне видання «Збірник даних про кавказьких горців» (1868-1881).

Величезна заслуга нашого земляка в створенні першої абхазької абетки.

Що стосується художньої, а не документальної прози, то тут вирізняються «Оповідання з життя повітового міста» (1861), «Матеріал для роздумів. Із розповідей мого приятеля», «Лондонський пансіон» (обидві – 1864).

Під редакцією В. вийшли «Збірник статистичних відомостей про Кавказ» (1869), «Збірник відомостей про кавказьких горців» (1868-1881).

З 1880 р. до кінця своїх днів тяжко хворий В. прожив у маєтку «Ясочка» в Цебельді. Тут він створив трудову комуну, котра проіснувала три роки.

На Кавказ, з яким зріднися, В. потрапив не з власної волі. За зв'язки з «Вільною російською друкарнею» його заарештували (1862) та запроторили до Олексіївського рavelіну Петропавловської фортеці. Відпущеного під запоруку В. згодом довічно заслали на Кавказ.

Серед друзів та близьких знайомих В. – М. Бакунін, І. Чавчавадзе, Г. Церетелі, О. Герцен, Д. Гуліа, М. Огарьов, Р. Еріставі та ін.

ВОРОНОВ Михайло Олексійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник. Псевдоніми – К. Х. Міф, Тертій Побірухін, Кузьма Хохотов.

З родини службовця. Батько, Воронов О., – брандмейстер пожежної команди.

Народився 5 (17) вересня 1840 р. в м. Ялта Таврійської губернії Російської імперії (нині – Автономна Республіка Крим України), а не в м. Саратов, як вказують російські джерела.

Помер 19 (31) січня 1873 р. в м. Москва Російської імперії (нині – столиця РФ). Похований на Ваганьківському цвинтарі.

Закінчив Саратовську гімназію (1848-1855), навчався на медичному факультеті Казанського університету (1856-1858), юридичному факультеті Московського університету (1858).

Працював відповідальним секретарем журналу «Сучасник» (1861-1862).

Друкувався в газетах «Тиждень», «Іскра», журналах «Дзвін», «Діло», «Бібліотека для читання», «Епоха», «Російське слово», «Сучасник», «Будильник».

Як літератор дебютував в журналі «Час» книгою «Моє дитинство» (1861).

Потім настала черга повістей «Моя юність» (1862), «В передпокої» (1863), двотомного збірника нотаток, сценок, начерків, оповідань про життя «дна» – «Московські нори та нетрі» (1866, 1869), «Крізь вогонь, воду та мідні труби» (1868), повісті «Живі іграшки» (1869), оповідань «Смерть», «Пропавший син», «Поїздка за кордон» («Як нині купці торгують»), «Комарі» (усі – 1867), «Бенкет на весь світ», «Ось так зі святом!» (1868), повістей «Нещасні діти», «Злидні», «Старовина старовинна», «Болото. Картини петербурзького, московського і провінційного життя» (усі – 1870), «Брати-розбійники» (1872).

У В. – чимала і цікава публіцистична спадщина.

Певний наш земляк час голодував, спав у нічліжках. У січні 1873 р. сильно застудився. В лікарні, куди потрапив, підхопив висипний тиф і тихо згас на квартирі сестри.

На торгах московського аукціонного дому «Гелос» двотомник М. Воронова і О. Левітова «Московські нори та нетрі» продали за \$4500 (2007).

Серед друзів та близьких знайомих В. – М. Некрасов, Ф. Достоєвський, М. Добролюбов, М. Чернишевський, О. Левітов та ін.

ВОРОНЦОВ-ВЕЛЬЯМІНОВ Борис Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Астроном. Автор першого в світі каталогу планетарних туманностей (1934). В астрономії існує науковий термін «метод Воронцова-Вельямінова».

З дворянської родини. Батько, Воронцов-Вельямінов О., – інженер-залізничник.

Народився 1 (14) лютого 1904 р. в м. Катеринослав Російської імперії (нині – м. Дніпропетровськ, адміністративний центр однойменної області України).

Помер 27 січня 1994 р. в м. Москва РФ.

Закінчив Московський університет (1925).

Був співробітником Державного астрономічного інституту ім. П. К. Штернберга (1924-1931), державного астрономічного інституту ім. П. К. Штернберга (1931-1941; 1950-1979), завідуючим відділом Інституту фізики і астрономії (1941-1943).
Заслужений діяч науки РРФСР.
Член-кореспондент Академії педагогічних наук СРСР (1947).
Лауреат премії ім. Ф. О. Бредихіна АН СРСР (1962).
Нагороджений медаллю «За відкриття нових астрономічних об'єктів» Астрономічної ради АН СРСР.
Спеціалізувався на нестаціонарних зірках, туманностях, галактиках, кометах.
Вперше вивчив розподіл газів в голові комети, довів наявність обертання кометного ядра (1930).
Запропонував метод визначення відстаней до планетарних туманностей (1933).
Визначив метод визначення температур їх ядер, розробив класифікацію видимих форм планетарних туманностей, склав декілька каталогів цих туманностей.
Підтвердив існування поглинання в міжзоряному середовищі.
Відкрив 1200 систем «взаємодіючих» галактик.
Перу нашого земляка належать наступні доробки: «Галактичні туманності» (1935), «П. С. Лаплас» (1937),
«Фундаментальний курс практичної астрофізики для університетів» (1940), «Нариси про Всесвіт» (1947), «Нові зірки і газові туманності» (1948), «Позагалактична астрономія» (1972), «Нариси історії астрономії в Росії» (1956), «Нариси історії астрономії в СРСР» (1960), «Позагалактична астрономія» (1972).
Опублікував два атласи з фотографіями декількох сотень взаємодіючих галактик (1959; 1977).
Разом із співробітниками склав і опублікував детальний опис морфології 32000 галактик (1961-1974).
В.-В. також – автор підручників, навчальних посібників, зокрема підручника для середньої школи «Астрономія», який перевидавався 40 (!) разів.
Всього нашому землякові належить понад 600 наукових праць.
Залишив нащадкам В.-В. і свої щоденники «Через тернини до зірок».
Іменем вченого названо льодовик на Кавказі, а також малу планету №2916.
Серед друзів та близьких знайомих В.-В. – С. Всехсвятський, В. Амбарцумян, К. Фламмаріон, П. Паренаго, Е. Мустель, В. Фесенков, В. Федінський та ін.

ВОРЦЕЛЬ Станіслав Габріель

Національний статус, що склався у світі: польський.
Письменник, публіцист, політик. Літературний псевдонім – Гризозир Тукач.
З дворянської родини.
Народився 26 березня 1799 р. в маєтку Степань Степанської волості Польщі (нині – смт Степань Сарненського району Рівненської області України).
Помер 3 лютого 1857 р. в м. Лондон (Великобританія). Похований на Гайгетському цвинтарі.
Закінчив Кременецький ліцей (1814-1819).
Учасник польського повстання, ватажок повстанців на Волині (1830-1831).
Один з організаторів першого польського революційно-демократичного товариства «Люди польський». Сповідував французький утопічний соціалізм з елементами євангелічного християнства.
Як літератор дебютував в 1820 р.
А. автор доробку «Про власність» (1836), низки статей.
Не знайшовши спільної мови з владою, емігрував до Великобританії (1831).
Ось що пише про нашого земляка у книзі «Спогади» Н. Тучкова-Огарьова: «Невеликого зросту, худорлявий, з розумним, виразним лицем, він здавався весь поглинений турботами про свою вітчизну, про потреби співвітчизників-емігрантів. Він був очільником польської демократичної партії в Лондоні. Рідкісне освічений, начитаний, дуже симпатичний, з витонченими, привабливими манерами, Ворцель здавався старішим, ніж був; так життя, повне всіляких позбавлень і жертв, кладе свій відбиток на емігрантів. Ворцель нічого не вимагав і не одержував від своїх дітей: він жив уроками математики, яку знав досконало. Років через півтора після нашого приїзду до Лондона через слабе здоров'я, занепад сил був вимушений припинити свої заняття».

Що стосується особистого життя, то нашого земляка, не поділяючи його демократичних цінностей, покинула молода дружина, а його Степанський маєток конфіскували на користь царської казни.

Серед друзів та близьких знайомих В. – Й. Левель, Л. Чернецький, О.-О. Ледрю-Роллен, О. Герцен, Д. Мадзіні, М. Огарьов, Л. Зенкович, Г. Каваньяк, А. Руге та ін.

ВУЛЬФ Георгій (Юрій) Вікторович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Кристалограф. Автор основного закону рентгеноструктурного аналізу (1913). В кристалографії існують наукові поняття «сітка Вульфа», «лінійка Вульфа – Федорова», «умова Вульфа – Брега». З міщанської родини.

Народився 10 (22) червня 1863 р. в м. Ніжин Чернігівської губернії Російської імперії (нині – Чернігівська область України).

Помер 25 грудня 1925 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на цвинтарі м. Таруса Калузької області.

Закінчив Варшавські 6-у чоловічу класичну гімназію (1881) і фізико-математичний факультет університету (1885).

Був викладачем Варшавського університету (1885-1888), співробітником Петербурзького мінералогічного кабінету (1888-1889), Мюнхенської лабораторії проф. П. Грота (1889-1890), Паризької лабораторії акад. О. Корню (1890-1891), викладачем Казанського (1897-1899), Варшавського (1899-1904), Московського університетів (1907-1911; 1917-1925).

Член-кореспондент Російської академії наук (1921).

Член Московського товариства любителів природничих наук.

Почесний член Російського мінералогічного товариства.

Голова Товариства з розповсюдження фізичних наук ім. Умова.

Спеціалізувався з проблем кристалографії, кристалофізики, кристалооптики, рентгеноструктурного аналізу, мінералогії.

Встановив вплив сили тяжіння на форму кристала під час його зростання з розчину; сконструював кристалізатор, який обертався, і розробив метод вирощування кристалів правильної форми; встановив закон процесу зростання кристалів, за яким швидкості росту граней пропорційні їх питомим поверхневим енергіям; вивів умову дифракції рентгенівських променів в кристалах, що стало основою рентгенівської спектроскопії.

Першим в Росії започав рентгеноструктурні дослідження.

Друкувався в журналах «Вісті Варшавського університету», «Zeitschrift fur Krystallographie und Mineralogie», «Журнал Російського фізико-хімічного товариства», «Нотатки Імператорського мінералогічного товариства».

Як вчений дебютував в «Вістях Варшавського університету» доробком, присвяченим електричним властивостям кварцу (1884).

Потім настала черга праць «Оптичний метод Корню для вимірювання пружності твердих тіл» (1894), «До питання про швидкості росту і розчинення кристалічних граней» (1895), «Симетрія і виведення всіх її кристалографічних видів» (1897), «Untersuchungen im Gebiete der optischen Eigenschaften der isomorphen Krystalle», «Про способи зображення і обчислення кристалів стосовно вимірювань з допомогою теодолітного гоніометра» (обидві – 1902); «Про точність законів геометричної кристалографії» (1903), «Керівництво з кристалографії» (1904), «Про капілярну теорію форми кристалів» (1916), «Елементи кристалографії» (1923).

З владою порозуміння знаходив не завжди. Разом з передовою професурою на знак протесту проти реакційної політики міністерства освіти залишив Московський університет (1911).

У Москві вийшла книга А. Гоева і А. Соніна «Георгій Вікторович Вульф. 1863-1925.» (2001).

Серед друзів та близьких знайомих В. – П. Грот, А. Лагоріо, В. Вернадський, Є. Федоров, О. Шубніков, О. Ферсман, М. Єгоров, П. Зілов, В. Поленов, О. Корню, О. Карпинський, О. Ферсман, В. Вернадський, А. Юффе та ін.

ВУЧИЧЕВИЧ-СИБІРСЬКИЙ Володимир Дмитрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Художник.

З дворянської родини. Батько, Вучичевич Д., – офіцер царської армії.

Народився 13 липня 1869 р. в м. Полтава Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 25 вересня 1919 р. в м. Щегловськ Томської губернії РРФСР (нині – м. Кемерово, адміністративний центр однойменної області РФ). Похований на місцевому цвинтарі, який не зберігся.

Закінчив Петербурзьку академію мистецтв.

Працював викладачем малювання Томських жіночої гімназії і духовної семінарії.

Учасник «Товариства пересувних виставок».

Мав власні виставки в Полтаві, Харкові, Бердичеві, Миколаєві, Херсоні, Пскові, Саратові, Томську, Читі, Красноярську, Іркутську.

Серед найвідоміших полотен – «Сосни на березі», «Пейзаж з млином», «Зима», «На річці Ока», «Сховався місяць за хмаринкою», «Одинока сосна», «Вечір на озері», «Річка Том», «Перший сніг», «Осінній шум Байкалу», «Зимова дорога в лісі», «Озеро», «Будинок Достоевського в Кузнецьку», «Пейзаж з деревом», «Весняна днинка», «Захід», «Ілюзія ночі», «Ставок», «Зруйнований барліг», «Байкал спохмурнів», «Чорносотенний погром 1905 року в Томську».

Полотна В.-С. зберігаються в художніх музеях і картинних галереях Іркутська, Кемерово, Томська, Барнаула (усі – РФ).

За оцінками експертів, творчий доробок митця склав майже 1000 картин. Але за радянських часів, коли пейзажі були визнані «неактуальними», багато його картин були списані. Так, якщо ще в 1950-х роках в Кемеровському обласному музеї налічувалося близько 50 полотен майстра, то зараз – тільки 9. А всього їх відомо 50.

Під час нападу на будинок нашого земляка його дружину разом з доньками вбито, а його самого – смертельно поранено. Як свідчить офіційна прокурорська резолюція того часу, «справу припинено через неможливість встановити винних».

Нині ім'я нашого земляка присвоєно бульвару в селищі Зеленогорську (РФ), на будинку, в якому він жив в с. Бартенівка, встановлено меморіальну дошку.

Відбулася Всесибірська пересувна художня виставка, посвячена 125-літтю з дня народження художника (1994).

У м. Кемерово заснована обласна премія імені нашого земляка (1999).

У кемеровському Знам'янському соборі відслужили панахиду по митцю (2001).

Серед друзів та близьких знайомих В.-С. – І. Шишкін, І. Репін, В. Полєнов, В. Карєєв та ін.

ГАЙДЕБУРОВ В'ячеслав Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Журналіст, поет, публіцист, літературний критик.

З сім'я священника. Брат, Гайдебуров П., – письменник, видавець. За сімейними переказами, предки Г. були кошовими отаманами Запорозької Січі.

Народився 3 (15) 1850 р. в м. Миколаїв Херсонської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Звів рахунки з життям 14 (26) лютого 1894 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив Миколаївську гімназію (1869), Петербурзький університет.

Впродовж 14 років допомагав старшому братові редагувати газету «Тиждень» та додатку до неї – «Книги «Тижня». Коли того не стало, самостійно очолив справу. Проте тривало це недовго – усього півтора місяці.

Друкувався в газеті «Тиждень», журналі «Природа і мисливство».

Перу Г. належать статті про М. Ф. Достоевського, М. Ю. Лермонтова, М. О. Некрасова, М. Є. Салтикова-Щедріна.

Писав дуже багато, але під численними псевдонімами, тому творчість нашого земляка майже невідома.

Ось що про його смерть повідомила газета «Новий час» від 15 (27) лютого 1894 р.: «Сьогодні, о 8 годині ранку, знайдений мертвим у власній постелі в кімнаті будинку №5 у Свічному провулку дворянин В'ячеслав Гайдебуров, 42 років. У залишеній покійним записці від повідомляє, що отруївся ціаністим калієм. Причину самогубства покійний пояснює сумом, що оволодів ним після смерті брата, письменника... П. О. Гайдебурова, який помер нещодавно і якого він гаряче любив. В. О. Гайдебуров не мав власної родини і вів холостяцьке життя. В його паперах знайдено заповіт, у якому зроблено розпорядження щодо залишених ним грошей та майна».

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Ф. Достоевський, Л. Толстой, М. Некрасов, М. Салтиков-Шедрін, В. Соловйов, О. Брянцев та ін.

ГАЙДЕБУРОВ Павло Олександрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник, видавець.

З сім'я священика. Брат, Гайдебуров В., – журналіст, поет, публіцист, літературний критик. За сімейними переказами, предки Г. були кошовими отаманами Запорозької Січі.

Народився в 1841 р. в м. Миколаїв Херсонської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 31.12 1893 (12.1.1894) в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Похований на Смоленському православному цвинтарі.

Закінчив Херсонську гімназію (1857), навчався на фізико-математичному (1857-1860) та юридичному (1860-1861) факультетах Петербурзького університету, звідки його виключили за участь в студентських заворушеннях.

Працював завідувачим відділом в журналі «Основа» (1861-1862), кореспондентом газети «Нариси» (1863), ведучим колонки в газеті «Санкт-Петербурзькі відомості» (1863-1865), журналі «Сучасник» (1866), фактичним редактором газети «Прилюдний суд» (1867), завідувачем відділом в журналі «Діло» (1867-1869), редактором-видавцем газети «Тиждень» (1869-1894).

Як літератор дебютував в журналі «Син Вітчизни» оповіданням «Дивна доля» (1857).

Потім настала черга перекладу на російську мову шевченківських «Гайдамаків» (1861), книг «Наглядач» (1862), «Старчиха», «Дві миттєвості» (обидві – 1863).

Очолований нашим земляком «Тиждень» впродовж 1868-1879 рр. отримав 14 (!) офіційних пересторог, ще 4 рази його вихід цензура призупиняла. На долю редакції припало 20 (!) судових процесів, з яких вона завжди виходила переможницею. Понад те, розкритикований в одній з кореспонденцій земський начальник п. Жеденьов стріляв в журналіста М. Меншикова (1896).

Самого В. свого часу за «неправильні» погляди запроторили до Петропавловської фортеці (1861), після звільнення з якої він довгий час перебував під таємним наглядом поліції.

Перший роман – «На півдорозі» (1868) – до друку заборонила цензура. Така ж доля спіткала комедію «Фантазерка» (номер «Жіночого журналу», де твір було видруковано, конфіскували і знищили).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Л. Толстой, М. Салтиков-Шедрін, М. Лесков, Г.

Успенський, Д. Мінаєв, М. Стопановський, І. Янжул, В. Соловйов, Я. Полонський, В. Курочкін, Г.

Слісєєв, Ю. Россель, В. Богданов, Є. Рагозін, П. Червінський, М. Меншиков та ін.

ГАЛАГАН Григорій Павлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Громадський діяч, меценат.

З поміщицької родини.

Народився 15 серпня 1819 р. в с. Сокоринці Прилуцького повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – Срібнянський район Чернігівської області України).

Помер 25 вересня 1888 р. в с. Сокиринці Прилуцького повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – Срібнянський район Чернігівської області України). Похований на місцевому цвинтарі. Могила сплюндрована.

Закінчив юридичний факультет Петербурзького університету (1840).

Був чиновником Чернігівської палати державного майна (1840-1848), маршалком дворянства Борзнянського повіту Чернігівської губернії (1848-1851), совісним суддею Чернігівської губернії (1851-1854), співробітником Чернігівського комітету з покращення побуту поміщицьких селян (1858-1859), членом-експертом праць редакційних комісій при Головному комітетові з селянських справ (1859-1861), член від уряду в Чернігівському губернському з селянських питань присутствії (1861-1863), віце-президентом Тимчасової комісії з облаштування побуту селян Південно-Західного краю при Київському генерал-губернаторові (1863-1865), маршалком дворянства Прилуцького повіту (1871-1882), членом Державної ради (з 1882).

Голова Південно-Західного відділення Імператорського географічного товариства.

Член Кирило-Мефодіївського товариства.

Член Київської археографічної комісії.

Почесний громадянин м. Прилуки (1880).

Друкувався в журналах «Київська старовина», «Російський архів».

Як літератор дебютував «Проектом звільнення селян шляхом звільнення новонароджених» (1854). Його перу також належать книга «Південно-російські пісні з голосами» (1857), статті «Збірник етнографічних матеріалів, які стосуються Малоросії», «Про відмінювання малоруських імен» (обидві – 1869), «Докладний опис малоросійської вертепно́ї драми в тому вигляді, як вона збереглася в селі Сокиринці» (1882)

Пензлю Г. належать «Портрет молодої жінки» (1833) та пейзаж села Тепла Рудка (1846 р.).

Наш земляк пожертвував садибу в с. Дехтярі Прилуцького повіту для заснування ремісничого училища (1876).

В пам'ять про рано померлого сина власним коштом заснував у м. Київ Колегію Павла Галагана (1871).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Т. Шевченко, М. Гоголь, П. Куліш, В. Тарновський, В. Антонович, П. Житецький, М. Максимович, М. Мурашко, А. Метлицький, О. Шілле, М.

Маркевич, Ю. Самарін, І. Анненський, А. Мокрицький, І. Аксаков, М. Языков, В. Науменко, Л. Жемчужников та ін.

ГАЛИНКОВСЬКИЙ Яків Андрійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, поет, перекладач, критик. Замовчуваний автор «Роздумів про ліричну поезію» та низки інших творів російського класика Г. Державіна.

З дворянської родини.

Народився 6 (17) жовтня 1777 р. в Прилуцькому повіті Полтавської губернії Російської імперії (нині – Прилуцький район Чернігівської області України).

Помер 16 (28) червня 1815 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Навчався в Києво-Могилянській академії (1785-1787), Прилуцькому та Переяславському пансіонах, благородному пансіоні московського університету (закінчив в 1797).

Рахувався на військовій службі спочатку в лейб-гвардійському кінному полку (1790-1797), потім – в кавалергардах (1797-1798), працював губернським реєстратором в Межовій канцелярії (1799-1800), секретарем в Головній соляній конторі (1800-1801), канцелярії Головного директора пошт (1801-1804), колезьким асесором, письмоводителем канцелярії Державної ради (1804-1808), наглядачем училищ Лузького повіту В'ятської губернії (1808-1813), столоначальником Провіантського департаменту Військового міністерства (1813).

Був видавцем журналу «Корифей, або Ключ літератури» (1802-1807), неодмінний секретар «Бесід любителів руського слова» (1811-1825).

Друкувався в журналах «Північний вісник», «Муза», «Ранок», «Російський вісник», «Любитель словесності», «Читання в «Розмові любителів російського слова».

Як літератор дебютував величезним романом «Глафіра, або Чарівна валдайка» (1797).

Наступний твір – не менш об'ємний. Це знову ж таки роман під довгою назвою «Години задумливості. Новий роман, який зображує думки закоханої людини з усім ентузіазмом пристрасті й чутливості» (1799).

З поезій відгук знайшли «Наслідкування сатирі В. В. Капніста» (1805), «Ранок чарівної статі» (1807).

Переклав з англійської «Чарівність Стерна, або Зібрання кращих його патетичних повістей і відмінні зауваження для чутливих сердець» засновника британського сентименталізму Л. Стерна (1801), з французької «Таємна історія нового французького двору та цікаві анекдоти, які стосуються Сент-Клудського кабінету в Парижі» (1807).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – В. Жуковський, Є. Болховітінов, О. Тургенєв, О. Шишков, А. Кайсаров, С. Глинка, Г. Державін та ін.

ГАЛЧЕНКОВ Федір Андрійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Видавець, перекладач. Першим на теренах Російської імперії видрукував твори Вольтера і Оссіана.

З дворянської родини.

Народився в 1757 (1758?) р. в Малоросії

Помер в кінці 1780-х рр.

Навчався в Академічній гімназії (з 1771), Академічному університеті (з 1779).

Служив півчим при дворі, перекладачем в Перекладацькій експедиції російської Академії наук, Колегії іноземних справ.

Переклав «Страждання юного Вертера» І. В. Гете (1780), проте прихильності читачів не отримав. Успішніше перекладав наукові тексти з французької, німецької та латинської мов.

Заснував власну вільну друкарню (1782).

Помер молодим, залишивши вдові і двом синам немалі кошти.

Ось що пише про нашого земляка у книзі «Старовинна європейська література» Д. Макферсон: «І яким би не був недовершеним переклад Ф. Галченкова, читачі могли з нього скласти деяке уявлення про оссіанівську поезію. Щоправда, дійшовши до «Пісень в Сельмі», включених до роману майже повністю, російський перекладач урізав їх до однієї сторінки, залишивши лише кінець розповіді Арміна. Таке скорочення викликало докір рецензента «Санктпетербургського вісника» (ймовірно, ним був сам видавець журналу Г. Л. Брайко), який відзначив: «Місця з Оссіана, мабуть, з міркувань їх труднощі п. перекладач залишив неперекладними». ...Докір цей знаменний: він показує, що на початку 1780-х років в Росії вже існувало певне коло читачів (хоча, звичайно, ще вузьке), які цікавилися Оссіаном і знайомилися з ним, якщо не безпосередньо, то через «Вертера» або за допомогою інших французьких і німецьких перекладів».

Серед друзів та близьких знайомих Г. – В. Бараншиков, С. Домашнев, Є. Вільковський, княгиня Голіцина та ін.

ГАЛЬПЕРІН Михайло Петрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет, перекладач, літературний і музичний критик. Псевдоніми – Гаррі, Емгаль.

З міщанської родини. Батько, Гальперін П., – годинникар.

Народився 12 (24) березня 1882 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 3 жовтня 1944 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ).

Закінчив Київське комерційне училище, Московську консерваторію (1902).

Працював військовим кореспондентом (1904-1905), відповідальним секретарем газети «П'ятигорське відлуння» (1911).

Друкувався в газетах «Київська думка», «Київське слово», «Київські вісті», «П'ятигорське відлуння», журналах «Вісник Європи», «Журнал для всіх», «Рампа і життя», «Шлях», «Світ мистецтва», «Освіта», «Сучасний світ», «Естрада», збірниках «Вінок» (пам'яті Т. Г. Шевченка), «Перлини російської поезії», «Читець-декламатор».

Як літератор дебютував в газеті «Київське слово» (1899) циклом віршів.

Перша книга «Блимання» вийшла у Москві (1912).

Потім настала черга збірників «Свято свободи», «Король крові та вірші з циклу «Чорний сон», гротескно-сатиричної поеми «Котяча драма, або Жахлива пригода через дорожнечу» (усі –1917).

Також Г. писав оперні лібрето: «Донька пані Анго» Лекока (1920), «Перікола» Оффенбаха (1922), «Шахсенем» Глієра (1927), «Джонні» Кшенека (1929, разом з Геркеном).

Перу нашого земляка належать лібрето оперет: «Продавець птахів» Целлера, «Герцогиня Героліптейнська» Оффенбаха (1934).

Г. переклав п'єси «Два веронці» Шекспіра, «Уріель Акоста» Гуцкова.

Наш земляк – автор слів надзвичайно популярного до сьогодні романсу «Гілка бузку». Саме таку назву носить фестиваль, який з кінця минулого сторіччя щороку проходить в Росії.

Випадково наш земляк був втягнутий в «національний» скандал. Ось що з цього приводу 5 квітня 1928 р. в статті «За лаштунками Великого театру – диригент-антисеміт. Вимагаємо втручання прокурора» психала газета «Комсомольська правда»: «У нездоровій обстановці лаштунків Великого театру, куди до цих пір насилу проникають промені громадськості, ще не зжиті антирадянські настрої. Один з випадків прояву таких настроїв обговорювався 27 березня місцевкомом Великого театру. Після того, як прослуховувалася нова опера С. Н. Василенко на сюжет і лібрето М. П. Гальперіна «Син сонця», безумовно, схвалена народним артистом республіки М. М. Іполітовим-Івановим, диригент Великого театру М. С. Голованов в розмові з композитором С. Н. Василенко висловив здивування, «чому він (Василенко) пише музику на лібрето цього пархатого жида». Серед друзів та близьких знайомих Г. – В. Маяковський, А. Альвіг, В. Брюсов, Є. Курлов, М. Ходотов, Є. Кропивницький, Д. Джабарли та ін.

ГАЛЬПЕРІН-КАМІНСЬКИЙ Ілля Данилович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Перекладач, журналіст, педагог. Псевдоніми – Echos, Камінський.

З міщанської родини.

Народився 28 березня 1858 р. в м. Васильків Київської губернії Російської імперії (нині – районний центр Київської області України).

Помер в 1936 р. в м. Париж (Франція).

Навчався в Одесі, Севастополі, Відні, на природничому факультеті Сорбонни (Франція).

Редагував журнали «Популярна наука», «Народна медицина», був оглядачем журналу «Сучасний огляд», газети «L'Avenir», професором ліцею Кондорсе.

Друкувався в журналах «Сучасний світ», «L'Echo de Paris», «Вісник Європи», «Популярна наука», «Le Figaro», «Сучасний огляд», «Le Journal», «Народна медицина», «Paris», «Блакитний журнал», «Le Franco-Russe», «Le cri du peuple», «La Justice», «La Defense des ouvriers».

Як літератор дебютував перекладом російських авторів французькою мовою.

Наш земляк – автор розвідки «Загальна користь авторського права» (1894), книг «Русознавство у Франції» (1894), про листування І. Тургенєва з французькими колегами.

Переклав російською А. Доде, Е. Золя, А. Прево, В. Сарду, а французькою – Л. Толстого, О.

Пушкіна, А. Чехова, Ф. Достоевського, І. Тургенєва, М. Гоголя, М. Некрасова, І. Гончарова, М. Салтикова-Щедріна, М. Горького та інших (всього 30 томів).

Г.-К. належить напрощуд вдала ініціатива викладання російської мови у французьких середніх навчальних закладах, бо вже незабаром цей предмет ввели в програми, як обов'язковий.

Емігрував до Франції (1880).

У нарисі «Гальперін-Камінський – відомий перекладач» на офіційному інтернет-сайті м. Васильків зазначено: «У статті «Викладання російської мови у Франції», опублікованій в «Голубому журналі» 22 вересня 1892 року, він доводить, що знання французької російської мови має для них велике значення в багатьох відношеннях – економічному, науковому, літературному. Наприкінці того ж року його було призначено професором ліцею Кондорсе. Російська преса тоді повідомляла, що з двох сотень учнів паризьких ліцеїв, які виявили бажання вивчати російську мову, сто двадцять записалося на курс Гальперіна-Камінського. Досвід першого навчального року настільки виправдав надії ініціатора нового курсу, що міністерство освіти Франції в серпні 1893 року вирішило остаточно ввести викладання російської мови до програми обов'язкових занять в середніх навчальних закладах».

Серед друзів та близьких знайомих Г.-К. – І. Тургенєв, В. Ходасевич, О. Пушкін, Л. Толстой, К. Бальмонт, П. Лавров, Дюма-син, П. Боборикін та ін.

ГАМАЛІЯ Микола Федорович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Мікробіолог. Один з фундаторів мікробіології і епідеміології на теренах Російської імперії.

Відкривач бактеріофагів (1898); холероподібного пташиного вібріону (т. зв. «мечниківський вібріон»); винахідник протихолерної вакцини.

З родини військового.

Народився 5 (17) лютого 1859 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 29 березня 1949 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на Новодівочому цвинтарі.

Закінчив приватну гімназію (1875), Новоросійський університет (1880), Петербурзьку військово-медичну академію (1883).

Працював ординатором Одеської клініки нервових хвороб (1883-1886), у паризькій лабораторії Л. Пастера (1886), директором Одеської бактеріологічної станції (1886-1899), директором Одеського бактеріологічного інституту (1899-1908), науковим керівником Петербурзького інституту віспощення ім. Е. Дженнера (1912-1928), Центрального інституту епідеміології і бактеріології (1930-1938), викладачем 2-го Московського медичного інституту (1938-1949).

Засновник, видавець і редактор журналу «Гігієна і санітарія» (1910-1913).

Член-кореспондент (1939), почесний академік (1940) академії наук СРСР.

Академік академії медичних наук СРСР (1945).

Лауреат Державної премії СРСР (1943).

Кавалер двох орденів Леніна, ордена Трудового Червоного Прапора, низки медалей.

Голова, почесний голова Всесоюзного товариства мікробіологів, епідеміологів і інфекціоністів (1939).

Організував першу на теренах Російської імперії одеську бактеріологічну станцію (1886). Автор низки робіт з мікробіології й імунології (профілактика холери, чуми, віспи, паразитарних тифів, сказу). Відкрив бактеріолізину, збудників холери птахів. Обґрунтував значення дезинсекції для ліквідації висипного і поворотного тифів. Першим довів, що висипний тиф передається вошами (1908). Перу Г. належать книги «Про щеплення проти сибірської виразки» (1888), «Етнологія холери з точки зору експериментальної патології» (1893), шеститомне «Зібрання творів» (1951-1964), низка підручників. Всього він видрукував понад 300 наукових праць з проблем бактеріології і епідеміології. У СРСР вийшла поштова марка на честь нашого земляка (1959). У м. Москва (РФ) споруджено пам'ятник і одну з вулиць названо іменем Г. На території Одеського медичного університету встановлено меморіал на честь видатних викладачів і випускників вузу, серед яких і Г. Його ім'я носять Російський інститут епідеміології і бактеріології (1949), одна з вулиць м. Москва. Бюст нашого земляка прикрашає один з корпусів Московського 2-го медичного інституту (1956). Серед друзів та близьких знайомих Г. – І. Мечников, Л. Пастер, М. Пирогов, Ф. Гоппе-Зейлер, О. Мочутковський, І. Сеченов та ін.

ГАМОВ Георгій (Джордж) Антонович

Національний статус, що склався у світі: американський. Фізик. У фізиці існують наукові терміни «Правило Гамова – Телера», «Правило Гамова – Берга». З учительської родини. Предки – запорозькі козаки. Напівжартома Г. включав в автобіографію репродукцію з відомої картини Рєпіна. Народився 19 лютого (4 березня) 1904 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України). Помер 20 серпня 1968 р. в м. Болдуер (штат Колорадо, США). Похований на міському цвинтарі. Навчався в Новоросійському (1922-1923), Ленінградському (1923-1928) університетах. Працював в Ленінградській артилерійській школі (1924), Кембріджському університеті (1928-1930), копенгагенській лабораторії Н. Бора (1930-1931), Ленінградському фізико-технічному інституті (1931-1933), Вашингтонському (1934-1956), Колорадському (з 1956) університетах. Активний учасник американського проекту з винайдення водневої бомби. Емігрував спочатку до Франції (1933), потім – Великобританії (1933-1934), далі – до США (1934). Член-кореспондент АН СРСР (1932-1938). Звання посмертно повернуто (1990). Лауреат премії ім. Калінга за популяризацію науки: написав понад 30 книжок. Як вчений дебютував монографією «Будова атомного ядра і радіоактивність», яка вийшла послідовно англійською, німецькою, російською мовами. Нашому земляку належить не одне фундаментальне відкриття. Так, він дав перше квантово-механічне пояснення альфа-розпаду (1928), разом з Е. Теллером вніс істотний вклад у теорію бета-розпаду (1936), висунув теорію «гарячого Всесвіту», зробив піонерний розрахунок генетичного коду. А ще він першим розрахував моделі зірок з термоядерними реакціями, запропонував модель оболонки червоного гіганта, досліджував роль нейтрино при спалахах нових і наднових, створив теорію утворення хімічних елементів шляхом нейтронного захоплення. Перу Г. належать наступні доробки: «Створення Всесвіту», «Зірка, названа Сонцем», «Планета, названа Землею», «Біографія фізики», «Тяжіння», «Квантова механіка», «Пригоди містера Томпкінса», «Містер Томпкінс усередині самого себе» (разом з М. Ічесом), «Цікава математика» (разом з М. Стерном), «Атом і його складові», «Атомна енергія (у Всесвіті й у людському житті)», автобіографічна «Моя світова лінія». Наш земляк – автор карикатур до власних книг. Посмертно відновлений в рядах Російської академії наук (1990). У м. Болдуер функціонує Космічний центр «Джордж Гамов тауер». Серед друзів та близьких знайомих Г. – І. Курчатов, М. Кюрі, С. Улам, Л. Ландау, П. Ланжевєн, Г. Марконі, Е. Фермі, В. Вернадський, В. Хлопін, Л. Мисовський, В. Фок, Е. Теллер, М. Бронштейн, Ю. Рабинович, Н. Бор, О. Фрідман, Е. Резерфорд, А. Ейнштейн, А. Іоффе, П. Капіца, М. Шенберг, Д. Іваненко, М. Дельбрюк та ін.

ГАН Олена Андріївна

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменниця. Псевдонім – Зенеїда Р-ва.

З дворянської родини. Батько, Фадєєв А., – титулярний радник, автор наукових праць.

Народилася 11 (23) січня 1814 р. в м. Ржищів Київської губернії Російської імперії (нині – Кагарлицький район Київської області України).

Померла 24 червня (6 липня) 1842 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України). Похована на місцевому цвинтарі. На могилі вигравіювані слова з її останньої повісті: «Сила душі вбила життя».

Друкувалася в журналах «Вітчизняні нотатки», «Бібліотека для читання».

Як літератор дебютувала в журналі «Бібліотека для читання» повістю «Ідеал» (1837).

Потім настала черга повістей «Утбалла» (1837), «Джелаллєдін. Кримська повість» (1838), «Медальйон» (1839), «Геофанія Аббїаджіо», «Суд божий», «Суд світу» (усі – 1840), «Ложа в Одеській опері» (1842).

Творчість нашої землячки небезпідставно вважали однією з перших спроб в Російській імперії боротися за жіноче рівноправ'я.

Г. було не багато за 20, коли вона тяжко захворіла. Неодноразово лікувалася в Одесі, проте це, на жаль, не допомогло. Письменниця померла.

Оцінюючи творчість нашої землячки, В. Белінський зазначав: «Жодна з російських письменниць не володіє таким чудовим талантом, як Зенеїда Р-ва. ...Належить до найпомітніших талантів сучасної літератури... Між російськими письменницями немає жодної, яка досягла б такого злету творчості й ідеї і яка в той же час до такої міри відобразила б в своїх творах усі недоліки, властиві російським жінкам-письменницям... Основна думка, джерело натхнення і заповітне слово поезії Зенеїди Р – завивання – є апологія жінки і протест проти чоловіка... Вона глибоко розуміла принижене становище жіноцтва в суспільстві і глибоко тужила з цього приводу».

Серед друзів та близьких знайомих Г. – М. Лермонтов, О. Одоєвський, В. Бенедиктов, М. Кукольник, О. Сенковський та ін.

ГАНГЕБЛОВ Олександр Семенович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник.

З дворянської родини. Батько, Гангеблов С., – генерал, учасник походів О. Суворова й Вітчизняної війни 1812 р.

Народився 1 (13) січня 1801 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 14 (26) грудня 1891 р. в с. Богодарівка Верхньодніпровського повіту Катеринославської губернії Російської імперії (нині – Покровський район Дніпропетровської області України).

Похований на сільському цвинтарі.

Навчався в Рішельєвському ліцеї (1811-1823), Пажеському корпусі (1913-1920).

Служив прапорщиком, підпоручиком, поручиком лейб-гвардійського Ізмайловського полку (1821-1825), направлений в знак покарання до Владикавказького гарнізонного полку (1826-1827), переведений до Кабардинського полку (1827-1828), а потім – Кавказького саперного батальйону (1829-1832), був мировим посередником в Катеринославській губернії (поч. 1860-х рр.).

Брав участь у бойових діях під час російсько-іранської та російсько-турецької воєн.

Друкувався в журналі «Російський архів».

Як літератор дебютував журналі «Російський архів» книгою «Як я потрапив у декабристи і що після цього сталося» (1886).

Потім настала черга доробку «Ще із спогадів О. С. Гангебалова» (1886).

Зазнав утисків з боку царської влади. Був заарештований у справі декабристів. Запроторений спочатку в Кронштадтську, а потім – Петропавловську фортецю. Допитував особисто Микола І, котрий «по-батьківськи» докоряв поручику: «Що ж ви, голубе, наробили... Ви знаєте, за що вас заарештували.. Я с вами відвертий, платіть і ви мені тим же». Наш земляк заявив, що їхньою спільною «метою була республіканська форма правління та з'єднання слов'ян в одне політичне тіло».

Г. засудили до тримісячного ув'язнення у фортеці й переведення у тому ж чині в армію. Микола І вимагав щомісячно доповідати йому про поведінку засланця.

Після відбуття покарання відправлений у відставку без права відвідин столиці Руської імперії та місцем безумовного перебування – с. Богодарівка Верхньодніпровського повіту Катеринославської губернії.

Серед друзів та близьких знайомих Г. – О. Пушкін, М. Пушкін, Я. Ростовцев, М. Нарішкін, П. Бартенєв, М. Лунін, Анненков, М. Лаппа та ін.

ГАНЗЕН Олексій Вільгельмович (Васильович)

Національний статус, що склався у світі: російський.

Художник, державний діяч.

З інтелігентської родини. Дід, Айвазовський І., – художник.

Народився 19 (31) січня 1876 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 19 жовтня 1937 р. в м. Дубровники (Хорватія). Похований на місцевому православному цвинтарі.

Закінчив юридичний факультет Новоросійського університету (1900), Одеську художню школу (1900), Берлінську (1902) та Дрезденську академію витончених мистецтв.

Був чиновником Відомства закладів імператриці Марії (1900-1917), художником Головного морського штабу Росії (1915-1917).

Почесний член Одеського і Петроградського міських, Шліссельбурзького повітового Опікунств дитячими притулками.

Член Міжнародної Асоціації акварелістів.

Член Асоціації гравюри.

Член Російського товариства художників у Парижі.

Кавалер російських орденів св. Ганни -го ступеня, св. Станіслава 2-го і 3-го ступенів, медалі на честь 300-річчя царювання дому Романових, французької відзнаки «Offizier d'Academie».

Лауреат премії «Mention honorable» (1907).

Учасник виставок Товариства російських акварелістів, Товариства південноросійських художників, Петербурзької імператорської академії мистецтв (1898-1904), великої Берлінської (1903), виставок у Венеції, Флоренції (1904-1907), в галереях «International Art Galleri» (1910) і Лемерс'є (1913).

Виставлявся також в Ріо-де-Жанейро, Буенос-Айресі, Загребі, Белграді, Римі, Празі, Бухаресті. Мав персональні виставки в Парижі (1908; 1929).

Ілюстрував альбом «Російський імператорський флот» і книгу контр-адмірала Бубнова О. Д. «Історія військово-морського мистецтва».

Серед найвідоміших доробків – «Море» (1898), «Вранці в океані після бурі» (1904), «Чорне море», «Захід сонця. Нерві» (обидва – 1907), «Перед шквалом» (1909), «Узбережжя», «Околиці Одеси», «Середземне море» (усі – 1912), «Бій «Св. Євстафія» з «Гебеном», У відкритому морі» (обидва – 1915), «На заході», «Ранок», «Прибій» (усі – 1916), «В океані», «Штиль в Криму» (обидва – 1917), «Ферма в Нормандії» (1918), «Місячна ніч» (1919).

Його пензлю також належать «Марина», «Морський прибій», «Біля скелястого берега», «Ріо-де-Жанейро», «Нічна атака і відбиття міноносців», «Загибель броненосця «Петропавловськ», «Броненосний крейсер «Адмірал Макаров», «Лінійний човен «Імператриця Марія» під вітрилами», «Перестроювання в морі», «Монітор «Стрілець», «Ескадрені міноносці «Фін» і «Новік», **«Зимівля лінійних кораблів в Гельсінгфорсі», «Конвоювання транспорту», «Вантаження вугілля на лінійний човен «Гангут», «Спуск лінійного крейсера «Кінбурн».**

Творча спадщина художника складає близько 3000 живописних полотен, безліч малюнків і етюдів.

Друкувався в журналах «Нива», «Вогник», «Новий час», «Літопис війни», «Сонце Росії».

Долі нашого земляка присвячена книга І. Касацької «Художник-мариніст Олексій Ганзен».

Нащадки І. К. Айвазовського: життя, спогади, рід».

У Феодосії пройшла виставка творів трьох художників-онуків І. К. Айвазовського – М. П. Латрі, О. В. Ганзена і К. К. Арцеулова (1970).

В харківській галереї «АВЕК» пройшла виставка робіт І. Айвазовського, М. Латрі, О. Ганзена, К. Арцеулова «Полонені красою» (2005).

Нині доробки нашого земляка зберігаються в Феодосійській картинній галереї, кокетельському Будинку-музеї М. Волошина (Україна), Петербурзькому державному військово-морському музеї, Ульяновському художньому музеї (обидва – РФ), численних приватних зібраннях.

Більшовицької революції не сприйняв, емігрувавши до Королівства Югославія (1920).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – М. Реріх, Б. Кустодієв, І. Білібін, К. Зальцбург, О. Петрова, О. Венявський, Г. Маєргейм, А. Рілов, Е. Брайт, Ж. Лефевра, К. Богаєвський, М. Рундальцев, Е. Робер-Фльорі та ін.

ГАНСЬКИЙ Олексій Павлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Астроном, геодезист, мандрівник. В астрономії існує науковий термін «72-річний сонячний цикл Ганського».

З родини службовців. Батько, Ганський П., – управляючий херсонським Дворянським банком.

Брат, Ганський П., – художник.

Народився 20 липня (1 серпня) 1870 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Загинув 29 липня (11 серпня) 1908 р., купаючись під час шторму в Чорному морі.

Закінчив Новоросійський університет (1894). Слухав лекції у Сорбонні.

Працював в Паризькій, Потсдамській, Медонській, Пулковській обсерваторіях.

Секретар Руського відділення Міжнародної сонячної комісії, віце-президент Руського астрономічного товариства.

Кавалер французького ордена Почесного легіону, медалі П. Ж. Жансена Паризької академії наук (1904).

Ініціатор створення Симеїзького відділення (1908) Пулковської обсерваторії та перший його директор.

Всебічно вивчав фізику Сонця, отримав перші, незвичайно високоякісні, знімки сонячних плям і встановив безпосередню залежність форми корони світила від кількості плям (1897). Довів, що середня тривалість існування окремих гранул складає 2-5 хвилин, а потім вони розпадаються і замінюються новими. Велике значення мають його актинометричні вимірювання, оцінка періоду обертання Венери та ін.

Г. взяв участь в експедиціях для спостережень сонячних затемнень на Нову Землю (1896), в Іспанію (1905), Туркестан (1907), для градусних вимірювань і визначення сили тяжіння на о. Шпіцберген (1899-1901). З науковими цілями здійснив дев'ять сходжень на Монблан (1897-1905).

У статті «Що видно на нашому світілі» Д. Божко зазначає: «Ще 1897 року астроном Олексій Павлович Ганський з'ясував, що загальний вигляд сонячної корони періодично міняється.

Виявилось, що це пов'язано з періодичними циклами активності нашого світила. У зв'язку з цим періодом міняється як загальна яскравість, так і форма сонячної корони. У епоху максимуму сонячних плям вона має порівняно округлу форму. Прямі і спрямовані уздовж радіусу зірки промені спостерігаються як біля сонячного екватора, так і в полярних областях.

Коли ж плям мало, корональні промені виникають виключно в екваторіальних і середніх широтах. Форма корони стає витягнутою. Ретельні дослідження дозволили встановити, що між структурою корони і окремими утвореннями в атмосфері Сонця існує певний зв'язок».

Нині ім'ям Г. названі 72-річний сонячний цикл, вулиця в м. Симеїз, кратер на Місяці, а також мала планета №1118.

Серед друзів та близьких знайомих Г. – М. Морозов, Г. Тихов, М. Мальцев та ін.

ГАНСЬКИЙ Петро Павлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Художник, священник. Перший вихідець з України – чернець французького монастиря.

З поміщицької родини. Батько, Ганський П., – управляючий херсонським Дворянським банком.

Народився 21 березня 1867 р. в с. Миколаївка Ананьївського повіту Херсонської губернії Російської імперії (нині – Добровеличківський район Кіровоградської області України).

Помер 27 листопада 1942 р. в монастирі «Le Dorat» під Парижем (Франція). Похований на монастирському цвинтарі.

Навчався в Єлизаветградському реальному училищі (1880-1885), Петербурзькій академії мистецтв (1885-1889), Паризькій академії «Де Бо-ар».

Член Товариства південноруських художників (1894).

Виставлявся в Парижі в салонах «Товариства французьких художників» та «Незалежних».

Спеціалісти вважають нашого земляка митцем камерним, вишуканим. У той же час немало мистецтвознавців відносять його до затятих імпресіоністів.

Більшовицької революції не зрозумів, як і вона не зрозуміла його. Червоноармійці, пограбувавши садибу родини Г., самого художника намірились розстріляти. Життя врятували денікінці, які саме ввійшли в Одесу. Не спокушаючи більше долю, Г. емігрував до Франції (1919).

З маловідомих причин став чернецем, прийнявши сан в монастирі «Le Dorat» (1928).

Серед відомих полотен – «Дворик в Алупці», «Хлопчик», автопортрет в одязі католицького священика.

Перу нашого земляка належать фантастичний роман «Червона зірка», філософські замітки, низка манускриптів, які зберігаються в Державному архіві Франції.

У нарисі «Доля Петра Ганського» Л. Єрьоміна зазначає: «Невеликі акварельні роботи Ганського познайомили нас із монастирською садибою, вузькими, майже безлюдними, вуличками невеликого містечка. Вони свідчать про неабиякий талант художника, його приналежність до південноруської школи. Це позначається й на передачі світло-повітряної напоєності, і на виборі позбавленої зовнішньої ефектності натури. Серед етюдів – акварельний портрет художника в одязі католицького священика».

В Одеському художньому музеї пройшла виставка «Паризький період П. Ганського и П. Нілуса» (1995).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – П. Нілус, Б. Едуардс та ін.

ГАРШИН Всеволод Михайлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, літературний критик.

З дворянської родини. Брат, Гаршин Є., – письменник.

Народився 2 (14) лютого 1855 р. в с. Приємна Долина Бахмутського повіту Катеринославської губернії Російської імперії (нині – Артемівський район Донецької області України).

Звів рахунки з життям 24 березня (5 квітня) 1888 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ). Похований на літературних містках Волкового цвинтаря.

Закінчив Петербурзьку гімназію №7 (1874), навчався в Петербурзькому гірничому інституті.

Добровольцем брав участь у російсько-турецькій війні (1877-1878), зазнав поранення біля болгарського Аяслару.

Друкувався в газетах «Новини», «Російська правда», журналах «Вітчизняні нотатки», «Російська думка», «Поголос».

Як літератор дебютував в журналі «Поголос» сатиричним нарисом «Справжня історія Енських земських зборів» (1876).

Потім настала черга оповідань «Чотири дні» (1877), «Пригода» (1878), «Боягуз», «Зустріч», «Художники» (усі – 1879), «Attalea princeps» (1880), «Із спогадів рядового Іванова», «Червона квітка» (обидва – 1883), «Надія Миколаївна» (1885), «Сказання про гордого Аггея» (1886), «Сигнал», казки «Жаба-мандрівниця» (обидва – 1887).

Перша книга оповідань побачила світ 1885 р., друга – 1888-го, третя – 1891-го, уже після смерті автора.

Особисте життя Г. не склалося. Два його старші брати стали самогубцями, мати залишила сім'ю заради коханця, сам письменник лікувався від маніакально-депресивного психозу в Орловській, Харківській та Петербурзькій психіатричних лікарнях. Врешті-решт він стрибнув у просвіт східців з четвертого поверху. Зробив це внаслідок приступу хвороби чи свідомо, ми не дізнаємося ніколи.

Серед друзів та близьких знайомих Г. – М. Салтиков-Шчедрін, Л. Толстой, І. Тургенєв, О.

Ярошенко, І. Репін, О. Жемчужников, І. Крамський, Г. Успенський, О. Суворін, Я. Полонський, І. Поляков, С. Надсон, В. Афанасьєв та ін.

ГАРШИН Євген Михайлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, критик, мемуарист.

З дворянської родини. Брат, Гаршин В., – письменник.

Народився 15 (27) серпня 1860 р. в м. Харків Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер в 1931 р. в м. Ленінград СРСР (нині – м. Санкт-Петербург РФ). Похований на Літературних містках Волкового цвинтаря.

Навчався в старобілівській Олександрівській прогімназії, 3-й харківській гімназії, історико-філологічному факультеті Харківського (1879-1881) й Петербурзького (1881-1884) університетів. Працював викладачем низки петербурзьких гімназій, Одеського реального училища, Сімферопольського і Таганрозького комерційних училищ.

Друкувався в газетах «Біржові відомості», «Голос», «Приазовський край», «Харків», журналах «Вітчизняні нотатки», «Закордонний вісник», «Вісник витончених мистецтв», «Російське багатство», «Джерело», «Історичний вісник», «Російська школа», «Зірка».

Як літератор дебютував статтею про брата-письменника в газеті «Харків» (1878).

Потім настала черга наступних доробків: «Кургани, їх розкопки, досліджування та знаходження скарбів», «Суспільне та виховне значення археології», «Новгородські старожитності» (усі – 1888), «Три поеми» (1889), «На берегах Дінця» (1892).

Г. – автор книги «Критичні спроби» (1888), повісті «Діти-хрестоносці» (1891), посібника для середніх навчальних закладів «Руська література XIX ст. Досвід історії найновішої російської словесності в біографіях, характеристиках та зразках» (1891-1895).

Перу Г. належать спогади «В. М. Гаршин», «Літературний дебют Всеволода Гаршина», «Як писався «Рядовий Іванов».

Наш земляк досліджував життя та творчість Кобзаря. Величезну зацікавленість викликала його стаття «Шевченко в заслання» в «Історичному віснику» (1886), в якій було вперше використано архівні матеріали Оренбурзького краю. Публікація не лише ввела в обіг нові факти часів шевченкової солдатчини, а й спонукала Ф. Лазаревського написати власні спогади.

З ініціативи нашого земляка був створений «Чеховський гурток».

За деякими даними, Г.-молодшим мати Катерина Степанівна завагітніла не від чоловіка, а губернатора Завадського, з яким у майбутньому і пов'язала своє життя.

Серед друзів та близьких знайомих Г. – І. Тургенєв, О. Кніппер-Чехова, М. Чехов, І. Шамкович, Г. Тарабрін, Г. Достоевська, М. Морозов, Є. Лонткевич, П. Йорданов, Р. Олександрова та ін.

ГАСПРИНСЬКИЙ Ісмаїл бей

Національний статус, що склався у світі: російсько-кримськотатарський.

Письменник, просвітник, видавець, перекладач. Фундатор звукового методу викладання мови «Усуль ал-джадид».

З дворянської родини.

Народився 8 (20) березня 1851 р. в с. Авджикой Таврійської губернії Російської імперії (нині – Автономна Республіка Крим України).

Помер 11 (23) вересня 1914 р. в м. Бахчисарай Таврійської губернії Російської імперії. Похований на місцевому цвинтарі. За радянської влади могилу знесли, проте кримські татари, повернувшись на батьківщину, її поновили (1999).

Навчався в Бахчисарайському мектебі, Сімферопольській казенній гімназії, Воронежському кадетському корпусі, 2-у Московському військовому училищі (1864-1867).

Працював викладачем в медресе «Зинджірлі» (1868-1871), секретарем у І. Тургенєва (1871-1873), перекладачем паризького агентства «Ашет» (1872-1874), був гласним Бахчисарайської міської думи (1878), заступником міського голови (1878-1879), міським головою м. Бахчисарай (1879-1884), видавцем двомовної газети «Тарджеман» (1883-1914), журналів «Ха-ха-ха!» (з 1906), жіночого «Жіночий світ» (з 1906), «Хлоп'ячий світ» (з 1906). Найпопулярнішою була газета, яка розповсюджувалася не лише в Криму, а й в Туркестані, Ірані, Туреччині, Єгипті, Індії, Болгарії, Румунії, Китаї, інших країнах.

Багато мандрував: жив у Франції (1872-1874), Туреччині (1874-1875), Єгипті (1907-1908), Індії (1911).

Голова 1-го з'їзду мусульман Росії (1905), член ЦК турецької партії «Згода і прогрес» (1911).

Один з організаторів Всеросійського з'їзду мусульманської партії «Іттіфак аль-муслімін».

Кавалер бухарського «Золотого ордена зірки, що сходить» (1893).

Як літератор дебютував статтею «Погляд на європейську культуру».

Перу Г. належать публіцистичні доробки «Російське мусульманство» (1881), «Російсько-східна угода» (1896), роман «Сонце зійшло», повісті «Сто років потому», «Листи з Франції», «Країна вічного блаженства», «Дівчина-левиця», низка поезій. Між іншим, роман «Сонце зійшло» перевиданий в Сімферополі одночасно кримськотатарською, українською і російською мовами (2004).

Наш земляк – автор низки перекладів, включаючи пригодницький роман Д. Дефо «Робінзон Крузо».

Вважав (книга «Російсько-східна угода»), що за менталітетом мусульмани і слов'яни набагато ближчі, ніж, наприклад, росіяни і європейці. Був переконаний, що Заходу вигідні конфронтація і стан ворожнечі між мусульманами і християнами і пропонував російським правителям у пошуках нових ринків збуту звертати свої погляди не на Європу, а на Схід.

Г. – засновник звукового методу викладання мови «Усуль ал-джадид», завдяки якому швидкість засвоєння матеріалу збільшилася в декілька разів, автор нової абетки і навчальної програми для тюрко-татарських шкіл.

Саме наш земляк започаткував рівнобіжне викладання релігійних і світських дисциплін.

Усе своє життя Г. поклав на пошук шляхів зближення двох світів – слов'янського і тюркського.

Авторитетна група вчених Франції висунула кандидатуру Ісмаїла Гаспринського на здобуття Нобелівської премії (1910), проте та дісталася іншому претенденту.

Після смерті Г. в Казані випускали чорнило і мило з портретом просвітника на упаковці.

Кримськотатарська бібліотека в Сімферополі носить ім'я відомого діяча (1990).

Святкування 140-річчя з дня народження Г. відбулося в Криму під егідою ЮНЕСКО (1991).

В Сімферополі на набережній р. Салгір встановлено пам'ятник видатному кримчанину, а в Бахчисарай відкрито будинок-музей його імені (2001).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Ш. Марджані, І. Тургенєв, М. Катков, А. Акаєв, М.-К. Сагадуллаєв, Абдул-Халім Дженгутейлі, І. Леманов, М. Давидович, О. Акчокраклі, С. Айвазов, Хабібulla-ефенді, А. Боданинський та ін.

ГАТЦУК Олексій Олексійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Публіцист, видавець, археолог.

З поміщицької родини.

Народився 2 (14) грудня 1832 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 23 жовтня (4 листопада) 1891 р. в м. Москва Російської імперії (нині – столиця РФ).

Похований в Донському монастирі.

Закінчив 4-ту Московську гімназію (1852), історико-філологічний факультет Московського університету (1852-1857).

Працював ад'юнктом одеського Рішельєвського ліцею (1860-1862), редактором газети «Хрещений календар» (1866), «Газети О. Гатцука» (1875-1890).

Друкувався в газетах «Одеський вісник», «Московські відомості», журналах «Російська старовина», «Основа», «Світанок», «Російський архів», «Читання Товариства історії й старожитностей».

Як літератор дебютував в газеті «Московські відомості» рецензією «Новини малоросійської літератури» (1859).

Неабияку пресу мали публіцистичні доробки Г. Можна назвати хоча б «Про кургани Московської губернії» (1863-1864), «Звіт про археологічні розкопки в околицях Москви», «Про деякі давні речі з Чортківського зібрання» (обидва – 1864), «Давнина руської землі» (1866), «Слово про значення кирилівських письмен» (1867).

Г. – автор «Української абетки» (1861). Вперше опублікував невідомі до того часу листи М. Гоголя (1888), склав «Короткий реєстр рукописів Києво-Печерської лаври та Київської духовної академії».

У статті М. Лєскова «Натхненні волоцюги» зазначено: «Гатцук з радістю надрукував цю звістку, аби «відкрити суспільству очі» і не допустити його до опікування людиною, котра не того, ким насправді є, видає. Хоча б тому, що ніяких «вільних козаків» у Росії немає. Незважаючи на точність свідчень Гатцука, які нічого не вартувало перевірити шохвилини, і не соромлячись того, що «вільних козаків» справді ніде немає, очевидна неправда, вигадана якимсь пройдисвітлом, за підтримки Каткова, стала істиною і змусила досить поважних осіб виконувати перед цілим світом принизливі і жалюгідні ролі. ...Про Гатцука Катков надрукував, що «у Москві була велика спека, і з Ол. Ол. Гатцуком щось зробилося».

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Л. Толстой, В. Даль, М. Катков, М. Лєсков, О.

Писемський, Г. Успенський, В. Одоєвський, О. Бодянський, Д. Шеппінг, І. Аксаков, М. Погодін, Д. Мордовцев та ін.

ГЕ Григорій Григорович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Драматург, актор.

З військової родини. Батько, Ге Г., – драгунський офіцер; дядько, Ге М., – художник.

Народився 27 вересня (9 жовтня) 1868 р. в м. Херсон Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 13 січня 1942 р. в м. Ленінград СРСР (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив Миколаївське реальне училище (1886), театральну драматичну школу Д. Коров'якова (1886-1888).

Працював у театрі, грав у трупах Астрахані, Вільно, Воронежа, Саратова, Харкова, театрі Літературно-артистичного гуртка (1889-1896), Суворінського (1896-1897), Олександрінського театру (1897-1929), викладав акторську майстерність в петроградському «Пролеткульті» (з 1917).

Одна з найвідоміших ролей – Мефістофель в «Фаусті» Й. Гете.

Друкувався в газетах «Щотижневик петроградських державних академічних театрів», «Російські відомості», «Вісник суспільно-політичного життя, мистецтва, театру й літератури», журналах «Вісник Європи», «Театр і мистецтво», «Північ».

Як літератор дебютував повістю «Якір смерті» (1890).

Потім настала черга низки оповідань – «Майорка» (1890), «Чорна дівчина» (1898), «Гастролер» (1899).

Г. – автор тритомного «Збірника п'єс» (1901-1913).

Майже всі доробки нашого земляка викликали легкий спротив професійних критиків, проте користувалися надзвичайною популярністю у глядачів (приміром, «Страта» з незмінним успіхом йшла на сценах імперії два десятиліття, її за цей час подивилося близько 8 мільйонів осіб).

Г. також залишив по собі мемуари: «Пригоди і зустрічі» (1922), «З провінційних вражень» (1937), «Спогади» (1940).

А ось який неочікуваний епізод, який стосується нашого земляка, у статті «Людина, яка знайшла уран» змальовує Ю. Борін: «Майор КДБ довго рився в паперах, а потім єхидно поцікавився: «Хто він такий, цей Ге? Єврей, чи що?» – «У жодному випадку!» – у один голос вигукнули геологи. – Григорій Григорович – внучатий племінник знаменитого російського художника Миколи Миколайовича Ге. Пересувника». Майор задумався на мить, почухав потилицю і прорік безапеляційно: «Значить, єврей». Майор КДБ чітко знав, що пересувники – це, звичайно ж, євреї. А щоб вони дарма не пересувалися по світу, їх слід тримати на короткому повідку. Адже відомо, скільки вовка не годуї, він все в ліс дивиться».

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Д. Коров'яков, І. Рєпін та ін.

ГЕДРОЙЦ Віра Гнатівна

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, поет. Псевдонім – Сергій Гедройц.

З дворянської родини. Батько, Гедройц Г., – мировий суддя.

Народилася 26 березня (7 квітня) 1876 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Померла влітку 1932 р. в м. Київ СРСР (нині – столиця України). Похована на Спасо-Преображенському (нині – Корчуватському) цвинтарі.

Навчалася в Брянській жіночій прогімназії, на петербурзьких курсах П. Лесгафта, закінчила медичний факультет Лозаннського університету (1893-1898).

Працювала асистентом в клініці (1898-1900), хірургом на Мальцевських заводах (1900-1905), головним хірургом лікарень Мальцевських заводів та Людвинівської лікарні (1905-1909), старшим ординатором Царськосільського та Павловського госпіталів, домашнім лікарем августійшої родини (1909-1917), хірургом 6-ї Сибірської стрілецької дивізії (1917-1918), лікарем однієї з київських дитячих клінік (1918-1921), викладала в Київському медичному інституті (1922-1930). Кавалер золотої медалі «За старанність» на Ганнинській стрічці, срібної медалі на Георгієвській стрічці, відзнак Червоного Хреста I, II і III ступенів, володарка іменного жетону Об'єднаного всеросійського дворянства.

Наша землячка особисто навчала імператрицю та їх доньок навичкам медичної сестри.

Друкувалася в журналах «Альманах муз», «Гіперборей», «Заповіти», «Новий журнал для всіх», «Червоний ангел», «Світлий промінь», «Північні нотатки», «Сучасник».

Як літератор дебютувала збіркою «Вірші і казки» (1910)

Потім настала черга збірки віршів «Вег» (1913), поеми «Дон Жуан» (1916).

Перу нашої землячки також належать книги «Китайські оповідання» (1913), «Розмови про хірургію для сестер і лікарів» (1914), «Дракон» (1915), «Галіційські оповідання» (1918), «Жупанчик» (1930), «Лях» (1931).

Г. – автор циклу мемуарів «Життя». Які, слід відзначити, надзвичайно цікаві, якщо не авантюрні. За нетрадиційну сексуальну орієнтацію нашу землячку вислали в батьківський маєток під нагляд поліції (1892).

Врешті-решт їй повертають княжий титул та дозволяють взяти дівоче прізвище (1907).

Повернувшись до Києва, Г. як чоловік і дружина живе з графинею М. Нірод.

Померла вона внаслідок раку – через рік після операції з видалення матки. Поруч з Г., за тією ж самою огорожею, поховано архієпископа Єрмогена.

Серед друзів та близьких знайомих Г. – І. Авдієва, С. Єсенін, М. Нірод, В. Розанов, М. Гумільов, Р. Іванов-Розумник, Ц. Ру, Г. Ахматова, В. Розумовський, А. Вирубова, В. Чоботарьова, Л.

Поволоцький, В. Вейншток та ін.

ГЕЙБО Йосип Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Військовий льотчик, політик, мемуарист.

З міщанської родини. Батько, Гейбо І., – залізничний робітник.

Народився 24 квітня 1910 р. в с. Валуйському Війська Донського Російської імперії (нині – с. Валуйське Станично-Луганського району Луганської області України).

Помер 16 квітня 1992 р. в м. Самарі РФ. Похований на міському цвинтарі.

Закінчив курси підготовки сільських учителів (1929), Луганський залізничний технікум, 9-у Військову школу пілотів, курси удосконалення офіцерського складу при Чкаловській авіаційній школі (1944), академію Генерального штабу (1949).

Працював учителем (1929-1930), служив льотчиком і командиром низки підрозділів винищувальної авіації (1934-1947), начальником Армавірського вищого військового авіаційного училища (1949-1955).

Учасник боїв на Халхін-Голі, радянсько-фінського збройного конфлікту, Великої Вітчизняної війни. Здійснив 420 бойових вильотів, провів 44 повітряні бої, збив 16 літаків супротивника.

Герой Радянського Союзу (1945).

Депутат Верховної Ради Молдавської РСР.

Перу Г. належить книга спогадів «Йшла двадцята хвилина війни».

З 1946 р. – почесний громадянин м. Братислави Чехословаччини (нині – столиця Словаччини).

Увічнений на Алеї Героїв м. Армавір Краснодарського краю РФ.

У м. Самарі РФ на будинку, в якому мешкав наш земляк, відкрито меморіальну дошку (2008).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Д. Панов, С. Грицевець, Д. Суяков, І. Подгорний, В. Степінчев, П. Коробков, С. Горюнов, О. Осадчий, Л. Торопов, І. Іванов, А. Бойченко, О. Саломатін та ін.

ГЕРАСИМОВИЧ Борис Петрович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Астроном, астрофізик.

З лікарської родини. Батько, Герасимович П., – головлікар повітової лікарні.

Народився 19 (31) березня 1889 р. в м. Кременчук Полтавської губернії Російської імперії (нині – районний центр Полтавської області України).

Розстріляний 30 листопада 1937 р. в одній з сталінських катівень в м. Ленінград СРСР (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив Полтавську гімназію (1899-1906; 1909), фізико-математичний факультет Харківського університету (1910-1914), аспірантуру (1914-1917).

Працював викладачем Харківського університету (1917-1931), завідувачим відділом (1931-1933), директором (1933-1937) Пулковської обсерваторії.

Член Німецького астрономічного товариства.

Член Американського астрономічного товариства.

Член Французького астрономічного товариства.

Член Американського географічного товариства.

Член Президії Харківського Будинку вчених (1924-1931).
Лауреат премії ім. Павловського (1912).
Двічі лауреат премії Головнауки України (1922; 1926).
Лауреат премії ім. А. Крессі Моррісона Нью-Йоркської академії наук (1928).
Лауреат премії Французького астрономічного товариства (1934).
Лауреат Спеціальної премії академії наук СРСР (1936).
Спеціалізувався з проблем астрофізики. Одним з перших почав вивчати природу планетарних туманностей; одним з перших вказав на необхідність обліку міжзоряного поглинання світла при вивченні структури галактик; першим скрупульозно розглянув астрономічні аспекти космічних променів; разом з В. Льойтеном визначив відстань Сонця від галактичної площини.
Друкувався в газеті «Правда», журналах «Вісті Російського астрономічного товариства», «Світосназдо», «Bulletin Astronomique», «Російський астрономічний календар».
Як вчений дебютував дослідженням «Аберація світла і теорія відносності» (1912).
Потім настала черга доробків «Subatomic Energy and Stellar Radiation» (1928), «Physical properties of a gaseous substratum in the Galaxy» (1929), «Сонячна фізика» (1933).
Перу Г. належать також публіцистичні статті «Наркомосвіти забув про Пулковську обсерваторію», «Повне сонячне затемнення буде, мабуть, в СРСР» (1934), «Про розвиток астрономічних робіт в СРСР» (1936).
Всього вчений залишив понад 170 наукових і публіцистичних праць.
Особисте життя нашого земляка не було вистелено трояндами: він рано втратив батька (1892); був виключений з гімназії без права вступу до інших учбових закладів (1906); зазнав арешту і смерті внаслідок клевети. Постраждала і дружина, Герасимович О., яка «як член родини зрадника Батьківщина» відсиділа 8 років у Воркуто-Печорському виправно-трудовому таборі.
Ім'я «Герасимович» присвоєно малій планеті №2126 (1970).
Серед друзів та близьких знайомих Г. – О. і Л. Струве, С. Костинський, В. Льойтен, М. Бобровников, Х. Шеплі, Д. Мензел, І. Балановський, Є. Перепьолкін, А. Білопольський, П. Яшнов, В. Газе, В. Фесенков, Г. Шайн та ін.

ГЕРОВСЬКИЙ Олексій Юліанович

Національний статус, що склався у світі: русино-американський.
Журналіст, політичний і громадський діяч.
З дворянської родини. Батько, Геровський Ю., – депутат австрійського парламенту, директор Ставропігійського інституту; брат, Геровський Г., – лінгвіст, педагог, політичний і громадський діяч; дід, Добрянський А., – історик, літератор.
Народився 6 жовтня 1883 р. в м. Лемберг Австро-Угорщини (нині – м. Львів, адміністративний центр однойменної області України).
Помер 17 квітня 1972 р. в м. Нью-Йорк (штат Нью-Йорк, США).
Навчався в Інсбрукській і Чернівецькій гімназіях, закінчив юридичний факультет Чернівецького університету.
Був видавцем газети «Руська правда» (1910-1913), старшим чиновником з особливих доручень при російському губернаторі (1914-1915), радником з проблем Австро-Угорщини і Балкан міністра іноземних справ Російської імперії (1915-1917), редактором газети «Єдина Русь» (1918), головою Центрального виконавчого комітету православних громад і юрисконсульт православної єпархії Підкарпатської Русі (1919-1927),
Учасник Женевського конгресу національних меншин.
Фундатор Карпаторуського визвольного комітету в Югославії (1927-1929).
Генеральний секретар Карпаторуського союзу в США (1935-1938).
За ініціативою Г. в Нью-Йорку створено прес-агенцію КАРУС – «Карпатська Русь» (1936), а також пройшов Конгрес підкарпатських русинів (1937).
Входив до Добровольчої армії Денікіна.
Друкувався в газеті «Російський вісник», журналі «Вільне слово Карпатської Русі».
З владою порозуміння не знаходив. Уперше заарештований під час відвідин центру православного руху с. Іза на Підкарпатській Русі (1903).
Удруге заарештований за здійснення «антиавстрійської пропаганди» (1914), кинутий до в'язниці, з якої через декілька місяців утік. Зрештою засуджений до страти.
Двічі вислався з Праги чехословацькою владою (1927; 1938), позбавлений громадянства (1927).

Серед друзів та близьких знайомих А. — О. Кабалуок, Ф. Арістов, Д. Васич, І. Цурканович, М. Мошколевич, І. Янчишин, Г. Божович, Е. Бачинський, С. Кемень, В. Янчич, Р. Агатенович, І. Поп, А. Бродій, В. Бобринський, М. Комненович, П. Кирик, К. Тимотієвич, М. Почута, Р. Трифунович, М. Ходжа та ін.

ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ НЕ ІСНУВАТИМЕ, з політичного кредо О. Геровського Карпаторуська Спілка об'єднала всіх карпаторосів в Америці і робить усе, що можливо в мирний час, а її «бездіяльність» можна порівняти з «бездіяльністю» армій мирного часу у всіх державах, які будуть готові діяти, коли настане час. І Карпаторуська Спілка тоді діятиме в Європі, згідно обставинам.

Найближчими роками там спалахне війна. І першою державою, яка зникне з карти Європи, буде Чехословаччина.

ПАТЕНТОВАНИМ ЛІБЕРАЛАМ ВІРИ НЕМАЄ, із «Звернення д-ра Геровського до всіх членів Ліги Націй з питання про автономію Карпатської Русі» від 20 вересня 1929 р.

Ми вже десять років прагнемо, аби Ліга Націй допомогла нам в тому, щоб договір, який гарантує Карпатській Русі «найширшу автономію», виконувався.

Наші старання не привели ні до чого...

Декілька членів загальних зборів Ліги Націй, з якими я розмовляв днями, підтвердили мені те, що я вже знав, а саме, що становище Карпатської Русі, котра вимагає в Женеві своєї автономії, надзвичайно несприятливо з причини того, що представникові Чехословаччини, п. Бенешу, вдалося створити собі в Женеві абсолютно виняткову репутацію, яка багаторазово перевершує значення маленької держави, котру він репрезентує.

Ми знаємо, звідки узялася ця знаменита репутація Бенеша. Чеські газети не раз указували на те, що відділ пропаганди міністерства закордонних справ витрачає надзвичайно багато коштів на особисту рекламу свого шефа. Про це говорили також і в пражському парламенті. Унаслідок цієї реклами, добре організованої і добре оплачуваної, ...одні хвалять п. Бенеша на всіх мовах земної кулі, тому що їм за це платять, а інші, публіцисти і державні діячі, всьому цьому вірять тому, що вони це чують щодня з усіх боків.

Додатково Бенешу допомагають декілька держав, членів Ліги Націй, котрі вважають, що автономія Карпатської Русі не в їх інтересах. Ці інтереси для них важливіші, ніж всі прекрасні фрази про «святість договорів».

Тому, аби допомогти справі Карпатської Русі, абсолютно необхідно викрити Бенеша і уряд, який він представляє, і довести, що мораль пражського уряду така, що його патентованому лібералізму і справедливості не можна вірити і що необхідно перевіряти зі всією строгістю все, що він говорить і обіцяє.

АВТОНОМІЯ... НА ПАПЕРІ, з редакційної передмови до звернення О. Геровського, передрукованого журналом «Вартовий» в червні 1973 р.

Коли після першої світової війни, 10-го вересня 1919 р., великі держави переможниці приєднали Карпатську Русь до створеної ними Чехословацької Республіки, вони вчинили це за умови, що Карпатська Русь матиме «найширшу автономію» з власним законодавчим органом. На Сен-Жерменській угоді, яка гарантує Карпатській Русі цю «найширшу автономію», красувалися підписи д-ра Карла Крамаржа і д-ра Едуарда Бенеша, як представників новоспеченої Чехословацької Республіки.

Але чехи, окупувавши Карпатську Русь, і не думали надавати їй автономію.

...Геровський вирішив звернутися до Ради Ліги Націй, аби довести, що Бенеш, як і весь чехословацький уряд, від імені якого він виступає в Лізі Націй, не заслуговує ніякої довіри. ...У своєму зверненні д-р Геровський запропонував д-ру Бенешу притягнути його до суду в Швейцарії, в місті Берні, де це звернення до членів Ліги Націй було надруковане. Пан Бенеш цього не зробив, і представник Канади, сенатор Дандюран, перестав подавати йому руку.

НЕ КИСЬ, ТО ПАЛИЦЕЮ, з статті О. Геровського А. Геровський «Українізація Буковини» У всій восьмирічній гімназії в Чернівцях серед російських учнів були лише двоє, які вважали себе не такими росіянами, як «москалі». Це були галичани: Бачинський і Ярошинський. Бачинський

був відомий своїми доносами на своїх російських товаришів, і його всі уникали. Ярошинський був сином народного вчителя...

Російську ...інтелігенцію австрійський уряд поступово перетворював на самостійну українську через посередництво «бурс», безкоштовних гуртожитків для гімназистів, в яких їх виховували в самостійно-українському дусі і в ненависті до всього російського. У цих гуртожитках мешкали сотні гімназистів, тоді як в російських гуртожитках, де розміщувалися на власні кошти, – тільки десятки. До того ж, російські гуртожитки були, зазвичай, набагато біднішими за казенні. Те ж саме відбувалося і у вчительській семінарії з тією лише різницею, що там русинському учневі робити було нічого, бо знали, що росіянин, не охочий відректися від своєї руськості, після закінчення семінарії у жодному випадку не одержить місця вчителя.

ОГОЛОСИЛИ УЛЬТИМАТУМ, з інформації міністерства іноземних справ ЧСР від 25 серпня 1925 р.

Олексій Геровський ...разом з Досифієм запропонував міністрові закордонних справ Меморандум про не втішливе становище православної церкви на Під. Русі, і її переслідуванні з боку Чехословацької влади. У Меморандумі викладена вимога, щоб влада Сербії зажадала від Чехословацької Республіки дотримуватися усної домовленості між міністром Бенешем і міністром культів Сербії Яніцем.

Одночасно зазначається, що необхідно дати чеській владі один місяць... для відповіді, а якщо в цей термін відповідь не надійде, то сербська влада має звернутися до Ліги Націй.

ПРОПАГУЄ СЕРБЬСЬКЕ ПРАВОСЛАВ'Я, з повідомлення президії Великосевлюського жупного правління від 15 жовтня 1925 р.

Після завоювання Росії більшовиками, переорієнтувався на Сербію, очевидно, тому, що Сербія сьогодні є його другою батьківщиною. Нещодавно встановив зв'язки з родинами сербських вищих кіл.

Геровський з політичними цілями пропагує православ'я сербського (Досифіївського) напрямку. До війни в с. Ясиня проводив православну агітацію, в результаті якої, пізніше, був Мараморошський процес. Зв'язки з Досифієм встановив не сьогодні, оскільки його знає уже давно.

Хто був ініціатором зміненого меморандуму і статті в газеті «Час», не можна стверджувати. ...Не буде помилкою, якщо це діяння припишемо Геровському.

СЛУЖАТЬ САМОДЕРЖАВНІЙ ІДЕЇ, із звинувачувального акту прокурора на Мараморош-Сігетському процесі

Мною звинувачуються... Зазначені особи мають стосунки з графом Володимиром Бобринським, який мешкає в Петербурзі, російським підданним, головою «Російського Національного Союзу», членом Думи і Синоду, з Євлогієм Холмським, Антонієм Житомиро-Волинським, православними російськими єпископами, з афонськими, холмськими, московськими, київськими, почаївськими і яблочинськими православними ченцями і одержують від них грошову підтримку.

З цими персонами і, крім того, з лікарем Романом Геровським, адвокатом Олексієм Геровським і інженером Георгієм Геровським в Чернівцях (Буковина), вони дійшли згоди обернути уніатських жителів держави, що живуть в Марамароші, Угорчі і Переї, в православну російську віру. Все це здійснювалося з метою приєднання зазначених територій до російської держави і підпорядкування їх скіпетру російського царя.

Керувалися вони частково міркуваннями матеріальної вигоди, частково ж любов'ю до православної російської віри, яка служить російській національній ідеї.

ВРЯТУЙТЕ КОЛИСКУ РОСІЙСЬКОГО НАРОДУ, з листа О. Геровського Й. Сталінові
Не дайте в образі найзахіднішої околиці Землі Російської. Захистіть її. Не допустіть, щоб наше маленьке російське плем'я, яке утрималося протягом тисячі років на південно-західних схилах Карпат, було стерте з лиця землі у момент найбільших перемог російської зброї. Врятуйте російський край, котрий російський учений (професор Ключевський) вважав колискою російського народу. Російська історія Вам цього ніколи не забуде.

НЕВДАЛИЙ ОНУК, з протоколу допиту судом А. Бродія

Прокурор:

– Скажіть, Бродій, яку роль в політиці Вашої партії зіграв відомий агент, друг Муссоліні й інших посіпак О. Геровський?

Бродій:

– Ким був Геровський, чи був він товаришем Муссоліні, я не знаю, знаю лише, що він був онуком нашого великого політика Добрянського.

Прокурор:

– Добрянський не винен, що у нього такий невдалий онук.

Бродій:

– Я Геровського знаю як людину, яка перебувала в Америці, а потім як друг наших карпаторуських братів був посланий сюди, і ми його шанували, як представника наших карпаторуських братів.

Прокурор:

– Я питаю, яку роль в політиці Вашої партії в другій половині 1938 року зіграв Геровський?

Бродій:

– Він прагнув знайти контакт з чехословацьким урядом... З його допомогою вдалося об'єднати всі партії в один блок... за винятком комуністичної. З цього вийшов уряд тодішньої Підкарпатської Русі.

В КАРПАТСЬКІЙ РУСІ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ, з нарису «Яскравий слід братів Геровський» на otechestvo.org.ua

Після прибуття на американський континент Олексій Геровський встановив контакт з міністерством закордонних справ США, вів з ним переговори про Підкарпатську Русь. Однак після Ялтинської конференції союзників переговори припинилися. Його повідомили, що американський уряд більше не цікавиться долею Підкарпатської Русі і йому було рекомендовано з усіх питань звертатися до радянського посольства у Вашингтоні.

Восени 1944 року він звертається до цього посольства з письмовим проханням надати йому візу для поїздки до Москви, де «я сподівався – писав Олексій Юліанович – знайти в міністерстві закордонних справ людей, не байдужих до долі карпаторуського народу».

У посольстві йому відповіли, що «Радянський Союз не цікавить доля Карпатської Русі, оскільки вона входить до складу Чехословацької Республіки і що радянський уряд не домагається чужих територій». Олексію Юліовичу було вказано, що «в Карпатській Русі живуть українці, а не росіяни і що він сам помилково називає себе «росіянином», оскільки насправді є «українцем».

ГЕРСЕВАНОВ Микола Борисович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Публіцист.

З дворянської родини. Батько, Герсеванов Б., – маршалок катеринославського дворянства.

Народився в 1809 р. в с. Миколаївка Новомосковського повіту Катеринославської губернії Російської імперії (нині – Новомосковський район Дніпропетровської області України).

Помер 4 (16) липня 1871 р. в с. Миколаївка Новомосковського повіту Катеринославської губернії Російської імперії (нині – Новомосковський район Дніпропетровської області України).

Похований на Катеринославському (Дніпропетровському) міському цвинтарі.

Навчався в одеському Рішельєвському ліцеї (1818-1820), закінчив академію Генерального штабу (1836).

З 1825 р. – на військовій службі. Брав участь у бойових діях на Кавказі (1844), в Угорщині (1849), в Кримській війні (1853-1856), активний оборонець Севастополя. Обіймав посаду полковника Генерального штабу, генерал-квартирмейстера військ в Криму (1854-1855).

Член Одеського товариства історії та старожитностей (1856).

Предводитель дворянства Новомосковського повіту Катеринославської губернії (1860-1866).

Кавалер російських орденів св. Володимира 4-го ступеня (1849), св. Ганни 2-го ступеня (1852), св. Володимира 3-го ступеня (1854), св. Георгія 4-го ступеня (1855), св. Станіслава 1-го ступеня (1858), австрійського ордена св. Леопольда (1849).

Нагороджений золотою шаблею з написом «За хоробрість» (1855).

Друкувався в газетах «Північна бджола», «Звістка», «Одеський вісник», журналах «Вітчизняні нотатки», «Син Вітчизни».

Як літератор дебютував в газеті «Додаток до «Володимирських губернських відомостей» заміткою «Спасо-Євфимієвський монастир в Суздалі» (1838).

Виступав на животрепетні теми, про що говорять самі назви доробків: «Петербург і Москва» (1839), «Про пиятику в Росії», в якій вперше на теренах імперії запропонував замінити горілку пивом (1842), «Військово-статистичне описання Таврійської губернії» (1849), «Які залізничні вигідніші Росії – кінні чи парові» (1856), «Декілька слів про нашу кавалерію» (1858), «Про народний характер євреїв» (1859), «По соціалізм редакційних комісій. Лист до голови їх генерала Ростовцева» (1860), «Зауваження щодо торгівельних відносин Сибіру й Росії». Наш земляк – автор книги «Декілька слів про дії руських військ в Криму в 1854-1855 рр.» (1867). Обнародування в ній відвертих помилок російської армії викликало хвилю обурення, в першу чергу, сановних осіб.

Ще більша хвиля ажіотажу піднялася після публікації книги «Гоголь перед судом звинувачувальної літератури» (1861), в якій один наш земляк відмовив другому в талановитості.

Серед друзів та близьких знайомих Г. – О. Меншиков, О. Строганов, В. Бекетов, Я. Ростовцев, В. Долгоруков та ін.

ГЕРСЕВАНОВ Михайло Миколайович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Інженер-гідротехнік. Автор першої капітальної праці з морського будівельного мистецтва на теренах Російської імперії; теоретично обґрунтував процеси взаємодії морських споруджень з навколишнім середовищем.

З поміщицької родини.

Народився 25 березня (6 квітня) 1830 р. в с. Нікополь Харківської губернії Російської імперії (нині – Барвінківський район Харківської області України).

Помер 16 (29) травня 1907 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Похований на Тихвінському цвинтарі.

Закінчив Петербурзьке головне інженерне училище (1851).

Служив в Інженерному корпусі (1851-1857), працював викладачем Петербурзького головного інженерного училища (1857-1907), консультантом будівельних робіт в Миколаївському, Одеському, Керченському, Кронштадтському портах (1862-1868), головним інспектором цивільних споруджень будівельно-шляхового комітету при Головному управлінні Кавказького намісника (1868-1883), директором Петербурзького інституту інженерів шляхів сполучення (1883-1907).

Лауреат Демидівської премії (1862).

Почесний член Петербурзької інженерної академії.

Один з організаторів Російського технічного товариства, його перший секретар (1866).

Засновник «Збірника Інституту інженерних шляхів сполучення».

Перу нашого земляка належать наступні доробки: «Лекції з морських споруджень» (1861-1862), «Кавказькі залізничні» (1874), «Нарис гідрографії Кавказького краю» (1886), «Курс портових споруджень» (1907).

Під його керівництвом прокладено понад тисячу кілометрів воєнно-стратегічних шосейних шляхів на Кавказі.

Зусиллями нашого земляка програми викладання в Петербурзькому інституті інженерів шляхів сполучення були приведені у відповідність із сучасним станом науки й інженерного мистецтва.

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Е. Тотлебен, М. Остроградський, Я. Гордеєнко, В.

Соболевський, Л. Ніколаї, І. Мушкетов, Д. Жаринцов, М. Анненков, В. Курдюмов, К. Михайлов, М. Соколов, О. Гадолін, М. Цігнер, С. Глазенап та ін.

ГЕССЕН Борис Михайлович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Філософ, фізик, історик науки. Фундатор соціальної історії науки на теренах Російської імперії і СРСР.

З родини службовця. Батько, Гессен М., – управляючий банком.

Народився 16 (28) серпня 1893 р. в м. Єлизаветград Херсонської губернії Російської імперії (нині – м. Кіровоград, адміністративний центр однойменної області України).

Розстріляний 20 грудня 1936 р. в катівнях внутрішньої Луб'янської в'язниці НКВС в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на Донському цвинтарі.

Закінчив Єлизаветградську гімназію (1913), навчався в Единбурзькому (1913-1914) і Петроградському (1914-1917) університетах, Петроградському політехнічному інституті (1914-1917), закінчив Інститут червоної професури (1924-1928). Працював в Реввійськраді (1919-1921), університеті ім. Свердлова (1921-1924), викладачем Інституту червоної професури (1928-1931), Московського державного університету (1931-1936). Член-кореспондент академії наук СРСР (1933). Посмертно виключений (1938). Поновлений (1957).

Перу нашого земляка належать наступні книги: «Основні ідеї теорії відносності» (1928), «До питання про проблему причинності у квантовій механіці» (1930), «Соціально-економічні корені механіки Ньютона» (1933).

Г. – автор новаторської доповіді на Міжнародному конгресі з історії науки й техніки в Лондоні, яка започаткувала новий напрямок – соціальну історію науки (1931).

Вченого заарештували, звинувативши в контрреволюційній терористичній діяльності і підготовці терористичного акту (1936). Менш ніж за чотири місяці засудили до страти. Вирок в той же день виконали.

Реабілітований Верховним судом СРСР (1956).

У статті «Соціально-політичний контекст доповіді Б. М. Гессена про Ньютона» Л. Грехем наголошує: «Чи варто доводити, що доповідь про І. Ньютона, зроблений радянським вченим Борисом Гессеном в 1931 р. на II Міжнародному конгресі з історії науки в Лондоні, є за масштабами свого впливу одним з найважливіших повідомлень, які хоч колись звучали в аудиторії істориків науки? ...Про те, що ця доповідь одержала «постійне місце проживання» в історії розвитку історії науки, говорить і той факт, що навіть в наші дні авторитетні журнали і довідкові видання в цій галузі продовжують її згадувати».

Серед друзів та близьких знайомих Г. – С. Вавилов, І. Тамм, М. Леонтович, Л. Мандельштам, С. Ритов, А. Іоффе, М. Рубінштейн, О. Максимов, Е. Кольман та ін.

ГІДЗЕНКО Юрій Павлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Льотчик-космонавт (83/329). У Космосі перебував 329 днів 22 години 47 хвилин 22 секунди. Поза межами човна – 3 години 35 хвилин.

З родини військового.

Народився 26 березня 1962 р. в смт. Єланець Єланецького району Миколаївської області СРСР (нині – Єланецький район Миколаївської області України).

Закінчив Харківське вище військове училище льотчиків ім. С. Грицевця (1979-1983), Московський державний університет геодезії і картографії (1994).

Перебував у розпорядженні командуючого ВПС Одеського військового округу (1983), служив льотчиком, старшим льотчиком Одеського військового округу (1983-1984), у загоні космонавтів (1987-2003), начальник управління Центру підготовки космонавтів ім. Ю. Гагаріна (2003-2004). Військовий льотчик 3 класу (1984).

Льотчик-космонавт РФ (1996).

Космонавт 1 класу (2002).

Офіцер-водолаз.

Герой Російської Федерації (1996).

Кавалер ордена «За військові заслуги» (2000).

Кавалер ордена «За заслуги перед Вітчизною» IV і III ступенів (2002; 2004).

Кавалер медалей NASA «За космічний політ» (2001) і «За видатні суспільні заслуги» (2003).

Володар диплому ім. Ю. Гагаріна (1999).

Здійснив три космічні польоти.

Під час першого на човні «Союз ТМ-22» (1995-1996) працював на орбітальному комплексі «Мир». Двічі виходив у відкритий Космос. Виконував завдання в розгерметизованому перехідному відсіку. Початок виконання програми «Євросвіт-95».

Під час другого на човні «Союз ТМ-31» (2000-2001) працював на Міжнародній космічній станції. Приземлявся на американському човні «Діскавері».

Під час третього на човні «Союз ТМ-34» (2002) працював на Міжнародній космічній станції.

Почесний громадянин м. Кишинів Республіки Молдова (2006).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – С. Авдєєв, Ш. Марк, П. Дуке, В. Шеперд, О. Вікторенко, Т. Райтер, Ю. Онуфрієнко, Р. Вітторі, Ю. Усачов, К. Камерон, П. Виноградов, Д. Росс, К. Хедфілд, С. Крикальов, В. Роберто та ін.

ГІЛЯРОВ Меркурій Сергійович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Біолог, ентомолог. Фундатор зоології ґрунту на теренах СРСР.

З викладацької родини. Батько, Гіляров С., – професор Київського університету св. Володимира.

Народився 22 лютого (6 березня) 1912 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 2 березня 1985 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на Новодівочому цвинтарі.

Закінчив біологічний факультет Київського державного університету ім. Т. Шевченка (1933).

Працював молодшим науковим працівником Всесоюзного НДІ цукрової промисловості (1933-1934), завідувачим лабораторією ентомології Української науково-дослідної станції Всесоюзного НДІ каучуку і каучуконосів (1934-1936), старшим науковим співробітником (1936-1937), завідувачим відділом (1937-1944) Всесоюзного НДІ каучуку і каучуконосів, старшим науковим співробітником (1946-1956), завідувачим лабораторією (1956-1985) Інституту еволюційної морфології і екології тварин АН СРСР (з 1955),

Член-кореспондент академії наук СРСР (1966).

Академік академії наук СРСР (1974).

Член Німецької академії природодослідників «Леопольдіна» (1973).

Член-радикал Ентомологічного товариства Швеції (1972).

Член-покровитель французького Товариства ім. Ж. А. Фабра (1974).

Почесний член Московського товариства дослідників природи (1975), а також двадцяти зарубіжних наукових товариств.

Віце-президент Міжнародного союзу біологічних наук (1960).

Віце-президент Постійного комітету Міжнародного ентомологічного конгресу (1967).

Голова Національного комітету радянських біологів (1959).

Президент Російського ентомологічного товариства (1972–1985).

Тричі лауреат Державної премії СРСР (1951; 1967; 1980).

Лауреат премій ім. А. Сєверцева (1947) й Московського товариства дослідників природи (1970).

Кавалер медалей ім. Філіпа Сильвестрі (1965), ім. Г. Краатца (1966), «За досягнення в області ентомофауністики» (1975), Зоологічного товариства Франція (1976), Німецької академії натуралістів «Леопольдіна» (1977), «За заслуги перед наукою і людством» (1977), імені І. Мечникова (1978), ім. В. Докучаєва (1983).

Друкувався в журналах «Ґрунтознавство», «Журнал загальної біології», «Зоологічний журнал», «Pedobiologia», «Revue d'Ecologie et de Biologie du Sol», «Beitrag zur Entomologie», «Entomologia generalis», «Evolutionary Theory», «Bulletin de la Societe entomologique de France», «Annals of Entomology».

Перу нашого земляка належать наступні доробки: «Короткий посібник з боротьби з найголовнішими шкідниками кок-сагізу» (1943), «Особливості ґрунту як середовища заселення і його значення в еволюції комах» (1949), «Визначник личинок, що живуть у ґрунті, комах» (1964), «Зоологічний метод діагностики ґрунтів» (1965), «Закономірності пристосувань членистоногих до життя на суші» (1970), «Життя в ґрунті» (1985).

Всього на рахунок Г. понад 500 наукових праць.

Основні з них торкаються розробки заходів боротьби з ґрунтовими шкідниками, ролі тварин у ґрунтоутворенні, еволюції комах і інших членистоногих, закономірностей природного добору, зоологічних методів діагностики ґрунтів, біогеоценології.

Під його керівництвом і за безпосередньою активною участю проведені десятки експедицій до всіх регіонів СРСР, зібраний і оброблений колосальний матеріал з ґрунтових безхребетних, на основі якого опубліковано фундаментальний, довідник-визначник личинок, що живуть у ґрунті, комах, який не має аналогів у світовій літературі (1964).

На приміщенні Інституту проблем екології і еволюції Російської академії наук встановлено меморіальну дошку Г.

На честь 90-річчя з дня народження нашого земляка в м. Сиктивкар (РФ) відбулася міжнародна конференція «Біогеографія ґрунтів» (2002).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – І. Рапопорт, Д. Криволуцький, Г. Бей-Бієнко, І. Шмальгаузен та ін.

ГІНЗБУРГ Олександр Аркадійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Актор, поет, бард, драматург. Псевдонім – О. Галич

З родини службовця. Батько, Гінзбург А., – економіст.

Народився 19 жовтня 1918 р. в м. Катеринослав Катеринославської губернії (нині – м.

Дніпропетровськ, адміністративний центр однойменної області України).

Загинув від враження електричним струмом 15 грудня 1977 р. в м. Париж (Франція). Похований на цвинтарі Сент-Женев'єв де Буа.

Навчався в оперно-драматичній студії К. С. Станіславського (1935-1939), театрі-студії О. Арбузова і В. Плучека (1939-1941).

Був співробітником Грозненського (1941), Ташкентського (1942) драматичних театрів, ведучим радіостанції «Свобода» (1975-1977),

Член Спілки письменників СРСР (1955).

Член Спілки кінематографістів СРСР (1958).

З обох спілок за антирадянську діяльність виключений (відповідно – 1971; 1972).

Поновлено членство в Спілках письменників СРСР і кінематографістів СРСР (1988).

Як драматург дебютував у якості співавтора спектаклю «Місто на сході сонця» (1940).

Потім настала черга ще двох десятків п'єс та кіносценаріїв. Серед найвідоміших – «За годину до світанку», «Вірні друзі», «Хлопчик з Неаполя», «Вас викликає Таймир», «Матроська тиша», «Дайте книгу скарг», «Третя молодість», «Та, що біжить хвилями», «На семи вітрах», «Державний злочинець».

Зняв документальний фільм «Втікачі ХХ століття» (1976).

Як бард дебютував піснею «Леночка» (1959).

Потім настала черга наступних поетичних доробків: «Хмари» (1961), «Про малярів, грубника і теорію відносності», «Закон природи», «Червоний трикутник» (усі – 1962), «Петербурзький романс» (1968).

Перу Г. також належать «Пісні про щастя», «Досвід ностальгії», «Запитуйте, хлопчики».

З владою наш земляк порозуміння не знаходив.

Московському театрові «Сучасник», заборонили показувати п'єсу «Матроська тиша» на тій підставі, що автор викривив роль євреїв у Великій вітчизняній війні (епізод Г. потім змалює у повісті «Генеральна репетиція»).

Заборонили давати публічні концерти, випускати платівки. Його не друкували.

Зрештою постановою Головліту з узгодженням з ЦК КПРС усі його ранні друковані твори були заборонені в СРСР (22 жовтня 1974).

Емігрувавши (1974), Г. спочатку мешкав в Норвегії, потім – Німеччині і Франції.

У Москві встановлена меморіальна дошка Г. (2002).

Московське видавництво «Книга» видрукувало збірку віршів нашого земляка.

У театрі «Ермітаж» поставлено п'єсу ««Галич, 18 історій для друзів за мотивами його пісень».

Фірма «Мелодія» випустила диск з піснями А. Галича «Коли я повернуся» і подвійний альбом «Олександр Галич».

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Б. Голубовський, І. Глазунов, Ю. Нагибін, В. Максимов, П. Павленко, М. Светлов, Г. Мунблін, О. Мень, К. Ісаєв, В. Бетакі, В. Шаламов, С. Міхоелс та ін.

ГІРС Микола Карлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Державний діяч, мемуарист.

З родини службовця. Батько, Гірс К.-Ф., – поштмейстер м. Радзивилів.

Народився 9 (21) травня 1820 р. в м. Радзивилів Кременецького повіту Волинської губернії Російської імперії (нині – районний центр Рівненської області України).

Помер 14(26) січня 1895 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив Царськосільський ліцей (1830-1838).

Був молодшим помічником керівника Азіатського департаменту (1838-1841), молодшим

помічником столоначальника (1841) міністерства закордонних справ Росії, молодшим драгоманом при консульстві в Яссах (1841-1848), дипломатичним чиновником при командуванні військ в

Трансільванії (1848-1850), секретарем місії в Константинополі (1850-1851), директором канцелярії повноважного комісара в князівствах Молдавії й Валахії (1851-1856), генеральним консулом у Єгипті (1856-1858) і Молдавії та Валахії (1858-1863), надзвичайним посланником у ранзі повноважного міністра в Тегерані (1863-1869) і Швейцарії (1869-1872), при дворі короля Шведського й Норвезького (1872-1875), керуючим Азіатським департаментом (1875-1882), міністром закордонних справ Росії (1882-1895).

Кавалер російських орденів св. Володимира I ступеня і Олександра Невського, китайського ордена Дракона 1-го ступеня, датського ордена Слона, прусського ордена Чорного Орла.

Переконаний монархіст.

Вважався помірним і обережним політиком, прихильником пронимецької орієнтації. Проте він розумів небезпеку надмірного посилення блоку центральноєвропейських держав і писав послові в Берліні, що союз з Австрією робить Німеччину «в деякому роді солідарною з непримиренним антагонізмом між нами й Австрією на Сході» і «створює в центрі Європи колосальну силу, яка важко тисне на сусідні держави».

Завданням зовнішньої політики Російської імперії вважав забезпечення країні мирного переведення подиху для відновлення фінансової рівноваги, завершення реорганізації армії й гарантії безпеки західних кордонів імперії.

Серед друзів та близьких знайомих Г. – О. Пушкін, О. Горчаков, А. Чарторийський, Олександр III, М. Стурдза, С. Сазонов, Д. Мілютин, М. Муравйов та ін.

ГЛІЕР Рейнгольд Моріцевич

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Композитор, диригент, педагог.

З міщанської родини. Батько, Глієр М. – майстер з виготовлення музичних інструментів.

Народився 30 грудня 1874 р. (11 січня 1875 р.) в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 23 червня 1956 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на Новодівочому цвинтарі.

Закінчив Київську музичну школу (1894), Московську консерваторію (1894-1900), стажувався в Німеччині (1906-1908).

Працював викладачем Московської музичної школи Гнесіних (1900-1913), викладачем (1913-1914), директором (1914-1920) Київської консерваторії, викладачем Московської консерваторії (1920-1941).

Народний артист Азербайджанської РСР (1934).

Народний артист РРФСР (1935).

Народний артист Узбецької РСР (1937).

Народний артист СРСР (1938).

Тричі лауреат Державної премії СРСР (1946; 1948; 1950).

Твори нашого земляка вирізняють широкий і виразний мелодійний розспів, стрункість форм, витонченість гармоній, жанрове різноманіття, емоційна врівноваженість.

Як композитор дебютував Струнним октетом на концерті Імператорського російського музичного товариства (1900).

Г. – автор опер, серед яких «Шахсенем» (1927), «Лейлі і Меджнун» (1940), «Гюльсара» (1949); низки балетів, серед яких «Хрізіс» (1912), «Запорожці» (1921), «Клеопатра» (1926), «Червоний мак» (1927), «Комедіанти» (1931), «Мідний вершник» (1949), «Тарас Бульба» (1951-1952); низки симфоній, серед яких «Наслідкування Ісезекіїлі» (1918), «Заповіт» (1939); концертів з оркестром: для арфи (1938), голосу (1943), віолончелі (1947), валторни (1951); низки камерно-інструментальних і вокальних циклів та окремих п'єс.

Написав музику до драматичних вистав «Іван Гус», «Гайдамаки», містерії «Великий Льох».

Наш земляк оркестрування опери «Наталка Полтавка», «Чорноморці», драматичні картини К. Стеценка «Гайдамаки».

Ім'я Г. носять Київське державне вище музичне училище, Ташкентська (Узбекистан) і Московська (РФ) музичні школи.

Його барельєф прикрашає приміщення Київського державного вищого музичного училища (2004).

З нагоди 130-ліття з дня народження нашого земляка в Київській філармонії відбувся урочистий концерт солістів і музичних колективів Київського державного вищого музичного училища ім. Р. М. Глієра, на якому були присутні онука і правнук ювіляра (2004).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Б. Лятошинський, Л. Ревуцький, С. Танєєв, О. Давиденко, С. Прокоф'єв, А. Хачатурян, М. Іпполітов-Іванов, Л. Кніппер, А. Арєнський, Ф. Вітачек, В. Виноградов, І. Гржімалі, А. Олександров, Г. Конюс, О. Фрід, М. М'яковський, Т. Садиков та ін.

ГЛІКМАН Віктор Якович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, критик, журналіст. Псевдоніми – Ірецький, В. Я.

З лікарської родини.

Народився 1 (13) вересня 1882 р. в м. Харків Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 16 листопада 1936 р. в м. Берлін (Німеччина).

Навчався в Білостоцькому реальному училищі (1893-1901), агрономічному відділі Київського політехнічного інституту (1901-1905), юридичному факультету Петербурзького університету (1906-1908).

Працював завідувачем бібліотеки петроградського Будинку літераторів.

Голова Всеросійської спілки письменників (1921).

Лауреат Гоголівської премії (1910).

Друкувався в газетах «Мова», «Сьогодні», «Ілюстрований тиждень», журналах «Вісник Європи», «Нове життя», «Сонце Росії», «Сучасний світ», «Літопис Будинку літераторів», «Хвилі», «Лелітки», «Вісник літератури», «Літопис».

Наш земляк – автор оповідань «Чекання» (1906), «Мамонт» (1908), «Книга без закінчення» (1912), «Мандрівник», «Небезпечний шлях» (обидва – 1914), «Біла ніч», «Критика» (обидва – 1915), «Мистецтво писати» (1916), «Гравюри» (1921), «Морський протяг» (1923), «Підступність і кохання» (1936), «Вона» (1937), п'єс «Розмова п. Нансеновського з п. Радянським» (1921), «Що може людина» (1931), «Чайки» (1933), а також романів «Крадій вогню» (1925), «Спадкоємці» (1928), «Холодне вугілля» (1930), «Бранець» (1931).

Його перу належать книги «Марність» (1915), «Охранка», «Романови» (обидві – 1925).

Наш земляк зазнав більшовицьких репресій. Заарештований і незабаром звільнений. У відповідності до постанови петроградського губернського відділу ГПУ висланий за межі країни (1922). Відбув на борту пароплава «Прусія», більше відомого в історії як «пароплав філософів». За рішенням Нансеновського комітету, як політичному біженцю письменнику надано право мешкати в Берліні без визначеного терміну (1933).

Г. став головним героєм роману Д. Бикова «Орфографія» (2003).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – В. Немирович-Данченко, М. Алданов, І. Демидов, М. Гумільов, В. Набоков, С. Горний, М. Хмара, В. Ходасевич, І. Еренбург, М. Кузьмін, Н. Берберова, М. Субейро, Р. Ролан, Ю. Айхенвальд, С. Кречетов, Н. Грушко, В. Шкловський, М. Осоргін, П. Пільський та ін.

ГЛОБА Андрій Павлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет, драматург, перекладач.

З міщанської родини.

Народився в 1888 р. в м. Ромни Полтавської губернії Російської імперії (нині – районний центр Сумської області України).

Помер в 1964 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ).

Друкувався в альманасі «Радянська драматургія», в колективній збірці «Весняний салон поетів», в якій брав участь і С. Єсенін (1919).

Як літератор дебютував віршем (1915).

Потім настала черга збірок поезій «Драматичні сцени» (1916), «Пісеньки» (1921), «Човни здалеку», поеми «Уот Тайлер» (обидві – 1922); п'єс «День смерті Марата» (1920), «Кохання, бакалавр і підмайстер шевського цеху», «Фамарь» (обидві – 1923), «Вінчання Хьюга» (1924), «Розіта» (1926), «Петро-Петро» (1929), «Місто Глупов», «Джім і Долар» (обидві – 1932), «Пушкін» (1937), «Російська дорога» (1958).

Перу нашого земляка також належить книги «П'єси» (1922), «Пушкін» (1937), «Казки дня і ночі» (1976).

Г. – автор казки «Стрілець Федот і король Далмат (Шах королеві і мат): Цікава, заради сміху і потіхи вистава, з чарівними перетвореннями, з жартами і примовками, прислів'ями в особах, з

бувальщиною в небилицях, з музикою, барабаним боєм, гарматною стріляниною, несусвітним гармидером».

Переклав «Шотландську застільну» Л. Бетховена, «Пролиту чашу» Ван Ші-фу, низку творів І.-В. Гете, К. Бельмана.

Ось що згадує про нашого земляка С. Образцов: «Сперанський чудово грає (у п'єсі А. Глоби «Джим і Долар» – **авт.**) негренья Джіма. Зворушливо, щиро, одночасно і по-ляльковому, без «психологізмів», і за Станіславським – все по правді. Всьому вірю. А Михайлов просто дивно грає Долара. Долар – це собака, друг Джіма. Слів немає. Лише гавкати може, підвивати – коли тужливо, скавучати – коли весело. Підіймати нашорошено вуха. Ось і все. Що означає все? Виявляється, це дуже багато. Діти і сміються, і радіють, і плачуть разом з Джімом. ...Ми грали його чотири роки поспіль, показавши п'ятсот дев'ятнадцять разів, і яким би чином я зараз не ставився до помилок, допущених театром в цій постановці, я не маю права ...лаяти її. Це було б несправедливим і нечесним по відношенню до спектаклю, який **ЗАТВЕРДИВ ЗА НАМИ ПРАВО НАЗИВАТИСЯ ТЕАТРОМ**».

Серед друзів та близьких знайомих Г. – В. Маас, Є. Нікітіна, В. Полонський, М. Соломонов, В. Лідін, М. Юдіна, В. Кочетов, І. Грінберг, М. Ульянов, К. Чуковський, С. Образцов, І. Матусевич, Т. Александрова, Ю. Айхенвальд, М. Ашукін, К. Ліпскеров, А. Бєлий, В. Якут та ін.

ГЛУШКО Валентин Петрович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Конструктор. Винахідник першого в світові електротермічного ракетного двигуна.

З родини службовців.

Народився 20 серпня (2 вересня) 1908 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 10 січня 1989 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на Новодівочому цвинтарі, хоча заповідав розвіяти його прах на Місяці або Марсі.

Закінчив реальне училище ім. Св. Павла, фізико-математичний факультет Ленінградського університету (1925-1929).

Працював у газодинамічній лабораторії Військово-науково-дослідницького комітету при Реввійськраді СРСР (1929-1933), Реактивному науково-дослідному інституті (1933-1938), керівником дослідницько-конструкторського бюро № 456 (1947-1974), генеральним конструктором науково-виробничого об'єднання «Енергія» (1974-1989).

Академік академії наук СРСР (1958), дійсний член Міжнародної академії астронавтики (1976).

Лауреат Ленінської (1957) і двох Державних премій (1967; 1984).

Кавалер Золотої медалі ім. К. Ціолковського АН СРСР (1958), диплома ім. Поля Тіссандьє (1967), двох Золотих зірок Героя Соціалістичної Праці (1956; 1961), ордена Трудового Червоного Прапора (1945), п'ятих орденів Леніна (1956, 1958, 1961, 1968, 1978), ордена Жовтневої Революції (1971), шістьох медалей.

Як літератор дебютував статтею «Завоювання Землею Місяця» (1924).

Потім настала черга наступних доробків: «Проблема експлуатації планет» (1924), «Ракети, їхній устрій і застосування» (1935), «Рідке паливо для реактивних двигунів» (1936), «Ракетна техніка» (1937), «Джерела енергії і їхнє використання в ракетній техніці» (1949), «Ракетні двигуни ГДЛ-ОКБ» (1975), «Шлях у ракетній техніці 1924-1946, вибрані праці» (1977), «Розвиток ракетобудування і космонавтики в СРСР» (1972).

Всього перу Г. належить понад 250 наукових і науково-популярних публікацій.

Наш земляк також був головним редактором енциклопедії «Космонавтика» та десяти томного «Довідника з термодинамічних і теплофізичних властивостей речовин».

Г. – конструктор першого в світі електротермічного ракетного двигуна (1929-1933), перших радянських рідинного ракетного двигуна (1930-1931). Ними комплектувалися всі без виключення космічні ракети-носії СРСР і багато бойових ракет далекого радіусу дії впродовж майже трьох десятиліть (1949-1976). Він також – генеральний конструктор багаторазового ракетно-космічного комплексу «Енергія» – «Буран».

Двигуни, створені в КБ В. П. Глушко, були встановлені на першій міжконтинентальній ракеті Р-7 (1957 р.), на ракетах-носіях, які виводили на орбіту штучні супутники Землі і Місяці, на автоматичних станціях, котрі досліджували Місяць, Венеру, Марс, доставили з Місяця зразки ґрунту.

Всього під керівництвом і за безпосередньою участю Г. було створено понад 50 модифікацій двигунів, більшість з яких не мала аналогів у світі.

На жаль, не оминув нашого земляка коток репресій НКВС. Його заарештували за ст. 58-7-П, звинувативши в «шкідницькій діяльності в ракетній техніці» (1938) і засудили до 8 років таборів (1939). Абсурдний процес став можливим завдяки доносам п.п. Душкіна, Костикова, Панькіна, Тихонравова, Юкова.

Покарання відбував в катівнях Бутирської в'язниці, дослідно-конструкторських бюро особливого режиму міст Тушино і Казань, продовжуючи працювати над створенням реактивних прискорювачів. За досягнуті успіхи Г. і його помічників достроково звільнили (1944), знявши – який цинізм! – сфабриковану судимість.

Власну доньку вперше побачив на тюремному побаченні.

За відсутністю складу злочину реабілітований (1955).

Міжнародна академія духовної єдності народів світу (при ЮНЕСКО) заснувало Міжнародну премію ім. академіка В. П. Глушко «За популяризацію науки у вітчизняній та зарубіжній літературі» (2005).

Почесний громадянин міст Одеса, Калуга, Еліста (всього – 8).

Бронзовий бюст Г. встановлено на Приморському бульварі в м. Одеса (у 2008 р. перенесено на околицю міста), а меморіальні дошки – в містах Одеса (Україна) і Казань (РФ).

Його ім'я присвоєно надпотужному російському науково-виробничому об'єднанню «Енергомаш».

У відповідності до рішення XXII-ої Генеральної Асамблеї Міжнародного астрономічного союзу ім'я Г. присвоєно кратеру на Місяці (1994), а також астероїду №6357.

Пам'яті видатного вченого автори В. Шевченко і В. Чикмачов присвятили книгу «Місячна база – проект XXI століття» (1989).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – К. Ціолковський, С. Корольов, Ю. Гагарін, В. Уткін, П. Попович, М. Тихомиров, В. Шевченко, К. Керімов, Б. Петропавловський, І. Клейменов, В.

Пономарьова, Г. Лангемак, Б. Литвинов, В. Терешкова, Г. Титов, Я. Зельдович, Т. Кузнецова та ін.

ГНІДИЧ Микола Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет. Автор першої в світі оди карельською мовою; автор першого перекладу «Іліади» Гомера російською мовою.

З дворянської родини, витоки якої – в козацькому роді Гнідьонк.

Народився 2 (13) лютого 1784 р. в м. Полтава Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 3 (15) лютого 1833 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Похований в Олександрівській лаврі На пам'ятнику викарбувано напис: «Гнідичу, який збагатив російську словесність перекладом Оміра. Слова з вуст його віщих солодші меду лилися».

Навчався в Полтавській духовній семінарії, Харківському колегіумі (1795-1800), благородному пансіоні при Московському університеті, Московському університеті (1800-1802).

Працював писарчуком Департаменту народної освіти (1803-1817), помічником бібліотекаря імператорської Публічної бібліотеки (1811-1826), письмоводителем Державної канцелярії (1814-1827), бібліотекарем імператорської Публічної бібліотеки (1826-1830).

Член-кореспондент Петербурзької академії наук (1826).

Друкувався в журналах «Північний вісник», «Читання в «Розмові любителів російського слова», «Квітник», «Любитель словесності», «Драматичний вісник», «Син Вітчизни».

Як літератор дебютував перекладом трагедій Ж. Дюсіса (1802).

Потім були збірник п'єс, віршів та статей «Плоди усамітнення», повість «Моріц, або жертва помсти» (обидві – 1802), книга перекладів Шіллера, готичний роман (обидві – 1803), елегія «Гуртожиток» (1804), поема «Народження Гомера» (1817), ідилія «Рибалки» (1822), цикл «Простонародні пісні сучасних греків» (1825), «вірші М. Гнідича» (1832). Багато перекладає В. Шекспіра, Вольтера, Ж. Расіна, Феокріта.

Українською мовою Г. написав драматичні сцени з народного життя.

Щасливим в особистому житті Г. не був. Ще в дитинстві він перехворів віспою, яка не тільки залишила у спадок «подзьобане» обличчя, а й позбавила правого ока. Мабуть, саме тому поет все своє коротке життя залишався парубком. Не сприяло душевному спокою і факт страти та заслання близьких людей – К. Рилєєва, Ф. Глинки, М. Муравйов, О. Юшневського. Рано померла його

кохана сестра (1819), а також племінниця (1825). Сам Г. перехворів тяжкою грудною хворобою (1825). Помер поет від грипу.

Серед друзів та близьких знайомих Г. – О. Юшневський, В. Капніст, К. Батюшков, Г. Державін, В. Жуковський, К. Рилєєв, О. Пушкін, Є. Баратинський, Д. Дашков, О. Радищев, Д. Язиков, І. Крилов та ін.

ГОГОЛЬ Микола Васильович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник.

З поміщицької родини.

Народився 20 березня (1 квітня) 1809 р. в м. Великі Сорочинці Миргородського повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – Миргородський район Полтавської області України).

Помер 21 лютого (4 березня) 1852 р. в м. Москва Російської імперії (нині – столиця РФ).

Похований в Свято-Даниловому монастирі. Камінь-голгофу, увінчану бронзовим хрестом, прикрашали слова пророка Єремії: «Гірким моїм словом посміюся».

Пізніше прах перенесли на Новодівочий цвинтар (1931). Встановили і новий пам'ятник, на якому викарбували: «Великому російському письменнику Миколі Васильовичу Гоголю від Радянського уряду».

До 200-річчя з дня народження Г. первісний надгробок відновили (2009).

Навчався в Полтавському повітовому училищі (1918-1919), брав приватні уроки (1820-1821), закінчив ніжинську гімназію вищих наук (1821-1828),

Працював чиновником департаменту державного господарства та публічних приміщень Міністерства внутрішніх справ (1829-1830), писцем, помічником столоначальника в департаменті наділів (1830-1831), викладачем Патріотичного інституту (1831-1835), ад'юнкт-професором Санкт-Петербурзького університету (1834-1835),

Друкувався в журналах «Сучасник», «Північний архів», «Москвитянин», «Син Вітчизни», «Вітчизняні нотатки», «Північні квіти».

Як літератор дебютував ідилією в картинах «Ганц Кюхельгартен» (написана в 1827 р.).

Потім настала черга повісті «Бісаврюк, або Вечір напередодні Івана Купала» (1830), «Глава з історичного роману», «Вчитель. З малоросійської повісті: Жахливий кабан», «Жінка» (всі – 1831), «Вечори на хуторі поблизу Диканьки» (1831-1832), «Арабески», «Миргород» (обидві – 1835), «Ніс», «Ревізор», «Коляска» (усі – 1836), «Тарас Бульба» (1842).

Проте найбільше Г. прославили «Пригоди Чичикова, або Мертві душі» (т. 1, 1842).

Перше чотиритомне зібрання «Твори Миколи Гоголя» вийшло 1843 р.

Відомий публіцист, сучасник М. Гоголя, Ю. Самарін написав: «Так, ми можемо назвати себе щасливими, що народилися сучасниками Гоголя. Такі люди народжуються не роками, а сторіччями».

Безсмертні твори нашого земляка видрукувані 62 мовами світу загальними накладом понад 150 млн. примірників.

Г. протягом усього життя збирав український фольклор, вивчав історію своєї батьківщини, бо бачив Україну виключно як «ковчег слов'янської народності».

Поза творчістю нашого земляка важко назвати талантистим. Невдалою виявилася його спроба стати драматичним актором, не взяли Г. і на роботу в Київський університет, куди він бажав потрапити. Він так і став власником своєї домівки: ніби Летючий голландець, міняв дах над головою кожні три-чотири місяці. На єдину за життя пропозицію одружитися п. Вільгорська письменнику відмовила. За «Ревізора» та «Мертві душі» Г. звинуватили в наклепництві на Росію.

Його тричі спіткали напади тяжкої нервової хвороби (1840, 1845, 1852). А ще наш видатний земляк – рекордсмен в знищенні власних творів: він спалив уже видану книгу «Ганц Кюхельгартен» (1829), готову до друку драму з запорізької історії «За вибритий вус» (1840) та двічі не автентичні рукописи другого тому «Мертвих душ» (1845 та 1852). На останній крок письменника буцімто підштовхнув близький знайомий ржевський протоієрей Матвій.

За мотивами повісті «Ніс» композитор Д. Шостакович поставив оперу.

В США при Ілінойському університеті засновано Гоголівське товариство, яке видає «Гоголівський бюлетень» (1985).

Ім'я письменника присвоєно Московським драматичному театрові, бульварові і вулиці, двом бібліотекам, школі. Вулиці Гоголя існують чи не в кожному навіть маленькому містечку колишнього СРСР.

До 200-річчя Г. національний банк України випустив пам'ятну срібну монету номіналом 5 гривень, у полтавському сквері розмістили персонажів його творів – Солохи, Носа, Тараса Бульби, Панни, Вакули, а у Москві відкрили меморіальний музей і наукову бібліотеку його імені (2009). Серед друзів та близьких знайомих Г. – О. Пушкін, М. Лермонтов, В. Жуковський, О. Толстой, А. Міцкевич, М. Прокопович, П. Плетньов, М. Некрасов, А. Дельвіг, П. Анненков, І. Гончаров, М. Загоскін, В. Белінський, М. Погодін, Д. Григорович, В. Одоєвський, М. Щепкін, М. Максимович, С. Аксаков, М. Язиков, І. Тургенєв та ін.

ГОЛДОВСЬКИЙ Овсій Михайлович

Національний статус, що склався у світі: радянсько-російський.

Учений, винахідник.

З міщанської родини. Батько, Голдовський М., – власник годинникової майстерні; донька, Голдовська М., – телекінодокументаліст; онук, Лівнєв С., – сценарист.

Народився 7 (20) січня 1903 р. к м. Нікополі Катеринославського повіту Катеринославської губернії Російської імперії (нині – районний центр Дніпропетровської області України).

Помер 27 листопада 1971 р. в м. Москві СРСР (нині – столиця РФ).

Закінчив Московський енергетичний інститут (1924).

Був викладачем Державного технікуму кінематографії (1924-1930), головним інженером кінофабрики «Союзкіно» (1930-1932), викладачем Всесоюзного державного інституту кінематографії (з 1930), науковим співробітником Всесоюзного науково-дослідного кінофотоінституту (з 1932), головним інженером Комітету у справах кінематографії при РНК СРСР (з 1937).

Почесний член Міжнародної спілки технічних асоціацій кінематографії

Заслужений діяч науки і техніки РРФСР (1947).

Перший лауреат міжнародної премії «Інтеркамера» (1969).

Спеціалізувався з проблем систем широкоекранного кінематографа, триплівкового панорамного кінематографа, широкоформатної кіноапаратури для зйомок і демонстрації фільмів на 70-мм кіноплівці, проектування залів для кінотеатрів.

Г. – автор книг «Світлотехніка кінозйомки» «Синхронізація в звуковому кіно і телевізії» (1933), (1944), «Проблеми кінопроекції» (1955), «Проблеми панорамного та широкоекранного кінематографа» (1958), «Принципи широкоформатного кінематографа» (1962), «Основи кінотехніки» (1965), «Нариси історії кінопроекційної техніки» (1969) «Кінопроекція в запитаннях і відповідях» (1971).

Всього перу нашого земляка належить 75 книг і близько 200 наукових статей.

Життю і творчості нашого земляка присвячена документальна стрічка «Моснаукфільму» (1963).

Міжнародна спілка технічних асоціацій кінематографії заснувала премію імені Г. за найвидатніше досягнення року в галузі кінотехніки (1974).

Будинок, в якому народився і виріс Г., зберігся, однак меморіальну дошку з нього поцупили.

Серед друзів та близьких знайомих Г. – С. Ейзенштейн, К. Чібісов, Л. Люм'єр та ін.

ГОЛЕНІВСЬКИЙ Іван Кіндратович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет, перекладач, співак.

З шляхтянської родини.

Народився в 1723 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер після 1786 р.

Навчався в Києво-Могилянській академії.

Мав чудовий голос і граф Розумовський забрав талановитого земляка в Петербург в придворну капелу (1744). Проте в столиці варягу не подобалося, і він регулярно (1764, двічі – 1769, 1771 рр.) прохав про повернення в Україну. Врешті-решт, залишаючи Г. уставничим придворного хору, його призначили перекладачем в Псковську губернську канцелярію (1770). «Імператорську ласку» наш земляк пізніше пояснив так: «Не міг я з-за свого іноземства... отримати авантажні місця».

Служив Г. перекладачем в Курській губернській канцелярії (1779-1785), суддею Тульської нижньої розправи (з 1785).

Друкувався в журналах «Щомісячні твори», «Трутен».

Як літератор дебютував одою (1745).

До наших днів дійшли також твори, присвячені графу Розумовському (1751), Єлизаветі Петрівні (1751, 1754, 1762), Катерині II (1762, 1772), великому князю Павлу Петровичу (1765). В архівах зберігся позитивний відгук на одну із публікацій М. Ломоносова.

Знайшли своїх читачів «Зібрання творів с перекладами» (1777), книга «Подарунок суспільству» (1779), в яку ввійшли переклади псалмів, епітафії у віршах та прозі, духовні надписи.

В деяких доробках наш земляк піднімав тему «бідувань українців та білорусів». Мабуть, саме за «власну думку», незважаючи на те, що він поховав дружину і страждав хворобою очей, Г. відправили у відставку без винагороди.

Г. перекладав з польської та латинської мов.

В Україні випущена книга нашої землячки українською мовою «На краю степу Свята Янка-княжна. Повісті для юнацтва» (2006).

Серед друзів та близьких знайомих Г. –

ГОЛІНКІН Мордехай

Національний статус, що склався у світі: ізраїльський.

Диригент, хормейстер, режисер. Фундатор національної ізраїльської опери (1923).

З міщанської родини. Батько помер до народження сина.

Народився в 1875 р. в с. Ізлучисте Хортицького повіту Херсонської губернії Російської імперії (нині – Софіївський район Дніпропетровської області України).

Помер 4 грудня 1963 р. в м. Рішон Лізіон (Ізраїль). Похований на місцевому цвинтарі. На надгробку івритом написано: «Мордехай Голінкін, син Мордехая. Засновник і диригент ізраїльської опери. Помер 4 кisleва 5724 року у віці 88 років. Та буде благословенна пам'ять його».

Закінчив Варшавську консерваторію (1890-1896).

Працював хормейстером Ростовського, диригентом Пермського, хормейстером Рязанського оперних театрів, диригентом оперного театру Петербурзького Народного Будинку, другим диригентом Петроградського Маріїнського театру.

Постановник спектаклів «Мавка» О. Даргомижського, «Травіата», «Ріголетто», «Аїда» (усі – Д. Верді), «Гугеноти» Д. Мейєрбера, «Кармен» Ж. Бізе, «Жидівка» Ж. Халеві.

Фундатор інструментального квінтету «Зібра», з яким давав концерти єврейської музики по всій Росії (1917).

У своїй розвідці «Шаляпін співає «Атікву» дослідник Б. Хандрос зазначає: «Голінкін вирішив звернутися до самого Шаляпіна з проханням виступити.... Метр, коли його просили виступити на якомусь добродійному вечорі, як правило, відмовлявся: «Безкоштовно лише кішки співають».

Проте для Голінкіна і майбутнього палестинського театру він зробив виняток. Великий зал Народного Будинку Петрограду напхот напханий. Квитки на всі 2500 місць розпродані за підвищеними цінами. Розхапали і додаткові. Люди стояли в проходах партеру. Ось на сцену вийшов величезного зросту чоловік в чорному фракі, зробив легкий уклін публіці, дав знак акомпаніаторові, і зазвучала велична мелодія».

Перу Г. належить книга «Храм мистецтва» (1927).

Ім'ям нашого земляка названа одна з вулиць м. Рішон Лізіон (Ізраїль).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Х. Бялік, М. Дізенгоф, В. Валентинов, Ф. Варбург, Л. Собінов, Я. Хейфец, А. Друянов, М. Лаврі, Д. Сінгер, А. Ейнштейн, Х. Вейцман, Ф. Шаляпін, І. Равребе, М. Боголюбов та ін.

ГОЛЩИНА (ДУХОВСЬКА) Варвара Федорівна

Національний статус, що склався у світі: російський.

Мемуаристка.

З поміщицької родини.

Народилася 22 січня (3 лютого) 1854 р. в м. Харків Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Померла не раніше 1913 р. Точна дата і місце не встановлені.

Отримала домашню освіту.

Друкувалася в журналі «Російський вісник».

Наша землячка – автор книг «З щоденника росіянки в Ерзерумі в 1878 р.» (1878), «З моїх спогадів» (1900), «Туркестанські спогади» (1912).

Видрукувала спогади про відкриття пам'ятника О. Пушкіну в Москві (1880).

А ось що в розвідці «Історична етнологія» пише про нашу землячку С. Лур'є: «Віра в російсько-тубільні школи росла, хоча зростання самих шкіл просувалося поволі. На 1 січня 1903 року на весь Туркестан їх було менше сотні і вчилися в них менше трьох тисяч учнів (у мусульманських школах в цей же період вчилося майже вісімдесят тисяч осіб). На виправдання посилювалися на невідповідність місцевого населення до навчання в російських державних школах. Проте «невідповідність повинна б зменшитися з роками», а на практиці спостерігалася протилежна тенденція. Тоді виникає дивна ідея, що за знання російської мови треба платити тубільцям гроші – встановити відповідну премію. Раніше хрещені іногородці переходили назад в іслам і, понад те, «деякі корінні росіяни приймають іслам, чому були приклади в Туркестанському краї». Низка повстань, які почалися в Туркестані з дев'яностих років XIX століття, показали, що всі надії на прищеплення російської громадянськості місцевому населенню не виправдалися. «Ми живемо тут на киплячому вулкані», – писав дружині С. М. Духовський, призначений генерал-губернатором Туркестану 1897 року».

Серед друзів та близьких знайомих Д. – О. Іванова, К. Случевський, М. Шанявський та ін.

ГОЛОВАЦЬКИЙ Яків Федорович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет, фольклорист, громадський діяч. Псевдоніми – Ярослав Головацький, Гаврило Русин, Галичанин, Балагур Яцько.

З родини священика.

Народився 17 (29) жовтня 1814 р. в с. Чепелі Галичини (нині – Бродівський район Львівської області України).

Помер 13 травня 1888 р. в м. Вільнюс Російської імперії (нині – столиця Республіки Литва).

Навчався в Кошицькій духовній академії (1834), Пештському університеті (1835), закінчив Львівський університет (1841).

Г. – член Російського географічного товариства, почесний член Товариства історії і старовини російської (1866).

Був священиком (1842-1848), професором, ректором Львівського університету (1848-1864), головою Віденської археографічної Комісії (1868-1888), головою тимчасової комісії з облаштування Віленських публічної бібліотеки й музею (з 1871).

Наш земляк організував випуск альманаху «Русалка Дністрова» (1837).

Г. – автор книг «Розправа о язиці южноруським і єго нарічіях» (1848), «Граматика російської мови» (1849), «Хрестоматія церковнословенська і давньоруська» (1854), «Матеріали для словаря малоруського нарічія, собранія в Галиції и въ Северо-восточной Венгрии» (1857-1859), «Нарис старослов'янського байкарства або міфології» (1860), «Бібліографія галицько-руська з 1772 по 1848 рр.» (1863), «Бібліографічний список руських книг, виданих з 1864 р.» (1865), «Про костюми або народне вбрання русинів чи руських у Галичині й північно-східній Угорщині», «Пам'ятки дипломатичної і судово-ділової мови руської в давньому Галицько-волинському князівстві й суміжних руських областях в XIV та XV століттях». (обидві – 1867), «Додаток до нарису слов'яно-руської бібліографії В. М. Ундольського, який містить книги та статті, що були пропущені у першому випуску хронологічного покажчика церковного друку з 1491 по 1864» (1874), «Географический словарь западнославянских и югославянских земель и прилежащих стран» (1877), «Народні пісні Галицької та Угорської Русі» (1878).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – П. Куліш, М. Шашкевич, І. Вагилевич, Г. Ількович, М. Кульчицький, М. Устиянович та ін.

ГОЛОСОВКЕР Яків Еммануїлович

Усталений державно-територіальний статус, що склався у світі: російський.

Письменник, філософ, перекладач.

З міщанської родини. Батько, Голосовкер Е., – лікар.

Народився 23 серпня (4 вересня) 1890 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 20 липня 1967 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на цвинтарі селища Переделкіно Московської області.

Закінчив Київські класичну гімназію і історико-філологічне відділення університету.

Працював викладачем московського Вищого літературно-художнього інституту, Як літератор дебютував поетичною збіркою «Сад моєї душі» (1913). Потім настала черга наступних доробків: «Життя (біос) і творчість Сафо, старогрецької поетеси VI ст. до Р.Х. і новела про Харакса, брата Сафо, і гетеру-рабиню Доріху на рубежі VII і VI ст. до Р.Х.», «Суб'єкт пізнання у філософії Ріккєрта», «Лірика – трагедія – музей і площа», «Переказ про кентавра Хірона», «Достоевський і Кант», «Перекази про титанів». Рукопис книги «Імагінативний абсолют» видрукуваний в уривках лише через двадцять років після смерті Г. Перекладав Ф. Гьольдерліна, Ф. Ніцше, античних ліриків. Що стосується особистого життя, то за те, що Г. повісив у себе на стіну портрет Ф. Ніцше, його засудили на 3 роки концтаборів і заслання (1936). Ось що згадував пізніше наш земляк: «Мені Лосєв говорив ще тоді: «Що ви, Якове Еммануїловичу, все бунтуєте? Ця історія з більшовиками років на двісті». А я не вірив і не вірю зараз. Скільки у нас пройшло нової ери? Сорок чотири роки? Ну, років двадцять п'ять – тридцять ще, можливо, і протягнеться. Якщо держава у нас дурень, не може ж вона всіх зробити дурнями». У Москві в Центральному Домі працівників мистецтва пройшов вечір пам'яті нашого земляка (1987). Серед друзів та близьких знайомих Г. – В. Брюсов, С. Крижанівський, М. Булгаков, Ю. Айхенвальд, Л. Озеров, О. Форш та ін.

ГОЛОТА Петро Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник.

З міщанської родини.

Народився 21 грудня 1811 (2 січня 1812) р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер не раніше 1857 р. Точні дата і місце – не відомі.

Навчався в київському повітовому училищі, закінчив Київську губернську гімназію (1824-1830), морально-політичне відділення Московського університету (1830-1835).

Працював викладачем Московського кадетського корпусу (1836-1842).

Друкувався в журналі «Поголос».

Як літератор дебютував оперою в віршах «Чародій» (1831).

Проте основною темою творчості Г. стала тема національної та релігійної самоідентифікації українського народу (наскільки актуально звучить і сьогодні!). Про це – написані ним історичні романи «Іван Мазепа» (1832), «Наливайко, або Часи страждань Малоросії» (1833), «Хмельницькі, або Приєднання Малоросії» (1834), «Пройдисвіт, або Малоросійський зух» (1845), «Унія, або Часи страждань Малоросії» (1847), «Заруцький, гетьман війська Запорізького. Історичний роман зі смутних часів Росії. 1606-1612» (1857).

Подальша доля Г. невідома.

Наш земляк мав тертя з владою. Його п'єси «Волинський» і «Кардинал Рішельє» як до друку, так і до постановки заборонила цензура.

У статті «Голота Петро Іванович» А. Рейнблат зазначав: «Він «спеціалізувався» на темі національного і релігійного самовизначення українського народу... Орієнтуючись на засвоєні російською прозою до 30-х років прийоми побудови історичних романів (лінія кохання на тлі історичних подій, фактична достовірність, відтворення місцевого колориту тощо) П. Голота не зумів втілити їх в художньо-вмотивоване ціле. Ряснота виключно романтичних ситуацій, надзвичайна риторичність мови – все це викликало не сприйняття його творчості з боку В. Белінського».

Серед друзів та близьких знайомих Г. – О. Сенковський, Р. Зотов, І. Гур'янов, С. Любецький та ін.

ГОЛЬДХАБЕР Моріс

Національний статус, що склався у світі: американський.

Фізик. У фізиці існує науковий термін «модель Гольдхабера».

З міщанської родини.

Народився 5 (18) квітня 1911 р. в м. Лемберг Австро-Угорщини (нині м. Львів – адміністративний центр однойменної області України).

Навчався в Берлінському (1930-1933), закінчив Кембріджський (1933-1936) університет.

Працював викладачем Кембріджського (1936-1938), Іллінойського (1938-1950) університетів, науковим співробітником 1950-1961(), директором (1961-1973) Брукхейвенської національної лабораторії.

Член Національної академії наук США (1958).

Лауреат премії Т. Боннера (1971).

Лауреат премії Е. Фермі (1998).

Спеціалізувався з проблем атомної і ядерної фізики, нейтронної фізики, фізики елементарних частинок, космології.

Розщепив повільними нейтронами ядер азоту, бору, літію (1934-1936); вперше системно дослідив розсіювання повільних нейтронів ядрами і отримав значення їх поперечного перетину (1937); довів, що берилій можна використовувати як сповільнювач нейтронів (1940); розробив схему класифікації елементарних частинок, поклавши в основу три частинки – протон, нейтрон і негативний каон, яка отримала назву «модель Гольдхабера» (1956); зміряв спіральність нейтрино (1958).

Наш земляк спільно з Дж. Чедвіком відкрив ядерний фотоефект (1934) і передбачив (1935) бета-розпад вільного нейтрона, а з Е. Теллером – передбачив резонансне розсіювання на ядрі (1948) і спостерігав його (1950).

Г. також здійснив експеримент з перевірки закону збереження електричного заряду, встановив, що період напіврозпаду для процесу $e^- \rightarrow n + p$ перевершує 10^{19} років; висунув гіпотезу Всесвіту на ранній стадії його еволюції.

А. Сахаров у книзі «Спогади» писав: «У Києві я ...вільно спілкувався з іноземними вченими, хоча, ймовірно, аби звести ці контакти до мінімуму, мене поселили в 15 кілометрах від іноземців. Особливо мені запам'яталася півгодинна бесіда в саду університету з проф. М. Гольдхабером, який виявив цікавість до того, що я думаю становище в світі, в СРСР і США. Розмова йшла жакхливою сумішшю англійської і німецької».

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Е. Теллер, Д. Чедвік, Р. Ялоу, К. Бейнбрідж, В. Векслер, Д. Фейнберг, М. Фелс, Р. Девіс та ін.

ГОМБЕРГ Мозес

Національний статус, що склався у світі: американський.

Хімік. Першим у світі отримав вільний радикал (1900). В хімії існують наукові терміни «Радикал Гомберга» і «Реакція Гомберга».

З міщанської родини. Справжнє ім'я, по-батькові – Мошко Гершкович. Батько, Гомберг Г., – купець.

Народився 27 січня (8 лютого) 1866 р. в м. Єлизаветграді Херсонської губернії Російської імперії (нині – м. Кіровоград, адміністративний центр однойменної області України).

Помер 12 лютого 1947 р. в м. Анн-Арборі (штат Мічиган, США). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив Єлизаветградську громадську гімназію (1878-1884), Мічиганський університет (1886-1890), стажувався в Мюнхенському і Гейдельберзькому університетах (1896-1897).

Працював асистентом (1890-1892), викладачем Мічиганського університету (1904-1936).

Головний хімік і радник артилерійського відомства США з виробництва пороху і вибухових речовин (1919).

У роки першої світової війни працював у Військово-хімічній службі США, де на чолі групи учених займався дослідженням бойових отруйних речовин. Після перших німецьких газових атак запропонував спосіб промислового синтезу етиленхлоргідрину – проміжного продукту у виробництві іприту.

Член Національної Академії наук США (1914).

Президент Американського хімічного товариства (1931).

Член Американського філософського товариства.

Член Американської асоціації розвитку науки.

Почесний член Товариства хіміків Нідерландів.

Усього перу Г. належить 99 наукових доробків.

Разом з родиною емігрував до США (1884).

Життю та творчості нашого земляка Ю. Мусабеков, Л. Кошкін та Л. Белишева присвятили розвідку «З історії учення про вільні радикали. Мойсей Гомберг, його доробки та життя» (1970).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – В. Бахман, Я. Гордін, В. Іпатьєв, Л. Полінг, А. Прескотт, Лі Кон Холт, Г. Віланд, А. Басєр, Ф. Тіле та ін.

ГОНСІОРОВСЬКИЙ Фелікс Вікентійович

Національний статус, що склався у світі: російсько-польський.

Архітектор.

З шляхтянської родини.

Народився 12 листопада 1815 р. в м. Луцьк Волинської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр Волинської області України).

Помер в 1894 р. в м. Одеса Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Навчався у Варшаві.

Працював одеським архітектором (1851-1894).

Починав, зокрема, з будинку Сабанського (поч. 1850-х) на перетині вул. Торгова і Софіївська (не зберігся) та «Шахського палацу» (1851-1852).

Потім настала черга будинків Маразлі на Приморському бульварі, Ількевича, Санца, Мангубі і готелю «Імперіал» на Дерибасовській, будинків Маврокордато на Грецькій, Толстого на Надєждінській, Баржанського на Рішельєвській, Анатра на Пушкінській, Новикова на Гаванній.

За проектами нашого земляка також зведені Археологічного музею, міської бібліотеки на Біржовій площі, Комерційного училища на Преображенській, римсько-католицького костюлу на Катерининській.

Значна частина творінь нашого земляка за категорією місцевого значення занесена до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

Ось що про нього пишеться в книзі «Одесика – енциклопедія про Одесу»: «Тільки у 1862-1863 рр., всього за рік, Ф. В. Гонсіоровський віртуозно вирішив складне завдання. Загальною могутньою пролітною будовою довжиною 120 м було сполучено два (!) мости. З метою економії високоміцних будівельних матеріалів простір між «черепашковою опалубкою» зведень був заповнений утрामбованим будівельним сміттям. Останнім значним експериментом стало для архітектора проектування і зведення будинку дешевих квартир по вул. Канатній, призначеного для незаможних прошарків населення. Ця найбільша в Одесі тих часів житлова будівля зайняла цілий квартал».

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Ю. Дмитренко, Л. Влодек, О. Бернардацці, Ф. Фельнер, Г. Гельмер, М. Толвінський та ін.

ГОРБАТОВ Борис Леонтійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, публіцист, журналіст.

З родини службовців.

Народився 2 (15 липня) 1908 р. в селищі Петро-Мар'ївка Бахмутського повіту Катеринославської губернії Російської імперії (нині – м. Первомайськ Луганської області України).

Помер 20 січня 1954 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ).

Був спеціальним кореспондентом газет «Правда», «На славу Батьківщині».

Двічі лауреат Державної премії СРСР (1946; 1952).

Секретар Спілки письменників СРСР.

Співзасновник об'єднання пролетарських письменників Донбасу «Забій».

Друкувався в газетах «Всесоюзна кочегарка», «Комсомольська правда», «На славу Батьківщині», «Правда», журналі «Новий світ».

Як літератор дебютував в газеті «Всесоюзна кочегарка» оповіданням «Ситі і голодні» (1922).

Потім настала черга книг «Осередок» (1928), «Гірський похід» (1932), «Комінтерн» (1932), «Майстри» (1933), «Моє покоління» (1933), «Звичайна Арктика» (1940), «Нескорені» (1943), «Донбас» (1951).

Перу нашого земляка належать публіцистичні твори «Листи товаришеві» (1941-1942), «Олексій Куликов, боєць» (1942), «В Японії і на Філіппінах», «Людина із стану «ета» (1950), «Олексій Гайдаш» (1955), п'єси «Одна ніч» (1956).

Г. – автор кіносценаріїв «Донецькі шахтарі», «Нескорені», «Це було в Донбасі».

За мотивами повісті «Нескорені» кінорежисер М. Донської зняв однойменний художній фільм, а композитор Д. Кабалевський написав оперу «Сім'я Тараса».

Після смерті вийшло зібрання творів у п'яти томах (1955-1956).

К. Симонов після смерті письменника згадував: «Дім його був – Донбас. Горбатов не приїжджав сюди в творчі відрядження з Москви, ні, він повертався сюди додому, а все інше – життя в Москві, і життя на Уралі в тридцять роки, і численні його поїздки – все це були різні короткочасні і довготривалі відрядження звідси, з Донбасу».

Нині у м. Первомайськ функціонує літературне об'єднання імені Г.

Серед друзів та близьких знайомих Г. – К. Симонов, В. Алексєєв, Д. Кабалевський, М. Блейман, Л. Луков, С. Кулібай, М. Донської та ін.

ГОРБАЧЕВСЬКИЙ Іван Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Мемуарист.

З дворянської родини.

Народився 22 вересня (4 жовтня) 1800 р. поблизу м. Ніжин Чернігівської губернії Російської імперії (нині – районний центр Чернігівської області України).

Помер 9 (21) січня 1869 р. в м. Петровський Завод Російської імперії (нині – м. Петровськ-Забайкальський Читинської області РФ). Похований за заповітом у полі поруч з місцевим цвинтарем.

Закінчив Вітебське народне училище (1813), губернську гімназію (1817), проходив навчання в петербурзькому Дворянському полку (1817-1820), звідки вийшов прапорщиком.

Служив в 8-й артилерійській бригаді, що квартирувала в Волинській губернії (1820-1825).

Член таємного Товариства з'єднаних слов'ян (1820).

Г. – активний учасник спроби державного перевороту 1825 року. Йому настільки довіряли товариші, що доручили убити імператора й заарештувати сановну сім'ю. А коли спроба на Сенатській площі в Петербурзі зазнала невдачі, наш земляк спробував підняти ще й сусідні полки.

Можна безкінечно сперечатися про цілі і методи декабристів, їхньої організації, але достеменно відомо: особисто Г. мріяв про республіканську федерацію слов'янських народів. Вже на схилі життя він напише: «Ні жінка, ні сім'я ніколи б не змогли мене примусити забути про що я думав, що збирався зробити і в ім'я чого собою пожертвував». А в одному приватному листі він називає себе «малоросом» і оповідає, що батько його «тремтів і це тремтіння передав нам, своїм дітям, розповідаючи про лиха своєї люб'язної Малоросії».

Його засудили до по вищому розряду (смертну кару замінили довічним ув'язненням) і з іншими декабристами відправили в Сибір. Г. відбув 12 років каторги (3,5 тисячі людино-днів), потім 17 років поселення в Петровському Заводі Читинської губернії. Після височайшого дозволу покинути Сибір наш земляк – єдиний (!) з декабристів, хто відмовився від амністії і нею не скористався. Залишившись на місці заслання до смерті.

Місцеві жителі так згадували українця: «Іван Іванович був – найдобріша людина; лікував, давав у борг гроші й муку, а отримувати назад забував». А ще Г. навчав грамоти місцевих дітей.

Та головна його звитяга не в цьому. Ще 1925 р. він і Муравйов-Апостол дали один одному клятву – той, хто з них двох залишиться живим, обов'язково напише про їх справу. І слова свого товаришу Г. дотримав, хоча чудово усвідомлював: якщо його хтось видасть, або нотатки знайдуть випадково при обшуку – нового каторжного терміну а то й смертної кари не уникнути.

Збереглися близько ста листів Г. друзям – переважно до Миколі та Михайлу Бестужевим, Д. Заваляшину, Є. Оболенському, також мемуари «Записки» (написані здогадувано в 1839-1845). Високий художній стиль виводить їх а один щабель з історичною прозою.

В будинку, де колись жив Г., тепер бібліотека. І розташована вона на вулиці, що носить його ім'я. Його в Сибіру не забули. Так, в 2005 р. в Читі відбулися декабристські читання «205 років з дня народження Івана Івановича Горбачевського», а в обласному драматичному театрі були поставлені спектаклі на хвилюючу тему, серед яких і «Життя Горбачевського».

Серед друзів та близьких знайомих Г. – С. Муравйов-Апостол, І. Пущин, М. Бестужев-Рюмін та ін.

ГОРБАЧЕВСЬКИЙ Іван (Ян)

Національний статус, що склався у світі: угорсько-чеський.

Хімік, епідеміолог. Перший міністр охорони здоров'я Австро-Угорщини; автор першого у світі підручника з медичної хімії; першим у світі здійснив аналіз питної води. В хімії існує науковий термін «фермент Горбачевського» (ксантиноксидаза).

З родини священика.

Народився 5 травня 1854 р. в с. Зарубинці Австрійської монархії (нині – Збаразький район Тернопільської області України).

Помер 24 травня 1942 р. в м. Прага (Чеське королівство). Похований на цвинтарі святого Матвія. Закінчив Тернопільську гімназію (1872), медичний факультет Віденського університету (1872-1877).

Працював викладачем (1883-1902; 1903-1917), ректором (1902-1903) празького Карлового університету, міністром охорони здоров'я Австро-Угорщини (1917-1918), викладачем Українського вільного університету у Відні (1919-1921) та Празі (1921-1924), ректором Українського вільного університету (з 1924).

Дійсний член академії наук УРСР (1925).

Почесний президент Українського лікарського товариства (з 1910).

Дійсний член Наукового товариства імені Т. Шевченка у Львові (1899).

Член Найвищої Державної Санітарної Ради Чеського королівства (1906-1917).

Засновник і перший керівник празького Інституту лікарської біохімії.

Як вчений ще студентом дебютував науковим доробком про вестибулярний нерв.

Спеціалізувався з проблем біологічної хімії.

Першим у світі здійснив синтез сечової кислоти з гліцину, встановив шляхи утворення сечової кислоти в організмах, запропонував нову методику визначення місткості азоту в сечі та інших речовинах.

Одним з перших вказав, що амінокислоти є складовими білків.

Г. – автор чотиритомного підручника з лікарської хімії, написаного чеською мовою (1904-1908).

Всього перу З. належить понад сорок наукових праць.

Ім'я нашого земляка носять Тернопільська медична академія, школа у с. Зарубинцях, вулиця у м. Львів.

Меморіальна дошка Г. прикрашає празький Інститут лікарської біохімії.

ЮНЕСКО проголосила 2004 р. роком нашого земляка.

Серед друзів та близьких знайомих Г. – В. Габсбург, І. Пулюй, К. Кацл, Е. Людвіг та ін.

ГОРДЕЄВ Богдан Петрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет, теоретик вірша. Псевдонім – Божидар.

З викладацької родини. Батько, Гордєєв П., – професор ветеринарного інституту, видавець журналу «Ветеринарний вісник».

Народився 21 червня (3 липня) 1894 р. в м. Харків Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 7 (20) вересня 1914 р. в с. Бабки Харківської губернії Російської імперії (нині – Кременчуцький район Полтавської області України).

Закінчив харківську гімназію №3 (1904-1913), вступив до Харківського університету (1913), однак вчитися не став. Самотужки оволодів декількома іноземними мовами, серед яких і санскрит.

Працював сімейним учителем в м. Смоленськ, куди виїхав, порвавши всі стосунки з родиною. Один з організаторів літературно-видавничої групи «Лірень» (квітень 1914).

Дебютні літературні доробки Г. знищив. Не зберігся і юнацький роман «Егоїст».

Г. – автор низки віршів, поеми «Марія».

Уже по смерті поета побачили світ збірники «Бубон» (1914), «Розспівуюча єдність» (1916).

Останню В. Хлебніков назвав «рідкісно-чарівною річчю», а її автора проголосив «воїном часу».

Окремі твори нашого земляка були видрукувані в альманахах «Руконіг» (1914), «Тимчасовик», «Другий збірник «Центрифуги» (обидва – 1916).

Г. звів рахунки з життям в ніч на 7 вересня 1914 р. в лісі неподалік села Бабки. Депресія, що призвела до трагедії, за свідченнями друзів, була частково пов'язана з початком першої світової війни.

Ось що в своєму есе «Четверо з невиданої антології» пише про нашого земляка Г. Айгі: «Готуючи публікацію для журналу, я в черговий раз перестраждав долю цього незвичайного хлопця – Божидара. Все в ньому незвичайне: і рання творча зрілість (у цьому він нагадує чудового французького поета і романиста Реймона Радіге), і широта інтересів: прекрасно малював, був серйозним лінгвістом, – перед смертю завершив висококваліфіковану працю з віршознавства. Ще донині продовжує вражати його самогубство, якому передували загадкові, до цих пір не з'ясовані обставини. У зв'язку з цією темою я хотів би висловити своє тверде переконання: самогубства

поетів – будь-які – є, найперше, наслідок або вираз їх творчої самовичерпаності, творчої катастрофи. Наново вчитуючись в твори Божидара, я переконався: шлях юного поета завів його в глухий кут».

Серед друзів та близьких знайомих Г. – В. Хлебніков, М. Асєєв, Б. Пастернак, Є. Агафонов, К. Сторожниченко, М. Синякова-Уречіна, С. Бобров, Г. Петніков та ін.

ГОРДІН Володимир Миколайович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник, журналіст.

З міщанської родини.

Народився в 1882 р. в с. Сміле Полтавської губернії Російської імперії (нині – Золочівський район Харківської області України).

Помер після 1926 р.

Освіти не мав. За його автобіографічним твердженням, основу розумового розвитку заклали Ф. Достоєвський, Г. Ібсен, Е. По, А. Стріндберг, М. Метерлінк, Ф. Ніцше та релігійно-містичні поети. Працював в установах земельної статистики в Полтаві, Симбірську, Казані (1900-1904).

Друкувався в газетах «Київські новини», «Столична пошта», «Наше життя», «Мова», «Наше сторіччя», «Товариш», журналах «Вершини», «Глядач», «Весь світ», «Всесвітній вісник», «Нива», «Вогник».

Літературний дебют склався невдало: його нариси, запропоновані журналу «Російське багатство», відхилили (1903).

Проте уже наступного року Г. спромігся видрукувати збірник оповідань «Начерки пером».

Потім настала черга книги «В боротьбі. Маленькі оповідання» (1906), які згодом за вироком Петербурзької судової палати були знищені.

Г. – автор збірок оповідань «Зоряний шлях» (1908), «Одинокі люди» (1910), «Місто, яке згасає» (1921), а також зібрання афоризмів та віршів «Еготика» (1922).

Серед друзів та близьких знайомих Г. –

ГОРДІН Яків

Національний статус, що склався у світі: єврейсько-американо-російський.

Драматург, публіцист. Псевдоніми – Іван Колючий, Яків Михайлович, Ян.

З міщанської родини.

Народився 1 травня 1853 р. в м. Миргороді Полтавської губернії Російської імперії (нині – районний центр Полтавської області України).

Помер 11 червня 1909 р. в м. Нью-Йорку (США).

Спеціальної освіти не мав.

Працював викладачем Єлизаветградського єврейського казенного училища.

Друкувався в газеті «Єлизаветградський вісник», журналі «Тиждень».

Автор п'єс, серед яких найвідоміші «Єврейський король Лір» (1892), «Міреле Ефрос» (1898), «Бог, людина і біс» (1900), «Клятва» (1900), «Сирітка Хася» (1903). Сюжети більшості з них автор запозичував у Ф. Шіллера, К. Гуцкова, М. Гоголя, О. Островського, В. Гюго, Г. Ібсена.

Навіть оригінальні його доробки написані під сильним впливом європейської драми.

Усього перу нашого земляка належить понад 70 п'єс. Низка дослідників вважає його реформатором єврейського театру.

Уже по смерті вийшов 2-томник вибраних драм (1911).

Деякі п'єси стали основою для перших єврейських фільмів, знятих на перших єврейських кіностудіях.

Боячись переслідування з боку царського режиму, емігрував до США (1890).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Я. Адлер, С. Русова, Б. Томашевський, З. Лібін, Д. Кесслер, Л. Кобрін, О. Димов, М. Товбін та ін.

ГОРКА Лаврентій

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник, служитель культу.

З козацької родини.

Народився в 1671 р. в с. Лаврів Речі Посполитої (нині – Старосамбірський район Львівської області України).

Помер 10 (20) квітня 1737 в м. Хлинів В'ятської губернії Російської імперії (нині – м. Кіров РФ).

Похований у тамтешній соборній Троїцькій церкві.

Закінчив Києво-Могилянську академію.

Був викладачем Києво-Могилянської академії (1706-1710), ігуменом Видубицького монастиря (1710-1720), архімандритом Воскресенського монастиря на Істрі (1722), обер-ієромонахом армії та флоту (1722-1723), єпископом астраханським (1723-1727), устюзьким (1727-1731), рязанським (1731-1733), в'ятським (1733-1737).

Г. – автор підручників: чотиритомного «Idea artis poeseos» (1707), «Rhetorica» (1708), трагікомедії «Йосип, патріарх...» (1708), стихира на честь великомучениці Катерини (1723).

Перебуваючи на посаді в'ятського єпископа, створив слов'янсько-латинську школу для дітей (1734), куди вчителями запросив викладачів Києво-Могилянської академії.

По собі Г. залишив 355 рідкісних книг, дві з яких мали автографи П. Могили, а ще декілька – Ф. Прокоповича. Нині деякі з них зберігаються в Кіровській обласній бібліотеці ім. Герцена (Російська Федерація).

Наш земляк, за деякими даними, попередив російського князя Д. Голіцина про великі військові запаси, які гетьман Мазепа зосередив для шведів в Білій Церкві.

А ось що наш земляк писав до Св. Синоду:

За такого, різними способами і нестерпного, гоніння не можна мені й жити, не тільки що єпархією управляти. Майже всі на зло мені настроєні, всі на спокусу другим розпустилися без міри, всі не слухають, інші бігають, другі ховаються, потворно пиячать, в противність, на шкоду дому архієрейському і мені, чинять. Хотів я і вчення слов'яно-латинські для робят в єпархії в'ятській заводити, і вчителі з Києва, два чоловіка мирських, прибули до мене, але за таким гонінням і за противностями неможливо».

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Ф. Прокопович, Петро І, Ф. Кролик та ін.

ГОРЛЕНКО Василь Петрович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Етнограф, мистецтвознавець, літературний критик.

З дворянської родини.

Народився 1 (13) січня 1853 в с. Ярошівка Прилуцького повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – с. Українське Талалаївського району Чернігівської області України).

Помер 12 (25) квітня 1907 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Похований у рідному селі біля батьків.

Закінчив Полтавську гімназію, навчався в Ніжинському ліцеї, Сорбонні.

Друкувався в газеті «Figaro», журналах «Київська старовина», «Новий час», «Голос», «Російський архів», «Всесвітня ілюстрація», «Російський огляд», «Історичний вісник».

Як літератор дебютував в журналі «Київська старовина» розповіддю про кобзаря з Полтавщини І. Крюковського.

Г. – автор низки цікавих документальних публікацій про українських письменників і художників: Т. Шевченка, І. Котляревського, І. Франка, П. Мирного, Г. Квітку-Основ'яненка, Д. Левицького, Я. Щоголіва, В. Боровиковського, Д. Левицького та багатьох ін.

Його перу належать статті «Альбоми й малюнки Шевченка в зібранні В.В.Тарновського» (1886), «ілюстрації Шевченка» (1888), «Альбом офортів Шевченка» (1891), «Шевченко-живописець і гравер» (1893).

Збирав пісні кобзарів та лірників, всіляко популяризував їхню творчість, про що йдеться у всебічній статті «Кобзарі та лірники» (1884).

Пізніше вийшли друком книги «Південноруські нариси та портрети» (1898), «Українські бувальщини» (1899), «Відблиски. Нотатки з словесності та мистецтва» (1905), альбом «Гоголь на Батьківщині» (1902). Уже після смерті автора побачили світ «Листи Василя Горленка до Панаса Мирного. 1883-1905» (1928).

Був присутній на відкритті пам'ятника І. Котляревському в Полтаві (1903).

На превеликий жаль, об'ємний архів Г., а також величезна колекція предметів української старовини загинула під час пожежі в садибі господаря, до чого він, дякувати богам, не довжив (1919).

Особисте життя нашого земляка занадто солодким не було. В 90-х роках його матеріальне становище настільки погіршилося, що він змушений був їхати до Петербурга заробляти на кусень хліба. Але не вибрався, бо набагато пізніше звертався за фінансовою допомогою до П. Мирного. Незважаючи на це, 400 томів стародруків Г. передав Публічній (нині – парламентарській)

бібліотеці в Києві. Ще частина творчої спадщини зберігається в Інституті літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України та Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського. Серед друзів та близьких знайомих Г. – П. Мирний, М. Заньковецька, І. Карпенко-Карий, В. Василенко, М. Старицький, П. Мартинович, Г. Барвінок, О. Стороженко, М. Кропивницький та ін.

ГОРЛЕНКО Яким (Йоасаф) Андрійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник, священик. В чернецтві – Іларіон (1725). Зарахований до лику святих як Святий Йоасаф Білгородський Російською Православною Церквою (1911).

З козацької родини. Батько, Горленко А., – бунчуковий товариш; мати Марія, – донька гетьмана Данила Апостола; дід, Д. Лазаревич, – сподвижник Івана Мазепи; племінник Г. Квітка-Основ'яненко – класик української літератури.

Народився 8 вересня 1705 р. в м. Прилуки Чернігівського полку Російської імперії (нині – районний центр Чернігівської області України).

Помер 10 грудня 1754 р. в м. Грайворон Російської імперії (нині – районний центр Білгородської області РФ). Похований у Свято-Троїцькому соборі м. Білгород (РФ).

Навчався в Києво-Могилянській колегії (1713-1729).

Працював вчителем Київської академії (1729-1733), екзаменатором Київської митрополії при Софійському соборі (1734-1737), був ігуменом, архімандритом Спасо-Преображенського Мгарського монастиря (1737-1744), намісником Троїце-Сергієвої лаври (1745-1748), єпископом білгородським і обоянським (1748-1754).

Член Київської консисторії (1735).

Наш земляк – автор наступних доробків: «Привітальний діалог на честь сходження на престол київського архієпископа Рафаїла» (1732), «Бран чесних семи добродійностей» (1737), «Слово в неділю 25-у з зішесття духу святого» (1743).

Його перу також належать драматичний діалог, автобіографічні нотатки, промови.

Ось що писав про земляка О. Дублянський в дослідженні «Українські святі»: «Святий Йоасаф, незважаючи на своє слабе здоров'я, об'їздив всю свою єпархію, котра охоплювала значну частину Слобідської та Сіверської України, багато проповідував, ревно дбав про те, щоб духовенство відповідало своєму високому призначенню. Велику увагу приділяв благодійництву, причому прагнув допомогти бідним анонімно, був людиною дійсно святого життя, аскетом і безсрібником. Після його смерті знайшли тільки 70 копійок, тому довелося ховати єпископа величезної єпархії за казенний кошт. Передбачаючи свою кончину, святий Йоасаф влітку 1754 р. востаннє відвідав рідні місця, попрощався з батьком, що жив у невеликій келії біля Прилук, деякі монастирі. У Гайвороні він тяжко захворів і саме тут востаннє побачився з матір'ю та сестрами».

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Г. Сковорода, Л. Горка та ін.

ГОРОВІЦ Володимир Самуїлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Піаніст.

З родини службовця. Батько, Горовіц С., – інженер.

Народився 18 вересня (1 жовтня) 1903 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України), а не в м. Бердичів, як вказано у всіх довідниках, включаючи зарубіжні.

Помер 6 листопада 1989 р. м. Нью-Йорк (США). Похований у фамільному склепі Тосканіні у Венеції (Італія).

Закінчив Київську консерваторію (1912-1919).

Гастролював у Києві, Харкові, Одесі, Москві, Японії, Австрії, Італії, містах Північної та Південної Америки.

Наш земляк емігрував спочатку до США (1928-1934), потім – Швейцарії (1934-1938), знову – до США (1938-1989).

Г. далєбі не безпідставно називали «королем піаністів усіх часів», «найнепередбачуванішим музикантом сучасності», «електричним струмом у 6000 вольт».

За свою кар'єру він виступив більше ніж у 1000 концертів. Неперевершено виконував Бетховена, Вагнера, Брамса, Шуберта, Моцарта, Баха.

Дав концерт в Білому домі для президента Рейгана (1988).

Г. 16 разів (!) удостоєний вищої музичної нагороди – премії «Греммі».

Випали на долю нашого земляка і гіркі хвилини. Мати, не витримавши розлуки з сином, невдовзі після його від'їзду за кордон, померла. Батько пропав без вісти у сталінських таборах. Брати Григорій та Яків загинули у молодому віці.

Сам маестро пережив тривалу депресію, на дванадцять (!) років припинивши будь-яку концертну діяльність (1953-1965).

Незадовго до смерті Г. відвідав батьківщину, проте їхати до Києва йому не порадили – саме в той час вибухнув Чорнобильський реактор.

Пізніше П. Гелбс згадував: «Горовіч своєю грою змінив уявлення про виконавське мистецтво. Його виступи – справжня революція у музиці. Він був останнім представником великої романтичної традиції».

У Києві започатковано Міжнародний конкурс молодих піаністів пам'яті Володимира Горовіца (1994).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – С. Рахманінов, В. Пухальський, Ю. Пабст, А. Тосканіні, С. Тарновський та ін.

ГОРОДЕЦЬКИЙ Лешек Дезидерій Владислав Владиславович

Національний статус, що склався у світі: польсько-російський.

Архітектор. В архітектурі існує науковий термін «Будинок з химерами Городецького».

З дворянської родини.

Народився 23 травня (4 червня) 1863 р. в с. Шолудьки Брацлавського повіту Подільської губернії Російської імперії (нині – Немирівський район Вінницької області України).

Помер 3 січня 1930 р. в м. Тегеран (Іран). Похований на римо-католицькому цвинтарі Долаб. За заповітом, на надмогильному камені польською мовою вибиті слова і цифри «Владислав Лешек Городецький. Професор архітектури. 23.5.1863-3.1.1930. Нехай йому земля буде пухом».

Закінчив одеське реальне училище св. Павла (1879-1885), петербурзьку Імператорську академію мистецтв (1885-1890).

Працював помічником архітектора Київської учбової округи (1887-1890), архітектором міністерства суспільних робіт Польщі (1921-1923), керівником проектного бюро фірми «Генрі Улен і К» (1926-1928), головним архітектором Американського синдикату зі спорудження перських залізниць (1928-1930).

Прихильник модернізму.

Дебютував гімназичною роботою «малюнок ручним пензлем з гіпсу», за яку офіційно удостоївся похвали і свідоцтва Ради Імператорської академії мистецтв (1882).

Упродовж тридцяти років тільки в Києві спорудив близько тридцяти будинків. Серед найвідоміших – «Будинок з химерами» на вул. Банковій, Миколаївський костюл на вул. Великій Васильківській, Караїмська кенаса на вул. Ярославів Вал, міський музей старожитностей та мистецтв (нині – Національний художній музей України).

Перу Г. належить книга «У джунглях Африки. Записки мисливця», проілюстрована власними малюнками і фотографіями.

Не сприйнявши подій 1917 р., емігрував до Польщі (1920). Потім переїхав до Тегерану (1928), де встиг побудувати шахський палац, залізничний вокзал, готель.

Ім'я архітектора присвоєно одній з центральних вулиць столиці України (1996), Немирівському будівельному технікумові Вінницького державного аграрного університету (2003).

На центральній площі м. Київ – Хрещатику – йому встановлено пам'ятник (2004).

У Тегерані за сприяння посольств України і Польщі пройшла міжнародна наукова конференція, присвячена життю і творчості Г. (2005).

Книгу «Владислав Городецький» видав у Києві Д. Малаков.

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Е. Саль, М. Балашов, П. Бойцов, Г. Шлейфер, Є.

Куликівська, Г. Пампулов, С. Воловський, Е. Брадтман та ін.

ГОФМАН (САФРАН) Роальд

Національний статус, що склався у світі: американський.

Хімік. Лауреат Нобелівської премії з хімії (1981). В хімії існує науковий термін «Закон Вудварда – Гофмана».

З родини інженера. Батько, Сафран Х., – шляховий інженер.

Народився 18 липня 1937 р. в м. Золочів Тернопільського воєводства Польщі (нині – районний центр Львівської області України).

Живе з родиною (дружина, син і донька) в м. Ітака (штат Нью-Йорк, США). Закінчив Бруклінську державну школу, Суїтську середню школу, медичний факультет Колумбійського університету (1955-1958). Стажувався з хімії в Гарварді (1958), з квантової хімії – в Упсалі (1959), з обох дисциплін – в Москві (1960-1961), працював в Корнельському, Гарвардському університетах (США). Нобелівську премію отримав «за розробку теорії протікання хімічних реакцій». Лауреат премії Товариства хімії особливо чистих з'єднань (1969), премії Гаррісона Е. Хоува (1970), премії Міжнародної академії квантово-молекулярних досліджень (1971), премії Артура К. Коупа (1973), премії Полінга (1974), премії за видатні заслуги в розвитку неорганічної хімії (1982). Член американської Національної академії наук, Американської асоціації фундаментальних наук, Міжнародної академії квантово-молекулярних досліджень, Американського фізичного товариства. Почесний доктор Королівського технологічного інституту (Швеція), Єльського університету (США). Кавалер медалі Ніколса (1981) і медалі Прістлі. Основні наукові дослідження Р. Гофмана стосуються хімічної кінетики і вивчення хімічних реакцій. Разом з Р. Вудвардом написав книгу «Збереження орбітальної симетрії» (1970), а з В. Торренс – «Хімічні уявлення». Його перу також належить низка поетичних збірок, перша з яких – «Прогалини і грані». Наш земляк підготував 26 півгодинних програм «Світ хімії», а зараз працює над телепроектом «Молекулярний світ». В дитинстві на долю Г. випало багато труднощів. Після нацистської окупації Галичини його родина (тоді мати була одруженою з Х. Сафраном) потрапила до табору примусової праці (1941). Батькові вдалося організувати втечу рідних (1943). Переховував їх на хуторі до приходу Радянської армії вчитель-українець (1944). Сам видатний вчений пізніше так згадував про цей епізод: «У січні 1943 року мамі зі мною вдалося вирватися з цього пекла, і нас прихистив і замаскував у своєму будинку один український вчитель, добра й правдива людина». А ще він напише у м. Золочів до М. Бабінської: «Україна – обітована земля мого серця». А тоді, у 1944 р., дізнавшись, що чоловіка разом з іншими німці знищили, мати з сином подалися до Кракова, де вона незабаром вийшла заміж за Пауля Гофмана. Потім подружжя жило в таборі для переміщених осіб в Австрії і Німеччині (1946-1949), а потім емігрувало до США (1949). Уже в часи незалежності України нобелівський лауреат відвідав рідний Золочів. Серед друзів та близьких знайомих Г. – К. Фукуї, У. Стівенс, Р. Вудвард, У. Ліпкомб, М. ван Дорен, Е. Корі, В. Торренс та ін.

ГОФШТЕЙН Давид Наумович

Національний статус, що склався у світі: єврейський.

Поет, перекладач.

З міщанської родини. Батько, Гофштейн Н., – землероб.

Народився 25 липня (6 серпня) 1889 р. в м. Коростишів Радомишльського повіту Київської губернії Російської імперії (нині – районний центр Житомирської області України).

Розстріляний більшовиками 12 серпня 1952 р. в одній з московських луб'янських катівень. Місце поховання – не відоме.

Навчався в хедері, екстерном склав іспити за гімназичний курс (1913), навчався в Київському комерційному інституті.

Член бюро єврейської секції Всеукраїнської спілки пролетарських письменників (1927).

Член Єврейського антифашистського комітету.

Друкувався в газетах «На-Арец», «Новий час» «Давар», «Гедім», «Гаарец», «Кунтерс», журналах «Потік», «Проліт».

Працював співредактором журналу «Потік» (1920-1924),

Як літератор дебютував малюнками і віршами в київській газеті «Новий час» (1917).

Його перу належать книги «Обабіч доріг», «Місто» (обидві – 1919), «Гроєр» (1922), «Лірика» (1923), «На світлих руїнах» (1927), «Вибрані твори» (1937), «Вибрані твори» (1948), двотомник «Вірші і поеми» (1977).

Переклав на ідіш Т. Шевченка, О. Пушкіна, Ш. Руставелі.

За звинуваченнями в «дрібнобуржуазних поглядах» виключений з Всеукраїнської спілки пролетарських письменників (1929).

Заарештований у т.зв. справі Єврейського антифашистського комітету (1948).

В кореспонденції «Голос совісті» Г. Захарова пише: «Рильський не боявся бути головою комісії на вечорі, присвяченому пам'яті розстріляного поета Давида Гофштейна. Він міг всіма правдами і неправдами намагатися захистити свого співробітника по Інституту мистецтвознавства, фольклору і етнографії, талановитого вченого Марка Плісецького (дядька відомої балерини), звинуваченого в космополітизмі і вимушеного звільнитися. Він доклав усіх сил для реабілітації загиблих неокласиків. Він зробив все залежне від нього, аби допомогти своєму учневі».

Серед друзів та близьких знайомих Г. – А. Кушніров, І. Яців (Шпігельман), М. Шагал, Д. Бергельсон, Н. Штіф, Х. Бялік, Л. Стронгін, А. Шльонський, Е. Подрядчик, А. Бараш, У. Грінберг, Л. Озеров, Л. Квітко та ін.

ГОЩИНСЬКИЙ Северин

Національний статус, що склався у світі: польський.

Поет, публіцист, фольклорист.

З родини збіднілого шляхтича. Батько – управитель маєтку Антонія Прушинського.

Народився 4 листопада 1801 р. в містечку Іллінці Липовецького повіту Київської губернії Російської імперії (нині – районний центр Вінницької області України).

Помер 25 лютого 1876 р. в м. Лемберг Австро-Угорської імперії (нині – м. Львів, адміністративний центр однойменної області України). Похований на Личаківському цвинтарі.

Навчався у Вінницькій гімназії (1814-1815), Уманській василіанській школі.

Член таємної Спілки вільних поляків-братів (1821).

Один з фундаторів «Товариства польського народу».

Запровадив у польську літературу гуральський (гуцульський) фольклор.

Як поет дебютував поемою про Косцюшка.

Потім настала черга поеми в прозі «Король руїн», поем «Ніч в Софіївці», «Канівський замок», «Вечір напередодні Івана Купала», «Собутка», поетичної повісті «Вернигора», віршів «Бенкет помсти», «Корабель свободи», «Молитва вільного», «Вечір напередодні Івана Купала», літературно-критичної статті «Нова епоха польської поезії».

За життя наш земляк мав двотомник віршів «Три струни» (1839-1840).

І. Франко написав біографію земляка.

Нещодавно Л. Баженов і С. Баженова писали у своєму дослідження: «Однією з найяскравіших постатей радикального крила польських поетів-романтиків 20-40-х років XIX ст. є особа Северина Гощинського, життя і творчість якого були підпорядковані одній благородній меті – дати свободу не лише Польщі, а й Україні, на землі якої він народився, виріс, проникся її болем і прагненням волі».

...»Канівський замок» сповнений почуття пошани, а не тільки співчуття до українського народу, що, підкреслює С. Гощинський, має свій власний погляд на світ і прагне незалежно від будь-якого культуртрегерства влаштувати свою долю. Поет захоплений героїзмом українського народу і щиро йому симпатизує. ...Своїм твором Северин Гощинський стверджує: «країна не може бути вільною, якщо в ній панує насильство і гніт».

Під загрозою арешту наш земляк емігрував до Франції (1838-1872).

Ім'ям Г. названо вулицю в м. Хмельницький (1995).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Т. Шевченко, Б. Залеський, Л. Яблоновський, М. Грабовський, Ф. Паддура, А. Тов'янський та ін.

ГРАБАР П'єр

Національний статус, що склався у світі: французький.

Хімік, біохімік, імунолог. Справжнє прізвище – Грабар Петро Миколайович. На 1-му

Міжнародному конгресі імунологів названий в числі 5-ти найвидатніших імунологів світу (1971).

В біохімії існує науковий термін «імуноелектрофоретичний аналіз Грабара».

З дворянської родини. Батько, Грабар М., – сенатор, радник касаційного суду; брат, Грабар А., – фахівець з давньохристиянського і візантійського мистецтва, дійсний член Французької Академії наук.

Народився 10 вересня 1898 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 28 січня 1986 р. в м. Париж (Франція). Похований на цвинтарі Сент-Женев'єв-де-Буа.

Закінчив Київський ліцей (1916), навчався в Петроградському пажеському корпусі (1916-1917), закінчив Лілльську інженерну хімічну школу (1924), природничий факультет Страсбурзького університету.

Працював інженером Лілльського хімічного заводу (1924-1926), завідувачим лабораторією клінічної медицини (1926-1930), асистентом кафедри біохімії (1930-1938) Страсбурзького університету, завідувачим відділом хімії мікробів Інституту Пастера (1946-1968), директором Інституту з вивчення раку при Національному центрі наукових досліджень Франції (1960-1966). Почесний доктор Копенгагенського університету (1969).

Фундатор і президент Французького товариства імунологів.

Кавалер ордена Почесного Легіону (1954).

Кавалер срібної медалі Національного центру наукових досліджень Франції (1958).

Кавалер медалі Клода Бернара Монреальського університету (1967).

Офіцер ордена Почесного Легіону (1964).

Командор «Академічних Пальм» (1962).

Лауреат премії Л. Пастера (1935).

Лауреат премії Ніклу (1935).

Лауреат премії Бреана (1944).

Лауреат премії Фонду Янсена (1944).

Лауреат міжнародної премії Е. Берінга (1958).

Лауреат премії Сольса Фрейсіна (1958).

Володар Великого призу фонду Яффі Інституту Франції (1968).

Спеціалізувався з проблем біохімічних особливостей патогенезу діабету; очищення інсуліну; синдрому азотемії; ультрафільтрації білків.

Як вчений дебютував низкою публікацій про синдром азотемії за дефіциту солі в організмі (1930).

Потім настала черга наступних доробків: «Hermann et Cie «L,ultrafiltration fractionnee» (1942), «Les Globulines du serum sangulin (chez Desoer)» (1947), «L'Analyse Immuno-electrophoretique» (1960).

Не сприйнявши більшовицької революції, емігрував до Франції (1919).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Л. Блюм, М. Гейдельбургер, М. Ніклу, Ж. Куртуа, К. Хельмстр, Г. Гудмен, Д. Рове, П. Бюртен, Р. Массієв, Л. Зільбер, С. Честер, Б. Слеттенмарк, Т. Абелев, Р. Болдуїн, А. Рейф, Н. Шогрен та ін.

ГРАБОВСЬКИЙ Михайло Антонійович

Національний статус, що склався у світі: польський.

Прозаїк, історик, літературний критик. Псевдонім – Едвард Тарша.

З графської родини. Батько, Грабовський А., – майор російської армії.

Народився 25 вересня 1805 р. в с. Тайкури Рівненського повіту Волинської губернії Російської імперії (нині – Рівненський район Рівненської області України).

Помер 19 листопада 1863 р. в м. Варшава Царства Польського (нині – столиця Республіки Польща).

Навчався в Уманській гімназії (1818-1819), одеському Рішел'євському ліцеї (1819-1820).

Був міністром освіти Царства Польського (1863).

Друкувався в газетах «Tygodnik Petersburski», «Pielgrzym'e», збірнику «Нотатки про Південну Русь».

Як літературний критик дебютував статтею (1834).

Потім настала черга дослідження «Про українські пісні» (1837), двотомника «Література і критика» (1837-1838), присвяченого поезії XIX ст., українським пісням і новій французькій літературі, книг «O szkole ekrainskiej poezyi» і «Literatura Romansu w Polsce», статей «Korrespondencya literacka» (1843), «Artykuly Interackie, krytyczne, artystyczne» (1849), розвідок «Огляд могил, валів і городищ Київської губернії» (1848), «Про причини взаємного озлоблення поляків і малоросіян в XVII сторіччі» (1856).

Як прозаїк дебютував повістю «Коліїщина і степи» (1838).

Перу Г. також належать повісті «Станиця Гуляйпільська» (1840-1841), «Пан староста Каневський» (1856), «Пан староста Закревський» (1860), «Степова буря» (1862), «Тайкури».

Грабовський Тадеуш присвятив творчості нашого земляка книгу «Михайло Грабовський, його критичні листи та політичні погляди» (1901).

Ось що В. Панченко у розвідці «Пантелеймон Куліш в «Абботсфордї» повідомляє про нашого земляка: «Як літературний критик, М. Грабовський був ідеологом слов'янського романтизму,

орієнтував письменників-сучасників на традиції народної творчості. Критерії, з якими він підходив до художнього твору, передбачали проникнення в нього мотивів із народного життя, близькість до народних оповідань. ...Грабовський вважав, що в часи Коліївщини в українців запанувала «течія варваризму», що гайдамаччина була кроком назад, виявом стихії й розбійництва «низовиків». Полякам же М. Грабовський відводив місію культуртрегерства, поділяючи думку, висловлену одним із його приятелів: «Україна ваша, а ми культурні прибульці». Серед друзів та близьких знайомих Г. – Б. Залеський, С. Гощинський, П. Куліш, О. Пшецлавський, Л. Жемчужников, Й. Шанявський, К. Свідзинський, О. Велепольський, Ю. Шимановський та ін.

ГРАДОВСЬКИЙ Григорій Костянтинович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Публіцист, фейлетоніст, драматург. Псевдонім – Гамма.

З дворянської родини.

Народився 31 жовтня (12 листопада) 1842 р. в с. Макариха Олександрійського повіту Херсонської губернії (нині – Знаменський район Кіровоградської області України).

Помер 13 (26) квітня 1915 р. в м. Петроград Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Похований на Волковому цвинтарі.

Закінчив Харківську гімназію №1 (1859), юридичний факультет Київського університету св. Володимира (1864).

Працював в канцелярії Київського генерал-губернатора (1865-1868), Міністерстві державного майна в Петербурзі (1869-1873), Міністерстві юстиції (1873-1875), редактором і видавцем газети «Російський огляд» (1876-1878),

Один з організаторів каси взаємодопомоги літераторів і вчених при Літературному фонді (1891).

Як літератор дебютував рецензією на спектакль в «Харківських губернських відомостях» (1862).

Друкувався в газетах «Киянин», «Громадянин», «Московські відомості», «Київський телеграф», «Голос», «Порядок», «Московський телеграф», «Біржові відомості», «Судова газета», «Новини», журналах «Світ», «Слово», «Схід», «Промінь», «Історичний вісник».

Перу Г. належать книги «Війна в Малій Азії в 1877 р.» (1878), «М. Д. Скобелев» (1884), «Дві драми: «Старий ліберал» і «В ім'я кохання» (1907), «Підсумки» (1908), «Публіцист-громадянин» (1916).

Входив в число тих, хто підписав супліку на ім'я Государя про перегляд закону про пресу (1895).

Звертався з листом до К. Победоносцева, переконуючи його вплинути на царя, щоб той дарував Росії свободу преси (1896).

Зазнав неабияких переслідувань з боку влади: був відправлений у відставку за критичні виступи у пресі (1875). Вихід очолюваної ним газети «Російський огляд» впродовж двох років, які вона існувала, тричі призупинявся, а редактор отримав 11 попереджень. Врешті-решт видання «за шкідливу спрямованість» знову закрили: цього разу – назавжди (1878).

Нашому землякові не дозволили видавати журнал «Відгук» (1882).

В результаті цих негараздів публіцист довго хворів на нервовий розлад (1897-1907).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Л. Толстой, В. Більбасов, Ф. Достоевський, С. Венгеров, М. Пісковський, М. Лоріс-Меліков, В. Анушкін, Л. Бертенсон, В. Водовозов, Д. Драчевський, В. Набоков, О. Погодін, В. Сухомлинов, В. Зотов, М. Сімборський, М. Михайловський та ін.

ГРАХОВСЬКИЙ Сергій Іванович

Національний статус, що склався у світі: білоруський.

Поет, прозаїк, перекладач. Псевдоніми – М. Асіповіч; Сяргей Івановіч; С. Каршун; Парамон Паромскі.

З селянської родини.

Народився 12 (25) вересня 1913 р. в с. Нобель Пінського повіту Мінської губернії Російської імперії (нині – Зарічненський район Рівненської області України).

Помер 11 грудня 2002 р. в м. Мінськ Республіки Білорусь.

Закінчив газетно-видавниче відділення літературного факультету Мінського педагогічного інституту (1935).

Працював робітником Бобруйського деревообробного комбінату (1930-1931), коректором газети «Чырвоная змена» (1931-1932), кореспондентом білоруського радіо (1935-1936), учителем (1946-1955), кореспондентом білоруського радіо (1956-1957), завідувачем відділом часопису «Бярозка»

(1957-1959), літературним консультантом Спілки письменників Білорусі (1959-1960), літературним редактором журналу «Вясёлка» (1960-1973), відповідальним секретарем Комітету з Державних премій БРСР у галузі літератури, мистецтва й архітектури (1973-1974). Заслужений працівник культури Білорусі (1983).
Лауреат Державної премії імені Якуба Коласа (1992).
Лауреат літературної премії імені А. Кулешова (1983).
Кавалер медалі Франциска Скорини (1994).
Почесний робітник Бобруйського деревообробного комбінату (1986).
Почесний громадянин Глуська (1996) і селища Жовтневе (1997).
Як літератор дебютував віршем (1926).
Потім настала черга поетичних і прозових книг «День народження» (1958), «Пам'ять» (1965), «Вірші» (1968), «Поема доріг» (1970), «Зачарованість» (1978), «Осінні гнізда» (1982), «Кола надії» (1985), «Болюча пам'ять» (1987), «Рудобельська республіка» (1968), «Розлука на світанні» (1983), «Зустріч з самим собою» (1988), «Сповідь» (1990).
Перу нашого земляка також належать видання «Такі сині сніги», «Зона мовчання», «З вовчим квитком», «Від весни до весни», «Сьогодні й завтра», «Вогник у вікні».
За життя мав три видання «Вибраних творів» (1973; 1983; 1994).
Г. залишив по собі книгу споминів «Так і було» (1986).
Переклав білоруською мовою твори Т. Шевченка, Лесі Українки, М. Рильського, В. Сосюри, В. Забаштанського, Т. Масенка, М. Нагнибіди, П. Біби, П. Воронька, Д. Білоуса, М. Чернявського, Б. Степанюка, Ю. Лісняка, Ж. Верна, О. Пушкіна, Р. Тагора, М. Заболоцького, Я. Райніса, В. Маяковського, О. Блока, А. Гайдара, Р. Гамзатова.
У свою чергу українською земляка перекладали Д. Кононенко, В. Лагода, О. Новицький, В. Ткаченко, Б. Степанюк, Л. Горлач.
За повістю Г. «Рудобельська республіка» здійснені постановки Театром імені Янки Купали і Гомельським обласним драматичним театром, а також знято кінофільм (1972).
Зазнав безпідставного арешту і 10-річного заслання на лісорозробки Горьківської області (1936-1946).
Удруге заарештований і довічно засланий до Новосибірської області (1949).
Реабілітований (1955).
Серед друзів та близьких знайомих Г. – П. Красюк, М. Іосько, А. Диба та ін.

ГРЕБІНКА Євген Павлович

Національний статус, що склався у світі: російський.
Прозаїк, поет, видавець, перекладач, меценат, громадський діяч.
З поміщицької родини. Батько, Гребенкін П., – гусарський офіцер.
Народився 21 січня (2 лютого) 1812 р. на х. Убіжище Пирятинського повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – с. Мар'янівка Гребінківського району Полтавської області України).
Помер 3 (15) грудня 1848 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).
Похований за заповітом в рідному селі. На могилі встановлено погруддя класика (1968). На жаль, нещодавно з надгробку сучасні вандали поцупили 17 секцій металевої огорожі (2004).
Закінчив Ніжинську гімназію вищих наук князя Безбородька (1825-1831).
Служив у 8-му резервному Малоросійському козакому полку (1831), працював чиновником у Петербурзькій комісії духовних училищ (1834-1837), викладачем Дворянського полку (1835-1837), корпусу гірничих інженерів (1837-1843), Інституту корпусу гірничих інженерів (1843-1848), Морського кадетського корпусу (1844-1848).
Друкувався в газетах «Санкт-Петербурзькі відомості», «Літературна газета», журналах «Сучасник», «Вітчизняні нотатки», «Фінський вісник», «Вранішня зоря», «Російський інвалід», «Бібліотека для читання», «Син Вітчизни», «Північна бджола».
Як літератор дебютував віршем «Рогдаїв бенкет» на сторінках «Українського альманаху» (1831).
Потім настала черга наступних доробків: «Малоросійські приказки» (1834), «Оповідки пирятинця» (1837), «Лука Прохорович» (1838), «Правильні ліки» (1840), «Кулик», «Нотатки студента» (обидва – 1841), «Ніжинський полковник Золотаренко» (1842), «Чайковський, «Випадок на маскарадї» (обидва – 1843), «Лікар», «Дорожні нотатки зайця» (обидва – 1844), «Пригоди синьої асигнації» (1845), «Лісничий», «Пііта» (обидва – 1846), «Полтавські вечори», «Сила Кондарьів» (обидва – 1848).
Всього перу письменника належить понад 46 романів, безліч повістей, оповідань, віршів.

Низка його поетичних творів, ввійшовши в народний репертуар, стала піснями. Серед найпопулярніших – «Українська мелодія», «Пісня» і, звичайно ж, романс «Чорнії очі». Широко відомими були і залишаються байки нашого земляка, серед яких, насамперед, «Ведмежий суд», «Зозуля та Снігур», «Сонце та Хмари», «Ружа та Хміль», «Рибалка», «Злий кінь», «Школяр Денис», «Грішник», «Ворона і Ягня», «Вовк і Огонь».

Г. переклав українською мовою поему О. Пушкіна «Полтава» (1836).

За життя вийшло восьмитомне зібрання творів Г. (1846-1848).

Не забуваючи у чужій стороні про рідний край, започаткував парафіяльне училище в с. Рудки Лубенського повіту (нині – Гребінківського району), надсилаючи для нього кошти (1847).

Допомагав матеріально Т. Шевченку. Брав активну участь в організації викупу останнього з кріпацтва (1838).

Г. допоміг товаришеві видати «Кобзаря» (1840).

Зовсім молодим письменник захворів невиліковними тоді сухотами (1841), від яких згодом і пішов з життя.

На честь нашого земляка названо однойменне місто Полтавської області (1895).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Т. Шевченко, М. Гоголь, П. Куліш, В. Григорович, А. Мокрицький, І. Сошенко, Н. Кукольник, М. Глинка, М. Новицький, Є. Гудима, В. Маркович, Г. Квітка-Основ'яненко, Л. Боровиковський, П. Гулак-Артемівський, В. Забіла, І. Тургенєв, П. Мартос, К. Брюллов, Ф. Коні, В. Даль, І. Панаєв, В. Одоевський, М. Греч, В. Домбровський, І. Крилов, В. Жуковський, О. Кольцов, В. Белінський, Т. Волховська, П. Єршов та ін.

ГРЕЙД (ГРАД) Луїс Ісакович

Національний статус, що склався у світі: англійський.

Медіамагнат, театральний антрепренер, кінопродюсер. Фундатор незалежного британського телебачення (канал Ай-Ті-Ві, 1950); чемпіон світу з чарльстону (1926).

З міщанської родини. Справжнє прізвище – Виноградський Лев. Батько, Виноградський І., – кравець; брати, Леслі Грейд та Бернард Дельфонт, – імпресаріо та менеджери ІТС Entertainment, The Beatles, шоу Jesus of Nazareth, The Muppet Show, ЕМІ; племінник, Майкл Г., – голова опікунської ради Бі-Бі-Сі (2004-2008).

Народився 25 грудня 1906 р. в с. Токмак Бердянського повіту Таврійської губернії Російської імперії (нині – районний центр Запорізької області України).

Помер 14 грудня 1998 р. в м. Лондон (Англія).

Перший продюсер серіалу «Маппет-шоу» (1962).

Наш земляк також – продюсер художніх фільмів «Мадам Сайн» (1972), «Перевал Кассандри» (1976), «Легіонери» (1977), «Вічний сон», «Кривава сутичка двох чоловіків із-за однієї вдови, імовірно з політичних мотивів», «Осіньна соната» (усі – 1978), «Втеча до Афіни» (1979), «Підняти «Титанік» (1980), «Зелений лід», «Легенда про самотнього рейнджера» (обидва – 1981), «Дуель пристрастей» (1992).

Стрічка І. Бергмана «Осіньна соната» отримала «Оскара» (1979).

Для Ай-Ті-Ві британським парламентом офіційно встановлена 25-процентна квота на продукцію незалежних продюсерів (1990).

У радіопередачі С. Новгородцева «Грейд Лью» говорилося: «Вести переговори з акторами і антрепренерами – справа непроста, ці люди слабке місце відчувають миттєво. Вихід знайшла дружина, подарувавши Лу Грейду коробку дорогих сигар. Пускаючи клуби ароматного диму, він міг тепер виходити на фінансовий поєдинок з ким завгодно.

Після багатьох років успішної діяльності, в 1950 році Лу Грейд зумів зібрати консорціум знайомих по шоу-бізнесу і одержати ліцензію на новий телевізійний канал, поклавши початок незалежному телебаченню у Великобританії».

Серед друзів та близьких знайомих Г. – І. Бергман, Д. Грін, У. Фрай, Д. Фроулі, Д. Барнс, М. Старгер, Л. Вертмюллер, Д. Хенсон, Д. Лазер, А. Коломбо, Р. Вагнер, К. Понті, Д. Річардс, М. Гіббс, Х. Бьорк, Л. Олів'є та ін.

ГРЕКОВ Борис Дмитрович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Історик.

З родини службовця. Батько, Греков Д., – начальник поштової контори.

Народився 9 (21) квітня 1882 р. в м. Миргород Полтавської губернії Російської імперії (нині – районний центр Полтавської області України).

Помер 9 вересня 1953 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований у Москві на Новодівочому цвинтарі.

Навчався в Холмській і Радомській класичних гімназіях (до 1901), на історико-філологічних факультетах Варшавського (1901-1905) і Московського (1905-1907) університетів.

Працював учителем Петербурзького комерційного училища (1907-1910), викладачем Вищих жіночих курсів (1910-1916), Пермського філіалу Петроградського університету (1916-1918), Таврійського університету (1918-1920), Ленінградського університету (1920-1937), директором Інституту історії академії наук СРСР (1937-1953).

Академік академії наук СРСР (1935).

Дійсний член академії архітектури СРСР (1939).

Почесний член академії наук Білоруської РСР (1947).

Дійсний член Польської АН (1946).

Дійсний член Болгарської академії наук та мистецтв (1949).

Почесний доктор Празького (Карлового) університету (1947).

Почесний доктор Будапештського університету (1948).

Тричі лауреат Державної премії СРСР (1943; 1948; 1952).

Спеціалізувався з проблем господарських і суспільних відносин в Київській Русі, в Галицькій і Закарпатській Русі; середньовічної історії Русі.

Займався дослідженням і виданням документальних матеріалів слов'янської історії.

Друкувався в «Вістях Таврійського товариства історії, археології і етнографії».

Як вчений дебютував працею «Новгородський будинок святої Софії. Досвід вивчення організації і внутрішніх відносин крупної церковної вотчини» (1914).

Потім настала черга наступних доробків: «Досвід вивчення організації і внутрішніх відносин крупної церковної вотчини» (1914), «Феодальні відносини в Київській Русі» (1935), «Київська Русь» (1939), «Боротьба Русі за створення своєї держави», «Культура Київської Русі» (обидві – 1944), «Селяни на Русі з давніх часів до середини XVII століття» (1946), «Виноробний статут про суспільний і політичний устрій Винороба» (1948), «Золота орда і її падіння» (1950).

Г. – також автор досліджень «Далеке минуле Західної України», «Найдавніші долі слов'янства у прикарпатських областях», «Повість временних літ» про похід Володимира на Корсунь», «Юрій день і заповітні роки», «Ломоносов – історик», «Походження кріпосного права в Росії», «Історичні переконання Пушкіна».

Всього перу нашого земляка належить понад 200 наукових праць.

Г. брав активну участь в підготовці до видання історичних пам'ятників «Російська Правда», «Судебники XVI-XVII століть».

Що стосується особистого життя, то наш земляк рано втратив матір (1894); за царизму його виключили з гімназії (1900), а більшовики – заарештували (1930).

Президія АН СРСР заснувала премію ім. Б. Д. Грекова.

Іменем земляка названо вулицю в м. Миргород; будинок в якому він мешкав, прикрашає меморіальна дошка з написом «У цьому будинку народився видатний радянський історик-академік Борис Дмитрович Греков (21.04.1882 – 9.09.1953)» (1967); в місцевому парку «Перемога» височіє його пам'ятник (1982).

У Москві вийшла книга Н. Горської «Борис Дмитрович Греков» (1999).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Г. Вернадський, М. Волошин, А. Маркевич, Н. Горська, С. Шереметев, П. Смирнов, Д. Петрушевський, М. Ернст, С. Платонов, І. Гревс та ін.

ГРИБОВСЬКИЙ Адріян Мойсєвич

Національний статус, що склався у світі: російський.

Мемуарист, перекладач, громадський діяч.

З козацької родини. Батько, Грибовський М., – осавул Малоросійського козачого війська.

Народився 26 серпня (6 вересня) 1767 р. в м. Лубни Полтавської губернії Російської імперії (нині – районний центр Полтавської області України).

Помер 27 січня (8 лютого) 1834 р. в с. Щурово Коломенського повіту Московської губернії Російської імперії (нині – Коломенський район Московської області РФ).

Навчався в гімназії при Московському університеті (1778-1782), Московському університеті (1782-1783), якого залишив, аби заробляти на хліб.

Працював губернським секретарем Комісії нового кодексу (1784), секретарем Олонецького приказу громадського прихистку (1785), дрібним чиновником в Кабінеті його Імператорської Величності (1786-1787), в канцелярії Г. Потьомкіна (1787-1792). Під час російсько-турецької війни вів «щоденник бойових дій», за даними якого склалися донесення Катерині II. При укладенні миру в Ясах виконував роль конференц-секретаря.

Обіймав посади правителя канцелярії нового фаворита імператриці – П. Зубова (1792-1795), секретаря Катерини II з прийняття прохань (1795-). Ставши її довіреною особою, брав участь у вирішенні низки політичних питань. До речі, саме з-під пера Г. вийшов указ про заснування Одеси.

Як літератор дебютував перекладом з французької мови повісті Ф.-Т.-М. де Бакюльєра д'Арно «Макін» (1782).

Потім настала черга інших творів цього автора – «Ерманс» (1782), «Небезпека міського життя» (1784). Опублікував Г. і переклад першої частини роману Т. Смоллетта «Пригоди Перігріна Пікля» (1788).

Однак головним доробком нашого земляка вважаються «Деякі нотатки з життя Катерини II» та «Нотатки про службу статс-секретаря Грабовського та інших осіб», що охоплюють період з 1783 по 1802 рр.

Проте багатогранне та цікаве життя Г. мало і зворотній, зовсім не глянсуватий, бік. Батько майбутнього знаного громадського діяча помер, коли син був ще дитиною. Залишившись без чоловіка, мати подалася в черниці. Сам Г., виконуючи обов'язки скарбника Приказу громадського прихистку, програв у карти солідну суму казенних грошей. Від суду зятятого картяра врятував Г. Державін, який з власних коштів компенсував розтрату, однак з державною службою прийшлося розпрощатися. Деякий час Г. ніде не брали на роботу.

Зійшовши на трон, Павло I вислав Г. з Петербургу (1797), а вже наступного року його заарештували й посадили в Петропавловську фортецю, звинувативши в зникненні експонатів з колекції Таврійського палацу. Після виплати зазначеної суми в'язня звільнили, однак через деякий час знову заарештували і відправили вже до Шліссельбурзької фортеці. Лише в 1801 р. Г. повернувся в Подільську губернію, де до самої смерті Павла I перебував під наглядом поліції.

Проте авантюрний склад характеру не дозволив Г. скінути на одному місці. Продавши маєток, він переїхав до Москви, де жив на широку ногу: навіть придбав скрипку Страдиварі, на якій, до речі, непогано грав. Потім, збувши вже й столичну нерухомість, перебрався в Рязанську губернію, де несподівано для усіх зайнявся винокурінням та відкупом. Успіху це не принесло і Г. вибрав нове місце проживання – Коломну Московської губернії, де жили донька з зятем. В 1817 р. Г. оголосив себе повним банкрутом. Цьому не повірив Сенат і розпочав судову тяганину, яка тривала 16 (!) років, завершившись на повну користь нашого земляка.

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Г. Державін, О. Козодавлев, М. Емін, Г. Потьомкін, О. Безбородько, О. Воронцов, І. Остерман та ін.

ГРИГОРЕНКО Петро Григорович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Військовий, правозахисник, публіцист.

З селянської родини.

Народився 16 жовтня 1907 р. в с. Борисівка Таврійської губернії Російської імперії (нині – Приморський район Запорізької області України).

Помер 21 лютого 1987 р. в м. Нью-Йорк (США).

Навчався в Харківському технологічному інституті (1928-1931), Московських військово-технічній (1931-1932) та Військово-інженерній (1932-1934) академіях, закінчив Академію Генерального штабу (1937-1939).

Був робітником (1923-1925), помічником машиніста (1925-1926) Донецького залізничного депо, секретарем Селідовського сільського райкому комсомолу (1926-1927), секретарем комітету комсомолу транспортного комбінату (1927-1929), начальником штабу окремого саперного батальйону Західного особливого військового округу (1934-1936), командиром 52-го окремого інженерного батальйону Мінського укріпрайону (1936-1937), офіцером Генштабу Далекосхідного управління фронтової групи (1939), офіцером штабу 1-ї Окремої Червонопрапорної Далекосхідної армії (1940-1941), командиром 18-ї окремої стрілецької бригади (1942-1943), заступником начальника штабу 10-ї гвардійської армії (1943-1944), начальником штабу 8-ї стрілецької дивізії (1944-1945), викладачем Військової академії ім. М. Фрунзе (1945-1961), начальником

оперативного відділу штабу 5-ї армії Далекосхідного військового округу (1962-1964),
вантажником овочового магазину (1965-1969).
Учасник боїв на Халхін-Голі (1939), Другої світової війни (1943-1945).
Засновник антирадянської «Спілки боротьби за відродження ленінізму» (1963).
Член Московської Хельсінкської групи (1976).
Друкувався в газетах «Санді таймс», «Вашингтон пост», журналах «Посів», «Континент».
Як літератор дебютував навчальним посібником «Стрілецький полк в основних видах бою» (1945).
Потім настала черга памфлету «Лакейська правд» (1963), відкритого листа «Приховування історичної правди – злочин перед народом!» (1967), звернення «До громадян Радянського союзу» (1968), нарису «Про спеціальні психіатричні лікарні», «Заяви з приводу арешту Яхимовича І.» (обидва – 1969).
Перу Г. також належить книга спогадів «В льоху можна зустріти лише щурів» (1981).
Всього наш земляк залишив після себе 83 військово-наукових дослідження.
З владою порозуміння не знаходив. Вперше заарештований був разом з трьома синами (1964).
Засуджений Військовою Колегією Верховного Суду СРСР, за вироком якого кинутий до Ленінградської спеціальної психіатричної лікарні (1964-1965).
Вдруге заарештований у Ташкенті, куди він прибув у ролі громадського захисника на процес над кримськотатарськими підсудними (1969). Запроторений до Черняхівської спеціальної психіатричної лікарні (1969-1973), 5-ї московської міської психіатричної лікарні (1973-1974).
Молодий київський лікар-психіатр С. Глузман на основі копій медичних документів, винесених з лікарні адвокатом дисидента, зробив висновок про його повне психічне здоров'я, за що, формально – з інших мотивів, був засуджений до семи років позбавлення волі і трьох років – заслання (1972).
Г. посмертно удостоєний українського ордена «За мужність» 1-го ступеня (1997).
Його іменем названо проспект в м. Київ (1998), сквер в м. Сімферополь (2004).
Бронзовий бюст нашому земляку встановлено в м. Сімферополь (1999). На ньому напис: «Петру Григоренко. 1907-1987. Гуманістові, правозахисникові, вірному другу кримських татар».
Про відомого правозахисника українська кіностудія «Контакт» зняла фільм «Генерал Григоренко» (1999).
Верховна Рада України відмовилася офіційно відзначити 100-річчя з дня народження Г. (2006).
У свою чергу, Президент В. Ющенко доручив Кабінету Міністрів забезпечити організацію цього святкування (2007).
Серед друзів та близьких знайомих Г. – О. Костерін, О. Солженіцин, В. Буковський, О. Добровольський, А. Колмогоров, О. Тихий, Ю. Орлов, С. Калістратова, Л. Плющ, А. Берг, В. Павлінчук, Г. Алтунян, І. Яхимович та ін.

ГРИГОРОВИЧ Василь Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.
Художник, мистецтвознавець. Фундатор першого художнього часопису «Журнал витончених мистецтв» на теренах Російської імперії (1823).
З дворянської родини. Син, Григорович К., – художник.
Народився в 1786 р. в м. Пирятин Пирятинського повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – районний центр Полтавської області України).
Помер 15 березня 1865 р. в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).
Працював конференц-секретарем Петербурзької академії мистецтв (1829-1859).
Почесний член Російської академії наук (1841).
Секретар Товариства заохочування художників (1829-1854).
Друкувався в журналі «Північні квіти».
Перу Г. належить стаття «Про стан художників в Росії» (1826-1827).
Брав активну участь у звільненні Т. Шевченка з кріпацтва.
Нашому землякові А. Дельвіг присвятив «Винахід ліплення» (1830), а Т. Шевченко – поему «Гайдамаки» (1841).
А ось що Тарас Григорович писав Г. у квітні 1855 р.: «Христос воскрес, незабутній мій добродійнику. Ось уже вдев'яте я зустрічаю це світле урочисте свято далеко від всіх милих моєму серцю, в киргизькій пустелі, наодинці і в найжалюгіднішому, безрадісному становищі. Вісім років я вистраждав мовчки. Я нікому ні слова не писав про себе. Думав, що терпінням все здолаю. Проте, на нещастя, я гірко помилився, терпіння так і залишилося терпінням, а я тим часом наближаюся до 50 року мого життя. Сили, і етичні, і фізичні, мені зрадили, ревматизм мене

швидко руйнує. Але що в порівнянні хвороби тіла з хворобою душі, з тією страшною хворобою, яка зветься безнадійністю. Це жахливий стан! ...Саме це змушує мене звернутися до Вас і просити Вас і графа Ф. П. допомогти мені в украй гіркому моєму становищі... Ви, як конференц-секретар Ак. м. (академії мистецтв – **авт.**) і людина, яка особисто і добре мене знає, попросіть... за мене, якщо можна, особисто... Пожвавте померлу мою надію. Не дайте задихнутися від відчаю в цій безвихідній пустелі».

Що стосується особистого життя, то у нашого земляка молодим помер син.

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Т. Шевченко, М. Гоголь, О. Пушкін, А. Мокрицький, В. Стасов, В. Жуковський, А. Дельвіг, М. Козловський, О. Боголюбов, П. В'яземський та ін.

ГРИГОРОВИЧ Віктор Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Мовознавець. Один з фундаторів слов'янської філології і наукового слов'янофільства на теренах Російської імперії. Відкривач найстаршого євангельського тексту – глаголичного «Четвероєвангелія», «Номоканону» XIII століття, сербського «Законник Душана» і низки рукописів світського і церковного змісту XII-XIII століть.

З чиновницької родини.

Народився 30 квітня (12 травня) 1815 р. в м. Балта Подільської губернії Російської імперії (нині – районний центр Одеської області України).

Помер 19 (31) грудня 1876 в м. Єлизаветград Російської імперії (нині – Кіровоград, адміністративний центр однойменної області України). Похований на міському Петропавлівському цвинтарі. Вдячні учні зібрали кошти на пам'ятник, який зрештою встановили (1892). На ньому вибито напис: «Македонія, Візантія, Південна Русь в ім'я слов'янства; Віктору Івановичу Григоровичу від учнів і шанувальників». У роки Великої Вітчизняної війни пам'ятник був пошкоджений. Деякий час зберігався на подвір'ї обласного краєзнавчого музею. У зв'язку з перенесенням Петропавлівського цвинтаря погруддя встановили на новому місці поховання, а копію – біля приміщення колишнього Єлизаветградського земського реального училища (тепер – машинобудівний технікум національного технічного університету). Нещодавно пам'ятник відреставрували (2004).

Навчався в Уманському базиліанському училищі, закінчив Харківський (1833), Дерптський (1838) університети.

Працював викладачем Казанського (1842-1848; 1850-1863), Московського (1848-1850) університету, Казанської духовної академії (1854-1856), викладачем (1863-1865), ректором (1865-1876) Новоросійського університету.

Член-кореспондент Російської академії наук (1851).

Почесний член Московського університету (1876).

Голова Одеського слов'янського благодійного товариства ім. св. Кирила і Мефодія.

Друкувався у виданнях: «Вчені записки Казанського університету», «Вісті академічних наук», «Вчені записки другого відділу академічних наук», «Записки Новоросійського університету», «Праці київського археологічного з'їзду».

Як славіст дебютував «Дослідженням про церковнослов'янські наріччя» (1840).

Потім настала черга наступних доробків: «Короткий огляд слов'янської літератури» (1841), «Досвід викладання літератури словен у її найголовніших епохах» (1843), «Вишукування про слов'янських апостолів» (1847), «Нарис подорожі по Європейській Туреччині» (1848), «Опис четвероєвангелія, писаного глаголицею», «Статті, які стосуються ранньослов'янської мови» (обидва – 1852), «Послання російського митрополита Івана II» (1854), «Про Сербію в її відносинах з сусідніми державами, переважно в XIV і XV сторіччях» (1859), «Ранньослов'янський пам'ятник, який доповнює життє св. апостолів Кирила і Мефодія» (1862), «Як виражалися відносини константинопольської церкви до околиць північних народів на початку X ст.» (1866), «З літопису науки слов'янської», «Я. Коменський, слов'янський педагог-реаліст XVIII ст.» (обидва – 1871), «Про участь сербів у наших суспільних відносинах» (1876), «Слов'янські старожитності» (1882).

Після смерті нашого земляка вийшло його «Зібрання творів» (1916).

Понад два роки Г. провів за кордоном, вивчаючи Австрію, Болгарію, Венецію, Далмацію, Європейську Туреччину, Моравію, Угорщину, Чорногорію, Хорватію, Чехію (1844-1847).

Займався археологією, етнографією, мовознавством, топографією.

Одним з перших започаткував порівняльно-історичне вивчення слов'янських літератур і мов. Визначив особливості болгарського і македонського діалектів.

Г. залишався переконаним прихильником особливого значення для російської науки всебічного дослідження Візантії і слов'янства.

Частина дорогоцінних рукописів, вивезених зі слов'янських земель та з Афону, Г. пожертвував Новоросійському університету, а його рукописи, папери і стародруки були придбані Рум'янцевським музеєм (РФ).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – О. Бодянский, Ф. Палацький, Ф. Міклошич, Л. Каравелов, І. Срезневський, В. Караджич, В. Мочульський, Ф. Буслаєв, П. Шафарик та ін.

ГРИГОРОВИЧ Дмитро Павлович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Авіаконструктор. Творець перших у світі гідролітака «М-1» (1913) і броньованого літаючого човна-винищувача «М-11» (1916).

З військової родини. Батько, Григорович П., – інтендант.

Народився 25 січня (6 лютого) 1883 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 26 липня 1938 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на Новодівочому цвинтарі.

Закінчив Севастопольське реальне училище (1902), механічний факультет Київського політехнічного інституту (1902-1910), стажувався в Львівському університеті (1908).

Був кореспондентом (1910-1911), видавцем (1911-1912) журналу «Вісник повітроплавання», технічним директором авіазаводу Щетиніна (1912-1916), власником авіазаводу (1917-1918), конструктором морського розвідника «М-22» (1922-1923), начальником КБ і технічним директором Московського заводу ГАЗ-1 (1923-1924), завідуючим відділом експериментального літакобудування Ленінградського заводу «Червоний пілот» (1924-1927), начальником Московських експериментального відділу №3 (1927-1928) і конструктором ЦКБ-39 (1929-1936), начальником морського відділу Центрального аерогідродинамічного інституту (1936), начальником морського відділу, головним конструктором Головного управління авіаційної промисловості (1936-1938), начальником особливого конструкторського бюро Новосибірського авіазаводу №153 (1938).

Кавалер ордена св. Володимира 4-го ступеня (1916), хреста «За заслуги» (1916).

Друкувався в журналах «Вісник повітроплавання».

Як літератор дебютував статтею в журналі «Вісник повітроплавання» статтею «Чергові завдання авіації» (1911).

Як авіаконструктор дебютував легким спортивним біпланом Г-1 (1909).

Потім настала черга наступних моделей: біплани Г-2 і Г-3 (1909), гідролітаки «М-1», «М-2» і «М-4», «М-5», «М-9», «М-20» (1913-1916), звичайні літаки «С-1», «С-2» (1916), гідролітак-винищувач (1916), гідролітаки – торпедоносець і морський крейсер (1917), 4-місний цивільний літак (1925), розвідники відкритого моря РОМ-1 і РОМ-2 (1928), винищувачі «І-7» (1930) та «ІІ-1» (1934), розвідник-бомбардувальник «ДГ-58Р» (1937).

Спільно з М. Полікарповим наш земляк створив легендарний винищувач «І-5» (1930).

Всього за своє життя наш земляк створив понад 60 типів літаків, 38 з яких випускалися серійно. Військове відомство США одержало від Росії декілька гідролітаків Г., вивчило їх і організувало серійне виробництво аналогічних апаратів (1918).

Ще цікава деталь: 4-місний цивільний літак конструкції нашого земляка випускався в Харкові і використовувався на українських теренах.

Що стосується стосунків з владою, то гармонійними вони не були. Спочатку більшовики конфіскували авіапідприємство Г. (1918), а пізніше – запроторили його, разом з очолюваним ним колективом конструкторів, до сталінського концтабору, де він продовжував створювати літаки (1938).

Амністували нашого земляка не лише разом з колективом, а й... з врученням грамоти ЦВК СРСР (1931).

Про життя і перші кроки в авіації Г. залишила спогади його перша дружина Н. Сукневич (1906).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – С. Корольов, І. Сікорський, С. Лавочкін, М. Полікарпов, М. Камов, Г. Берієв, І. Четвериков, Я. Нагурський, В. Шавров, М. Гуревич та ін.

ГРИГОРОВИЧ Іларіон

Національний статус, що склався у світі: російський.

Священик. У чернецтві – Іларіон (1721). Зарахований до лику святих Російською Православною Церквою (1988).

З міщанської родини.

Народився 20 грудня 1696 р. в м. Сосниця Чернігівської губернії Російської імперії (нині – районний центр Чернігівської області України).

Помер 3 грудня 1759 р. в м. Москва Російської імперії (нині – столиця РФ). Похований в архієрейському будинку на Крутицях при Воскресенській церкві.

Закінчив Київську духовну академію (1721).

Був учителем Київської духовної академії (1721-1725), префектом Харківського колегіуму (1726-1733), ігуменом Свято-Успенського Святогорського монастиря на річці Сіверський Донець (1733-1735), керівником Святогорської пустині (1735-1738), ігуменом Миколаївського Белгородського (1738-1740), Звенигородського (1740-1743), Чудівського (1743-1744), Воскресенського Ново-Єрусалимського (1744-1748) монастирів, єпископом Сарським і Подонським (1748-1759).

До нас дійшло декілька проповідей Г.: на шостий Великодня 1742 року; на Новий 1747 рік; на іменини Імператриці Єлизавети 1748 року.

А ось яка бувальщина про нашого земляка століттями передається із вуст до вуст: «13 січня 1752 року І. Григоровича викликали до Петербургу на засідання Синод як синодального члена (до цього засідав в Московській синодній конторі). Він відповів, що прибути не має ніякої можливості через... відсутність коштів на дорогу з уточненням, що Крутицький архієрейський будинок обтяжений більш ніж чотирма тисячами рублів боргу. У столиці на це не зважили, направивши 23 лютого І. Григоровичу веління: «Синодному членові Преосвященному Іларіону в Санкт-Петербурзі в Синоді бути невідмінно, а на подання його оголосити догану з поясненням, що він не для того архієреєм поставлений, щоб... борги наживати».

День пам'яті – 11 (24) вересня.

Серед друзів та близьких знайомих Г. – І. Волинський, В. Лашевський, Г. Слоніський, М. Шеїнков, І. Блонницький та ін.

ГРИГОРОВИЧ-БАРСЬКИЙ Василь Григорович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник, мандрівник, священик. Псевдоніми – Василь Київський, Барський, Беляєв-Плакі-Альбов. В чернецтві – Василь (1734).

З купецької родини.

Народився 1 (12) січня 1701 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Помер 7 (18) жовтня 1747 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Навчався в Києво-Могилянській академії, проте здоров'я не дозволило її закінчити.

Перебуваючи на лікуванні у західній Україні, Г.-Б., назвавшись уніатом, вступив у Львівську єзуїтську академію, однак після того, як обман викрився, був з неї відратований (1723 р.).

Наступного року, перевдягшись пілігримом, відправився в подорож, яка тривала майже чверть століття. Головна мета – вивчити історію та тогодення народів Балкан та Близького Сходу.

В 1729-1731 рр. вивчав грецьку мову в училищі в м. Тріполі (Сирія). Був священиком російського посольства в Константинополі (1743-1744). Пізніше отримав запрошення обійняти кафедру грецької мови в Києво-Могилянській академії, проте стан здоров'я не дозволив цього зробити.

Г.-Б. – автор безцінних дорожніх нотаток «Странствованія Василя Григоровича Барскаго по святымъ местамъ Востока съ 1723 по 1747 г.», які користувалися шаленим попитом. За словами відомого українського історика того часу В. Рубана, «В Малій Росії та навколишніх губерніях немає жодного міста чи дому, де б не було ... списку. Майже в усіх російських семінаріях для єпархіальних архієреїв по декілька разів... переписували благочестиві... люди з духовних та мирських станів за великі гроші діставали...».

Перший уривок з нотаток – «Опис міста Солунь» – побачив світ у журналі «Парнаський коробейник» (1770). Повне видання під назвою «Пішохода Василя Григоровича-Барського Плакі Альбова, уродженця київського, ченця антиохійського, подорож до святих місць, що знаходяться в Європі, Азії та Африці, розпочате в 1723 и закінчене в 1747 р., ним самим написане» у вигляді книги з'явилося в 1778 р. Видання прикрашене 137 малюнками, зробленими рукою Г.-Б. Проте жива й самобутня мова автора, позначена неабияким українським колоритом, постраждала при підготовці оригінала до друку. Найповніше видання вийшло у Москві до 260-ліття з дня смерті нашого земляка (2007).

Серед друзів та близьких знайомих Г.-Б. – Ф. Прокопович, С. Тодорський, І. Ленницький, В. Лащевський та ін.

ГРИЗОДУБОВ Степан Васильович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Авіаконструктор, пілот, планерист. Конструктор першого бензинового авіадвигуна на теренах Російської імперії.

З дворянської родини. Батько, Гризодубов В., – службовець цукрового заводу; донька, Гризодубова В., – легендарний військовий льотчик, єдина жінка у світі, яка носила звання Героя Радянського Союзу і Героя Соціалістичної Праці.

Народився 15 (27) липня 1884 р. в с. Пархомівка Богодухівського повіту Харківської губернії Російської імперії (нині – Краснокутський район Харківської області України).

Помер 11 грудня 1965 р. в м. Харків СРСР (нині – адміністративний центр однойменної області України). Похований на місцевому цвинтарі.

Закінчив Харківське технічне паровозобудівельне училище (1904), навчався в Севастопольській авіашколі (1911), закінчив Петроградську школу авіації (1915).

Працював завідувачем Харківською електростанцією, служив в армії (1915-1916), командував 1-м авіаційним парком України (1919-1920), був автомеханіком 51 піхотних курсів (1922-1923), головою житлового кооперативу №488 (1923-1924), клерком Харківського інституту праці (1924-1925), кустарем-одинаком (1925-1926), технічним службовцем аеродрому (з 1926).

Як конструктор дебютував літаком «Гризодубов-Райт № І» (1910).

Потім настала черга літаків «Гризодубов № 2», «Гризодубов № 3», «Гризодубов № 4» (1912), мотопланера (1940).

А ось що згадувала про свого батька В. Гризодубова: «Батько і мати були для мене прикладом, еталоном. Це були патріоти, ентузіасти, це були люди, беззавітно віддані Батьківщині. Відомий авіаконструктор Сікорський, який виїхав 1919 року на захід, кликав батька працювати до Америки, обіцяв великі гроші, кажучи «Що тобі батьківщина, батьківщина там, де гроші». Батько категорично відмовився: «Моя Батьківщина тут! Я працюю для свого народу».

Нині у харківській квартирі нашого земляка функціонує музей сім'ї Гризодубових (1999).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – І. Сікорський, В. Дибовський та ін.

ГРИМАЛЬСЬКИЙ Леонтій Стефанович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Священик. Зарахований до лику святих Російською Православною Церквою (2001).

З родини священика. Батько, Гримальський С., – дячок.

Народився 10 липня 1869 р. в с. Ладиженка Уманського повіту Київської губернії Російської імперії (нині – Уманський район Черкаської області України).

Розстріляний більшовиками 26 лютого 1938 р. на полігоні НКВС «Об'єкт Бутово» Московської області СРСР (нині – в межах м. Москва РФ). Похований в братській могилі. Точне місце – не відоме.

Закінчив Київську духовну академію (1892).

Був учителем церковно-парафіяльної школи в с. Русалівка Уманського повіту (1892-1893), ієреєм храму с. Піщане Звенигородського повіту (1894-1914), ієреєм (1914-1922), протоієреєм (1922-1931) церкви с. Роги Уманського повіту, храму с. Жигалово Московської області (1931-1932), церкви св. апостолів Петра і Павла с. Литкаріно Ухтомського району Московської області (1932-1937), храму с. Іл'їнський Погост Солнечногорського району Московської області (1937), Успенської церкви с. Гжель Раменського району Московської області (1937-1938).

Нагороджений Палицею (1928), наперсним хрестом з прикрасами (1935).

Заарештований за «контрреволюційну агітацію» (1938). Сталінською «трійкою» засуджений до розстрілу.

Посмертно реабілітований (1938).

А ось – цитата з протоколу допиту нашого земляка 9 лютого 1938 р.: **Слідчий:** Що вам відомо про контрреволюційну діяльність Хорьюзова і Воскресенського? **Гримальський:** Про контрреволюційну діяльність Хорьюзова і Воскресенського я абсолютно нічого не знаю. Знаю тільки те, що вони обидва восени 1937 року заарештовані органами НКВС. **«Слідчий:** Що можете ще показати по суті висунутого проти вас звинувачення? **Гримальський:** Винним себе ...не визнаю і показати нічого не можу».

На 5 міжнародній науковій конференції «Православ'я – наука – суспільство: питання взаємодії» прозвучала доповідь уманчанки Т. Коваль «Протоієрей Леонтій Гримальський в національно-духовному житті кінця XIX – початку XX ст.» (2007).

День пам'яті – 13 (26) лютого.

Серед друзів та близьких знайомих Г. – М. Хорьюзов та ін.

ГРИСЮК Андрій Григорович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Священик. В чернецтві – Анатолій (1903). Зарахований до лику святих Російською Православною Церквою (2000).

З міщанської родини. Батько, Грисюк Г., – повітовий скарбничий.

Народився 20 серпня 1880 р. в м. Ковель Волинської губернії Російської імперії (нині – районний центр Волинської області України).

Помер 23 січня 1938 р. в одній з сталінських катівень Республіки Комі СРСР (нині – Республіка Комі РФ). Похований у вічній мерзлоті.

Закінчив Кременецьке духовне училище, Волинську духовну семінарію (1900), Київську духовну академію (1904), стажувався в останній (1904-1905), навчався в Константинопольському археологічному інституті (1905-1906).

Був викладачем Київської (1911-1912), Московської (1912-1913) ректором Казанської (1913-1921) духовної академії.

Єпископ Чистопольський (1913-1914), другий вікарій Казанської єпархії (1914-1922), єпископ Самарський і Ставропольський (1922-1923), архієпископ Одеський і Херсонський (1928-1936). Заарештований більшовиками засуджений до року примусових робіт (1921); двічі заарештований (1923); відправлений на три роки в заслання до Туркменії (1923-1927); заарештований востаннє (1936) і на п'ять років запроторений до Кілтівського Ухто-Печерського табору Комі АРСР (1937). Як науковець спеціалізувався з історії сирійського чернецтва до арабської навали.

Друкувався в «Працях Київської духовної академії», «Православному співрозмовникові».

Перу нашого земляка належать наступні доробки: «Професор Амфіан Степанович Лебедєв», «Пам'яті професора В. В. Болотова» (обидва – 1910), «Історичний нарис Сирійського чернецтва до половини 6-го століття», «Професор Костянтин Дмитрович Попов (некролог)» (обидва – 1911), «Святий Флавіан, архієпископ Константинопольський» (1912), «Знаменитий документ», «Дельфійський напис і його значення для хронології ап. Павла» (обидва – 1913).

День пам'яті священикомученика Анатолія – 10 січня.

Серед друзів та близьких знайомих В. – М. Лемешевський, В. Ремов, П. Брянських, В. Суханов, П. Пономарьов, С. Страгородський, В. Парвеков, В. Керенський, П. Тишкевич, І. Веселовський, В. Несмелов, М. Виноградов, А. Орлов, М. Машанов, А. Стадницький та ін.

ГРИЩЕНКО Олексій (Олекса) Васильович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Художник, письменник, мистецтвознавець.

З міщанської родини.

Народився 2 квітня 1883 р. в м. Кролевець Чернігівської губернії Російської імперії (нині – районний центр Сумської області України).

Помер 28 січня 1977 р. в м. Венс (Франція). Похований на місцевому цвинтарі.

Навчався в Київському, Петербурзькому, Московському університетах, закінчив Петербурзьку академію мистецтв.

Працював у Києві (1906-1908), Московській школі мистецтв (1909-1910),

Член паризького «Осіннього салону» (1931).

Серед найвідоміших полотен Г. – «Дощ над Св. Софією», «Туркєня» (обидва – 1920), «Майстерня художника», «Руїн замку Годфруа де Буйон» (обидва – 1923), «Восьминіг» (1925), «Продавщиця риби у Севільї» (1920-ті), «Натюрморт з грибами» (1920-ті), «Портрет дружини», «Містечко Пейра Шато» (обидва – 1940), «Тулон», «Натюрморт з вишнями» (обидва – 1930), «У порту Лібур», «Порив містралю у Кіота, Бретань» (обидва – 1930-ті), «Гречане полі Лімузену» (1950-ті), «Натюрморт з пахучим горошком», «Інтер'єр собору в Прато», «Натюрморти з квітами та годинником» (усі – 1960).

Виставлявся Афінах, Нью-Йорку, Філадельфії, Мадриді, Стокгольмі, Парижі, Львові, Монреалі.

Перу Г. належать книги «Два роки в Царгороді» (1927), «Роки бурі і натиску», «Україна моїх блакитних днів» (1958), дослідження «Староруська ікона з погляду малярства», «Зв'язок російського мистецтва з Візантією й Заходом», низка есе.

Більшовицького режиму наш земляк не сприйняв і емігрував спочатку до Константинополя (1919-1921), а потім – Парижу (1921).

Нині малярські доробки нашого земляка зберігаються в Київському та Львівському художніх музеях (Україна), Третьяковській галереї та Російському музеї Санкт-Петербурга (РФ), Музеї національного мистецтва в Парижі (Франція), музеях Копенгагена (Данія), Мадрида (Іспанія), Брюсселя (Бельгія), Осло (Норвегія), Монреаля (Канада), Бостона, Філадельфії, Балтімора (усі – США), чисельних приватних зібраннях.

Після смерті нашого земляка його роботи були перевезено до Нью-Йорка, де вони зберігалися в Українському інституті Америки (1977).

Згідно з заповітом Г. до Національного художнього музею України передані 67 картин і архів митця (2004). Перемовини щодо їхнього повернення тривали впродовж понад десятиліття (1992-2004).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – С. Світославський, К. Юон, Ж. Дюамель, І. Машков, А. Дерен, Р. Дюфі, І. Остроухов, Л. Зборовський, Д. Бурлюк, П. Гійом, В. Маяковський, П. Боннар, А. Марке, Ф. Леже та ін.

ГРОМАШЕВСЬКИЙ Лев Васильович

Національний статус, що склався у світі: російсько-радянський.

Епідеміолог. Фундатор наукової епідеміології на теренах Російської імперії.

З міщанської родини.

Народився 1 (13) жовтня 1887 р. в м. Миколаїв Херсонської губернії Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер в 1980 р. в м. Київ СРСР (нині – столиця України). Похований на Байковому цвинтарі.

Закінчив медичний факультет Новоросійського університету (1912).

Працював епідемічним лікарем Астраханської (1912-1913), Подільської (1913-1914) губерній, служив молодшим полковим лікарем в діючій армії під час першої світової війни (1914-1917), був асистентом, завідувачем кафедри, ректором Одеського медичного інституту (1918-1928), директором Дніпропетровського санітарно-бактеріологічного інституту (1928-1931), директором Центрального інституту епідеміології й мікробіології Наркомздор'я РРФСР (1931-1933), головний епідеміологом Закавказького й Кримського фронтів, Московського військового округу (1941-1945), директором інституту інфекційних хвороб АМН СРСР (1948-1951), завідувачем кафедрами Київського медичного інституту (1951-1963), Київського науково-дослідного інституту епідеміології, мікробіології й паразитології (1963-1980).

Дійний член академії медичних наук СРСР (1944).

Заслужений діяч науки УРСР (1957).

Учасник установчої сесії зі створення Всесвітньої організації охорони здоров'я (1946).

Засновник першої на теренах Росії й України дезінфекційної станції (м. Одеса).

Герой Соціалістичної Праці (1967).

Кавалер чотирьох орденів, низки медалей.

Перу нашого земляка належать наступні доробки: «Приватна епідеміологія» (1947), «Механізм передавання інфекції» (1962), «Загальна епідеміологія» (1965).

Спеціалізувався з проблем загальної теорії епідеміології, епідеміології висипного й черевного тифів, холери, дизентерії, епідемічного гепатиту.

Праці Г. перекладені на низку мов світу, його підручники витримують численні перевидання, по них і нині вчаться студенти.

Наш земляк – автор вчення про механізм передавання інфекцій, розробив класифікацію інфекційних хвороб.

Брав участь у ліквідації епідемій тифу, холери, чуми в Маньчжурії, у Саратові, Царицині, Астрахані.

За царату нашого земляка тричі заарештовували. Відбуваючи одне з заслань в Оренбурзькій губернії, здійснив звідти втечу. Вдруге неслуха запроторили аж до м. Пінега Астраханської губернії, що за Полярним колом.

Нині іменем Г. названо Київський інститут епідеміології та інфекційних захворювань.

Його бюст встановлено у дворі Державної санітарно-епідеміологічної служби Дніпропетровської області (2003).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Д. Заболотний, С. Терехов та ін.

ГРОМЕКА Михайло Степанович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Критик.

З родини службовця. Батько, Громека С., – начальник поліцейського управління на Миколаївській залізниці, публіцист; брат, Громека І., – математик.

Народився 3 (15) вересня 1852 р. в м. Бердичів Київської губернії Російської імперії (нині – районний центр Житомирської області України).

Звів рахунки з життям 22 грудня 1883 р. (3 січня 1884) в м. Петербург Російської імперії (нині – м. Санкт-Петербург РФ).

Закінчив Сідлецьку гімназію (1871), історико-філологічний факультет Московського університету (1875).

Працював викладачем Житомирського єврейського учительського інституту (1875-1876), Варшавської жіночої (1876-1878) та чоловічої (1878-1881) гімназій, Калішської гімназії (1881-1883).

Друкувався в журналі «Російська думка».

Як критик дебютував невеликою книгою «Критичний етюд з приводу роману «Ганна Кареніна» (1883).

Потім настала черга книги «Останні твори графа Л. М. Толстого» (1886). Між іншим, цензура заборонила друк тих розділів роботи Г., в яких він цитував «Сповідь» Л. Толстого.

У статті «Громека Михайло Степанович» Н. Кузьменко зазначає: «Хворий, покинутий в глушині, він мало друкувався, і його популярність створилася двома невеликими книжками про Толстого, які користувалися дуже великим успіхом. ...Успіх М. Громеки обумовлений тим, що він любовно і вдумливо ставився до творів Л. Толстого в той час, коли відношення до нього переважної більшості критики було короткозоро прискіпливим. Михайло Громека зріднився з героями Толстого, як з живими людьми, і його критична робота перейшла в белетристику: останні розділи книги про Ганну Кареніну викладені у формі опису поїздки М. Громеки в село до Льовіна і розмов з ним про те, що в романі викликало подив. За своїми переконаннями М. Громека був одним з перших представників повороту до ідеалізму».

Наш земляк страждав душевним розладом (1882).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Л. Толстой, І. Горбунов-Посадов, О. Корнілов та ін.

ГРОМЕКА Степан Степанович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Публіцист. Псевдоніми – Хронікер «Вітчизняних нотаток», Л. Словачевський.

З дворянської родини. Батько, Громека С., – поштовий службовець.

Народився в 1823 р. в м. Полтава Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України). За іншою, менш поширеною версією, – в м. Одеса.

Помер 15 (27) вересня 1877 р. в с. Волька-Плебанська Більського повіту Сідлецької губернії Російської імперії (нині – Республіка Польща).

Закінчив благородний пансіон Київської гімназії №1 (1841),

Служив в Українському уланському та Лівавському піхотному полках (1841-1849), липовецьким городничим (1849), київським молодшим поліцмейстером (1849-1850), бердичівським поліцмейстером (1851) і городничим (1852), чиновником особливих доручень при київському генерал-губернаторові (1853-1856), начальником поліцейського управління на Миколаївській залізниці (1857-1858), чиновником одеського Руського товариства пароплавства і торгівлі (1858-1860), начальником 1-го відділу Департаменту загальних справ Міністерства внутрішніх справ (1861-??), сідлецьким губернатором (1867-),

Друкувався в газетах «Санкт-Петербурзькі відомості», «Голос», журналах «Сучасник», «Вітчизняні нотатки», «Століття», «Сучасні літописи», «Дзвін», «Російський вісник»,

Г. – автор циклів нарисів «Про поліцію поза поліцією» (1857-1859), «Сучасна хроніка Росії» (1861-1863), статей «Польські євреї» (1858), «Аннапольська справа» (1862), брошури «Київські заворушення в 1855 р.» (1863).

Наш земляк був серед тих діячів, хто підписав петицію Олександрю II з вимогою запобігти поліцейським втручанням в літературний процес (1861).

Г. зазнав утисків з боку влади. Так, його викликав шеф жандармів, котрий в ультимативній формі вимагав «не писати більше різких статей» (1858).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Т. Шевченко, Л. Толстой, О. Дружинін, М. Лесков, М. Некрасов, О. Герцен, І. Аксаков, Ю. Самарін, О. Краєвський, М. Катков, О. Фет та ін.

ГРОССМАН Василь Семенович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник. Справжнє ім'я і по-батькові – Йосип Соломонович.

З міщанської родини. Батько, Гроссман Й., – інженер-хімік.

Народився 29 листопада (12 грудня) 1905 р. в м. Бердичів Київської губернії Російської імперії (нині – районний центр Житомирської області України).

Помер 15 вересня 1964 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ). Похований на Трекуровському цвинтарі.

Закінчив Київське реальне училище (1924), хімічне відділення фізико-математичного факультету Московського університету (1929).

Працював інженером-хіміком Макіївського науково-дослідного інституту безпеки чорних робіт (1929-1932), спеціальним кореспондентом газети «Червона зірка» (1941-1945),

Член Єврейського антифашистського комітету.

Друкувався в газетах «Червона зірка», «Літературна газета», журналах «Новий світ», «Знамено».

Як літератор дебютував в «Літературній газеті» оповіданням «У місті Бердичеві» (1934).

Потім настала черга книг «Глюкауф» (1934), «Щастя» (1935), «Чотири дні» (1936), Оповідання», «Куховарка» (обидві – 1937), «Степан Кольчугін» (1940), «Народ безсмертний» (1942), «Якщо вірити піфагорійцям» (1941), «Сталінград» (1943), «Життя» (1943), «Все тече» (1963), «Добро вам!» (1967).

Перу Г. також належать нариси «Напрямок головного удару», «Україна без євреїв», «Треблінське пекло».

За мотивами оповідання знято кінофільм «Комісар» (1962).

У нашого земляка неодноразово виникали проблеми з владою Так, його п'єса «Якщо вірити піфагорійцям» (1941) зазнала партійного осуду як «ідейно неповноцінна»; шмагали письменника і за романи «За справедливу справу» (1952) й «Життя та доля» (1960).

Нині слова Гроссмана вибиті на мармурі меморіалу Сталінградської битви.

У США вийшла книга Д. і К. Гаррандів «The Bones of Berdichev. The Life and Fate of Vasily Grossman» про Г.

У Москві на будинку, де мешкав наш земляк, встановлено меморіальну дошку (2005).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – В. Лобода, В. Катаєв, К. Симонов, С. Гехт, І. Еренбург, І. Бабель, В. Биков, Г. Ахматова, П. Трояновський, А. Платонов, М. Булгаков, А. Приставкін, І. Шаламов, О. Бергольц та ін.

ГРОТТГЕР Артур Янович

Національний статус, що склався у світі: польський.

Художник, графік. Класик польського образотворчого мистецтва.

З митецької родини. Батько, Гроттер Я., – художник.

Народився 11 листопада 1837 р. в с. Отиневіце Королівства Польського (нині – с. Отиневичі Жидачівського району Львівської області України).

Помер 13 грудня 1867 р. в м. Амелі-ле-Бен (Франція). За заповітом похований на львівському Личаківському цвинтарі (1868). Надгробок прикрашає скульптура жінки, яка стоїть на колінах поряд із соколом. Ліворуч від портрета Г. вмуровано таблицю у вигляді книги, на обкладинці якої перелічено його найкращі полотна. Над плитою напис: «Святій Його пам'яті пам'ятник той поставила Ванда».

Закінчив Львівську школу малювання (1848-1852), Краківську школу живопису (1852-1854), Віденську академію мистецтв (1855-1858).

Автор історичних композицій, портретів, батальних і жанрових сцен. Реалізм і патріотична героїка уживаються у Г. з елементами академізму і містичної символіки.

Пензлю Г. належать полотна «Варшава» (1861-1862), «Полонія» (1863), «Молитва панських конфедератів» (1863), «Литва» (1864-1866), «Війна» (1866-1867).

Наш земляк – також автор картин «Шлях на Сибір», «Ноктюрн», «Зимові вечори», «Братання», «Кування кіс».

Після смерті опублікована двотомник листів художника до нареченої (1928), а також спогади останньої «Історія кохання Артура й Ванди».

У статті «Польське мистецтво XIX сторіччя» на sttp.ru повідомляється: «До кінця 60-х років польська реалістична школа досягла повного розквіту. Відгомоном повстання 1864 року наповнена патріотична творчість Артура Гроттгера. Головну частину його спадщини складають цикли малюнків, присвячених повстанню, повні романтично-трагічного сприйняття подій цих років. Останній цикл малюнків Гроттгера «Війна» є одним з сильних виразів гуманістичного протесту проти війни у всьому європейському мистецтві XIX століття».

Нині пам'ятники нашому землякові встановлені в м. Львів (Україна) та Краків (Польща).

Ім'я Г. носить Художній ліцей м. Супрасль (Республіка Польща).

У московській бібліотеці ім. М. Некрасова відбувся вечір «Артур і Ванда. Вічне кохання», присвячений 170-річчю Г. (2007).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – П. Філіппі, А. Паппехейм, М. Балущий, Ю. Коссак, Я. Матейко, К. Блаас, К. Мейер, Ж. Жером, К. Млодніцький, П. Гейгер, Х. Рубен, Й. Шуйський та ін.

ГРУШКО Наталія Василівна

Національний статус, що склався у світі: російський.

Прозаїк, поет.

З дворянської родини. Батько, Грушко В., – залізничний службовець, пристав.

Народилася 26 вересня (8 жовтня) 1891 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Померла 3 січня 1974 р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ).

Навчалася в Рибінській і Вологодській гімназіях.

Друкувалася в газеті «Біржові відомості», журналах «Світ краси», «Аргус», «Нива», «Весна», «Пробудження», «Вогник», «Жайворон», «Журнал журналів».

Для поетичної творчості нашої землячки характерні «жіноча тема» з мотивами розчарування і невдоволення навколишнім світом; мінливість кохання; буремні переживання.

Як літератор дебютувала в журналі «Нива» казкою «Чарівна парасолька» (1911).

Потім настала черга збірок поезії «Вірші» (1912), «Єва. Вірші» (1922), драми «Сліпе кохання» (1914), прозаїчних творів «Моя робота», «Чи повинні мовчати поети» (обидва – 1915).

У книзі « Н а б е р е г а х Н е в и » І .

О д о є в ц е в а , в і д т в о р ю ю ч и

а т м о с ф е р у д а в н і х ч а с і в ,

п и ш е : «Бі л я к а м і н у с и д и т ь

Н а т а л і я Г р у ш к о , г р а ц і о з н о

п і д і б г а в ш и д о в г і , с т р у н к і

н о г и .

Н а т а л і я Г р у ш к о – м о л о д а ,

х о ч а в ж е н е т і л ь к и

д о р е в о л ю ц і й н а , а л е й

д о в о є н н а « п о е т е с а » .

В о н а д и в н о г а р н а . В и с о к а ,

т о н к а , з м а л е н ь к о ю

к р у г л о ю г о л о в к о ю і

к а р б о в а н и м б л і д и м

о б л и ч ч я м . У н е ї о ч і ,

м о в б и ч е р е ш н і . О д н а к в о н а

н і к о м у н е п о д о б а є т ь с я –

н а в і т ь Г у м і л ь о в у . З о в с і м

н е п о д о б а є т ь с я » .

Серед друзів та близьких знайомих Г. – М. Горький, І. Рєпін, О. Блок, Г. Ахматова, Г. Радлова, О. Вертинський, М. Попов, М. Савіна, Ф. Фідлер, І. Одоєвцева, П. Лукницький, В. Зоргенфрей та ін.

ГУДОВСЬКИЙ Іван Васильович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Художник, фотограф.

З козацької родини.

Народився в м. Пирятин Пирятинського повіту Полтавської губернії Російської імперії (нині – районний центр Полтавської області України). Рік народження – невідомий.

Помер в 1860 р. в м. Київ Російської імперії (нині – столиця України).

Навчався в іконописній майстерні Києво-Печерської лаври, Петербурзькій академії мистецтв (1844-1849).

Пензлю Г. належать портрет Миколи І (1844), збереглися і три його фотографії Т. Шевченка (1859).

Допомагав Т. Шевченкові готувати до видання і розповсюджувати «Мальовничу Україну».

Ось що пише у розвідці «Давні київські фотографі та їхні знімки старого Києва» О. Сімзен-Сичевський: «Іван Гудовський, ...Шевченків приятель, у нього й гостював Кобзар улітку 1859 р. – за перших часів по своїм звільненні з-під черкаського арешту. Гудовський містився тоді в невеличкому трохвіконному будинку з садком на Васильківській вулиці, другім від рогу Бессарабки... Будиночок цей був ще цілий за дев'яностих років, його було знесено під час будування величезного будинку кол. Попова. Козачковський в своїх спогадах про Шевченка («Київський Телеграф», 1875 р., ч. 25) оповідає, що того ж 1859 р. Шевченко, проїжджаючи з Києва, подарував йому свою фотографію, «дуже схожу та вдалу»; треба гадати, що це був знімок Гудовського».

А ця цитата – із спогадів М. Лєскова «Остання зустріч і остання розлука з Шевченком»: «Я передав йому декілька поклонів від його знайомих. Він про те-се запитав мене, і дуже сумував за хворим художником Ів. Вас. Г[удовськи]м, у якого гостював в останнє своє перебування в Києві».

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Т. Шевченко, М. Лєсков, В. Ковальов, Ф. Слуджинський, М. Кунілакис, В. Єзучевський, Є. Долгов, Ф. Левдик, М. Карп, К. Рогов та ін.

ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ Семен Степанович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Композитор, оперний співак, драматург, актор. Фундатор національної опери.

З родини священика.

Народився 4 (16) лютого 1813 р. в х. Гулаківщина Київської губернії Російської імперії (нині – у складі м. Городище, однойменного районного центру Черкаської області України).

Помер 5 (17) квітня 1873 р. в м. Москва Російської імперії (нині – столиця РФ). Похований на Ваганьківському цвинтарі. Надгробок віднайшли аж 1953 року. Тоді ж на місці поховання встановили пам'ятник з написом: «Семен Степанович Гулак-Артемівський. Композитор, співак, автор опери «Запорожець за Дунаєм».

Закінчив Київські повітове духовне училище (1824-1830) і духовну семінарію (1835-1838).

Вокальної майстерності навчався в Петербурзі, Парижеві та Флоренції (1839-1842).

Співав у хорі київського вікарія у Софійському соборі та Михайлівському Золотоверхому монастирі, Придворній співацькій капелі в Петербурзі (1838-1840), флорентійській опері (1841-1842), був солістом російської імператорської опери (1842-1864), московського Великого театру (1864-1865). Далі наш земляк почав втрачати голос, що стало його творчою трагедією.

За життя співак виконав шістдесят оперних партій і драматичних ролей: зокрема партії в операх Белліні, Доніцетті, Моцарта, Россіні, Вебера, Глинки, Верстовського, Даргомижського, Верді, ролі Карся і Чупруна, які були йому особливо близькі.

Критики відзначали не тільки великий діапазон прекрасного голосу (бас-баритон), а й великий діапазон артиста, якому вдавались і трагедії, і билини, і комічні образи.

Окреме місце у творчій спадщині посідають українські пісні, зокрема «Стоїть явір над водою» (присвячена Т. Шевченку), «Спати мені не хочеться» та ін.

Перу нашого земляка належать: дивертисмент «Українське весілля», музика до водевілю «Ніч напередодні Іванового дня», комедія «Ніч напередодні Іванова дня», опера «Запорожець за Дунаєм». Він також є автором низка романсів і пісень. На жаль, перший його водевіль «Картина степового життя циган», написаний співаком, не зберігся, хоча він і був поставлений на сцені відомого Олександринського театру в Петербурзі. Втрачені також «Ніч напередодні Іванового дня» і «Руйнівники кораблів».

Г.-А. захоплювався народною медициною, робив художні мініатюри на слоновій кістці, склав «Статистично-географічні таблиці міст Російської імперії», проект петербурзького водогону.

Іменем Г.-А. названо провулок у м. Києві (1955).

Серед друзів та близьких знайомих Г.-А. – Т. Шевченко, М. Гоголь, М. Костомаров, М. Маркевич, М. Глинка, О. Даргомижський, А. Ведель, Л. Жемчужников, П. Романі, Н. Кукольник, С. Волконський, П. Михайлов-Остроумов, А. Аларі, Є. Семенов, В. Штернберг та ін.

ГУМНИЦЬКИЙ Андрій Онufrійович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Письменник. Псевдонім – Агапій Гончаренко. В чернецтві – Агапій (1853). Фундатор першої слов'янської друкарні на американському континенті 1867).

З родини священика.

Народився 19 (31) серпня 1832 р. в с. Криве Сквирського повіту Київської губернії Російської імперії (нині – Попільнянський район Житомирської області України).

Помер 23 квітня (6 травня) 1916 р. в м. Нью-Йорк (США). Похований на місцевому цвинтарі. Закінчив Київські бурсу та духовну семінарію (1853).

Був ченцем Києво-Печерської лаври, секретарем митрополита Філарета, ієродияконом руської по-сольської церкви в Афінах (1857-1859), працював метранпажем в лондонській типографії журналу «Дзвін» (1860-1861), видавцем газет «Alaska Herald» (1868-1872), «Свобода» (1872-1873), низки журналів, які виходили українською, англійською, російською мовами.

На шпальтах журналу «Дзвін» помістив некролог на смерть Т. Шевченко, якого величав «ворогом тиранії будь-якого гатунку», «борцем проти царя, чиновників, панства, свого та чужого».

На теренах російської імперії нашого земляка вважають «винятковим злочинцем» і обіцяють за його арешт і депортацію (живим або мертвим) винагороду в п'ять тисяч рублів. За неблагодійність 1860 року (наступного – Святійший Синод позбавив Г. сану) його навіть везли до Москви, однак по дорозі вдалося втекти.

Отримавши в Афоні сан ієрея, Г. виїздить до Бостона (1864).

Жив у Нью-Йорку, Сан-Франциско, де правив службу грецькою та церковнослов'янською мовами.

Придбав в п'яти милях від містечка Гайвард обійстя, яке назвав «Україна», а на фронтоні житлового будинку написав українською мовою єдине слово – «Свобода» (1873).

Підтримував тісні стосунки з українською радикальною партією.

Наш земляк. – автор перших публікації творів Т. Шевченко, а також матеріалів про нього в США.

Це була перша згадка про Кобзаря в англомовному світі і водночас перший переклад його творів англійською мовою. Там же опублікував в оригіналі уривки з поеми «Кавказ», із послання «І мертвим, і живим...», із поезії «Думи мої, думи мої, лихо мені з вами», які стали першими публікаціями Шевченкових творів у Америці.

Серед творчих доробків Г. також перше видання «Стоглава» (1860), мемуари «Споминки А.

Гончаренка, українського козака-священика» (1894), русько-англійський розмовник.

Він редагував видання біблії арабською мовою.

В США випущена поштова марка з портретом нашого земляка.

Серед друзів та близьких знайомих Г. – Т. Шевченко, О. Герцен, С. Трубецької, М. Павлик, М. Огарьов, М. Куліш, М. Драгоманов, М. Бакунін, Гарібальді та ін.

ГУРВІЧ Олександр Гаврилович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Біолог. Автор терміну «біополе» (1944).

З правничої родини. Батько, Гурвіч Г., – нотаріус.

Народився 27 вересня (9 жовтня) 1874 р. в м. Полтава Російської імперії (нині – адміністративний центр однойменної області України).

Помер 27 липня 1954, р. в м. Москва СРСР (нині – столиця РФ).

Закінчив Полтавську класичну гімназію (1892), медичний факультет Мюнхенського університету (1897).

Працював науковим співробітником і викладачем Страсбурзького університету (1901-1906), служив лікарем в армії (1905-1907), був викладачем петербурзьких Вищих жіночих курсів (1907-1918), Таврійського (1918-1925) і Московського (1925-1930) університетів, науковим співробітником Всесоюзного інституту експериментальної медицини (1930-1948).

Лауреат Державної премії СРСР (1941).

Спеціалізувався з проблем цитології, ембріології, біофізики, теоретичної біології.

Розробляв теорію біологічного поля з метою пояснити спрямованість і впорядкованість в розвитку і функціонуванні організмів; застосував мітогенетичні промені для аналізу фізико-хімічного стану клітин в нормі і патології.

Запровадив поняття про неврівноважену молекулярну структуру живої протоплазми як її фізіологічну реактивність; відкрив мітогенетичні промені – надслабке ультрафіолетове випромінювання низки живих тканин і хімічних реакцій, яке стимулює ділення клітин (1923).

Як вчений дебютував статтею про ембріональний розвиток амфібій (1879),

Потім настала черга наступних доробків: «Morphologie und Biologie der Zelle» (1904), «Атлас і нарис ембріології хребетних» (1906), «Спадковість як процес здійснення» (1912), «Про поняття ембріональних полів» (1922), «Гістологічні основи біології» (1930), «Теорія біологічного поля» (1944), «Мітогенетичне випромінювання» (1945), «Поняття «цілого» в світлі теорії клітинного поля» (1947), «Вступ до вчення про мітогенез» (1948).

Задовго по смерті Г. вийшла книга «Принципи аналітичної біології і теорії клітинних полів» (1991).

Всього наш земляк залишив понад 150 наукових праць.

На біологічному факультеті Московського університету функціонує лабораторія біофізики розвитку, яка носить ім'я нашого земляка.

Серед друзів та близьких знайомих Г. – В. Вернадський, І. Павлов, Г. Франк, Ю. Харитон, С. Родіонов, В. Обручев, Бете, І.Тамм, Г. Дріш, В. Ру та ін.

ГУРЕВИЧ Борис Абрамович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Поет, прозаїк, публіцист.

З лікарської родини.

Народився 8(21) липня 1889 р. в м. Умань Київської губернії Російської імперії (нині – районний центр Черкаської області України).

Помер 4 квітня 1964 р. в м. Нью-Йорк (США).

Закінчив 4-у Київську гімназію (1907), Київський університет св. Володимира (1912).

Працював викладачем німецького Фрейбурзького університету (1913-1916), Петроградського університету (1916-1917), помічником присяжного повіреного (1917), читав лекції у Молодіжній християнській асоціації (Константинополь), брав активну участь у роботі низки міжнародних політичних організацій. Політичний керівник Армії і флоту вільної Росії при Савинкові.

Друкувався в журналах «Російська думка», «Голос життя».

Один з засновників Союзу еволюційного соціалізму, засновник і голова Союзу охорони прав людини.

Б. під час другої світової війни підготував доповідь для президента США Ф. Рузвельта про проблеми біженців у Європі.

Г. – автор збірника наукової поезії «Вічно людське» (1916).

Йому також належить низка книг з теорії еволюційного соціалізму, міжнародного права, філософських оповідань.

Тираж брошури «Про питання культурного життя євреїв» був конфіскований поліцією, а проти автора порушили карну справу (1911).

А ось що згадує про нашого земляка в посібнику «Держава і політичні партії» М. Айбатов: «Есери раніше, ніж соціал-демократи, висунули вимогу федеративного устрою Російської держави.

Сміливішими й демократичнішими вони були й у висуненні таких вимог, як пропорційне представництво у виборних органах і пряме народне законодавство (референдум і ініціатива). ... У 1928 р. В. М. Чернов заявив, що вони разом зі Шнейдером, Гуревичем і Русановим виходять з Закордонної організації соціалістів-революціонерів і засновують Закордонний союз партії соціалістів-революціонерів. Однак відродити за рубежом есерівську партію виявилось непросто, що привело есерів до необхідності союзу з меншовиками».

Серед друзів та близьких знайомих Г. – М. Бернацький, В. В'яземський, Д. Шереметєв, М. Сейделер, В. Катаєв, Е. Багрицький, М. Лосський, М. Шефтель, Б. Савинков, Я. Брюсов, П. Гронський та ін.

ГУРЛЯНД Ілля Якович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Драматург, прозаїк, публіцист, фейлетоніст, критик, історик. Псевдоніми – Н. П. Васильєв, Арсеній Гуров.

З родини службовця. Батько, Гурлянд Я., – нотаріус.

Народився 17 (29) липня 1868 р. в м. Бердичів Київської губернії Російської імперії (нині – районний центр Житомирської області України).

Помер не раніше 1921 р. Точна дата і місце – не відомі.

Навчався в Харківській і Одеській гімназіях, закінчив ярославський Демидівський ліцей (1891), Працював викладачем ярославського Демидівського ліцею (1894-1904), чиновником особливих доручень міністерства внутрішніх справ Росії (1904-1915), редактором урядової газети «Росія», директором Бюро преси (1915-1916), директором Петроградського телеграфного агентства (1916-1917).

Член Російського археологічного товариства.

Секретар комісії з організації Московського літературно-художнього гуртка (1897).

Друкувався в газетах «Новий час», «Росія», «Московська ілюстрована газета», «Одеські новини», «Новини дня», «Петербургська газета», журналах «Бджола», «Будильник», «Артист», «Театр і мистецтво».

Як літератор дебютував в журналі «Бджола» низкою віршів (1884).

Потім настала черга оповідання «Ранок нотаріуса Горшкова» (1890), комедій «Повітовий Шекспір», «В сонному царстві» (обидві – 1890), повістей «Забаганка» (1895), «Кар'єра» (1896), «Особливий світ» (1897), «На порозі» (1901), «На хресті» (1921).

Наш земляк – також автор наступних книг і брошур: «Правда про кадетів» (1906), «Друга дума» (1907), «Опозиція» (1910).

П'єсу «Баговиння» заборонила цензура (1891).

Після Лютневої революції – емігрував (1917). За твердженням О. Лихоманова, він так спішив, що залишив напризволяще навіть сім'ю: у нього були вельми вагомими підстави для такого кроку після революції, бо його позиція з єврейського питання зіграла тут не останню роль.

Повість у віршах «На хресті» вийшла друком уже в Парижі (1921).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – А. Чехов, К. Станіславський, В. Брюсов, І. Леонтьєв-Щеглов, Л. Яворська, П. Столипін, Б. Штюмер, В. Пуришкевич, С. Крижанівський, В. Плеве та ін.

ГУЦА (ВЕНЕЛІН) Юрій Іванович

Національний статус, що склався у світі: російський.

Мовознавець, історик, етнограф. Фундатор болгаристики.

З родини священика.

Народився 22 квітня (4 травня) 1802 р. в с. Тибава Угорської Руси (нині – Свалявський район Закарпатської області України).

Помер 26 березня (7 квітня) 1839 р. в м. Москва Російської імперії (нині – столиця РФ).

Похований в Свято-Даниловому монастирі. На пам'ятнику вибито напис: «Юрію Івановичу Венеліну – одеські болгар. Нар. 1802, пом. 1839 р. Нагадав світові про забуте, але колись славне, могутнє плем'я болгар і полум'яно бажав бачити його відродження. Боже всемогутній! Почуй молитву Твого раба!».

Навчався в Ужгородській гімназії, Сатмарському ліцеї (1821), на філософському факультеті Львівського університету (1822-1823), закінчив медичний факультет Московського університету (1825-1829).

Працював учителем Кишинівської духовної семінарії (1823-1825), перебував у науковому відрядженні в Болгарії (1830-1831), інспектором жіночих інститутів у Москві (1836-1838),

Член Товариства історії і старожитностей російських (1833).

Друкувався в журналах «Старожитності», «Московський вісник», «Московський спостерігач».

Дебютував рецензією на книгу п. Яковенка про румунів в «Московському віснику» (1828).

Потім настала черга наступних доробків: «Древні і нинішні болгар в політичному, народоописовому, історичному і релігійному їхньому відношенні до росіян» (1829), «Про джерело народної поезії взагалі і про південноруської особливо» (1834), «Грамматика нинішнього болгарського наріччя», «Про характер народних пісень у слов'ян задунайських» (обидва – 1835), «Древні і нинішні словени в політичному, народоописовому, історичному і релігійному їхньому відношенні до росіян» (1835), «Скандинавоманія і її шанувальники, або Столітні вишукування про варягів» (1836), «Про зародження нової болгарської літератури» (1838), «Прийняття християнства

слов'янськими народами до Кирила і Мефодія» (1839), «Волохоболгарські і дакослов'янські грамоти» (1840), «Древні і нинішні слов'яни» (1841), «Про суперечку між південцями і північниками на предмет їх росизму» (1846), «Критичні дослідження про історію болгар» (1849), «Деякі риси подорожі до Болгарії» (1857).

Наукові інтереси Г. були зосереджені на вивченні історії і культури слов'ян. Головний висновок: ті такі ж європейські старожили, як греки й римляни.

Г. критично відгукувався про О. Пушкіна як письменника.

Пам'ятники нашому землякові зведені в Одесі (1842) і Софії (?). На останньому зроблено напис: «Юрію Венеліну – просвітителю болгар».

В московському Свято-Даниловому монастирі, де похований вчений, встановлено меморіальну дошку.

В Болгарії його ім'ям названа низка вулиць.

На 100-річчя з дня народження Г. його канонізували, як національного болгарського героя (1902).

На 200-річчя видали «Граматика на днешното българско наречие» (2002).

Останню дату широко відзначали і на Закарпатті: пройшли Дні Венеліна-Гуци, в Ужгороді і Сваляві відбулися ювілейні заходи, а в Тибаві – педагогічні читання.

Особисте життя Г. було тяжким. Незважаючи на рекомендацію М. Погодіна, він так і не отримав кафедри в Московському університеті. Залишаючись без постійного і стабільного шматка хліба, змушений був деінде підробляти, наприклад, домашнім вчителем, а то й звертатися до Російської академії наук за матеріальною допомогою. Без кінця виникали проблеми з друкуванням книг, деякі з них вчений розповсюджував в тій же Болгарії власним коштом.

Інтриги, втрата чергового місця в одному з московських інститутів, хвороба, ланцюг розчарувань і призвели до ранньої смерті.

Лева частка рукописів нашого земляка зберігається в московських Рум'янцевському музеї і Товаристві історії і старожитностей.

Серед друзів та близьких знайомих Г. – І. Орлай, С. Аксаков, І. Молнар, М. Погодін, О. Пушкін, А. Міцкевич, В. Апірлов, М. Палаузов, С. Шевирьов, М. Щепкін та ін.

ГУШАЛЕВИЧ Іван Миколайович

Національний статус, що склався у світі: галицько-російський.

Поет, драматург, лібретист, журналіст, видавець, педагог, священник, політичний діяч.

З селянської родини. Син, Гушалеви́ч Є., – оперний співак.

Народився 4 грудня 1823 р. в с. Палашівка Заліщицького повіту Австро-Угорської імперії (нині – Чортківський район Тернопільської області України).

Помер 2 червня 1903 р. в м. Лемберг Австро-Угорської імперії (нині – м. Львів, адміністративний центр однойменної області України). Похований на Личаківському цвинтарі.

Закінчив Бучацьку гімназію, Львівські духовну семінарію, богословський і філософський факультети університету.

Висвячений на священника (1849).

Був редактором газети «Зоря Галицька» (1850-1853), парохом у селах Іванівці і Князівське (1855-1862), учителем львівської Академічної гімназії (1862-1889).

Депутат крайового Галицького сейму (1860-1870).

Депутат Державної Ради Австро-Угорщини (1866).

Делегат Собору руських учених (1848).

Член комісії з вироблення української юридичної термінології, складав шкільні підручники.

Організував громадськість для підписання протесту проти спроб польських урядників запровадити польський алфавіт для українського письма.

Друкувався в часописах «Новини», «Дім і школа», «Бджола», «Галицька зоря».

Як літератор дебютував віршами (1841).

Потім настала черга поетичних збірок «До моєї батьківщини» (1848), «Квіти з Наддністрянські левани» (1852), «Галицькі відгуки» (1881), «Поезія» (1879), поем «Добош» (1882), «Бранка», «Іван Підкова» (1884); віршованих повістей «Гальшка Острозька», «Козацький похід до Молдавії» (обидві – 1883),

Вірш Г. «Мир вам, браття» співався в Галичині як національний гімн українців; здобули неабияку популярність і пісні на його слова «На полі, на полі пшениченька розцвілась», «Чого лози похилились при тихій воді».

Перу Г. також належать п'єси «Підгоряни» (1879), «Омана очей», «Внесення жінки», «Сільські пленіпотенти».

Творив пісні, оди, елегії, сонети, гімни, казки, балади, легенди, серед яких «Сон князя Лева» (1852); написав лібрето до оперети М. Вербицького «Підгоряни» (1865).

Наш земляк – автор двох книг спогадів «З хатини до школи» і «Спогади старого – очевидця життя 1848 року».

Опублікував текст «Слова про полк Ігорів» з примітками і передмовою, в якій доводив достовірність пам'ятника.

М. Павлик присвятив Г. вірш «Батьку наш, соколе».

Що стосується особистого життя, то наш земляк дуже рано втратив батьків, які померли від тифу (1835).

Серед друзів та близьких знайомих Г. – М. Кропивницький, П. Любич, Б. Дідицький, І. Озаркевич, Я. Головацький, Т. Леонтович, І. Лаврівський, Т. Рутковський, І. Вагилевич, М. Вербицький та ін.

Зміст

АБАЗА Костянтин Костянтинович
 АВЕРЧЕНКО Аркадій Тимофійович
 АВРАМЕНКО Василь Кирилович
 АГАФОНОВ Євген Андрійович
 АГНОН Шмуель Йосиф
 АДАМОВ Григорій Борисович
 АДРІАНОВА-ПЕРЕТЦ Варвара Павлівна
 АЙВАЗОВСЬКИЙ Іван Костянтинович
 АЙЗМАН Давид Якович
 АЙХЕНВАЛЬД Юлій Ісайович
 АКІМОВ Микола Павлович
 АКСЬОНОВ Іван Олександрович
 АЛДАНОВ Марк Олександрович
 АЛЕКСЄВ Михайло Павлович
 АЛЕКСЄНКО Михайло Мартинович
 АЛЧЕВСЬКА Христина Данилівна
 АЛЬБЕРТІНІ Микола Вікентійович
 АМАЛИЦЬКИЙ Володимир Прохорович
АМБОДИК-МАКСИМОВИЧ Нестор Максимович
АНАСТАСЕВИЧ (Анастасі) Василь Григорович
 АНДРЕЄВ Микола Миколайович
АНДРІЄВСЬКИЙ (ПРОКОПОВИЧ) Степан Семенович
АНДРІЄВСЬКИЙ Іван Самойлович
 АНДРІЄВСЬКИЙ Павло Аркадійович
 АНДРІЄВСЬКИЙ Сергій Аркадійович
 АНДРУСОВ Микола Іванович
 АНТОНОВИЧ Максим Олексійович
АНТОНОВСЬКИЙ Михайло Іванович
АНТОНСЬКИЙ-ПРОКОПОВИЧ Антон Антонович
 АНТОЩЕНКО Лаврентій Євтихійович
 АРАБАЖИН Костянтин Іванович
 АРЕНС Євгеній Іванович
 АРКАС Микола Андрійович
 АРКАС Микола Миколайович
 АРТАМОНОВ Леонід Костянтинович
 АРХИПЕНКО Олександр Порфирівич
 АРЦЕБАРСЬКИЙ Анатолій Павлович

АРЦЕУЛОВ Костянтин Костянтинович
АРЦИБАШЕВ Михайло Петрович
АРШЕНЕВСЬКИЙ Василь Кіндратович
АСАКІ Георгіє
АСКАРОНСЬКИЙ Дем'ян (Даміан)
АССАД Мухаммед
АУСЛЕНДЕР Роза
АФНАСЬЄВ-ЧУЖБИНСЬКИЙ Олександр Степанович
АХМАТОВА (ГОРЕНКО) Ганна Андріївна
АШЕШОВ Микола Петрович
АШКІНАЗІ Володимир Олександрович
АШКІНАЗІ Михайло Олександрович
БАБЕЛЬ Ісак Емануїлович
БАБИЧ Лідія Йосипівна
БАГРИЦЬКИЙ Едуард Георгійович
БАЖЕНОВ Микола Миколайович
БАЗИЛЕВИЧ Василь Митрофанович
БАЙБАКОВ Андрій Дмитрович
БАЙКОВ Матвій Андрійович
БАЛАБАНОВА Анжеліка Ісаківна
БАЛАСОГЛО Олександр Пантелеймонович
БАЛЕЙ Степан (Стефан-Максим) Володимирович
БАЛЬМЕН Яків Петрович
БАНТИШ-КАМІНСЬКИЙ Микола Миколайович
БАРАБАШ Яків Федорович
БАРАГ Лев Григорович
БАРАНОВ-РОССІНЕ Володимир Давидович
БАРЕР Симон
БАРСУК-МОЙСЄВ (МОЙЗА) Хома Іванович
БАХ Олексій Миколайович
БАХМУТСЬКИЙ Олексій Іванович
БАШКИРЦЕВА Марія Костянтинівна
БАЯН Вадим
БЕЗБОРОДЬКО Ілля Андрійович
БЕЗБОРОДЬКО Олександр Андрійович
БЕЗРЕДКА Олександр Михайлович
БЕЗРІДНА Юлія Іванівна
БЕЙЗИМ Ян
БЕКЛЕМІШЕВ Володимир Олександрович
БЕЛЬМАС Ксенія Олександрівна
БЕНАРДОС Микола Миколайович
БЕН-ЦВІ Іцхак
БЕРГНЕР Елізабет
БЕРДЯЄВ Микола Олександрович
БЕРЕГОВИЙ Георгій Тимофійович
БЕРЕЗОВСЬКИЙ Максим Созонтович
БЕРЛИНСЬКИЙ Максим Федорович
БЕРНЕС Марк
БЕРНШТЕЙН Ілля Іонович
БЕРШАДСЬКИЙ Рудольф Юлійович
БЕФАНІ Василь Павлович
БЕЦ Володимир Олексійович
БЄДНИЙ Дем'ян
БИБИКОВ Віктор Іванович
БИКОВ Петро Васильович
БІЛЕЦЬКИЙ-НОСЕНКО Павло Павлович
БІЛІМОВИЧ Олександр Дмитрович

БІЛЛЬ-БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ Володимир Наумович
БІЛОКІНСЬКИЙ Іван Петрович
БІЛЬБАСОВ Василь Олексійович
БІРТ Густав Якович (Якубович)
БІСК Олександр Якимович
БІЦИЛЛІ Петро Михайлович
БЛАВАЦЬКА Олена Петрівна
БЛОННИЦЬКИЙ Іаков
БЛУМЕНФЕЛЬД Фелікс Михайлович
БОБРОВНИКОВ Микола Федорович
БОГАЄВСЬКИЙ Костянтин Федорович
БОГДАНОВИЧ Іван Федорович
БОГДАНОВИЧ Іполит Федорович
БОГДАНОВИЧ Модест Іванович
БОГДАНОВИЧ Петро Іванович
БОГОМАЗОВ Олександр Костянтинович
БОГОМОЛЕЦЬ Олександр Олександрович
БОГОРАЗ Володимир Германович
БОГРОВ (БАГРОВ) Григорій Ісакович
БОДНАРСЬКИЙ Богдан Степанович
БОДЯНСЬКИЙ Осип Максимович
БОРИСЯК Никифор Дмитрович
БОРИСЯК Олексій Олексійович
БОРОВИКОВСЬКИЙ Володимир Лукич
БОРОВИКОВСЬКИЙ Олександр Львович
БОРОВКО Микола Африканович
БОРОВСЬКИЙ Тадеуш
БОРТНЯНСЬКИЙ Дмитро Степанович
БОСКЕ Ален
БОЦЯНОВСЬКИЙ Володимир Феофілович
БРАГІНСЬКИЙ Мані-Лейб
БРАЗ Йосип Еммануїлович
БРАЙКО (БРАНКОВСЬКИЙ) Григорій Леонтійович
БРАНКЕВИЧ Михайло Степанович
БРАТАНОВСЬКИЙ-РОМАНЕНКО Андрій Семенович
БРЕДИХІН Федір Олександрович
БРЕЖИНСЬКИЙ Андрій Петрович
БРЕЖНЄВ Леонід Ілліч
БРЕЙТ ГРЕГОРІ
БРЕЧКЕВИЧ Митрофан Васильович
БРИЛЬ Янка (Іван Антонович)
БРОДСЬКИЙ Ісак Ізраїлевич
БРОМИРСЬКИЙ Петро Гнатович
БРОНШТЕЙН Матвій Петрович
БРУНОВ Платон Григорович
БРУСЕНЦОВ Микола Петрович
БРУСИЛОВ Георгій Львович
БУБНОВ Микола Михайлович
БУГРІМОВА Ірина Миколаївна
БУДКЕР Андрій Михайлович
БУЖИНСЬКИЙ Гаврило Федорович
БУЗЕСКУЛ Владислав Петрович
БУЛАЦЕЛЬ Іван Михайлович
БУЛАЦЕЛЬ Павло Федорович
БУЛГАКОВ Михайло Опанасович
БУНГЕ Микола Християнович
БУНГЕ Олександр Андрійович

БУНИЦЬКИЙ Євген Леонідович
БУНЯКОВСЬКИЙ Віктор Якович
БУРАЧОК Степан Онисимович
БУРДЗІНСЬКИЙ Венантій Андрійович
БУРЛЮК Давид Давидович
БУРЛЮК Микола Давидович
БУТОВСЬКИЙ Іван Григорович
БУТОВСЬКИЙ Микола Дмитрович
БУТОВСЬКИЙ Олексій Дмитрович
БУЯЛЬСЬКИЙ Ілля Васильович
БЯЛИК Хаїм Нахман
ВАКСМАН Залман Аврахамович
ВАННОВСЬКИЙ Петро Семенович
ВАРАДІНОВ Микола Васильович
ВАСИЛЕВСЬКИЙ Ілля Маркович
ВАСИЛЕВСЬКИЙ Лев Маркович
ВАСИЛЕНКО Володимир Харитонович
ВАСИЛЬЄВ Микола Іларіонович
ВАСИЛЬКІВСЬКИЙ Сергій Іванович
ВАСЮТИНСЬКИЙ Антоній Афоцієвич (Антон Федорович)
ВАСЮТІН Володимир Володимирович
ВАТАГІН Гліб Васильович
ВАТСОН Марія Валентинівна
ВЕГЕЛІН Олександр Іванович
ВЕДЕЛЬ Артемій Лук'янович
ВЕЙНБЕРГ Павло Ісайович
ВЕЙНБЕРГ Петро Ісайович
ВЕКСЛЕР Володимир Йосипович
ВЕЛИЧКО Василь Львович
ВЕЛИЧКОВСЬКИЙ Петро Іванович
ВЕЛЛАНСЬКИЙ (КАВУННИК) Данило Михайлович
ВЕНГЕРОВ Семен Панасович
ВЕРБИЦЬКИЙ-АНТИОХОВ Микола Андрійович
ВЕРЕЙСЬКИЙ Георгій Семенович
ВЕРЕЩАГІН Леонід Федорович
ВЕРНАДСЬКИЙ Іван Васильович
ВЕРНЕР Євген Антонович
ВЕРНЕР Костянтин Антонович
ВЕРНЕР Михайло Антонович
ВЕРТИНСЬКИЙ Олександр Миколайович
ВЕРШНИЦЬКИЙ Олексій
ВИГODOBСЬКИЙ Павло Хомич
ВИНОГРАДСЬКИЙ Сергій Миколайович
ВИСОКОВИЧ Володимир Костянтинович
ВІЗЕНТАЛЬ Симон
ВІЛЬГЕЛЬМСЬКИЙ Митрофан Григорович
ВІНЦЕНЗ Станіслав Феліксович
ВІРСТА Темістокл Осипович
ВІТАШЕВСЬКИЙ Микола Олексійович
ВІТГЕНШТЕЙН Петро Християнович
ВЛАДИКОВ Вадим Дмитрович
ВОВК (ВОЛКОВ) Федір Кіндратович
ВОВК Ігор Петрович
ВОЗНЕСЕНСЬКИЙ Олександр Сергійович
ВОЙНО-ЯСЕНЕЦЬКИЙ Валентин Феліксович
ВОЙТОЛОВСЬКИЙ Лев Наумович
ВОЛИНСЬКИЙ Яким Львович

ВОЛКОВ Борис Миколайович
ВОЛКОВ Олександр Олександрович
ВОЛОШИН Максиміліан Олександрович
ВОЛОШИНОВСЬКИЙ Йоахим Августинович
ВОЛОШИНОВСЬКИЙ Юліан Йоахимович
ВОЛХОВСЬКИЙ Фелікс Вадимович
ВОЛЬХОВСЬКИЙ (ВАЛЬХОВСЬКИЙ, ВАЛЬКОВСЬКИЙ) Володимир Дмитрович
ВОЛЬХОВСЬКИЙ Петро
ВОРОБКЕВИЧ Сидір Іванович
ВОРОНИЙ Георгій Феодосійович
ВОРОНОВ Микола Ілліч
ВОРОНОВ Михайло Олексійович
ВОРОНЦОВ-ВЕЛЬЯМІНОВ Борис Олександрович
ВОРЦЕЛЬ Станіслав Габріель
ВУЛЬФ Георгій (Юрій) Вікторович
ВУЧИЧЕВИЧ-СИБІРСЬКИЙ Володимир Дмитрович
ГАЙДЕБУРОВ В'ячеслав Олександрович
ГАЙДЕБУРОВ Павло Олександрович
ГАЛАГАН Григорій Павлович
ГАЛИНКОВСЬКИЙ Яків Андрійович
ГАЛЧЕНКОВ Федір Андрійович
ГАЛЬПЕРІН Михайло Петрович
ГАЛЬПЕРІН-КАМІНСЬКИЙ Ілля Данилович
ГАМАЛІЯ Микола Федорович
ГАМОВ Георгій (Джордж) Антонович
ГАН Олена Андріївна
ГАНГЕБЛОВ Олександр Семенович
ГАНЗЕН Олексій Вільгельмович (Васильович)
ГАНСЬКИЙ Олексій Павлович
ГАНСЬКИЙ Петро Павлович
ГАРШИН Всеволод Михайлович
ГАРШИН Євген Михайлович
ГАСПРИНСЬКИЙ Ісмаїл бей
ГАТЦУК Олексій Олексійович
ГЕ Григорій Григорович
ГЕДРОЙЦ Віра Гнатівна
ГЕЙБО Йосип Іванович
ГЕРАСИМОВИЧ Борис Петрович
ГЕРОВСЬКИЙ Олексій Юліанович
ГЕРСЕВАНОВ Микола Борисович
ГЕРСЕВАНОВ Михайло Миколайович
ГЕССЕН Борис Михайлович
ГІДЗЕНКО Юрій Павлович
ГІЛЯРОВ Меркурій Сергійович
ГІНЗБУРГ Олександр Аркадійович
ГІРС Микола Карлович
ГЛІЕР Рейнгольд Моріцевич
ГЛІКМАН Віктор Якович
ГЛОБА Андрій Павлович
ГЛУШКО Валентин Петрович
ГНІДИЧ Микола Іванович
ГОГОЛЬ Микола Васильович
ГОЛДОВСЬКИЙ Овсій Михайлович
ГОЛЕНІВСЬКИЙ Іван Кіндратович
ГОЛІНКІН Мордехай
ГОЛЦИНА (ДУХОВСЬКА) Варвара Федорівна
ГОЛОВАЦЬКИЙ Яків Федорович

ГОЛОСОВКЕР Яків Еммануїлович
ГОЛОТА Петро Іванович
ГОЛЬДХАБЕР Моріс
ГОМБЕРГ Мозес
ГОНСІУРОВСЬКИЙ Фелікс Вікентійович
ГОРБАТОВ Борис Леонтійович
ГОРБАЧЕВСЬКИЙ Іван Іванович
ГОРБАЧЕВСЬКИЙ Іван (Ян)
ГОРДЄЄВ Богдан Петрович
ГОРДІН Володимир Миколайович
ГОРДІН Яків
ГОРКА Лаврентій
ГОРЛЕНКО Василь Петрович
ГОРЛЕНКО Яким (Йоасаф) Андрійович
ГОРОВІЦ Володимир Самуїлович
ГОРОДЕЦЬКИЙ Лешек Дезидерій Владислав Владиславович
ГОФМАН (САФРАН) Роальд
ГОФШТЕЙН Давид Наумович
ГОЩИНСЬКИЙ Северин
ГРАБАР П'єр
ГРАБОВСЬКИЙ Михайло Антонійович
ГРАДОВСЬКИЙ Григорій Костянтинович
ГРАХОВСЬКИЙ Сергій Іванович
ГРЕБІНКА Євген Павлович
ГРЕЙД (ГРАД) Луїс Ісакович
ГРЕКОВ Борис Дмитрович
ГРИБОВСЬКИЙ Адріян Мойсеевич
ГРИГОРЕНКО Петро Григорович
ГРИГОРОВИЧ Василь Іванович
ГРИГОРОВИЧ Віктор Іванович
ГРИГОРОВИЧ Дмитро Павлович
ГРИГОРОВИЧ Іларіон
ГРИГОРОВИЧ-БАРСЬКИЙ Василь Григорович
ГРИЗОДУБОВ Степан Васильович
ГРИМАЛЬСЬКИЙ Леонтій Стефанович
ГРИСЮК Андрій Григорович
ГРИЩЕНКО Олексій (Олекса) Васильович
ГРОМАШЕВСЬКИЙ Лев Васильович
ГРОМЕКА Михайло Степанович
ГРОМЕКА Степан Степанович
ГРОССМАН Василь Семенович
ГРОТТГЕР Артур Янович
ГРУШКО Наталія Василівна
ГУДОВСЬКИЙ Іван Васильович
ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ Семен Степанович
ГУМНИЦЬКИЙ Андрій Онуфрійович
ГУРВІЧ Олександр Гаврилович
ГУРЕВИЧ Борис Абрамович
ГУРЛЯНД Ілля Якович
ГУЦА (ВЕНЕЛІН) Юрій Іванович
ГУШАЛЕВИЧ Іван Миколайович